

ISSN 2411-5215 (Print)
ISSN 2519-4828 (Online)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

***ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ***

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 4(32)

Чернігів 2022

УДК 330(066)

П78

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)

Друкується за рішенням вченої ради Національного університету «Чернігівська політехніка» (протокол № 9 від 27.12.2022). Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління» внесено до переліку наукових фахових видань України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.05.2019 р. № 612 (зі змінами від 09.02.21 № 157), відповідно до якого журналу надано категорію «Б».

Журнал розміщено у таких базах даних: НБУ ім. Вернадського, eLIBRARY.RU, українська науково-освітня мережа «УРАН», реферативна база даних «Україніка наукова», USJ (Ukrainian scientific journals), Google scholar; Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine).

Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Національний університет «Чернігівська політехніка». – Чернігів : Національний університет «Чернігівська політехніка», 2022. – № 4(32). – 336 с.

У цьому випуску журналу «Проблеми і перспективи економіки та управління» вміщено статті, присвячені теоретичним проблемам розвитку національної економіки; галузевим аспектам розвитку національного господарства; проблемам менеджменту та розвитку продуктивних сил регіону, фінансовим ресурсам.

Журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління» буде корисним для науковців, аспірантів, магістрантів та студентів закладів вищої освіти.

УДК 330(066)**Головний редактор:**

М. В. Дубина, доктор економічних наук, професор.

Члени редакційної колегії:

М. П. Бутко, доктор економічних наук, професор;

Н. М. Вдовенко, доктор економічних наук, професор;

Т. А. Гоголь, доктор економічних наук, професор;

О. І. Гонга, доктор економічних наук, професор;

Ж. В. Дерій, доктор економічних наук, професор;

А. В. Жаворонок, кандидат економічних наук, доцент;

М. М. Забаштанський, доктор економічних наук, професор;

В. П. Льчук, доктор економічних наук, професор;

В. Г. Маргасова, доктор економічних наук, професор;

Є. А. Поліщук, доктор економічних наук, професор;

О. В. Попело, доктор економічних наук, доцент;

М. П. Сагайдак, доктор економічних наук, професор;

Н. В. Ткаленко, доктор економічних наук, професор;

Н. І. Холяк, доктор економічних наук, доцент;

К. С. Шапошников, доктор економічних наук, професор;

І. Г. Брітченко, доктор економічних наук, професор, Державний вищий навчальний заклад імені професора Станіслава Тарновського (м. Тарнобжег, Польща);

Гросу Вероніка, доктор економічних наук, професор, Сучавський університет ім. Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

Солонюк Маріан, кандидат економічних наук, Сучавський університет ім. Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

К. Г. Космулес, кандидат економічних наук, Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

Густаво Барресі, професор Мессінського університету (м. Мессіна, Італія);

Стефано Аццалі, Університет Парми (м. Парма, Італія).

Відповідальний секретар:

Дубина Максим Вікторович

мобільний телефон: +38 (099) 376-32-87

e-mail: maksim-32@ukr.net

ISSN 2411-5215 (Print)
ISSN 2519-4828 (Online)

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
CHERNIHIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY**

**PROBLEMS AND PROSPECTS
OF ECONOMICS
AND MANAGEMENT**

SCIENTIFIC JOURNAL

ISSUE № 4(32)

Chernihiv 2022

UDC 330(066)

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)

Published by the decision of the Academic Council of the Chernihiv Polytechnic National University (protocol № 9 від 27.12.2022). Scientific journal «Problems and prospects of economics and management» is included into the list of scientific specialized editions of Ukraine, approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated May 07, 2019 № 612 (as amended from 09.02.21 № 157), according to which magazine is assigned a category «Б».

Journal has been included in the international scientometric database eLIBRARY.RU, “URAN”, abstract database “Ukraine Science”, USJ (Ukrainian scientific journals), Google scholar; Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine).

Problems and prospects of economics and management : scientific journal / Chernihiv Polytechnic National University. – Chernihiv : Chernihiv Polytechnic National University, 2022. – № 4(32). – 336 p.

The articles on theoretical problems of the national economy development, sectorial aspect development of the national economy, the problems of management and development of the productive forces of the region have been published in this issue of the scientific journal “Problems and prospects of economics and management”.

«Problems and prospects of economics and management» will be helpful for researchers, postgraduate and undergraduate students and students of higher educational institutions.

UDC 330(066)**Chief Editor:**

Dubyna M.V., Doctor of Economics, Associate Professor.

Members of the Editorial Board:

Butko M.P., Doctor of Economics, Professor;

Vdovenko S.M., Doctor of Economics, Professor;

Hohol T.A., Doctor of Economics, Professor;

Honta O.I., Doctor of Economics, Professor;

Derii Zh.V., Doctor of Economics, Professor;

Zhavoronok A.V., PhD in Economics, Associate Professor;

Zabashtanskyi M.M., Doctor of Economics, Professor;

Ilchuk V.P., Doctor of Economics, Professor;

Marhasova V.G., Doctor of Economics, Professor;

Polishchuk Ye.A., Doctor of Economics, Professor;

Popelo O.V., Doctor of Economics, Associate Professor;

Sahaidak M.P., Doctor of Economics, Professor;

Tkalenko N.V., Doctor of Economics, Professor;

Kholiavko N.I., Doctor of Economics, Professor;

Shaposhnykov K.S., Doctor of Economics, Associate Professor;

Britchenko I.G., Doctor of Economics, Professor, State Higher Educational Institution named prof. Stanislaus Tarnowski (Tarnobrzeg, Poland);

Grosu Veronica, Doctor of Economics, Professor; Stefan cel Mare University (Suceava, Romania);

Socoliuc Marian, PhD in Economics, Stefan cel Mare University (Suceava, Romania);

Cosmulese Cristina Gabriela, PhD in Economics, Stefan cel Mare University (Suceava, Romania);

Gustavo Barresi, Professor, Università degli Studi di Messina (Messina, Italia);

Stefano Azzali, Università degli Studi di Parma (Parma PR, Italia).

Responsible Secretary:

Dubyna Maksym

cellphone: +38 (099) 376-32-87

e-mail: maksim-32@ukr.net

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

<i>Гришнова О., Панченко О.</i> Організаційна культура в системі соціальної відповідальності закладів вищої освіти.....	9
<i>Махмудов Х., Чухліб В.</i> Вплив цифрових технологій на ефективність управління персоналом	17
<i>Базілінська О.</i> Державне регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва	27
<i>Гнедіна К., Назорний П.</i> Загрози екологічній безпеці: реалії воєнного часу та економічне стимулювання повоєного екологічного відновлення України.....	39
<i>Котвицька Н.</i> Інноваційна система як основа розвитку національного господарства	53
<i>Харченко Ю.</i> Інституціональне забезпечення становлення знаннєвої економіки в Україні	65
<i>Самойлович А.</i> Організаційно-економічне забезпечення надання цифрових послуг: європейський досвід.....	79
<i>Щуров І.</i> Оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави: методичний аспект.....	87

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

<i>Забаштанський М., Євтушенко Ю.</i> Концептуальні засади функціонування організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду України	97
<i>Маргасова В., Вдовенко Н.</i> Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору з урахуванням структурних змін для груп суспільних інтересів.....	109
<i>Роговий А.</i> Вплив воєнного стану на формування та реалізацію житлової політики України.....	121
<i>Свиноус І.</i> Використання альтернативних джерел енергії в ЄС: можливості та перспективи для України	132
<i>Луцій О., Бондаренко В.</i> Механізм забезпечення інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору на засадах маркетингу.....	144
<i>Ткаченко Т.</i> Управлінський механізм розвитку системи економічної безпеки на промислових підприємствах в умовах конкурентної парадигми	156
<i>Плуталов С.</i> Сучасний концепт розвитку креативних індустрій в Україні	164
<i>Руденко М.</i> Методичний підхід до управління економічною безпекою будівельного підприємства.....	175
<i>Павленко М.</i> Вплив державного регулювання на виробництво зернових в системі інноваційних технологій агропромислового комплексу.....	187
<i>Яцун А.</i> Новітні тенденції впливу галузі равликівництва на економіку та торгівлю в Італії.....	196

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

<i>Іванова Н.</i> Цифровий розвиток регіонів України: тренди довоєнного періоду та перспективи післявоєнного відновлення.....	208
<i>Дергальок М., Тульчинська С.</i> Організаційно-економічне забезпечення потенціалоформуючого простору регіонів в умовах цифровізації	218
<i>Ханін С.</i> Стан та повоєнне відновлення економіки України із урахуванням інтелектуально-інноваційних детермінант розвитку регіонів	226
<i>Хохуляк О.</i> Функціонально-організаційна модель управління сталим розвитком територіальної громади.....	233

**ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ТА ВИКОРИСТАННЯ**

<i>Вовк В., Садчикова І., Садчиков В.</i> Формування кредитного механізму в умовах трансформаційних процесів: системні аспекти.....	245
<i>Дубина М., Попело О., Холяк Н.</i> Роль домогосподарств у розвитку ринку фінансових послуг України.....	255
<i>Льчук В., Шпомер Т., Шпомер А.</i> Інвестиційний потенціал небанківських фінансових установ у системі забезпечення сталого розвитку національної економіки.....	279
<i>Кальченко О.</i> Концептуальні засади фінансового контролінгу на промислових підприємствах.....	291
<i>Lazaryshyna, I., Nehoda, Yu., Oliynyk, L.</i> The EU environmental taxation influence on a sustainable development.....	301
ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ НАУКОВИХ СТАТЕЙ	321

CONTENT

THEORETICAL PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT
OF THE NATIONAL ECONOMY

<i>Grishnova O., Panchenko O.</i> Organizational culture in the system of social responsibility of high education institutions	9
<i>Mahmudov Kh., Chuhlib V.</i> Impact of digital technologies on personnel management efficiency	17
<i>Bazilinska O.</i> State regulation of innovative and investment entrepreneurship development	27
<i>Hnedina Kateryna, Nahornyi P.</i> Threats to ecological safety: realities of wartime and economic stimulation of post-war ecological restoration of Ukraine	39
<i>Kotvytska N.</i> Innovation system as a basis for national economic development.....	53
<i>Kharchenko Yu.</i> Institutional ensuring the establishment of the knowledge economy in Ukraine	65
<i>Samoilovych A.</i> Organizational and economic ensuring the provision of digital services: European experience	79
<i>Shchurov I.</i> Evaluation of the state energy security management process: methodological aspect.....	87

SECTORAL ASPECT OF THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

<i>Zabashkanskyi M., Yevtushenko Yu.</i> Conceptual principles of the functioning of the organizational and economic mechanism of the development of the housing fund of Ukraine	97
<i>Marhasova V., Vdovenko N.</i> Investment provision of competitive development of the agricultural sector taking into account structural changes and economic effects of activities for public interest groups.....	109
<i>Rogovyi A.</i> The impact of martial law on the formation and implementation of Ukraine's housing policy	121
<i>Synous I.</i> The use of alternative energy sources in the EU: opportunities and prospects for Ukraine	132
<i>Lutsii O., Bondarenko V.</i> Mechanism for ensuring the innovative activities of agricultural sector enterprises on the basis of marketing.....	144
<i>Tkachenko T.</i> Administrative mechanism of the economic security system development in industrial enterprises under the competitive paradigm's conditions	156
<i>Plutalov S.</i> Modern concept of development creative industries in Ukraine.....	164
<i>Rudenko M.</i> Methodical approach to managing the economic security of a construction enterprise	175
<i>Pavlenko M.</i> The influence of state regulation on grain production in the system of innovative technologies of the agricultural complex.....	187
<i>Yatsun A.</i> The latest trends of the influence of the storm industry on the economy and trade in Italy.....	196

PROBLEMS OF MANAGEMENT AND DEVELOPMENT
OF THE PRODUCTIVE FORCES OF THE REGION

<i>Ivanova N.</i> Digital development of the regions of Ukraine: trends of the pre-war period and prospects of post-war recovery	208
<i>Derhaliuk M., Tulchynska S.</i> Organisational and economic support of the potential-forming space of the regions in the context of digitalisation	218
<i>Khanin S.</i> State and post-war recovery of Ukraine's economy taking into account the intellectual and innovative determinants of regional development	226
<i>Khokhuliak O.</i> Functional and organizational model of sustainable development management of the territorial community	233

FINANCIAL RESOURCES: THE PROBLEMS OF FORMATION AND USAGE	
<i>Vovk V., Sadchykova I., Sadchykov V.</i> Formation of a credit mechanism in the transformation processes conditions: system aspects.....	245
<i>Dubyna M., Popelo O., Kholiavko N.</i> The role of households in the development of the financial services market of Ukraine.....	255
<i>Ilchuk V., Shpomer T., Shpomer A.</i> Investment potential of non-banking financial institutions in the system of ensuring sustainable development of the national economy	279
<i>Kalchenko O.</i> Conceptual basis of financial control at industrial enterprises	291
<i>Lazaryshyna, I., Nehoda, Yu., Oliinyk, L.</i> The EU environmental taxation influence on a sustainable development.....	301
BASIC REQUIREMENTS FOR EXECUTION AND SUBMISSION OF MANUSCRIPTS OF SCIENTIFIC ARTICLES.....	
	321

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-9-16

УДК 330.101

JEL Classification: I20

Олена Грішнова

доктор економічних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

E-mail: grishnova@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4178-1662>**Олена Панченко**

кандидат економічних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: pan68@ukr.net ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8071-4983>**ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті проведено обґрунтування сутності категорій «соціальна відповідальність» та «організаційна культура», що здійснено на основі аналізу сформованих у науковій літературі підходів до розгляду цих дефініцій. Дослідження змісту зазначених категорій здійснено щодо сучасного закладу вищої освіти, його діяльності та ролі у сталому розвитку суспільства й національної економіки. Метою статті визначено розкриття теоретико-прикладних засад формування організаційної культури в системі забезпечення соціальної відповідальності університетів. Доведено, що заклади вищої освіти, як надавачі високоякісних освітніх послуг, організатори інвестиційно привабливих наукових досліджень, ділові партнери, відповідальні роботодавці, учасники соціально-економічних і суспільно-політичних процесів, спроможні робити вагомий вплив у сталій розв'язці місцевих громад, національної економіки та країни в цілому. Головним інструментом такого впливу у статті визначено організаційну культуру, що включає сукупність спільних для здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та співробітників університету цінностей, переконань, традицій, норм поведінки, мотивів і стимулів діяльності. У результаті було обґрунтовано, що розбудова ефективної організаційної культури в системі соціальної відповідальності закладу вищої освіти забезпечує синхронізацію інтересів та задоволення запитів внутрішніх (здобувачі вищої освіти, науково-педагогічні працівники, співробітники) і зовнішніх (абітурієнти, батьки здобувачів вищої освіти, підприємці, громади, постачальники й інші ділові партнери) стейкхолдерів.

Ключові слова: заклад вищої освіти; організаційна культура; соціальна відповідальність; якість освітніх послуг; конкурентоспроможність; стейкхолдери; ринок освітніх послуг.

Рис.: 1. Бібл.: 12.

Постановка проблеми. У контексті стрімкого поширення концепції сталого розвитку в провідних країнах світу виникає необхідність перегляду підходів до оцінки діяльності суспільних інститутів у межах корпоративної соціальної відповідальності. Прогрес суспільства в досягненні цілей сталого розвитку базується на розвитку сфери вищої освіти та професійної підготовки висококваліфікованих працівників для національної економіки. В умовах сучасного інформаційного суспільства та економіки знань вища освіта відіграє стратегічну роль, оскільки сприяє формуванню сталих цінностей, позитивних змін у поведінці та стилі життєдіяльності населення. Для підготовки майбутніх відповідальних підприємців та конкурентоспроможних на ринку праці висококваліфікованих фахівців важливо включати різні аспекти

соціальної відповідальності в навчальну програму, починаючи з перших курсів підготовки здобувачів. Зазначене обґрунтовує появу нової наукової та прикладної проблеми розбудови ефективної організаційної культури в системі корпоративної соціальної відповідальності університетів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх років у науковому просторі спостерігається значне поживлення інтересу іноземних та вітчизняних учених до розвитку соціальної відповідальності суспільних інститутів. Причому варто наголосити на тому, що переважна більшість досліджень зосереджується на питаннях підвищення соціальної відповідальності бізнесу (Котлер Ф. і Лі Н. [1], Latarí Agudelo, M. A., Jóhannsdóttir, L., & Davídsdóttir, V. [2], Колот А. [3], Кузьмін О. [4], та ін.). Аналогічно, організаційна культура розглядається у наукових публікаціях Anning-Dorson T. [5], Черкасова А. і Брінцевої О.[6], Балики О.[7], Карюк В.[8], Савченко М. [9] та інших учених найчастіше в розрізі проблем і перспектив розвитку підприємницького сектору. У своїх дослідженнях науковці переважно сходяться на думці, що організаційна культура сприяє узгодженню інтересів організації та працівників, залучаючи їх до прийняття рішень та розробки стратегії підприємства, надаючи їм певний діапазон повноважень для креативності та творчого пошуку, але при цьому орієнтуючи зусилля всіх співробітників до досягнення спільних цілей.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Поряд із цим, на нашу думку, проблема соціальної відповідальності має досліджуватись комплексно, не обмежуючись виключно підприємницьким (мікроекономічним) рівнем. Особливої уваги потребує вивчення сучасних засад забезпечення соціальної відповідальності держави, зокрема її законодавчих та виконавчих органів, а також інших інститутів суспільства. З огляду на зростаючу роль освіти та науки в забезпеченні збалансованого сталого прогресу суспільства й національної економіки, набувають актуальності питання розвитку соціальної відповідальності закладів вищої освіти. Це, у свою чергу, вимагає розгляду прикладних засад формування організаційної культури університетів. У роботах Азьмук Н. [10], Каленюк І. [11] у контексті розгляду важливих аспектів розвитку вітчизняної вищої освіти досліджуються також питання організаційної культури. Водночас питання формування організаційної культури в системі забезпечення соціальної відповідальності університетів досі залишається неповною мірою розкритим у наявних наукових публікаціях.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування теоретико-прикладних засад формування організаційної культури в системі забезпечення соціальної відповідальності університетів.

Виклад основного матеріалу. Передусім визначимо, що соціальну відповідальність ми розуміємо як діяльність, що допомагає досягти економічних цілей держави, підприємств, установ, організацій та громадян без завдання шкоди іншим людям, навколишньому природному середовищу та суспільству. Для більш повного опису сутності соціальної відповідальності

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

необхідно зазначити, що цей термін включає відповідальність організації за вплив прийнятих нею рішень та результатів її діяльності на стан довкілля, тенденції розвитку суспільства, благополуччя населення. Соціальна відповідальність будь-якого економічного суб'єкта має вибудовуватись на основі врахування очікувань головних стейкхолдерів, дотриманні чинного законодавства та міжнародних норм поведінки. Основні принципи соціальної відповідальності повинні бути інтегрованими в діяльність всієї організації, а також застосовуватись в її комунікації та співпраці з партнерами.

Наголошуємо на тому, що поняття організаційної культури та стратегії організації є близькими за змістом та взаємопов'язаними, проте не є тотожними. Нині обидві ці категорії достатньо активно використовуються у таких галузях, як бізнес, освіта та державне управління. Поняття стратегії організації означає досягнення перспективних цілей управління, тобто ефективність менеджменту персоналу та дієвість встановлених правил поведінки у ході досягнення спільних цілей. Організаційна культура відображає самоорганізацію персоналу, що характеризується спільними цінностями, нормами поведінки, ставленням до роботи та інших організацій. Наприклад, стратегія університету може розглядатись як засіб, що дає змогу мобілізувати наявні ресурси та скоординувати цілі та дії персоналу для досягнення спільної мети; організаційна культура визначає рамки, у межах яких може змінюватись стратегія університету або можна обирати один із альтернативних варіантів, суголосних затвердженій стратегії. Організаційна культура та стратегія закладу вищої освіти мають бути узгодженими між собою, а будь-які зміни в стратегії чи організаційній культурі повинні бути синхронізованими і не можуть суперечити одна одній.

Варто зауважити, що сучасні виклики в галузі соціальної відповідальності університетів є глобальними. В економічно розвинених країнах світу відзначається поступовий перехід вищої освіти на ринкову модель, що призводить до змін в освітній політиці держави, трансформації ролі університетів, підходів до їх менеджменту та комунікації зі стейкхолдерами. Особливу увагу при цьому приділяють формуванню організаційної культури університету, що буде адаптованою до ринкових викликів та спроможною оперативно й адекватно реагувати на виклики екзогенного середовища. За ринкової моделі, освітні послуги перетворюються на товар на ринку, це відкриває нові можливості для залучення інвестицій на розвиток університетів, оскільки дає можливість різним стейкхолдерам отримувати гідну винагороду за їхній внесок.

В основі соціальної відповідальності будь-якого суб'єкта лежить ефективне та професійне виконання його основних суспільних функцій. У цьому контексті соціальну відповідальність закладів вищої освіти можна розглядати крізь призму надання якісних освітніх послуг та проведення досліджень, що користуються попитом з боку потенційних інвесторів. Крім цього, соціальна відповідальність університету проявляється також у його ролі роботодавця для співробітників, учасника суспільних, економічних і політичних відносин з державою і громадою, а також у ролі ділового партнера (рис. 1).

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

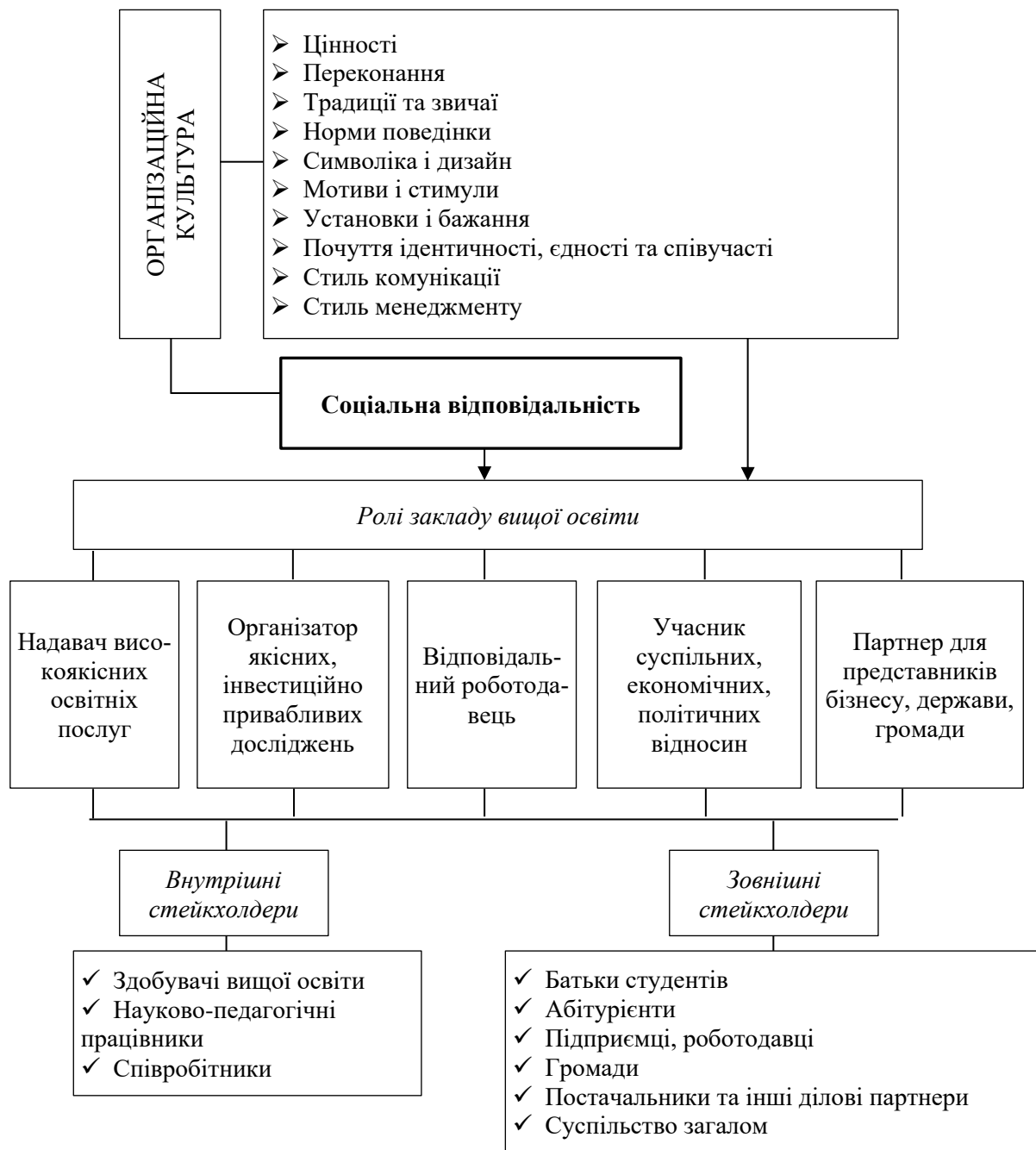

Рис. 1. Ролі закладу вищої освіти в системі його соціальної відповідальності

Джерело: побудовано авторами на основі [11].

При формуванні організаційної культури в системі соціальної відповідальності закладу вищої освіти необхідно враховувати потенціал студентства як одного з найбільш активних сегментів суспільства, що створить додаткові можливості для трансформації суспільства на засадах сталості. Активне залучення здобувачів вищої освіти до університетських ініціатив сприятиме підвищенню кваліфікації випускників, набуттю ними практичних навичок, підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці, зростанню рівня зайнятості молоді, поліпшенню стану здоров'я та благополуччя

загалом. Ефективна організаційна культура в системі соціальної відповідальності університету допомагає пом'якшити негативний вплив таких ризикових факторів, як нелегітимні домовленості, недоброчесні партнери, недостатній рівень підготовки науково-педагогічних працівників, недостатня мотивація здобувачів вищої освіти до навчання, їх низька громадська активність. Відповідно, соціальна відповідальність університету ґрунтується на врахуванні актуальних запитів і потреб суспільства та економіки, а також зменшує перешкоди для поширення професійних знань, культури, екологічної поведінки, пропагування здорового способу життя та благополуччя серед студентів та випускників.

В умовах глобалізації науково-освітнього простору та загострення міжнародної конкуренції на ринку освітніх послуг, заклади вищої освіти вимушені постійно дбати про власну конкурентоспроможність, знаходити конкурентні переваги, нарощувати соціальний і репутаційний капітал. У такому контексті для вітчизняних закладів вищої освіти особливо цінним є досвід формування організаційної культури іноземних університетів. Провідні світові університети націлюють свою діяльність не лише на надання високоякісних освітніх послуг і проведення інвестиційно привабливих досліджень, а й на забезпечення всебічного розвитку особистості студента, а також на сприяння сталому розвитку суспільства загалом.

Для вітчизняних закладів вищої освіти характерна проблема нерозвиненості їхньої організаційної культури та соціальної відповідальності загалом. Справедливо зауважити, що українські університети реалізують низку соціальних ініціатив, пов'язаних із благодійністю, турботою про навколишнє середовище, проведенням інформаційних та просвітницьких заходів для широкої громадськості, проте зазвичай такі ініціативи є ситуативними, не регулярними та не вирізняються системністю. В українських закладах вищої освіти немає спеціалізованих підрозділів або посад, функціонал яких охоплює питання розвитку організаційної культури в системі соціальної відповідальності. Основними причинами цього є: низька поінформованість керівництва університетів, недостатнє розуміння цінності та переваг організаційної культури й соціальної відповідальності для забезпечення конкурентоспроможності освітньої установи, фрагментарний підхід до реалізації соціальних ініціатив, нестача фінансування, термінологічна невизначеність.

Висновки і пропозиції. Сучасні тенденції розвитку національної економіки, глобалізаційні процеси та зростання значущості людського капіталу вимагають від закладів вищої освіти високої динамічності, гнучкості, адаптивності їхньої діяльності до зовнішніх викликів, а також вмотивованості та відданості співробітників, їх націленості на спільні цілі. Загальною метою є формування корпоративного духу, що потребує розробки та використання інструментів, які поєднують інтереси університету, співробітників і здобувачів вищої освіти як єдиної команди. Одним із таких інструментів є

організаційна культура, яка, з одного боку, потребує врахування менеджментом університетів запитів персоналу та здобувачів вищої освіти як носіїв цієї культури, а з іншого боку, викликає у працівників і студентів почуття єдності з університетом, співучасті в його успіху та зростанні. Саме розвинена організаційна культура допомагає виявити спільні інтереси стейкхолдерів та тенденції у змінах ендогенного й екзогенного середовища, і зрештою дає змогу визначити спільну місію та цілі.

Для успішного функціонування закладу вищої освіти не достатньо тільки спільності мотивів, ідей та інтересів працівників і студентів. У сучасному висококонкурентному середовищі треба встановлювати чіткі правила субординації та процедури, яких необхідно дотримуватися. Принципово важливим для розбудови ефективної організаційної культури в системі соціальної відповідальності університету є створення комфортних умови для роботи науково-педагогічних і адміністративних працівників та для навчання здобувачів вищої освіти, які б спонукали їх розвиватися в межах встановленого порядку, без психологічного дискомфорту та з можливістю самовираження і прояву власної креативності.

Перспективи подальших досліджень полягають у опрацюванні проблематики розробки напрямів посилення впливу організаційної культури університетів на зростання якості освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Котлер Філіп. Корпоративна соціальна відповідальність / Котлер Філіп, Ненсі Лі. – К. : Агенція «Стандарт», 2005. – 352 с.
2. Latapí Agudelo M. A. A literature review of the history and evolution of corporate social responsibility / Latapí Agudelo M. A., Jóhannsdóttir L., Davídsdóttir, B. // *International Journal of Corporate Social Responsibility*. – 2019. – Vol. 4(1). – Pp. 1-23.
3. Соціальна відповідальність / А. М. Колот та ін. – Київ : КНЕУ, 2015. – 519 с.
4. Кузьмін О. Є. Соціальна відповідальність бізнесу: поняття, типологія та чинники формування / О. Є. Кузьмін, Н. С. Станасюк, О. З. Уголькова // *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. – 2021. – № 2 (6). – С. 56-64.
5. Anning-Dorson T. Organizational culture and leadership as antecedents to organizational flexibility: implications for SME competitiveness / T. Anning-Dorson // *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*. – 2021. – № 5. – Pp. 1309-1325. – DOI: <https://doi.org/10.1108/JEEE-08-2020-0288>.
6. Grishnova O. Transition To A New Economy: Transformation Trends In The Field Of Income And Salary Functions / O. Grishnova, A. Cherkasov, O. Brintseva // *Problems and Perspectives in Management*. – 2019. – Vol. 17(2). – Pp. 18–31.
7. Балика О. Г. Корпоративна культура як інститут удосконалення соціально-трудова відносин : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Балика Олена Георгіївна ; Держ. ВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана”. – К., 2014. – 20 с.
8. Грішнова О. А. Трансформація організаційної культури українських компаній в умовах війни та пандемії Covid-19 / О. А. Грішнова, В. І. Карюк // *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. – 2022. – № 62. – С. 206-223.
9. Савченко М. В. Організаційна культура в контексті розвитку корпоративної соціальної відповідальності суб’єктів міжнародного бізнесу / М. В. Савченко, О. В. Шкуренко // *Управління економікою: теорія та практика : зб. наук. пр.* – К. : ІЕП НАНУ, 2020. – С. 95-111.

10. Azmuk N. Digital Employment: Ukraine's Ranking in the Global Division of Digital Labour / N. Azmuk, O. Grishnova, O. Kuklin // *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. – 2020. – № 2(43). – Pp. 380-391. – DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.2.43.2022.3578>.

11. Formation of intellectual corporate capital: methods and modern trends / I. Kalenyuk, O. Grishnova, L. Tsymbal, A. Djakona, E. Panchenko // *Bulletin the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan*. – 2020. – Vol. 1(383). – Pp. 182-191. – DOI: <https://doi.org/10.32014/2020.2518-1467.23>.

12. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність університетів України: порівняльний аналіз та основні напрями розвитку / О. А. Грішнова, С. В. Бех // *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. – 2014. – № 5(158). – С. 11-18.

References

1. Kotler, F., Nensi, Li. (2005). *Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist* [Corporate Social Responsibility]. Ahentsiia «Standart».

2. Latapí Agudelo, M. A., Jóhannsdóttir, L., & Davídsdóttir, B. (2019). A literature review of the history and evolution of corporate social responsibility. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 4(1), 1-23.

3. Kolot A. M., ets. (2015). *Sotsialna vidpovidalnist* [Social responsibility]. KNEU.

4. Kuzmin, O.Ye., Stanasiuk, N.S., & Uholkova, O.Z. (2021). Sotsialna vidpovidalnist biznesu: poniattia, typolohiia ta chynnyky formuvannia [Social responsibility of business: concept, typology and factors of formation]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku – Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development*, (2(6)), 56-64.

5. Anning-Dorson, T. (2021). Organizational culture and leadership as antecedents to organizational flexibility: implications for SME competitiveness. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 5, 1309-1325. Doi: <https://doi.org/10.1108/JEEE-08-2020-0288>

6. Grishnova, O., Cherkasov, A., & Brintseva, O. (2019). Transition To A New Economy: Transformation Trends In The Field Of Income And Salary Functions. *Problems and Perspectives in Management*, 17(2), 18–31.

7. Balyka, O. H. (2014). *Korporatyvna kultura yak instytut udoskonalennya sotsial'no-trudovykh vidnosyn* [Corporate culture as an institution for improving social and labor relations]. [PhD Thesis]. Kyiv.

8. Grishnova, O.A., & Karyuk, V.I. (2022). Transformatsiya orhanizatsiynoyi kul'tury ukrayins'kykh kompaniy v umovakh viyny ta pandemiyi Covid-19 [Transformation of the organizational culture of Ukrainian companies in the conditions of war and the Covid-19 pandemic]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii ekonomichna – Bulletin of Lviv University. Economic series*, 62, 206-223.

9. Savchenko M.V., Shkurenko O.V. (2020) Orhanizatsiina kultura v konteksti rozvytku korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti subiektiv mizhnarodnoho biznesu [Organizational culture in the context of the development of corporate social responsibility of international business entities] *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka* [Management of the economy: theory and practice] (pp. 95-111). IEP NANU.

10. Azmuk, N., Grishnova, O., Kuklin, O. (2020). Digital Employment: Ukraine's Ranking in the Global Division of Digital Labour. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(43), 380-391. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.2.43.2022.3578>.

11. Kalenyuk, I., Grishnova, O., Tsymbal, L., Djakona, A., & Panchenko, E. (2020). Formation of intellectual corporate capital: methods and modern trends. *Bulletin the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan*, 1(383), 182-191. <https://doi.org/10.32014/2020.2518-1467.23>.

12. Hrishnova, O.A., & Bekh, S.V. (2014). Sotsialna vidpovidalnist universytetiv Ukrainy: porivnialnyi analiz ta osnovni napriamy rozvytku [Social responsibility of Ukrainian universities: comparative analysis and main directions of development] *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka – Bulletin of Kyiv National University named after Taras Shevchenko*. (5(158)), 11-18.

Отримано 15.12.2022

UDC 330.101

Olena Grishnova

Doctor of Economic, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

E-mail: grishnova@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-4178-1662>

Olena Panchenko

PhD in Economics, Associate Professor

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: pan68@ukr.net **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-8071-4983>

ORGANIZATIONAL CULTURE IN THE SYSTEM OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF HIGH EDUCATION INSTITUTIONS

The article substantiates the essence of the categories "social responsibility" and "organizational culture", which was carried out on the basis of the analysis of approaches to considering these definitions in the scientific literature. The study of the content of these categories was carried out in the connection with modern higher education institution, its activities and role in the sustainable development of society and the national economy. The purpose of the article is to reveal the theoretical and practical foundations of the development of organizational culture in the system of ensuring social responsibility of universities. The authors proved that higher education institutions, as providers of high-quality educational services, organizers of investment-attractive scientific research, business partners, responsible employers, participants in socio-economic and socio-political processes, are capable of making a significant impact on the sustainable development of local communities, the national economy and the country in general. The organizational culture is identified as a main tool of such impact. The authors emphasized that when forming organizational culture within the social responsibility system of a higher education institution, it is necessary to take into account the potential of students as one of the most active segments of society, which will create additional opportunities for the sustainable transformation of society. The article describes the organizational culture a set of values, beliefs, traditions, behaviour norms, motives and incentives common to students, academicians, researchers, administrative personnel of the university. As a result, it was substantiated that the development of an effective organizational culture in the system of social responsibility of a higher education institution ensures the synchronization of interests and the satisfaction of needs of internal (students, academic and research staff, other employees) and external (applicants, parents of students, entrepreneurs, communities, suppliers and other business partners) stakeholders.

Keywords: higher education institution; organizational culture; social responsibility; educational services quality; competitiveness; stakeholders; educational services market.

Fig: 1. References: 12.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-17-26

УДК 004:005.95

JEL Classification: M12

Ханлар Махмудов

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет (Полтава, Україна)

E-mail: khanlar.makhmudov@pdaa.edu.ua. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0003-2287-1467>

ResearcherID: [C-6825-2017](https://pubs.rsos.royalsocietypublishing.org/author/C-6825-2017). **Scopus Author ID:** [Makhmudov, Hanlar](https://orcid.org/0000-0003-2287-1467)

Владислав Чухліб

аспірант кафедри підприємництва і права

Полтавський державний аграрний університет (Полтава, Україна)

E-mail: vladchuhlib@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-6780-6442>

**ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**

У статті розкрито сутність і вплив цифрових технологій на ефективність управління персоналом. Проаналізовано використання новітніх цифрових технологій у сфері управління персоналом у підприємствах в умовах воєнного стану в Україні. Здійснено оцінювання традиційної та цифрової моделей управління персоналом. Доведено доцільність застосування цифрових технологій в українській практиці управління персоналом. Встановлено, що важливими завданнями цифрової трансформації є проведення ефективного рекрутингу, здійснення постійного навчання та розвитку персоналу, залучення компетентних, перспективних працівників. Обґрунтовано доцільність використання соціальних мереж, комунікаційних роботів (чат-ботів), аналізу великих даних, додатків та аналітики на основі штучного інтелекту, хмарних технологій у програмному забезпеченні для потреб управління персоналом.

Ключові слова: ефективність; цифрові технології; управління персоналом; диджиталізація; hr-процеси; цифрова трансформація.

Рис.: 1. Табл.: 1. Бібл.: 12.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану в Україні активно здійснюється перехід до цифрової економіки. Використання новітніх технологій у сфері управління персоналом стимулює до появи цифрового мислення та сприяє отриманню цінного досвіду працівниками, формуючи унікальну цифрову систему менеджменту персоналу. Впровадження інноваційних цифрових технологій потребує удосконалення бізнес-процесів менеджменту персоналу, підвищення кваліфікації працівників та зміни підходів до організації робочих процесів. Отже, цифрова трансформація менеджменту персоналу стосується не лише HR, а передбачає суттєві зміни, за якими відбудеться об'єднання технологій та зменшення кордонів між цифровим і людським чинниками в управлінні персоналом. Тобто починається революція в цифровому світі, що передбачає широке використання штучного інтелекту, нанотехнологій, розумних роботів тощо. Управління персоналом у цифровій індустрії тісно пов'язане з диджиталізацією. В умовах диджиталізації управління людськими ресурсами має бути адаптивним та гнучким за рахунок використання переваг цифрових технологій. Тому значну увагу зосереджено на поєднанні професіоналів з підприємствами, де вони могли б розвиватися протягом

тривалого періоду, використовуючи індивідуальний, особливий набір навичок. Інноваційні підходи до управління персоналом дозволяють одночасно підтримувати складні процеси та знаходити параметри, необхідні для оцінки та прогнозування ефективності. Необхідність обґрунтування їх вибору для впровадження в підприємствах потребує аналізу особливостей, переваг та недоліків з метою визначення чітких критеріїв та орієнтирів щодо їх використання. Таким чином, дослідження впливу цифрових технологій на ефективність управління персоналом є актуальною проблемою, яка вимагає науково обґрунтованого вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань впливу цифрових технологій на ефективність управління персоналом займалися закордонні та вітчизняні вчені: Берсін Дж., Бей Г. В., Голобородько О. П., Длугопольська Т. І., Жуковська В. М., Калачевська Л. І., Краус Н. М., Колобердянко І. І., Колот А. М., Лопушняк Г. С., Серета Г. В., Смолинець І. Б., Продіус О. І. та інші. У теоретичному аспекті вченими здійснено ретроспективний аналіз ролі сучасних цифрових технологій, досліджено їхній вплив на ефективність управління персоналом в організаційному, технічному та соціальному контекстах; акцентовано увагу на успішному впровадженні цифровізації з метою забезпечення стабільного розвитку підприємства. Як свідчить аналіз наукових праць, питання впливу цифрових технологій на ефективність управління персоналом у економічному аспекті вивчені неповною мірою. Зокрема, існує необхідність у дослідженні функціонування системи управління персоналом на основі диджиталізації, що відповідатиме умовам діяльності під час воєнного стану в Україні.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Цифрові технології мають значний вплив на підвищення ефективності управління персоналом підприємств виробничої та обслуговуючої сфери. Використання інноваційних цифрових технологій створюють для підприємств суттєві конкурентні переваги. Залишається недостатньо вивченим питання використання цифрової моделі управління персоналом, яка була б узгоджена із загальною стратегією розвитку підприємства та спрямована на забезпечення її реалізації. Тому проблема впровадження цифрових технологій у сферу менеджменту персоналу набуває дедалі більшої актуальності та потребує більш детальних досліджень.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення сутності цифрових технологій та дослідження впливу їх використання на рівень ефективності управління персоналом у підприємствах і забезпечення зростання конкурентного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом інформаційні системи заповнили всі сфери сучасного життя. Розвиток цифрових технологій дає змогу відкрити безліч можливостей. Цифрові технології – дискретна система, заснована на методах кодування і передачі інформації, що дозволяє

здійснювати значну кількість різних операцій за максимально короткі проміжки часу. Інформаційні технології набули мегапопулярності завдяки своїй універсальності, оперативності, гнучкості, мобільності. Дані в підприємствах набувають електронного вигляду за допомогою програмних забезпечень, мобільних додатків, вебпредставництв та інших елементів диджиталізації. Диджиталізацію розглядають як «оцифрування буття» – глибоке проникнення цифрових та інноваційних технологій до бізнес-процесів, комунікацій у всіх сферах народного господарства [1, с. 54].

Перехід до цифрової економіки в Україні передбачає новий етап розвитку менеджменту персоналу та приводить до змін у роботі служби персоналу, де цифрові інструменти мають бути впроваджені відповідно до особливостей системи управління персоналом. До цифрового менеджменту персоналу належить оптимізація HR-процесів, яка передбачає використання аналітичних, соціальних, мобільних і хмарних технологій для підвищення продуктивності праці, покращення взаємодії працівників між собою. Сучасні технології дозволяють використання багатьох способів для удосконалення системи управління персоналом. Керівникам підприємств треба врахувати, що процес зміни системи менеджменту персоналу починається з побудови культури, яка буде стимулювати працюючих до успішного та якісного виконання обов'язків через усвідомлення значущості їхньої роботи, таким чином мотивувати персонал до самостійного розвитку. Серед інноваційних підходів до управління персоналом варто виділити «Investors in People» («інвестори в людей»), що є системою якісного менеджменту, поєднання управління персоналом і підприємством за формулою продуктивної взаємодії керівників і підлеглих для підвищення ефективності діяльності загалом. Користуючись цим сучасним підходом, керівники можуть побудувати ефективну модель менеджменту персоналу, розробити оптимальні стратегії розвитку персоналу, гармонізувати відносини в колективі, застосувати нематеріальні методи мотивації та оцінити ефективність діяльності окремого працівника. У таких умовах значно підвищується мотивація працівників до якісної праці та саморозвитку, що позитивно впливає на спільний результат [2, с. 66].

Цифровізація менеджменту значною мірою впливає на процес управління людськими ресурсами. Сучасні концептуальні засади цифрової трансформації менеджменту персоналу формуються навколо ролі людини в цифровізації HR-процесів. В умовах сучасної цифрової HR-трансформації для підвищення ефективності управління персоналом Бей Г. В., Г. В. Серєда пропонують розширити використання інтегрованих мобільних додатків, поглибити автоматизацію процесів управління працівниками, застосовувати прогнозу HR-аналітику, використовувати переваги штучного інтелекту, продовжити цифрову інтеграцію з хмарними сервісами. Це вимагає відповідних змін компетентностей менеджера з персоналу [3]. Дж. Берсін вважає, що головною проблемою в трансформації менеджменту персоналу є

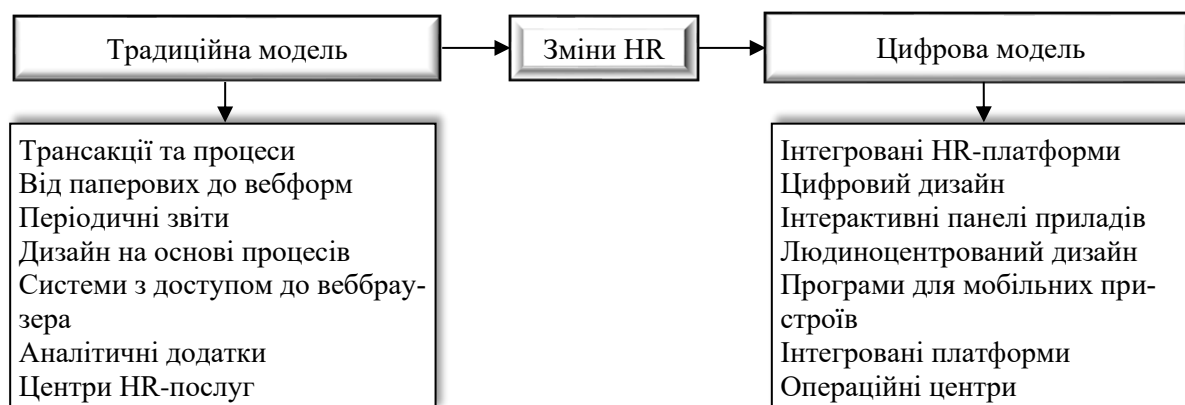
розподіл відповідальності між людиною і штучним інтелектом. HR-процеси, які не може ефективно виконати людина, повинні бути делеговані штучному інтелекту [4]. О. І. Кравчук провела загальне оцінювання основних напрямів електронного менеджменту персоналу, охарактеризувала його основні концепції, акцентувала увагу на провідних HR-технологіях [5]. Г.С. Лопушняк відзначив важливий вплив цифрових технологій на процес управління персоналом і розвиток менеджерських компетентностей [6]. На думку А.М. Колота, стрімкий розвиток цифрової трансформації сприятиме формуванню нестандартної зайнятості, тому варто змінювати вектор соціально-економічної політики [7].

Отже, вивчаючи питання впливу цифрових технологій на ефективність управління персоналом, можна зробити висновок, що цифровізація сприятиме удосконаленню системи менеджменту персоналу в кожному підприємстві, позитивно вплине на підвищення гнучкості, оперативності, мобільності, поглиблення автоматизації управлінських процесів, що в кінцевому результаті приведе до зростання конкурентного потенціалу. Так, окремі напрями розвитку цифрових компетентностей менеджерів потребують модернізації відповідно до вимог цифровізації підприємства. В умовах цих кардинальних змін слід дослідити особливості використання інноваційних цифрових технологій у сфері менеджменту персоналу під час воєнних дій. Війна в Україні ще більше поглибила процеси цифровізації та прискорила розвиток цифрової інфраструктури. Застосування цифрових технологій передбачає наявність легкого доступу до необхідних ресурсів, а також можливість працювати у віддаленому режимі, що призводить до підвищення продуктивності праці як окремого працівника, так і підприємства загалом. Зростає гнучкість зайнятості, підвищується рівень здобутих знань, розвитку практичних навичок, рівень компетентності та професіоналізму. Суттєвою перевагою є можливість зберігання та передавання інформації на міжнародному рівні [8].

Ми вважаємо, що застосування інноваційних цифрових технологій сприятиме підвищенню рівня ефективності управління персоналом за рахунок вирішення таких завдань:

- зростання продуктивності праці;
- підвищення кваліфікації та перекваліфікація працівників;
- створення умов для реалізації креативних ідей персоналу;
- поєднання індивідуальної мети працівника з місією підприємства.

Порівняємо традиційну та цифрову моделі управління персоналом (рис. 1).

Рис. 1. Традиційна та цифрова моделі управління персоналом

Джерело: складено авторами на основі [9].

Як бачимо, цифрова модель управління персоналом більш адаптована для роботи під час воєнних дій чи карантину в країні. Тому, щоб залишатися конкурентоспроможними, підприємствам варто оперативно реагувати на зміни в умовах діяльності та переходити на використання сучасних моделей управління персоналом.

Менеджери з персоналу повинні вирішити такі завдання цифрової трансформації, як рекрутинг, навчання, залучення перспективних працівників, здатних до генерування інноваційних, творчих ідей.

Показниками ефективного рекрутингу персоналу є [10, с. 14]:

–HR-привабливість підприємства – характеризує ступінь успішності функціонування підприємства на ринку праці, підтримання його позитивного іміджу. Критерій: кількість отриманих резюме повинна бути більшою, ніж рівень наявних вакансій;

–вартість проведення співбесіди – показує в грошовому еквіваленті витрати на співбесіду з кандидатами на ту чи іншу посаду. Цей показник може бути врахований як вагомий аргумент при вирішенні необхідності введення програм підвищення лояльності, покращення умов праці;

–вартість оплати праці в загальних витратах – відображає зростання чи зниження частки заробітної плати, що порівнюється з рівнем продуктивності праці, отриманих доходів та економії на кадрових витратах;

–якість найму – характеризує, наскільки вдалим виявився вибір кандидата на певну посаду на основі результату проведеного оцінювання його якісних характеристик;

–ROI адаптації (показник, що відображає рівень покриття інвестицій) – оцінює ступінь віддачі від фінансових витрат на адаптацію (первинне навчання) персоналу;

–витрати на адаптацію працівника – дає змогу оцінити, чи ефективно здійснювати найм працівників ззовні. До витрат на адаптацію необхідно додати витрати, пов'язані з наймом нової людини, та порівняти їх величину з розміром витрат на найм працівника усередині підприємства.

Отже, за умови проведення ефективного рекрутингу в підприємствах спостерігатиметься підвищення якісного складу персоналу, зростання продуктивності праці, зміцнення іміджу підприємства на ринку праці. Показники оцінки ефективності управління персоналом за умов застосування цифрових технологій охарактеризовано в табл. 1.

Таблиця 1

*Оцінка показників ефективності управління персоналом
за умов застосування цифрових технологій*

Група показників	Характеристика
<i>Показники оцінки функцій менеджменту персоналу</i>	
Набір працівників	Відображає рівень забезпеченості персоналом, оборот із прийому та вибуття людей
Атестація та оцінка персоналу	Проводиться оцінка професійно-кваліфікаційного рівня працюючих, аналізується досягнутий рівень продуктивності праці
Інформаційне забезпечення	Передбачає поглиблення автоматизації бізнес-процесів і надання доступу працівникам до джерел інформації
Мотивація персоналу	Відбувається підвищення оплати праці, збільшення частки премій та інших грошових винагород у фонді заробітної плати
Ефективність роботи персоналу	Характеризує підвищення якості виробленої продукції (наданих послуг), зростання продуктивності праці
<i>Показники ефективності навчання та розвитку персоналу</i>	
Витрати на навчання в розрахунку на одного працівника (грн)	Відображає витрати на навчання в грошовому виразі. Якщо порівнювати з отриманою виручкою, дає можливість оцінити рентабельність/збитковість витрат на персонал
Середня кількість годин навчання в розрахунку на одного працівника (год)	Відображає вплив тривалості навчання на показники продуктивності праці. Аналіз здійснюється в порівнянні з попередніми періодами
ROI тренінгів (грн)	Відображає рівень повернення інвестицій порівняно з витратами, пов'язаними з навчанням персоналу
Коефіцієнт використання знань та навичок	Застосування наявних знань і вмінь у виробничому процесі. Навчання вважається результативним, коли коефіцієнт застосування навичок і знань становить понад 60 %
Рівень володіння компетенціями (бали)	Характеризує підсумки навчання персоналу за рік. Використовується для порівняння з аналогічними показниками за попередні періоди
Виконання бюджету з навчання (осіб)	Використовуються для порівняння результативності цільових параметрів та ефективності роботи персоналу за певний період. Позитивними тенденціями є раціональне використання бюджету та підвищення продуктивності праці персоналу
Виконання плану з навчання (осіб)	

Джерело: складено авторами на основі [10; 11].

У сучасних умовах персонал повинен бути високоосвіченим, ерудованим, володіти високою загальною культурою, мати стратегічне мислення. Підвищення ефективності господарської діяльності в підприємстві є

можливим за умови, що працівники володіють глибокими знаннями, мають значний досвід, прагнуть до подальшого саморозвитку й зацікавлені в кінцевих результатах.

Активна роль HR-процесів змушує в прискореному темпі впроваджувати цифрові технології у сферу управління персоналом. На наш погляд, найбільш ефективними та зручними є такі додатки та чат-бот-сервіси [1]:

–Wade and Wendy – чат-бот-сервіс, що здійснює консультації у сферах планування кар'єри, ознайомлює претендентів з умовами працевлаштування, показує кар'єрні можливості в підприємстві;

–Firstjob Mya – чат-бот, який може виконувати близько 75,0 % роботи спеціаліста з рекрутингу. Додаток створений на основі штучного інтелекту, ставить питання кандидатам, уточнює їх відповідність вимогам вакансії, відповідає на питання стосовно діяльності, політики й культури підприємства;

–Switch – популярна платформа, що допомагає кандидатам у пошуках роботи та найму;

–Unitive – програма, яку використовують для розробки та написання посадових обов'язків, дискусійних обговорень, пов'язаних із наймом на роботу. На основі розроблених алгоритмів програма може визначати девіантну поведінку претендентів, що сприяє скороченню чисельності неусвідомлених помилок при наймі;

–Moxie та Telligent – програмне забезпечення, що використовується переважно в соціальних мережах із метою відстеження, оцінки та залучення наявних і потенційних клієнтів;

–Jive – соціальна платформа, що займається пошуком контенту, передбачає створення блогів, здійснює аналітичні операції, проводить моніторинг окремих людей, груп, проєктів;

–E-staff – автоматизована програма, з допомогою якої можна оперативно отримувати та опрацьовувати нову інформацію, консультувати працівників режимі онлайн, здійснювати опитування, проводити конкурси тощо;

–Hurma Systems – система, яка може здійснювати затвердження відпусток чи вихідних, оцінку тих чи інших досягнень працівників, відстежувати заявки від претендентів і публікувати інформацію про вакансії в соціальних мережах. Нові співробітники отримують вітального листа-програму з описом першого робочого дня;

–BetterWorks – додаток, який дозволяє давати завдання й отримувати на них відповідь у формі зворотного зв'язку від колег. Тобто можливе безпосереднє спілкування з керівниками підрозділів, провідними спеціалістами та директором;

–LMS – інтерактивні платформи навчання на основі використання штучного інтелекту та віртуальної реальності. Суттєвою перевагою є те, що можна в будь-який час займатися саморозвитком. І працівники, й викладачі є носіями знань. Вони можуть здійснювати обмін контентом і отримувати відгуки без залучення керівництва.

Застосування цифрових технологій передбачає зміну підходу до ведення виробничо-комерційної діяльності. Також змінюються вимоги до системи управління в підприємствах, ведення облікових систем, документообігу тощо [12].

Таким чином, подальший розвиток інноваційних цифрових технологій сприятиме формуванню нових конкурентних переваг і допомагатиме підвищити ефективність управління персоналом у підприємствах.

Висновки і пропозиції. Застосування інноваційних цифрових технологій сприятиме підвищенню рівня ефективності управління персоналом за рахунок зростання продуктивності праці, підвищення кваліфікації та перекваліфікації працівників, створення творчого середовища для індивідуального розвитку кожного співробітника, здійснення акценту на креативних ідеях працівників, об'єднання особистої мети працівника з цілями підприємства. Основними завданнями цифрової трансформації є ефективний рекрутинг, навчання та розвиток персоналу, залучення мотивованих працівників, які здатні до генерації інноваційних ідей та націлені на підвищення кількісних і якісних показників результативності праці. Застосування цифрових технологій передбачає використання соціальних мереж, комунікаційних роботів («чат-ботів»), хмарних технологій, додатків, що створені на основі штучного інтелекту. Впровадження цифрових технологій допоможе усунути наявні проблеми в управлінні персоналом і сприятиме зростанню конкурентоспроможності підприємств.

Список використаних джерел

1. Писаревська Г. І. Тенденції розвитку використання Digital технологій в управлінні персоналом / Г. І. Писаревська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2021. – № 41. – С. 54-60.
2. Колобердянко І. І. Інноваційні зрушення у сфері управління персоналом в умовах глобальної економіки / І. І. Колобердянко, Н. С. Метельська // Економіка і суспільство. – 2018. – № 19. – С. 63-68.
3. Бей Г.В. Трансформація HR-технологій під впливом цифровізації бізнес-процесів / Г. В. Бей, Г. В. Середа // Економіка і організація управління. – 2019. – № 34. – С. 93-101.
4. Bersin J. HR Technology Disruptions for 2017: Nine Trends Reinventing the HR Software Market [Electronic resource] / J. Bersin // Perspective. – 2016. – Accessed mode: <https://www.ig.cl/wpcontent/uploads/2016/11/HR-Technology-trends-2016-by-Bersin.pdf>.
5. Кравчук О. І. Цифрова компетентність менеджера з персоналу / О. І. Кравчук // Соціально-трудові відносини: теорія і практика. – 2018. – № 1. – С. 172-191.
6. Лопушняк Г. Вплив цифрових технологій на формування компетенцій управлінського персоналу / Г. Лопушняк, Р. Милянник // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 24. – С. 10-16.
7. Колот А. М. Соціально-трудова реальність – XXI: філософія становлення, можливостей та викликів / А. М. Колот // Економіка України. – 2021. – № 2. – С. 3-31.
8. Калачевська Л. І. Ефективність управління персоналом агропідприємств в умовах системної кризи / Л. І. Калачевська, К. О. Найда // Ефективна економіка. – 2021. – № 10. – С. 68-74.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

9. Длугопольська Т. І. Цифрова трансформація у сфері hr: напрями, проблеми та можливості / Т. І. Длугопольська, Ю. В. Гук // Причорноморські економічні студії. – 2021. – № 62. – С. 13-18.

10. Жуковська В. М. Цифрові технології у стимулюванні інноваційного розвитку підприємств торгівлі. / В. М. Жуковська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. – № 17. – С. 68-70.

11. Продіус О. І. Шляхи підвищення ефективності управління персоналом на підприємстві / О. І. Продіус, В. В. Лобінцева // Економіка: реалії часу. – 2020. – № 4. – С. 57-65.

12. Краус Н. М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку / Н. М. Краус, О. П. Голобородько, К. М. Краус // Ефективна економіка. – 2018. – № 1. – С. 54-62.

References

1. Bersin, J. (2016). HR Technology Disruptions for 2017: Nine Trends Reinventing the HR Software Market. *Perspective*. <https://www.ig.cl/wp-content/uploads/2016/11/HR-Technology-trends-2016-by-Bersin.pdf>.

2. Bey, H.V., Sereda, H.V. (2019). Transformatsiia HR-tekhnologii pid vplyvom tsyfrovizatsii biznes-protseviv [Transformation of HR technologies under the influence of digitalization of business processes]. *Ekonomika i orhanizatsiya upravlinnia – Economics and management organization*, (34), 93-101.

3. Dluhopolska, T.I., Huk, Yu.V. (2021). Tsyfrova transformatsiia u sferi hr: napriamy, problemy ta mozhlyvosti [Digital transformation in HR: directions, problems and opportunities]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, (62), 13-18.

4. Kalachevska, L.I., Nayda, K.O. (2021). Efektyvnist upravlinnia personalom ahropidpryyemstv v umovakh systemnoyi kryzy [Effectiveness of personnel management of agricultural enterprises in conditions of systemic crisis]. *Efektyvna ekonomika – Efficient economy*, (10), 68-74.

5. Koloberdyanko, I.I., Metelska, N.S. (2018). Innovatsiini zrushennia u sferi upravlinnia personalom v umovakh hlobalnoi ekonomiky [Innovative shifts in the field of personnel management in the global economy]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, (19), 63-68.

6. Kolot, A.M. (2021). Sotsialno-trudova realnist – XXI: filosofiya stanovlennya, mozhlyvostey ta vyklykiv [Social and labor reality – XXI: philosophy of development, opportunities and challenges]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, (2), 3-31.

7. Kraus, N.M., Holoborodko, O.P., Kraus, K.M. (2018). Tsyfrova ekonomika: trendy ta perspektyvy avanhardnoho kharakteru rozvytku [Digital economy: trends and perspectives of avant-garde nature of development]. *Efektyvna ekonomika – Efficient economy*, (1), 54-62.

8. Kravchuk, O.I. (2018). Tsyfrova kompetentnist' menedzhera z personalu [Digital competence of the personnel manager]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka – Social and labor relations: theory and practice*, (1), 172-191.

9. Lopushnyak, H., Mylyanyk, R. (2019). Vplyv tsyfrovyykh tekhnologiy na formuvannya kompetensiy upravlins'koho personalu [The influence of digital technologies on the formation of managerial personnel competencies]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, (24), 10-16.

10. Prodius, O.I., Lobintseva, V.V. (2020). Shlyakhy pidvyshchennya efektyvnosti upravlinnya personalom na pidpryyemstvi [Ways to improve the efficiency of personnel management at the enterprise]. *Ekonomika: realii chasu – Economy: realities of time*, (4), 57-65.

11. Pysarevska, H.I. (2021). Tendentsiyi rozvytku vykorystannya Digital tekhnologiy v upravlinni personalom [Development trends in the use of digital technologies in personnel management]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*, (41), 54-60.

12. Zhukovska, V.M. (2017). Tsyfrovi tekhnolohiyi u stymulyuvanni innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstv torhivli [Digital technologies in stimulating the innovative development of trade enterprises]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, (17), 68-70.

Отримано 25.11.2022

UDC 004:005.95

Khanlar Mahmudov

Doctor of Economic sciences, Professor,
Head of the Department of Entrepreneurship and Law
Poltava State Agrarian University (Poltava, Ukraine)

E-mail: khanlar.makhmudov@pdaa.edu.ua. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0003-2287-1467>

ResearcherID: [C-6825-2017](https://orcid.org/0000-0003-2287-1467). **Scopus Author ID:** [Makhmudov, Hanlar](https://orcid.org/0000-0003-2287-1467)

Vladyslav Chuhlib

PhD Student of the Department of Entrepreneurship and Law
Poltava State Agrarian University (Poltava, Ukraine)

E-mail: vladchuhlib@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-6780-6442>

IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON PERSONNEL MANAGEMENT EFFICIENCY

The article reveals the essence and influence of digital technologies on the effectiveness of personnel management. The use of the latest digital technologies in the field of personnel management in enterprises under martial law in Ukraine is analyzed. The use of digital technologies provides easier access to resources and the ability to work from anywhere in the world. There is an opportunity to acquire new knowledge, develop skills, increase the level of competence and professionalism. The flexibility of employment, the level of technical and social mobility is increasing. An important advantage is the ability to store and transfer information at the international level in real time. Traditional and digital models of personnel management were evaluated. The expediency of using digital technologies in the Ukrainian practice of personnel management has been proven. The use of innovative digital technologies ensures the growth of labor productivity, the improvement of qualifications and retraining of employees, the creation of an optimal environment for the development of each employee, the implementation of an emphasis on the disclosure of the creative potential of employees, the unification of the personal goal of the employee with the goals of the enterprise. It has been established that the important tasks of digital transformation are effective recruiting, continuous training and development of personnel, and attracting competent, promising employees. Under the condition of effective recruiting in enterprises, there will be a strengthening of the quality of personnel, an increase in labor productivity, and an increase in the image of the enterprise on the labor market. The expediency of using social networks, communication robots ("chat-bots"), big data analysis, applications and analytics based on artificial intelligence, cloud technologies in software for personnel management needs is substantiated.

Key words: efficiency; digital technologies; personnel management; digitization; HR processes; digital transformation.

Fig.: 1. Table: 1. References: 12.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-27-38

УДК 338.22[330.341.1:330.322.1]334.722

JEL Classification: O32; K20

Олена Базілінська

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів

Національний університет «Києво-Могилянська Академія» (Київ, Україна)

E-mail: olena.bazilinska@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6239-6766>ResearcherID: [J-5360-2016](https://orcid.org/0000-0001-6239-6766)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті обґрунтовано основні теоретико-методологічні засади державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва. Мета статті полягає у формуванні концептуальних засад державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва на основі розробки нових адаптаційних механізмів за умов трансформаційних економічних процесів. Виокремлено основні характеристики українського підприємництва, що визначають його пріоритетність для державної економічної політики в порівнянні з іншими сферами економічної діяльності. Обґрунтовано основні складові інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства, на яких має бути сфокусована увага органів державної влади, та виокремлено основні цілі державного регулювання. Визначено основні фактори впливу на інноваційно-інвестиційний розвиток підприємства. Розроблено механізм державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства, визначено його структуру, завдання та функціональний зміст.

Ключові слова: державне регулювання; державна економічна політика; інновації; інвестиції; підприємництво; механізм державного регулювання.

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 17.

Постановка проблеми. На сьогодні розвиток національної економіки безпосередньо залежить від рівня інноваційного розвитку та стану інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання стратегічно важливих сфер, що ґрунтується на їхніх зусиллях у використанні динамічних можливостей та провідних технологій у процесі виробничої діяльності, постійному удосконаленні та оновленні продукції, підсиленні ринкової позиції та формуванні конкурентоспроможного внутрішнього ринку. Тобто особливість діяльності сучасних виробників полягає в тому, що інновації та інвестиційна діяльність виступають як взаємопов'язані ендогенні компоненти впливу на соціально-економічний розвиток країни, що актуалізує потребу в удосконаленні теоретико-методичних підходів та прикладних засад управління інноваційно-інвестиційним розвитком суб'єктів господарювання з погляду державного впливу, формуванні нових механізмів державного регулювання із застосуванням адміністративних та фінансових інструментів з урахуванням особливостей впливу динамічного зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині питанням розвитку підприємництва та удосконаленню процесів державного регулювання цією сферою діяльності приділяють увагу дедалі більше дослідників. Серед провідних учених, що досліджують це питання, доцільно відзначити Л. Васильєву [1], Д. Грицишена [2], О. Коротич [3], І. Косач [4], О. Попело [5],

К. Шапошникова [6] та інших. Подібна тенденція в дослідженнях є цілком виправданою, оскільки нині країна перебуває в доволі жорстких умовах, зумовлених як пандемічною кризою, так і воєнною агресією з боку РФ. Водночас зростаюча конкуренція на ринках товарів та послуг вимагають поглиблення зазначених досліджень.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Основою для боротьби із кризовими явищами в економіці та суспільному житті якраз виступає підприємництво, проте питання активізації його інноваційно-інвестиційного розвитку та участі держави в цьому процесі потребують додаткових досліджень.

Мета статті полягає у формуванні концептуальних засад державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва на основі розробки нових адаптаційних механізмів за умов трансформаційних економічних процесів.

Виклад основного матеріалу. Одним із перших на важливості інноваційно-інвестиційного розвитку почав наголошувати український дослідник М. Туган-Барановський, який вказував на пріоритетність виробництва над споживанням завдяки можливості накопичувати капітал з його подальшим інвестуванням [7, с. 14]. Проте участь підприємництва в інноваційному процесі вперше, як свідчать наші попередні дослідження, була розглянута Й. Шумпетером, який розглядав інновацію як результат взаємозв'язку факторів виробництва, «що виникає завдяки підприємницькому духу» [8, с. 27], таким чином враховуючи взаємовплив інновацій та підприємництва.

Значна частина авторів фокусують увагу на впливі реалізації інноваційних проєктів суб'єктами підприємницької діяльності на зростання макроекономічних показників [9; 10]. Згідно з обґрунтуваннями Д. Черваньова та Л. Нейкової «...джерелами економічного розвитку виступають чинники виробництва, інновації та інвестиції» [11]. На думку Т. Гринько, інноваційно-інвестиційний розвиток відбувається на основі здатності підприємства до впровадження інновацій, тобто базисом розвитку виступає інноваційний потенціал [12]. Взаємопов'язаність інноваційного розвитку та інвестиційної активності, важливість процесу комерціалізації інновацій перебуває у фокусі досліджень Н. Ткаленко [13]. У свою чергу, С. Ілляшенко зауважує на використанні нових способів і сфер реалізації ресурсних можливостей підприємства під впливом змін зовнішнього середовища відповідно до обраної місії як засадах інноваційного розвитку [14, с. 23]. Частина дослідників акцентує увагу на важливості удосконалення регуляторної політики у сфері розвитку підприємницької сфери [15], у той час, як інша група фокусує увагу на важливості власної інноваційної діяльності суб'єктів господарювання для збільшення конкурентоспроможного статусу підприємства [16]. Авторами [17] зазначається, що, з одного боку, інноваційний розвиток характеризує швидкість засвоєння провідними підприємствами нових технологій, а з іншого – впливає на швидкість їх поширення в галузі.

Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємництва в Україні в порівнянні із країнами Європи розпочалось не так давно, але за цей тридцятирічний період можна зазначити нарощування значного бізнес-потенціалу протидії умовам ринкової нестабільності, що робить вітчизняний підприємницький сектор конкурентоспроможним у порівнянні з іншими секторами економіки. Зокрема, можна виділити такі риси українського підприємництва, що достатньою мірою підтверджують запропоновану тезу:

1. Порівняно короткий термін існування вітчизняного підприємництва. Становлення підприємництва в Україні розпочалось на початку 90-х років із формуванням приватної форми власності. Це свідчить про властивість підприємницького сектору економіки швидко адаптуватись до наявних підприємницьких традицій та норм, а також здатність швидко інтегруватись в економічну систему.

2. Зв'язок інноваційно-інвестиційного розвитку українського підприємництва з державними структурами. Цей зв'язок простежується з періоду активного формування підприємництва в нашій країні з початку 90-х років ХХ століття. Частково це зумовлено заснуванням приватних підприємств на основі колишніх державних у процесі приватизації. При цьому здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності відбувалось не тільки шляхом використання майна державних підприємств, а й наслідуванням управлінських механізмів та технологій. Усе це наклало свій відбиток на стан сучасної підприємницької діяльності. Крім цього, розвиток підприємництва в Україні перебуває під значним впливом державного втручання. Проте оптимальним є регулюючий характер цього втручання без протидії реалізації підприємницького потенціалу з метою подальшого сприяння процесу розвитку.

На нашу думку, доцільно виокремити такі пріоритетні компоненти інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва:

1. Науково-технічна складова, що ґрунтується на основі комерціалізації досліджень та зміні стану інноваційного потенціалу суб'єкта підприємницької діяльності.

2. Економічна складова, тобто на основі інноваційно-інвестиційного розвитку має зростати прибутковість підприємства та підсилуватись його ринкова позиція.

3. Соціальна складова орієнтує інноваційно-інвестиційний розвиток підприємництва на задоволення соціальних проблем, пов'язаних зі створенням робочих місць та підвищенням якості життя населення.

Процес інноваційно-інвестиційного розвитку є об'єктом державного управління та одним із напрямів державної економічної політики. Слід зазначити, що наявна специфіка вітчизняної економіки значне місце відводить державному регулюванню процесів інноваційно-інвестиційного розвитку, оскільки держава виступає пріоритетним суб'єктом формування постіндустріальних відносин, що пов'язано із трансформацією ролі та функцій держави.

При цьому завдання ефективного функціонування сектору підприємництва пов'язується з модернізацією економіки та формуванням нової моделі суспільства на основі створення тренду стійкого економічного зростання.

Таким чином, можна стверджувати, що саме чітка та виважена політика державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва має стати базисом для розвитку підприємницького сектору в Україні.

Основні функції держави в процесі регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку полягають у проведенні інституційних перетворень у напрямку зміни законодавства та його адаптації до трансформаційних умов із забезпеченням умов для його виконання, а також сприянні розвитку відповідних інституцій у сфері державного та муніципального управління.

На основі визначення основних тенденцій державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємницької діяльності за сучасних умов слід зауважити, що останніми роками фокус змістився до активної участі держави в організаційно-економічному регулюванні інноваційно-інвестиційного розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Основні цілі державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва

Джерело: складено авторкою.

Одним із критеріїв, що визначають рівень впливу державного регулювання на активність інноваційно-інвестиційних процесів, є обсяг витрат на виконання наукових досліджень та розробок (рис. 2).

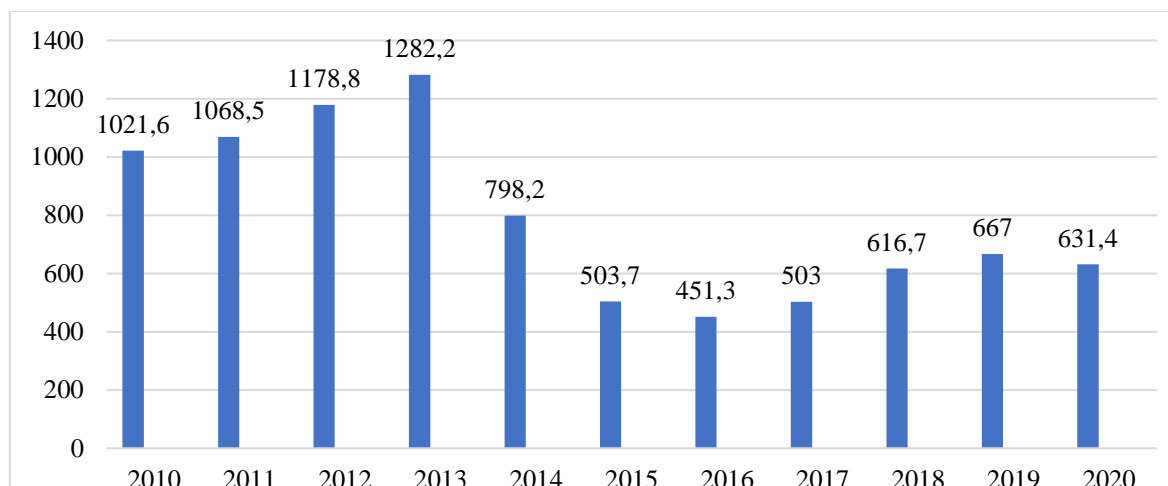

Рис. 2. Обсяг витрат на виконання наукових досліджень та розробок за 2010-2020 рр. (млн дол. США)

Джерело: за даними Державної служби статистики України.

Отже, за досліджуваний період має тенденцію негативна динаміка витрат на виконання наукових досліджень та розробок в Україні, що стримує активність інноваційно-інвестиційних процесів та повноту виконання науково-дослідних робіт. Інтенсивне скорочення витрат, як свідчать дані Державної служби статистики України, почалось із 2014 року. Середньорічне скорочення витрат становило 4,7 % при середньорічному обсязі 793 млн дол. Найвищий рівень показника витрат на виконання наукових досліджень та розробок досягнуто у 2013 році – 1282 млн дол. США, найменший за аналізований період у 2016 р. становив 451,3 млн дол. США.

Далі наведено результати опитування, проведеного автором серед представників бізнесу Чернігівської та Київської щодо значущості впливу факторів на інноваційно-інвестиційну активність суб'єктів господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл оцінок респондентів відносно значущості впливу факторів на інноваційно-інвестиційну активність суб'єктів господарювання

Фактори	Оцінка впливу		
	Значний вплив	Середній вплив	Незначний вплив
Політична ситуація	49	50	1
Стан економічного розвитку	47,6	49,4	3
Наявність пільгових умов ведення бізнесу	56,8	39,5	3,7
Розвиток та державна підтримка зовнішньоекономічної діяльності	48,6	16,3	35,1
Ступінь втручання владних структур у діяльність суб'єктів підприємницької діяльності	46,9	21,6	32,9
Рівень корупції	51,4	37,8	18,9
Державна підтримка розвитку логістики	20,8	40,6	38,6

Джерело: складено авторкою за результатами проведеного опитування.

Отже, до факторів, які найбільше впливають на стан інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва, належать рівень корупції, спроможність держави надавати пільгові умови для ведення та стан і перспективи державної підтримки зовнішньоекономічної діяльності. Ці фактори пов'язані між собою та, на жаль, у світовому контексті характеризують Україну як недостатньо політично та економічно стабільну країну. Створення пільгових умов для розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності найчастіше використовується як формат державного субсидування окремих підприємств та виступає як інструмент реалізації місцевих інтересів. Проте такий інструмент, як надання пільг для інвестування в інноваційні проекти в межах вільних економічних зон на теперішній час майже не застосовується, хоча якщо орієнтуватись на досвід європейських країн, впровадження особливого порядку оподаткування суб'єктів підприємництва, коли ПДВ нараховується, але залишається в розпорядженні підприємства, є достатньо ефективним стимулюючим інструментом.

Виходячи з аналізованих факторів, доцільно сформувати систему необхідних для підприємців умов, сутність яких полягає в необхідності обслуговування інноваційно-інвестиційної активності з метою формування конкурентоспроможного інноваційного клімату, а також підтримки розвитку інноваційної інфраструктури. У цьому контексті доцільно звернутись до синергетичної взаємодії держави та підприємницького сектору. Актуальність цих процесів зауважують багато авторів. Зокрема, на думку Д. Грицишена, ефективна співпраця між державою та приватним сектором дозволяє успішно реалізовувати програми, які забезпечують досягнення конкретних стратегічних цілей у найкоротші терміни [2].

Якщо розглядати синергетичний потенціал державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва, то в цьому контексті слід зазначити на взаємодії держави та суспільства та розумінні, сприйманні державним апаратом проблем підприємницького сектора, напрямків його розвитку та мотивів інноваційної активності. Синергетичний підхід спрямовує процес управління інноваційно-інвестиційним розвитком у напрямку самоорганізації складних систем, до яких належить і сектор підприємництва з його складними багатофункціональними сторонами існування. Синергетичні ресурси інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва та їхнє ефективне використання повністю залежить від дій державного апарату та сформованої державної політики в цьому напрямку. Вони є основою побудови системи підприємництва, проте їхнє залучення в реальному економічному житті залежать від спланованої державної політики та зусиль державної влади. Отже, саме державна політика та державне регулювання розвитку сфери підприємництва є інтеграційною та мобілізуючою силою, що здатна забезпечувати інноваційно-інвестиційну активність підприємництва. Проте зазначене вимагає значної підготовки задіяного державного апарату.

Усвідомлення потреб та інтересів підприємницької сфери, з одного боку, та всебічне залучення ресурсів та резервів інноваційно-інвестиційного розвитку – з іншого, є завданням інтелектуального характеру, що має бути втілено в ідеології державного управління. Таким чином, процес державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва ґрунтується на заходах державної підтримки та здійснюється шляхом запровадження відповідних механізмів. Їхня мета – створення умов для ефективного використання ключових функцій підприємництва як факторів впливу на сталий розвиток економіки та досягнення таких загальнодержавних цілей, як вирішення проблеми зайнятості, зростання надходжень до бюджету, рівень ВВП, розвиток пріоритетних галузей економіки, підвищення добробуту населення. Відповідно реалізація стратегічних цілей державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва здійснюється переважно в межах відповідної державної політики, тактичні цілі реалізуються шляхом впровадження відповідних інструментів та механізмів на регіональному рівні. Успішність розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в руслі інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства перебуває під впливом не лише рівня розвитку їхнього інноваційного потенціалу, але й залежить від умов, які сформовані для його динамічного розвитку, та відповідних заходів державної підтримки. Треба зазначити, що в нормативно-правовому полі поки що не закріплено поняття механізму державного регулювання інноваційно-інвестиційним розвитком підприємства, тому вважаємо за доцільне розкрити його сутність, структурні та функціональні аспекти з урахуванням синергетичної складової, оскільки невизначеність та розмитість завдань зазначено механізму призводить до нечіткого розуміння стратегічних та тактичних цілей у відповідних програмах державної підтримки розвитку підприємства (рис. 3).

Сутність механізму насамперед визначається його метою, яка полягає у створенні умов для формування та розвитку системи державної підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства, особливо в технологічно складних галузях економіки. Досягнення поставленої мети може бути забезпечене шляхом виконання таких завдань:

1. Сприяння інноваційно-інвестиційному розвитку підприємства в інноваційних галузях економіки.
2. Залучення інвестицій до реалізації інноваційних проєктів суб'єктів підприємства.
3. Мінімізація ризиків приватних інвесторів.
4. Підвищення ефективності інвестицій в інноваційний розвиток бізнесу.
5. Надання експертно-консультативної підтримки реалізації інноваційних проєктів.
6. Експертна підтримка та супровід процесу комерціалізації інноваційних ідей.
7. Підготовка кваліфікованих кадрів для реалізації інноваційних проєктів у сфері підприємства.
8. Залучення підприємств малого та середнього бізнесу до виконання державних та муніципальних замовлень.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

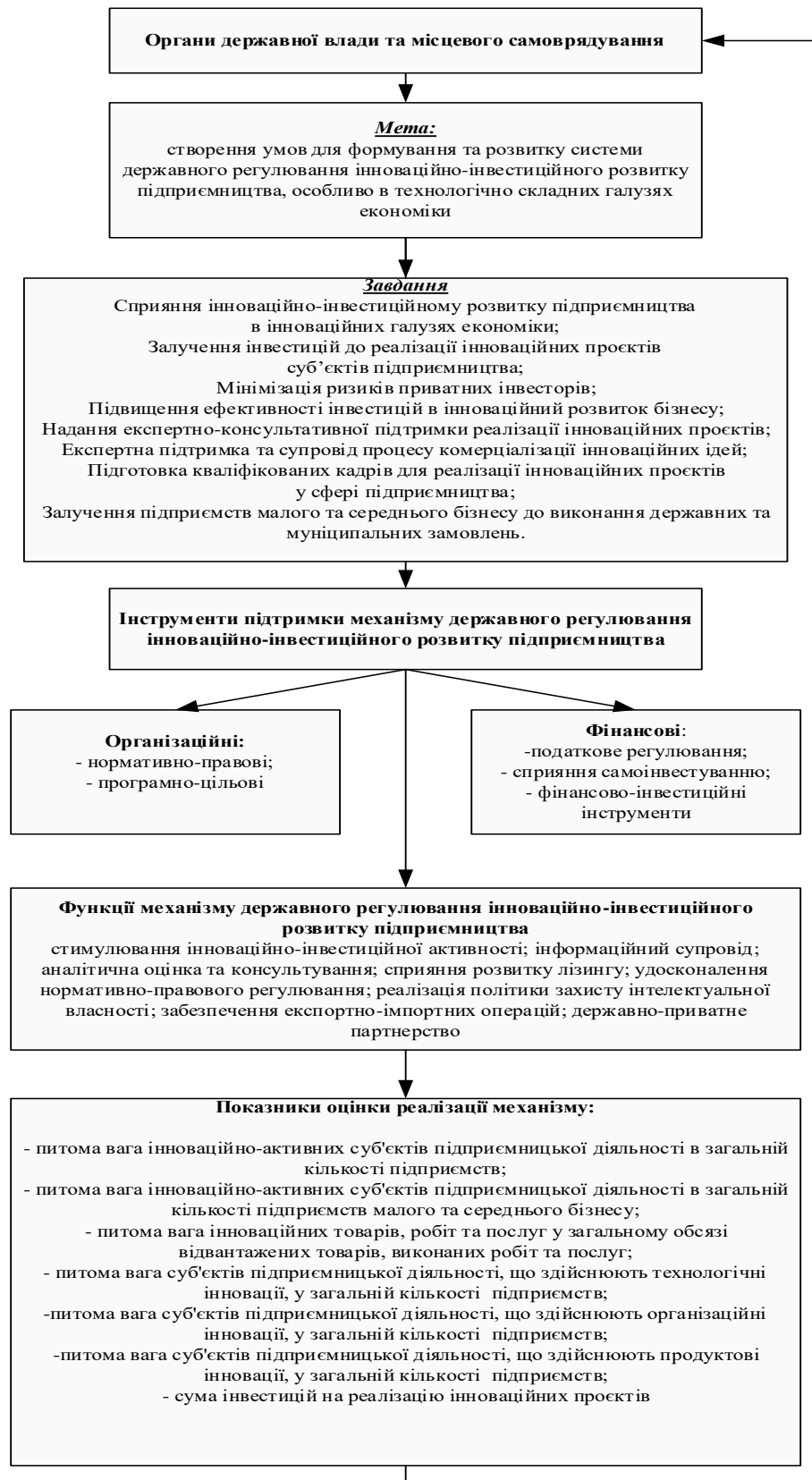

Рис. 3. Механізм державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва

Джерело: складено авторкою.

Функціональне наповнення зазначеного механізму дозволяє виокремити такі складові: стимулювання інноваційно-інвестиційної активності; інформаційний супровід; аналітична оцінка та консультування; сприяння розвитку лізингу; удосконалення нормативно-правового регулювання; реалізація політики захисту інтелектуальної власності; забезпечення експортно-імпортних операцій; державно-приватне партнерство.

Реалізація механізму здійснюється за допомогою включення відповідних організаційних і фінансових інструментів. Серед організаційних доцільно виокремити нормативно-правову та програмно-цільову компоненту, які стосуються юридичної підтримки та регламентуючого супроводження процедур, що реалізуються. Фінансова складова інструментального забезпечення механізму являє сукупність засобів податкового регулювання та сприяння самоінвестуванню підприємництва, а також фінансово-інвестиційні інструменти державного впливу.

Висновки та пропозиції. Процес державного регулювання інноваційно-інвестиційним розвитком підприємництва характеризується цілеспрямованістю, а його основна мета полягає у формуванні сприятливих умов для ефективного реалізації державної економічної політики у сфері інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва, сталого розвитку економіки та підвищенні конкурентної позиції підприємництва на світовому ринку. Органи державної влади на кожному етапі процесу державного регулювання обирають для себе конкретні цілі, що досягаються шляхом реалізації відповідних завдань, формуванням механізмів та залученням інструментів на основі врахування економічної кон'юнктури. Цілі державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва можуть змінюватись, проте механізм регулювання є постійним та відпрацьованим щодо адаптації до змін.

Список використаних джерел

1. Васильєва Л. М. Розвиток малого підприємництва в зарубіжних країнах / Л. М. Васильєва // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 55–58.
2. Grytsyshen D. The system of public-private partnership in the sphere of state policy implementation of circular economy / D. Grytsyshen, L. Sergiienko, V. Ksendzuk // Journal of Corporate Responsibility and Leadership. – 2019. – Vol. 6, No 3. – Pp. 29-46.
3. Коротич О. Б. Підприємництво як соціально-економічне явище / О. Б. Коротич, Ю. Л. Орел, О. В. Рябічко // Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип. 4. – С. 211–216.
4. Косач І. А. Програмні інструменти державної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва / І. А. Косач, А. В. Дегтярьов // Наукові перспективи. – 2021. – № 8(14). – С. 41-50.
5. Попело О. В. Мале підприємництво як джерело економічного розвитку у високорозвинених країнах / О. В. Попело // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2014. – № 3(75). – С. 122-134.

6. Shaposhnykov K. Public regulation and administration in the sphere of small business / K. Shaposhnykov, O. Holovko // *Baltic Journal of Economic Studies*. – 2019. – № 5(4). – Pp. 236-242.

7. Туган-Барановський М. І. Політична економія / М. І. Туган-Барановський. – К. : Наукова думка, 1994. – 261 с.

8. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. Шумпетер. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2011. – 242 с.

9. Жаворонок А. В. Місцеві податки і збори як джерело формування доходів бюджету [Електронний ресурс] / А. В. Жаворонок, А. С. Абрамова, А. В. Шиндирук // *Фінансові дослідження*. – 2019. – № 1(6). – Режим доступу: <https://fr.stu.cn.ua/tmppdf/175.pdf>.

10. Comparative analysis of best practices in e-Government implementation and use of this experience by developing countries / S. Shkarlet, I. Oliychenko, M. Dubyna, M. Ditkovska, V. Zhovtok // *Administrative Management Public*. – 2020. – № 34. – Pp. 118-136.

11. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д. М. Черваньов, Л. І. Нейкова. – К. : Знання, КОО, 1999. – 516 с.

12. Гринько Т. Щодо інноваційного потенціалу як складової частини інноваційної активності підприємств / Т. Гринько // *Інноваційний аспект*. – 2010. – № 5. – С. 56-58.

13. Tkalenko N. Mechanism of Commercialization of Innovative Technologies in the Agroindustrial Sector / N. Tkalenko, T. Shestakovska, I. Zelisko // *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. – 2019. – Vol. 8, Issue 4. – Pp. 57-62.

14. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навчальний посібник / С. М. Ілляшенко. – Суми : Університетська книга, 2003. – 278 с.

15. Regulatory policy in the context of effective public governance: evidence of Eastern European Countries / I. Kosach, K. Shaposhnykov, A. Chub, I. Yakushko, D. Kotelevets, O. Lozychenko // *Cuestiones Políticas*. – Ene-Jun 2022. – Vol. 40, Issue 72. – Pp. 456-473.

16. Забаштанська Т. Маркетингові засади розвитку системи планування інновацій на підприємствах в умовах цифровізації / Т. Забаштанська, О. Попело, М. Нікітенко // *Проблеми і перспективи економіки та управління*. – 2021. – № 4(28). – С. 153-162.

17. Problems of competitive development of industry in Ukraine / N. Shmygol, V. Marhasova, O. Galtsova, O. Solovyov, A. Zhavoronok // *European Journal of Accounting, Finance & Business*. – 2020 – № 14 (24).

References

1. Vasilieva, L.M. (2010). Rozvytok maloho pidpryemnytstva v zarubizhnykh krainakh [Development of small business in foreign countries]. *Derzhava ta rehiony – State and regions*, (2), 55–58.

2. Grytsyshen, D., Sergiienko, L., & Ksendzuk, V. (2019). The system of public-private partnership in the sphere of state policy implementation of circular economy. *Journal of Corporate Responsibility and Leadership*, 6(3), 29-46.

3. Korotych, O.B., Orel, Yu.L., & Riabichko, O.V. (2010). Pidpryemnytstvo yak sotsialno-ekonomichne yavyshe [Entrepreneurship as a socio-economic phenomenon]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and practice of public administration*, 4, 211–216.

4. Kosach, I.A., & Degtiarov, A.V. (2021). Prohramni instrumenty derzhavnoi polityky innovatsiino-investytsiinoho rozvytku pidpryemnytstva [Program tools of the state policy of innovation and investment development of entrepreneurship]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, 8(14), 41-50.

5. Popelo, O.V. (2014). Male pidpriemnytstvo yak dzherelo ekonomichnoho rozvytku u vysokorozvynenykh krainakh [Small business as a source of economic development in highly developed countries]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu – Bulletin of the Chernihiv State Technological University*, (3(75)), 122-134.
6. Shaposhnykov, K., & Holovko, O. (2019). Public regulation and administration in the sphere of small business. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(4), 236-242.
7. Tuhan-Baranovskyi, M.I. (1994). *Politychna ekonomiiia [Political Economy]*. Naukova dumka.
8. Shumpeter, J. (2011). *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu [Theory of economic development: research of incomes, capital, credit, percent and economic cycle]*. VD “KyievoMohylianska akademiia”.
9. Zhavoronok, A.V., Abramova, A.S., Shyndyruk, A.V. (2019). Mistsevi podatky i zbory yak dzherelo formuvannia dokhodiv biudzhetu [Local taxes and fees as a source of budget revenue generation]. *Finansovi doslidzhennia – Financial research*, 1(6). <https://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=arcinf&l=ua&j=18&id=175>.
10. Shkarlet, S., Oliychenko, I., Dubyna, M., Ditkovska, M., & Zhovtok, V. (2020). Comparative analysis of best practices in e-Government implementation and use of this experience by developing countries. *Administratie si Management Public*, 34, 118-136.
11. Chervanov, D.M, & Neikova, L.I. (1999). *Menedzhment innovatsiino-investytsiinoho rozvytku pidpriemstv Ukrainy [Management of innovation and investment development of enterprises of Ukraine]*. Znannia.
12. Hryenko, T. (2010). Shchodo innovatsiinoho potentsialu yak skladovoi chastyny innovatsiinoi aktyvnosti pidpriemstv [Regarding innovation potential as a component of innovative activity of enterprises]. *Innovatsiinyi aspekt – Innovative aspect*, 5, 56-58.
13. Tkalenko, N., Shestakovska, T., & Zelisko, I. (2019). Mechanism of Commercialization of Innovative Technologies in the Agroindustrial Sector. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, 8(4), 57-62.
14. Illiashenko, S.M. (2003). *Upravlinnia innovatsiinyim rozvytkom: problemy, kontseptsii, metody [Management of innovative development: problems, concepts, methods]*. Universytetska knyha.
15. Kosach, I., Shaposhnykov, K., Chub, A., Yakushko, I., Kotelevets, D., & Lozychenko, O. (ene-jun 2022). Regulatory policy in the context of effective public governance: evidence of Eastern European Countries. *Cuestiones Políticas*, 40(72), 456-473.
16. Zabashtanska, T., Popelo, O., & Nikitenko, M. (2021). Marketynhovi zasady rozvytku systemy planuvannia innovatsii na pidpriemstvakh v umovakh tsyvrovizatsii [Marketing principles of the development of the innovation planning system at enterprises in the conditions of digitalization]. *Problems and prospects of economics and management – Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4(28), 153-162.
17. Shmygol, N., Marhasova, V., Galtsova, O., Solovyov, O., & Zhavoronok, A. (2020). Problems of competitive development of industry in Ukraine. *European Journal of Accounting, Finance & Business*, 14(24).

Отримано 02.12.2022

UDC 338.22[330.341.1:330.322.1]334.722

Olena Bazilinska PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance
National University “Kyiv-Mohyla Academy” (Kyiv, Ukraine)**E-mail:** olena.bazilinska@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6239-6766>**ResearcherID:** [J-5360-2016](https://orcid.org/0000-0001-6239-6766)**STATE REGULATION OF INNOVATIVE AND INVESTMENT
ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT**

The article substantiates the main theoretical and methodological principles of state regulation of innovation and entrepreneurship investment development. The purpose of the article is to form the conceptual foundations of state regulation of entrepreneurship innovation and investment development based on the development of new adaptation mechanisms under the conditions of transformational economic processes. The main characteristics of Ukrainian entrepreneurship have been highlighted, which determine its priority for the state economic policy in comparison with other spheres of economic activity. The main components of innovative and investment development of entrepreneurship, on which the attention of state authorities should be focused, have been substantiated, and the main goals of state regulation are highlighted. The main factors influencing the innovation and investment development of entrepreneurship have been identified, which include the level of corruption, the state's ability to provide preferential conditions for conducting business, and the state and prospects of state support for foreign economic activity. It has been substantiated that the synergistic approach directs the process of managing innovation and investment development in the direction of self-organization of complex systems, which includes the entrepreneurship sector with its complex multifunctional aspects of existence. Synergistic resources of innovation and investment development of entrepreneurship and their effective use completely depends on the actions of the state apparatus and the formed state policy in this direction. The mechanism of state regulation of innovation and investment development of entrepreneurship has been developed, its structure, tasks and functional content have been determined. Implementation of the mechanism is carried out by including a number of organizational and financial instruments. Among the organizational ones, it is advisable to single out the regulatory and legal and programmatic components, which relate to legal support and regulatory support of the implemented procedures. The financial component of the mechanism's instrumental support is a set of means of tax regulation and promotion of self-investment of entrepreneurship, as well as financial and investment instruments of state influence.

Keywords: state regulation; state economic policy; innovations; investments; entrepreneurship; mechanism of state regulation.

Fig.: 3. Table: 1. References: 17.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-39-52

УДК 504:351

JEL Classification: Q20; Q28; Q30; Q38

Катерина Гнедіна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: gkv2015oa@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9471-0932>

ResearcherID: [AAF-2985-2019](https://orcid.org/0000-0001-9471-0932)

Павло Нагорний

здобувач вищої освіти (магістр)

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: inn5665@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8311-2491>

ЗАГРОЗИ ЕКОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ: РЕАЛІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПОВОЄННОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню екологічних наслідків злочинних дій окупантів на території України під час повномасштабного російського вторгнення, розпочатого 24 лютого 2022 року, а також визначенню шляхів, особливостей та джерел фінансування повоєнного екологічного відновлення України. Актуальність дослідження викликана появою нових загроз екологічній безпеці, спричинених воєнними діями на території України. Основна мета дослідження полягає в огляді екологічних наслідків та узагальненні екологічних збитків, спричинених повномасштабним російським вторгненням в Україну, визначенні потенційних шляхів фінансового забезпечення усунення цих наслідків та відновлення екологічної безпеки.

Ключові слова: екологічна безпека; загрози екологічній безпеці; екологічний злочин; екоцид; повоєнне відновлення, екологічне відновлення.

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 18.

Постановка проблеми. Забезпечення екологічної безпеки країни є одним із пріоритетних напрямів екологічної політики України та невід'ємною складовою концепції сталого розвитку. В Україні розуміння важливості вирішення екологічних проблем існувало від проголошення незалежності. Так, у червні 1991 року був прийнятий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-ХІІ, з 1991 року функціонує Міністерство охорони навколишнього природного середовища України (після кількох реорганізацій з 2020 року - Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України), щорічно в країні розроблялися та впроваджувалися ефективні природоохоронні заходи. Водночас розпочате Російською Федерацією 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення на територію України призвело не лише до низки негативних соціальних наслідків, а до формування нових викликів природоохоронній сфері країни внаслідок вчинених екологічних злочинів під час бойових дій. Здійснені окупантами випадки екоциду несуть загрозу сталому розвитку країни та унеможливають втілення запланованих екологічними політиками і стратегіями заходів з посилення екологічної безпеки країни. В умовах, що склалися, дуже необхідно

привернути увагу до екологічних проблем, спричинених війною, оцінити альтернативи та обрати дієві механізми повоєнного екологічного відновлення України, визначивши джерела фінансування майбутніх екологічно орієнтованих заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні кількість досліджень, пов'язаних з оцінкою масштабів здійснених екологічних злочинів, а також з аналізом можливих шляхів та джерел фінансування післявоєнного екологічного відновлення України не є значною. Водночас певні важливі результати досліджень у цій сфері вже отримані науковою спільнотою. Так, автори Т. Сак, І. Більо та Ю. Ткачук досліджують екологічні наслідки повномасштабної війни в поєднанні з економічними. Дослідник Л. Малько визначає сукупні екологічні наслідки воєнної агресії Російської Федерації, починаючи з 2014 року. Учений В. Микулець визначає правові основи вимоги репарацій від країн-агресорів за отримані екологічні збитки.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри наявні дослідження з цієї проблеми, комплексний аналіз здійснених екологічних злочинів російських військ та питання визначення шляхів фінансування повоєнної екологічної відбудови України залишаються малодослідженими та потребують більшої уваги науковців та практиків. Це, у свою чергу, зумовлює релевантність, своєчасність та практичну цінність дослідження, присвяченого питанням огляду екологічних загроз, які формуються у воєнний час, узагальненню екологічних збитків та визначенню напрямів економічного стимулювання екологічного відновлення України.

Мета статті. Ключовою метою роботи є комплексний аналіз наявних і потенційних загроз екологічній безпеці України, спричинених повномасштабним вторгненням РФ в Україну, а також визначення особливостей та джерел фінансування післявоєнних екологічних заходів, спрямованих на відновлення та забезпечення екологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Широкомасштабна війна, розпочата 24 лютого 2022 року Російською Федерацією проти України, безумовно, спричинила руйнівний вплив на економіку країни, довкілля, соціум. Екологічна сфера зазнала суттєвого негативного впливу, що має не лише локальні, а й глобальні наслідки. Викиди шкідливих речовин зі зруйнованих російськими військами підприємств, необережне поводження із радіаційно-загрозливими об'єктами на окупованих територіях, спричинення масштабних пожеж в лісах, винищення під час воєнних дій флори та фауни різних регіонів країни, акваторії Чорного та Азовського морів – це лише окремі приклади екологічних злочинів окупантів в Україні. Такі злочинні дії російських військ можуть бути кваліфіковані як «екоцид» [1; 2], оскільки вони відповідають наведеному у статті 441 Кримінального кодексу України визначенню терміну «екоцид», під яким розуміють «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [3].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Актуальні статистичні дані демонструють масштаби екологічних злочинів Російської Федерації в Україні [1; 4-5; 15], серед них:

- понад 700 зафіксованих випадків екологічних злочинів у різних регіонах України;

- понад 1500 зафіксованих фактів знищення екосистем;

- загальні збитки від екологічних злочинів досягають 1,28 трлн грн;

- площі лісових пожеж у порівнянні з 2021 роком зросли у 45 разів;

- 20 % площ заповідних територій України залишаються в небезпеці.

Дослідники Т. В. Сак, І. О. Більо та Ю. Е. Ткачук перераховують найбільш резонансні екологічні злочини окупантів під час воєнних дій в Україні, зокрема [6]:

- витік аміаку внаслідок обстрілів підприємства «Сумихімпром»;

- влучення снаряду у склад з пінополіуретаном у селі Чайки під Києвом;

- обстріл очисних споруд Васильківського експлуатаційного цеху водопостачання та водовідведення;

- обстріли промислових підприємств Авдіївського коксохімічного заводу та нафтопереробного заводу на Луганщині.

Отже, враховуючи умисний характер злочинних дій російських окупантів та масштаби спричинених екологічних катастроф, можна розглядати екологічні злочини російських військ як масштабний екоцид. Деталізуємо прояви цього екоциду стосовно територіального розподілу та структури окремих складових захисту довкілля.

Серед понад 700 випадків екоциду, зафіксованих станом на початок листопада 2022 року, найбільшу їх кількість скоєно відносно наступних складових захисту навколишнього середовища (рис. 1): пошкодження промислових об'єктів (351 випадок, або 49,4 %), енергетична безпека (191 випадок, або 26,9 %), вплив на екосистеми (80 випадків, або 11,3 %), ядерна безпека (30 випадків, або 4,2 %), вплив на морську екосистему (26 випадків, або 3,7 %) [5].

Рис. 1. Основні групи зафіксованих випадків екоциду російських військ на території України

Джерело: розроблено авторами на основі [5].

Неоднорідним також є територіальний розподіл проявів екоциду (рис. 2). Так, областями, які найбільше постраждали в екологічному сенсі від дій окупантів станом на початок листопада 2022 року, є такі області: Дніпропетровська (153 випадки), Харківська (107 випадків), Миколаївська (82 випадки), Запорізька (63 випадки), Донецька (58 випадків), Луганська (47 випадків), Київська (37 випадків), Сумська (37 випадків), Одеська (23 випадки), Херсонська (18 випадків) [5].

Рис. 2. Области України, стан довкілля яких найбільше постраждав від дій російських військ

Джерело: розроблено авторами на основі [5].

Розглянемо прояви екоциду в межах окремих складових екосистеми України та сферах її екологічної безпеки, а саме у таких, як:

1. **Атмосфера.** З початку повномасштабної війни окупанти здійснили та продовжують здійснювати чимало дій, які прямо та опосередковано впливають на стан атмосферного повітря. Серед основних джерел забруднення атмосферного повітря, спричинених воєнними діями: пожежі на нафтобазах, влучання снарядів у промислові хімічні підприємства, масові пожежі в лісах, вивільнення шкідливих хімічних речовин під час вибуху ракет та бомб тощо.

Учені-екологи стверджують, що під час пожежі на нафтобазі виділяється приблизно стільки забруднюючих атмосферу речовин, скільки за місяць виділяють усі автомобілі Києва [7]. Під час згоряння нафти виділяються сажа, сірчана кислота та деякі інші продукти окислення. Такі речовини негативно впливають на дихальні шляхи людини, є канцерогенними. Водночас за лютий-грудень 2022 року окупанти понад 40 разів влучали в нафтобази та заправки, пожежі на яких далеко не завжди вдавалося вчасно зупинити. Унаслідок таких влучань в атмосферу потрапило майже 500 тис. тонн забруднюючих речовин [8].

Інше джерело забруднення атмосферного повітря – влучання снарядів у хімічні підприємства. Прикладами таких випадків є розрив цистерни з азотом у Рубіжному (Луганська область), витік аміаку на промислову заводі

«Сумихімпром» [9]. Такі хімічні речовини, як аміак є вибухонебезпечними та токсичними для людини, спричиняють отруєння.

Загалом викиди в атмосферу внаслідок воєнних дій зросли майже в 46 разів (від 2 тонн викидів за 2021 рік до 46 тонн викидів за перше півріччя 2022 року) [8].

2. Гідросфера. Негативний вплив війни на екологічний стан гідросфери є дуже суттєвим. Серед викликаних війною ключових проблем, пов'язаних з водними ресурсами України, можемо виділити наступні: зростання дефіциту питної води, забруднення водних об'єктів та знищення водних екосистем, у тому числі порушення екосистем Чорного та Азовського морів, погіршення екологічного стану підземних водойм тощо.

За рівнем забезпеченості питною водою Україна посідає 125-е місце серед 180 країн. Найбільші ризики забезпеченості питною водою мають південно-східні регіони країни [9]. Пожежі, руйнування рослинного покриву, водної інфраструктури регіонів значно посилюють і так можливе опустелювання південно-східних регіонів. Вплив воєнних дій на водні екосистеми є руйнівним, а наслідки не завжди поворотні, тому в перспективі українці можуть зіткнутися з гострою нестачею питної води.

Інша значна екологічна проблема – руйнування екосистем Чорного та Азовського морів. За часи війни моря, що оточують Україну, були забруднені мінами та іншою зброєю. У таких умовах страждають та руйнуються водні екосистеми. З початку повномасштабної війни зафіксовано велику кількість загиблих дельфінів, які, за припущенням еколога Івана Русева, втрачають здатність до ехолокації та орієнтації в просторі, тому в паніці викидаються на берег [9].

Окремо слід розглянути проблему забруднення підземних водойм. Унаслідок воєнних дій деякі закриті чи зруйновані шахти можуть затоплюватися. До 24 лютого 2022 року подібні явища були характерні виключно для окупованих територій Донбасу, нині ситуація значно погіршилася. У воді в затоплених шахтах наявні домішки важких металів і солей з гірничих порід; якщо таку воду вчасно не відкачати з шахти (що досить часто трапляється на особливо небезпечних територіях), вона може потрапляти у підземні води, отруюючи їх [9].

3. Радіаційна безпека. Одна з найбільших загроз екологічній безпеці України пов'язана із знаходженням радіаційних об'єктів у зоні бойових дій чи на тимчасово окупованій території. Прояви порушення радіаційної безпеки за часи війни пов'язані з ЧАЕС та ЗАЕС.

У перший день повномасштабного вторгнення росіяни захопили Чорнобильську атомну електростанцію. Відтоді станція тривалий час знаходилася знеструмленою, на майданчиках станції велися бойові дії, відбувалися обстріли, під час яких могли бути пошкоджені окремі енергоблоки. Всі ці дії могли призвести до нової ядерної трагедії в історії не тільки України, а й усього світу. Проте 31 березня російські війська залишили ЧАЕС, а вже 2 квітня над станцією був піднятий український прапор [10-11]. На сьогодні ядерної загрози, пов'язаної з ЧАЕС, немає.

Дещо інша ситуація із Запорізькою атомною електростанцією, яка й досі (станом на початок листопада 2022 року) залишається під контролем окупантів. Росіяни встановили контроль над ЗАЕС 4 березня [10]. Відтоді неодноразово фіксувалися випадки недотримання окупантами правил безпеки: на станції практично відсутні запчастини та інші витратні матеріали, здійснюється осушення окремих охолоджувальних басейнів тощо [12]. Водночас будь-яка аварія на ЗАЕС, яка є найбільшою атомною електростанцією Європи, може призвести до найбільшої ядерної катастрофи в історії людства.

4. Природний ландшафт. Активні бойові дії призводять до масштабних змін та руйнувань природного ландшафту. Можливими проявами таких змін є: тривалі лісові пожежі, руйнування окремих екосистем, засмічення ландшафтів мінами та іншими залишками військового спорядження тощо.

Станом на кінець вересня 2022 року від 20 до 30 % території України тією чи іншою мірою належали до зони ведення активних бойових дій. Така ситуація є критичною для навколишнього середовища і призводить до різноманітних негативних наслідків. Уже понад 2 млн га лісів зазнали руйнівного впливу повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Серед них майже 330 тис. га спустошено лісовими пожежами, загасити які в умовах активних бойових дій не було змоги. Наведений показник площ територій, охоплених пожежами, майже у 30 разів перевищує аналогічні річні показники в період до повномасштабного вторгнення [13].

Значні ризики накладає повномасштабне вторгнення РФ в Україну і на функціонування заповідної справи. Вже у березні 2022 року близько 200 територій Смарагдової мережі (системи територій, що мають охоронятися на загальноєвропейському рівні і розміщені поза межами ЄС) перебувало під загрозою знищення. Багато рідкісних видів можуть припинити своє існування внаслідок зникнення природного середовища життя [14]. У таких умовах зростають ризики збереження наявного біологічного та ландшафтного біорізноманіття в Україні.

Таким чином, на підставі наведеної вище інформації можна стверджувати, що багатократні випадки екоциду окупаційних військ спричинили масштабний негативний вплив на стан довкілля в Україні. Тому одним із пріоритетних завдань державної політики має бути розробка та підтримка екологічних проєктів, спрямованих на екологічне відновлення та забезпечення екологічної безпеки України.

Розмір сукупних збитків внаслідок здійснюваного ворогом екоциду оцінюються на рівні понад 1,28 трлн грн (станом на початок листопада 2022 року) [15]. Серед цих збитків: близько 923 млрд грн – збитки внаслідок забруднення атмосфери; понад 138 млрд грн – забруднення ґрунтів і земель; близько 183 млрд грн – збитки, завдані рослинному світу [8]; близько 36 млрд грн – інші екологічні збитки.

Рис. 3. Розмір екологічних збитків, завданих різним компонентам екосистеми внаслідок дій окупантів, млрд грн

Джерело: розроблено авторами на основі [8; 15].

Враховуючи поточну ситуацію та потенційне зростання розміру екологічних збитків, вкрай важливо визначити основні можливості фінансування повоєнних екологічних заходів, для чого доцільно проаналізувати світовий досвід у цій сфері та розглянути можливість його використання в Україні.

Так, заслуговує на увагу приклад післявоєнної відбудови Японії. Керівництво держави одразу взяло курс на стимулювання стрімкого розвитку промисловості та інфраструктури, не забуваючи водночас про екологічну безпеку. Було розроблено відповідні закони, які нормували та обмежували видобуток корисних копалин, використання шкідливих добрив, здійснення дій, які несуть загрозу дикій природі тощо. У ті часи екологічною безпекою опікувалася переважно місцева влада, тому неодноразовими були випадки співпраці керівництв префектур та приватного сектору, адже замість провадження антагоністичної взаємодії між владою та підприємствами ставка була зроблена саме на співпрацю. Владними органами розроблялися та впроваджувалися стимулюючі заходи, які мали на меті поширити використання «зелених» технологій (зокрема, знижена ставка відсотку на кредити на екологічно безпечне оснащення). Як результат, сучасна Японія вирізняється свідомим ставленням до екологічної безпеки та активним впровадженням екологічно чистих технологій [16].

Розглянемо також приклад Ізраїлю. У перші роки після здобуття незалежності (1948) керівництво Ізраїлю прийняло основні закони, які захищали осередки дикої природи, запроваджували заповідники та національні парки тощо. Водночас програму повноцінного управління екологічною безпекою, у поєднанні зі стабільним економічним розвитком, Ізраїль зміг запустити лише з 1973 року. Проте для Ізраїлю 50-60-х років найвагомішою була проблема

управління відходами, оскільки сміттєзвалищ було настільки багато, що доводилося зводити нові будинки у кількох сотнях метрів від них. Тому рішучі дії уряду були спрямовані на вирішення цієї проблеми. Унаслідок таких дій вже у 1953 році в Тель-Авіві запрацював великий компостувальний комплекс, відтоді щонайменше третину міських відходів почали переробляти у компост. Основним механізмом реалізації такої державної політики була співпраця з приватним сектором. У цьому випадку держава активно субсидювала спорудження сміттєперероблювальних комплексів (наприклад, компанія Dorr-Oliver отримувала 75 центів субсидії за кожен тону переробленого сміття). Результат політики співпраці й у цьому разі виявився успішним [16].

Розглянемо також приклад післявоєнної відбудови Західної Німеччини. Як і інші розглянуті країни, Західна Німеччина одразу розпочала активну відбудову економіки, за першу повоєнну декаду змогла досягти чотирикратного збільшення промислового виробництва, реалізувавши таким чином відоме «німецьке економічне диво». У перші роки урядом Західної Німеччини були прийняті основні нормативно-правові акти, які регламентували питання захисту дикої природи, лісів, певні аспекти видобувної промисловості тощо. У 1952 році голова Рурської територіальної асоціації регіонального планування розробив та запропонував план, за яким передбачалася кооперація регіонального планування, представників муніципалітету та місцевого бізнесу у питаннях очищення повітря. План передбачав фінансування інтеграції «зелених» технологій у виробництво виключно за кошти самих підприємств, тому не отримав підтримки ані влади, ані приватного сектору. Надалі була прийнята більш ефективна стратегія, яка базувалася на співпраці органів влади та бізнесу [16].

Вищенаведені приклади можуть бути корисними для України під час пошуку раціональних шляхів повоєнного економічного та екологічного відновлення. У той же час при запозиченні досвіду зарубіжних країн мають бути враховані такі обставини:

- екологічне законодавство України побудоване за принципами визнання та вирішення широкого кола екологічних проблем, тому необхідним є лише внесення певних доповнень у наявні нормативно-правові акти з метою вдосконалення нормативно-правового регулювання процесів екологічного відновлення;

- враховуючи особливості національної економіки, одним із пріоритетних завдань має бути забезпечення прозорого використання коштів, виділених на післявоєнні екологічні заходи;

- особлива увага має бути приділена розробці системи контролю за дотриманням норм екологічного законодавства.

Слід враховувати, що йдеться саме про повоєнне відновлення України, тому, по-перше, цільове фінансування природоохоронних заходів має бути спрямоване як на подолання наявних негативних наслідків (покращення стану підземних вод, розмінування територій, відновлення лісового

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

фонду тощо), так і на впровадження нових «зелених» технологій у виробництво. По-друге, багато промислових підприємств України знаходяться у критичному стані, тому впровадження «зелених» технологій слід здійснювати фактично «з нуля».

Аналізуючи пропозиції [17-18] можна дійти висновку, що основними джерелами фінансування післявоєнних екологічних заходів можуть бути:

- кошти держав-партнерів;
- зібрані кошти внаслідок волонтерських заходів, краудфандингу;
- воєнні репарації з Російської Федерації;
- кошти, зібрані внаслідок ефективної фіскальної політики (екологічний податок та інші обов'язкові платежі);
- кошти, виділені додатково внаслідок перерозподілу бюджету.

Спираючись на порівняльну характеристику окреслених джерел фінансування (див. табл.), можна стверджувати, що лише комплексне поєднання різних джерел фінансування з урахуванням особливостей кожного з них в конкретних ситуаціях дозволить максимально ефективно задіяти наявні ресурси з метою проведення відповідних екологічних заходів.

Таблиця

Порівняльна характеристика потенційних джерел фінансування повоєнного екологічного відновлення України

Джерело фінансування	Переваги використання	Недоліки/обмеження у використанні
1	2	3
Використання коштів, наданих державами-партнерами	1) Кошти на екологічні заходи отримані не за рахунок внутрішніх, виснажених війною, ресурсів країни. 2) Використання наданої фінансової допомоги на екологічні заходи відповідає загальноприйнятій концепції сталого розвитку, а тому буде підтримано державами-партнерами.	1) Надані Україні кошти обмежені, не покривають повною мірою нанесені збитки, тому можуть і мають бути спрямовані на першочергові потреби (наприклад, відновлення критичної інфраструктури), що унеможливить фінансування за їх рахунок низки необхідних екологічних заходів. 2) Неможливість безпосереднього прогнозування та планування залучення таких коштів.
Зібрані кошти внаслідок волонтерських заходів, краудфандингу	1) Позитивний досвід згуртованості українців у фінансуванні заходів, пов'язаних з війною та подоланням її наслідків. 2) Безпосереднє залучення населення України до природоохоронної діяльності, актуалізація екологічної свідомості суспільства.	1) Певна обмеженість обсягів зібраних коштів. 2) Необхідність функціонування мережі інформування широкого кола людей про потребу зібрання коштів на екологічні заходи.

Закінчення табл.

1	2	3
Воєнні репарації	1) Справедливий та цільовий характер такого джерела фінансування екологічних заходів. 2) Відповідність обсягів репараційних коштів обсягу понесеним збиткам.	1) Відсутність дієвих механізмів притягнення країни-агресора до відповідальності за скоєні воєнні злочини, зокрема екологічні. 2) Проблема контролю за дотриманням репараційних виплат навіть за умови притягнення держави-агресора до відповідальності.
Кошти, зібрані внаслідок ефективної фіскальної політики	1) Вдосконалення системи екологічного оподаткування, що є складовою концепції євроінтеграційного напрямку розвитку. 2) Диверсифікація бази оподаткування та актуалізація ставки податку сприятимуть впровадженню еколого-орієнтованих технологій виробництва.	1) Додаткові податкові навантаження на виробничий сектор національної економіки у повоєнний час можуть призвести до кризи та припинення діяльності частини підприємств. 2) Потреба ґрунтовної розробки та впровадження ефективної системи контролю за своєчасністю та повнотою сплати екологічного податку.
Кошти, виділені додатково внаслідок перерозподілу бюджету	1) Порівняна легкість реалізації фінансування екологічних заходів за додатковими бюджетними коштами.	1) Кошти державного бюджету загалом мають бути спрямовані на першочергові потреби післявоєнної відбудови стратегічно важливих секторів економіки України. 2) Низька ефективність та обмеженість коштів такого фінансування внаслідок постійного дефіциту бюджету.

Джерело: розроблено авторами.

Висновки і пропозиції. Екологічні наслідки війни, розв'язаної РФ проти України, є масштабними, руйнівними та часом незворотними для екологічних систем різних типів. Станом на початок листопада 2022 року зафіксовано понад 700 випадків екоциду, прояви якого можна спостерігати в усіх географічних оболонках Землі. Ті чи інші екологічні злочини скоєні у кожному регіоні України, загальна сума екологічних збитків станом на початок листопада 2022 року сягає 1,28 трлн грн. Поточна ситуація не залишається поза увагою уряду та потребує найшвидшого вирішення, адже екологічна безпека країни є одним із визначальних факторів її подальшого сталого розвитку.

Особливості, шляхи та методи екологічного відновлення як складової повоєнної відбудови є специфічними для кожної країни в історичній ретроспективі. При розробці стратегій та програм екологічного відновлення України доцільно звернути увагу на досвід зарубіжних країн (зокрема, Німеччини, Японії, Ізраїлю), які отримали значні руйнування та збитки у воєнні часи та які нині мають потужну екологічно орієнтовану економіку. Їх об'єднують загальні кроки, здійснені під час реалізації програм відновлення та охорони довкілля

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

під час відбудови країни, серед яких: удосконалення національного законодавства з екологічних питань, пошук цільового фінансування, яке має бути спрямовано не тільки на подолання негативних наслідків, а й на впровадження нових «зелених» технологій у виробництво, співпраця державного та приватного секторів у сфері еколого-економічного повоєнного відновлення.

Однією з важливих задач при розробці стратегії повоєнного екологічного відновлення України є визначення джерел та інструментів фінансування відповідних заходів. До можливих джерел фінансування належать: кошти держав-партнерів; зібрані кошти внаслідок волонтерських заходів, краудфандингу; військові репарації з Російської Федерації; кошти, зібрані внаслідок ефективної фіскальної політики; кошти, виділені додатково внаслідок перерозподілу бюджету. Визначення та комплексне використання різних джерел фінансування, вдосконалення нормативно-правового регулювання, формування стратегії екологічного відновлення України, в основі якої лежатиме партнерство владних структур та приватного сектору є важливими та необхідними передумовами подолання негативних екологічних наслідків війни і забезпечення екологічної безпеки на локальному та глобальному рівнях.

Перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз екологічних наслідків повномасштабного вторгнення РФ на територію України, розглянутий міжнародний досвід повоєнної відбудови зарубіжних країн, визначені можливі джерела фінансування післявоєнних екологічних заходів можуть бути використані під час систематизації доказів воєнних злочинів країни-агресора, у подальшому аналізі екологічних злочинів окупаційних військ, виявленні найбільш ефективних стратегій повоєнного екологічного та економічного відновлення України, розробці конкретних практичних рекомендацій щодо впровадження екологічно орієнтованих заходів. Ці питання є актуальними, потребують подальших досліджень і мають практичну цінність для відбудови України та її еколого-економічного відновлення у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Браїлян С. Екоцид України та загроза голоду у світі: як російська агресія впливає на кліматичні зміни [Електронний ресурс] / С. Браїлян // Армія Inform. – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2022/06/20/ekoczyd-ukrayiny-ta-zagroza-golodu-u-sviti-yak-rosijska-agresiya-vplyvaye-na-klimatichni-zminy>.
2. Радзій В. Екоцид: наслідки і ціна російської агресії [Електронний ресурс] / В. Радзій // Еко.Район. URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/506221-ekotsid-naslidki-i-tsina-rosiyskoi-agresii>.
3. Кримінальний Кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 04 лист. 2022 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Стрілець Р. Бомба сповільненої дії: чому світ не може ігнорувати екологічні наслідки війни в Україні [Електронний ресурс] / Р. Стрілець // Українська правда. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216>.
5. Випадки потенційної шкоди довкіллю, спричинені російською агресією [Електронний ресурс] // Екодія. – Режим доступу: <https://ecoaction.org.ua/warmap.html>.
6. Сак Т. В. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни [Електронний ресурс] / Т. В. Сак, І. О. Більо, Ю. Е. Ткачук // Економіка та суспільство. – 2022. – № 38. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1261>.

7. Шидловська Є. Пожежа на нафтобазі: що науковці кажуть про наслідки [Електронний ресурс] / Є. Шидловська // BBC News Україна. – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/06/150610_ecology_after_fire_she.

8. Мельник В. Хімічні реакції, яких ми не бачимо. Як на наше здоров'я впливають залишки російських ракет [Електронний ресурс] / В. Мельник // Вікна. – Режим доступу: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/zdorovia-ta-krasa/yak-vijna-vplyvaye-na-ekologiyu-ukrayiny-ta-zhyttya-lyudej>.

9. Приседська В. Спустошені землі. Якою буде природа України після війни [Електронний ресурс] / В. Приседська, В. Шрамович // BBC News Україна. – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/extra/mwu5sxghvc/ukraine_war_damaged_nature.

10. Ситуація у Чорнобилі дуже небезпечна як для Європи, так і для Росії [Електронний ресурс] // Укрінформ. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3425367-situacia-u-cornobili-duze-nebezpecna-ak-dla-evropi-tak-i-dla-rosii-podolak.html>.

11. 36 років по тому: через дії російських окупантів на ЧАЕС ледь не повторилась нова ядерна катастрофа [Електронний ресурс] // Еспресо. – Режим доступу: <https://zahid.espreso.tv/36-rokiv-po-tomu-cherez-dii-rosiyskikh-okupantiv-na-chaes-malo-ne-povtorilas-nova-yaderna-zagroza>.

12. Матяш Т. Окупанти ставлять під загрозу безпечну роботу Запорізької АЕС [Електронний ресурс] / Т. Матяш // LB.ua. – Режим доступу: https://lb.ua/society/2022/06/03/518847_okupanti_stavlyat_pid_zagrozu.html.

13. Журавель Д. «Війна не закінчується на лінії фронту». Як бойові дії впливають на екосистеми, та чи зможе природа відновитися самостійно [Електронний ресурс] / Д. Журавель. – Режим доступу: <https://shotam.info/vijna-ne-zakinchuietsia-na-linii-frontu-yak-boyovi-dii-vplyvaiut-na-ekosystemy-ta-chy-zmozhe-priroda-vidnovytysia-samostiyno>.

14. Омельчук О. Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України [Електронний ресурс] / О. Омельчук, С. Садогурська // Екодія. – Режим доступу: https://ecoaction.org.ua/priroda-ta-vijna.html?gclid=CjwKCAiA85efBhBbEiwAD7oLQPF4gmP4DmZ22CKYn7Dpv8roxvJ87Qjwe5Dxi52OuJuDy37MP387kRoChaUQAvD_BwE.

15. Стрілець назвав суму екологічних збитків України від війни [Електронний ресурс] // Слово і Діло. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/04/novyna/suspilstvo/strilecz-nazvav-sumu-ekolohichnyh-zbytkiv-ukrayiny-vijny>.

16. Бойко О. Місце екології у економічному відновленні України: досвід передових держав [Електронний ресурс] / О. Бойко // Економічна правда. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/6/686725/#comments>.

17. Микулець В. Ю. Правові аспекти вимоги компенсацій екологічної шкоди внаслідок війни РФ в Україні / В. Ю. Микулець // Юридичний вісник. – 2022. – № 2(63). – С. 23-29.

18. Левковська Л. В. «Зелені» та соціальні інвестиції як інструмент забезпечення водної безпеки населених пунктів України / Л. В. Левковська, Ю. Г. Чередніченко, О. І. Добрянський // Проблеми Економіки. – 2022. – № 1. – С. 70-75.

References

1. Brailian, Ye. (2022). *Ekotsyd Ukrainy ta zahroza holodu u sviti: yak rosiiska ahresiiia vplyvaie na klimatichni zminy [Ukraine's ecocide and the threat of world hunger: how Russian aggression affects climate change]*. <https://armyinform.com.ua/2022/06/20/ekoczyd-ukrayiny-ta-zagroza-golodu-u-sviti-yak-rosijska-agresiya-vplyvaye-na-klimatichni-zminy>.

2. Radzii, V. (2022). *Ekotsyd: naslidky i tsina rosiiskoi ahresii [Ecocide: consequences and price of Russian aggression]*. <https://eco.rayon.in.ua/topics/506221-ekotsid-naslidki-i-tsina-rosiyskoi-agresii>.

3. Kryminalnyi Kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine], Law № 2341–III (April 05, 2001). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Strilets, R. (2022). *Bomba spovilnenoi dii: chomu svit ne mozhe ihnoruvaty ekolohichni naslidky viiny v Ukraini* [Time bomb: why the world cannot ignore the environmental consequences of the war in Ukraine]. <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216>.

5. Vypadky potentsiinoi shkody dovkilliu, sprychyneni rosiiskoiu ahresiiu [Cases of potential environmental damage caused by Russian aggression]. <https://ecoaction.org.ua/warmap.html>.

6. Sak, T.V., Bilou, I.O., & Tkachuk, Yu.E. (2022). Ekoloho-ekonomichni naslidky rosiisko-ukrainskoi viiny [Ecological and economic consequences of the Russian-Ukrainian war]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (38). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1261>.

7. Shydlovska, Ye. (2015). *Pozhezha na naftobazi: shcho naukovtsi kazhut pro naslidky* [A fire at an oil depot: what scientists say about the consequences]. https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/06/150610_ecology_after_fire_she.

8. Melnyk, V. (2022). *Chemical reactions that we cannot see. How the remnants of Russian missiles affect our health* [Chemical reactions that we cannot see. How the remnants of Russian missiles affect our health]. <https://vikna.tv/styl-zhyttya/zdorovia-ta-krasa/yak-vijna-vplyvaye-na-ekologiyu-ukrayiny-ta-zhyttya-lyudej>.

9. Prysedska, V., & Shramovych, V. (2022). *Spustosheni zemli. Yakoiu bude pryroda Ukrainy pislia viiny* [What will be the nature of Ukraine after the war]. https://www.bbc.com/ukrainian/extra/mwu5sxghvc/ukraine_war_damaged_nature.

10. Sytuatsiia u Chornobyli duzhe nebezpechna yak dlia Yevropy, tak i dlia rosii [The situation in Chernobyl is very dangerous both for Europe and for Russia]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3425367-situacia-u-cornobili-duzhe-nebezpechna-ak-dla-evropi-tak-i-dla-rosii-podolak.html>.

11. 36 rokiv po tomu: cherez dii rosiiskikh okupantiv na ChAES led ne povtorylas nova yaderna katastrofa [36 years later: due to the actions of the Russian occupiers at the Chernobyl nuclear power plant, another nuclear disaster almost happened again]. <https://zahid.espreso.tv/36-rokiv-po-tomu-cherez-dii-rosiiskikh-okupantiv-na-chaesmalone-povtorilas-nova-yaderna-zagroza>.

12. Matiash, T. (2022). *Okupanty stavliat pid zahrozu bezpechnu robotu Zaporizkoi AES* [The occupiers endanger the safe operation of Zaporizhzhya NPP]. https://lb.ua/society/2022/06/03/518847_okupanti_stavlyat_pid_zagrozu.html.

13. Zhuravel, D. (2022). «Viina ne zakinchuietsia na linii frontu». Yak boiovi dii vplyvaiut na ekosystemy, ta chy zmozhe pryroda vidnovytysia samostiino ["The war does not end at the front line." How hostilities affect ecosystems, and whether nature can recover on its own]. URL: <https://shotam.info/viina-ne-zakinchuietsia-na-linii-frontu-yak-boyovi-dii-vplyvaiut-na-ekosystemy-ta-chy-zmozhe-pryroda-vidnovytysia-samostiino>.

14. Omelchuk, O., & Sadohurska, S. (2022). *Pryroda ta viina: yak viiskove vtorhnennia Rosii vplyvaie na dovkillia Ukrainy* [Nature and War: How Russia's Military Invasion Affects Ukraine's Environment]. https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html?gclid=CjwKCAiA85efBhBbEiwAD7oLQPF4gmP4DmZ22CKYn7Dpv8roxvJ87Qjwe5Dxi52OujuDy37MP387kRoChaUQAvD_BwE.

15. Strilets nazvav sumu ekolohichnykh zbytkiv Ukrainy vid viiny [Strilets named the amount of environmental damage to Ukraine from the war]. <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/04/novyna/suspilstvo/strilecz-nazvav-sumu-ekolohichnyx-zbytkiv-ukrayiny-vijny>.

16. Boiko, O. (2022). *Mistse ekolohii u ekonomichnomu vidnovlenni Ukrainy: dosvid peredovykh derzhav* [The place of ecology in the economic recovery of Ukraine: the experience of advanced countries]. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/6/686725/#comments>.

17. Mykulets, V.Yu. (2022). Pravovi aspekty vymohy kompensatsii ekolohichnoi shkody vnaslidok viiny RF v Ukraini [Legal aspects of the claim for compensation for environmental damage as a result of the Russian Federation's war in Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, (63), 23-29.

18. Levkovska, L.V., Cherednichenko, Yu.G., & Dobranski, O.I. (2022). «Zeleni» ta sotsialni investytsii yak instrument zabezpechennia vodnoi bezpeky naselenykh punktiv Ukrainy [Green and Social Investment as a Tool for Providing Water Security in Ukrainian Settlements]. *Problemy Ekonomiky – The Problems of Economy*, (1), 70-75.

Отримано 08.11.2022

UDC 504:351

Kateryna Hnedina

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Economics, Accounting and Taxation
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: gkv2015oa@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-9471-0932>

ResearcherID: [AAF-2985-2019](https://orcid.org/0000-0001-9471-0932)

Pavlo Nahorny

Applicant for higher education

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: inn5665@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>

THREATS TO ECOLOGICAL SAFETY: REALITIES OF WARTIME AND ECONOMIC STIMULATION OF POST-WAR ECOLOGICAL RESTORATION OF UKRAINE

The article is devoted to the research of the environmental consequences of the criminal actions of the occupiers on the territory of Ukraine during the full-scale russian invasion, which began on February 24, 2022, as well as the determination of the ways, features, and sources of funding for the post-war ecological restoration of Ukraine. The relevance of the research refers to the emergence of new threats to ecological safety caused by military actions on the territory of Ukraine. The main purpose of the research is to review the environmental consequences and summarize the environmental damage caused by the full-scale russian invasion of Ukraine, to identify potential ways of financial support for the elimination of these consequences and the restoration of ecological safety. The following methods were used during the research: analysis, comparison, systematic approach, combination of historical and logical, abstraction and concretization, dialectical method etc. The main results of the research consist in a comprehensive analysis of the effects of ecocide in Ukraine, as well as in consideration of the experience of foreign countries in the field of overcoming environmental crises. The expediency of qualifying the occupiers' actions as ecocide are proven. Consequences of ecocide within individual components of the ecosystem of Ukraine and spheres of ecological safety are considered, in particular in the framework of: 1) the hydrosphere (pollution of water bodies, underground reservoirs with mine waters, risks of drinking water supply, destruction of ecosystems of the Black and Azov Seas); 2) the atmosphere (smoke from regular forest fires, burning of oil depots, projectiles entering industrial enterprises and the subsequent leakage of harmful substances into the atmosphere); 3) the sphere of radiation safety (capture and violation of the rules of operation of radiation facilities); 4) the natural landscape (large-scale changes and destruction of the natural landscape, pollution of landscapes by mines and other remnants of military equipment, forest fires, destruction of biodiversity etc.). An overview of the total current losses from the environmental crimes of the occupiers is carried out. The key features, as well as potential sources of financing post-war ecological restoration of Ukraine, are identified.

Keywords: ecological safety; threats to ecological safety; environmental crime; ecocide; post-war recovery; ecological restoration.

Fig.: 3. Table: 1. References: 18.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-53-64

УДК 330.341.1:330.5

JEL Classification: O31

Наталія Котвицька

кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри економіки, фінансів та обліку
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет» (Київ, Україна)

E-mail: nakot@i.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-0864-1470>

**ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА**

У статті визначено важливість інноваційної системи в економічному розвитку країни та її вплив на різні сфери господарства. Розглянуто складові, структура, процеси, зв'язки та взаємодії, а також механізми її розвитку. Доведено, що важливість розвитку інноваційної системи для національної економіки полягає в тому, що вона забезпечує підвищення конкурентоспроможності та підтримку сталого економічного розвитку. Досліджено сучасні тенденції та проблеми в розвитку інноваційної системи у світі, а також запропоновані шляхи покращення її функціонування. Результатом дослідження є формулювання рекомендацій щодо підвищення ефективності інноваційної системи та забезпечення її відповідності сучасним вимогам та тенденціям розвитку світової економіки.

Ключові слова: інноваційна система; економічний розвиток; конкурентоспроможність; стійкість; складові інноваційної системи.

Табл.: 2. Бібл.: 21.

Постановка проблеми. До найбільш важливих проблем, що вимагають науково-практичного вирішення, є визначення основних напрямів, методів та підходів, джерел ресурсів і конкретних виконавців для забезпечення інноваційного типу розвитку економіки держави, її регіонів, секторів економіки та окремих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання інноваційної системи розвитку економіки України розглядаються такими науковцями, як М. Й. Гедз, О. В. Гривківська, К. О. Бужимська, Т. М. Качала, О. П. Романко, О. Ю. Смітюх, Д. Г. Сташенюк, Р. П. Топіна, Н. В. Трусова, О. В. Ульянченко, М. Р. Усманова, Н. П. Юрчук та іншими.

Метою дослідження є вивчення теоретичних аспектів і висвітлення важливості розвитку інноваційної системи економіки.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний тип розвитку зумовлює створення та підвищення конкурентних переваг та надає можливості для росту найбільш важливих індикаторів розвитку економіки (питомий ВВП на душу населення, рівень національного доходу, рівень зайнятості/безробіття, рівень доходів населення, обсяг і динаміка споживання тощо), підвищення рівня і якості життя населення країни. Він, зокрема, сприяє створенню сприятливих умов для економічних суб'єктів, формуванню інституційних засад побудови інноваційної економіки, її інфраструктурного забезпечення.

Такі країни, як США, Японія, Сінгапур є яскравими прикладами успішної реалізації інноваційного потенціалу. До них також слід додати Фінляндію, Ізраїль, Південну Корею та інші розвинені країни. Загалом ключові загальносвітові тренди в інноваційній сфері можна умовно поділити на чотири основні напрями (табл. 1).

Таблиця 1

Основні тренди у сфері інноваційного розвитку

Тренд	Характеристика
I. Криза у системі венчурного (ризикового) інвестування	- зменшення обсягу інвестицій на початкових стадіях розробки та реалізації інноваційних проєктів; - посилення відсторонення венчурних фондів від підприємств-розробників проєктів; - зростання конкуренції венчурних фондів та «бізнес-янглів»
II. Зростання значення держави як замовника і споживача інновації	Інноваційні моделі розвитку економіки багатьох країн побудовані повністю на участі держави. Прикладами є країни Азії, Ізраїль, Фінляндія.
III. Криза в системі захисту інтелектуальної власності	- усунення конкуренції – становлення монополій у певних сегментах ринку (інформаційні технології, біотехнології) та олігополії у інших сегментах (відео- та музичний контент); - запобігання конкуренції – створення провідними фірмами-монополістами штучних бар'єрів для виходу на ринок технологічних інновацій в окремих секторах.
IV. Демократизація (зниження «порогу входження») інноваційного процесу	- розширення географії інвестування в інновації, що веде до збільшення обсягу інвестицій та залучення більшого числа приватних і корпоративних інвесторів; - більш ранній старт підприємницької діяльності, що зумовлює більшу кількість учасників.

У теперішній час світова економічна система перебуває у стані кризи. Це, з одного погляду, є джерелом можливостей для здійснення інвестицій у розвиток економіки, оскільки власники капіталу й населення бажають зберегти та убезпечити заощадження. З іншого боку, якщо виходити з відомої теорії «великих циклів» М. Кодратьєва [1], коли відбувається спад розвитку економіки, то спостерігається зростання наукових результатів – відкриттів, винаходів та ін. Це, у свою чергу, веде до подолання кризи та створення нових технологічних укладів. Таким чином, зростає потреба поглибленого аналізу інвестиційно-інноваційних процесів у кризовому періоді. Для України це повинно означати насамперед переорієнтування національного господарства на інноваційний тип розвитку. Для забезпечення підґрунтя інноваційного розвитку економіки держава має сформулювати національну інноваційну систему.

Поняття «інноваційна система» вперше з'явилося в науковій літературі у 1985 р. завдяки Б.-А. Лундваллу. Він відзначав інноваційну систему як «окремі елементи та їх відносини, спрямовані на виробництво продукції, розподіл та використання нових, економічно корисних знань у межах держави» [2]. Треба зазначити, що нова концепція була продовженням вчення Г. Ф. Ліста про національну систему політекономії (1841 р.).

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Пізніше, у 1987 р. К. Фріман конкретизував дефініцію «національна система інновацій», давши поштовх подальшому розвитку концепції Лундвалла. Згідно з Крістофером Фріменом, інноваційна система – це «мережа інститутів приватного та громадського секторів, функціонування та взаємозв'язки яких спрямовані на виникнення, імпорт, удосконалення та розподіл нових технологій» [3; 4].

Надалі виникли й інші визначення терміна «інноваційна система». Так, З. Меткалф у 1995 р. писав, що інноваційна система – це «комплекс різноманітних інститутів, які разом або окремо роблять свій внесок у розвиток чи розподіл нових технологій, а також забезпечують організаційну схему, через яку держава формує та реалізує політику регулювання інноваційного процесу. Отже, ця система взаємопов'язаних і взаємозалежних інститутів дає змогу створювати, накопичувати, зберігати, перетворювати та передавати знання, навички та інші детермінанти нових технологій» [5].

Далі концепція «національних інноваційних систем» здобула розвитку й була деталізована, шляхом виділення регіональних та секторальних інноваційних систем. Елементами цієї системи є фірми, наукові й освітні установи, держані та ринкові інституції. Таким чином, у складі національних інноваційних систем, дослідники почали виділяти інноваційні системи меншого порядку – територіальні, технологічні та секторальні.

Таблиця 2

Класифікація інноваційних систем

Вид	Характеристика
Територіальні (локальні)	«Сукупність підприємств і організацій (виробники, постачальники постачальників обладнання та послуг, фірми-споживачі) на певній території, а також пов'язаних з їхньою діяльністю неринкових інститутів (наукові й освітні заклади, органи стандартизації, торгові палати, спілки й асоціації підприємців, регулюючі і контрольні органи, державні органи влади та ін.), які взаємодіють для створення, впровадження і виробництва нових видів продуктів (послуг) у певних бізнес-сферах»
Територіальні (регіональні)	«Комплекс соціально-економічних, суспільно-політичних та інституційних відносин у межах певної географічно та адміністративно відособленої території, що стимулює колективний творчий процес, розповсюдження знань та досвіду»
Технологічні	«Рухлива, динамічно змінна сукупність суб'єктів, що спільно діють у певних економічно і технологічно споріднених секторах у межах специфічного інституційного середовища структури та виконують завдання створення, впровадження та поширення нових технологій»
Секторальні*	«Секторальна інноваційна система є масивом нових, а також уже вироблюваних товарів специфічного призначення та сукупністю суб'єктів, що взаємодіють на ринкових/неринкових засадах з метою розробки, впровадження, виробництва та продажу цих товарів. До складу секторальної системи входить база знань, технологій, інвестицій та наявний і прогнозований попит»

Примітка. Сектор економіки є сукупністю споріднених видів діяльності, що виробляють взаємопов'язані групи товарів, що задовольняють однакові потреби (попит) або використовують єдину базу знань і розробок.

Багато вітчизняних та закордонних науковців досліджували питання формування національної інноваційної системи [6]. Ними було сформульовано власне розуміння поняття «національна інноваційна система», її ролі в розвитку національної економіки, визначено сукупність її функцій, її структуру.

Сукупність функцій національної інноваційної системи, зокрема, включає такі: концентрація, дифузія та використання знань і досвіду, комерціалізація нових розробок тощо.

Структура національної інноваційної системи містить три рівні інституційних елементів: власне основна діяльність, забезпечення і підтримка основної діяльності, регулювання основної діяльності та ін.

До теперішнього часу не було сформовано єдиних методологічних засад формування національної інноваційної системи. Науковці виділяють три основні погляди на трактування цієї системи:

1. Національна інноваційна система – це сукупність різних інститутів, що на практиці створюють інновації та забезпечують їх дифузію.

2. Національна інноваційна система – це сукупність організаційно-управлінських механізмів та окремих видів діяльності, які забезпечують і супроводжують інноваційний процес.

3. Національна інноваційна система – структурний елемент національної економіки, який дає змогу включити інноваційні процеси до розвитку економічної системи та країни загалом [7].

З цієї позиції вважається, що наявність номінальних інноваційних елементів системи не є достатнім для успішної реалізації інновацій. Крім формального створення необхідних суб'єктів та структур, потрібне й забезпечення сприятливого для інновацій соціально-економічного клімату.

На думку фахівців, ключовими елементами національної інноваційної системи є такі:

- підсистема генерації знань, загальної та професійної освіти;
- підсистема виробництва товарів і послуг;
- інфраструктурна підсистема інноваційної діяльності (зокрема фінансово-кредитне забезпечення);
- інституційна підсистема – ринок, законодавство, економічна політика держави [8; 9].

З погляду формування інноваційного типу економіки в Україні, за часів незалежності були зроблені певні конкретні зрушення. Так, в українській економічній науці було здійснено багато пропозицій щодо створення національної інноваційної системи [10]. Втім, щодо змісту і структури цієї системи також нема єдності думок.

Так, одні автори вважають, що національна інноваційна система являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних комплексних структур, зайнятих виробництвом та реалізацією на ринку наукових результатів та новітніх технологій на рівні національної економіки. Ця сукупність має

включати господарюючих суб'єктів, наукові та освітні заклади, бізнес-інкубатори, технопарки тощо. Тобто це суто прикладний, господарський погляд на систему [11].

Інші автори вказують, що основним елементом національної інноваційної системи є комплекс національних правових, фінансових та суспільних інститутів, які забезпечують взаємозв'язок і взаємодію наукових установ та підприємницьких суб'єктів [12].

Поєднавши ці дві позиції, ми отримуємо найбільш повне бачення національної інноваційної системи, яку слід формувати. На початку вирішення цього найскладнішого державного завдання, варто визнати, що нині в Україні не побудовано ані інноваційного типу економіки, ані інноваційного сектору економіки. В умовах України інноваційним сектором економіки можна вважати, із певною часткою умовності, лише військово-промисловий комплекс.

Незважаючи на певні наукові та практичні здобутки, в Україні в теперішній час інноваційні системи різних структурних рівнів перебувають на стадії формування. Втім, досвід інших країн світу вказує на те, що практика формування національних інноваційних систем не є однаково успішною. Причина цього криється у підході до створення національних інноваційних систем та інноваційних систем нижчого рівня за принципом «згори-вниз», який, через власну специфіку, далеко не завжди дає змогу, врахувати всі особливості нижчих рівнів інноваційної системи. Керуючись цим принципом при розробці системи, немає можливості повною мірою оцінити всі елементи, суперечності, прорахунки.

Вчені постійно намагаються розширити погляди на проблеми створення інноваційних систем різних рівнів. Дослідник секторальних інноваційних систем Малерба Ф. [13] обґрунтував, що вони складаються з трьох великих блоків структурних елементів:

Блок 1. Знання та технології. Тип і специфіка знань є одночасно базисом і обмеженням формування сектору. Швидке поширення інновацій забезпечує рухливість і гнучкість меж сектору в часі. Велику роль також відіграє попит на продукцію сектору та його технологічний рівень. Саме ці фактори виконують роль основного стимулятора розвитку секторальної інноваційної системи.

Блок 2. Діючі суб'єкти та мережі. Секторальна інноваційна система включає в себе численних суб'єктів, які володіють особливим розумінням інноваційних процесів, мають певні компетенції, і певним чином є організаційно структурованими. Ці суб'єкти-актори є пов'язаними між собою різноманітними зв'язками ринкового та неринкового характеру. Вони взаємодіють один з одним за допомогою засобів комунікацій, механізмів управління, кооперації, інтеграції, у процесі обміну, конкуренції тощо.

Блок 3. Інститути. Зміст і особливості діяльності суб'єктів системи визначається інституційними настановами, нормами, звичаями та історичними особливостями розвитку цього сектору та регіону.

Концепція секторальних інноваційних систем Ф. Малерба розширює теорію інноваційних систем за допомогою еволюційного підходу.

До сфери вивчення еволюційного підходу належать такі базові поняття, як взаємодія суб'єктів у пізнавальному процесі, нагромадження досвіду і компетенцій, темпи розвитку сектору. У процесі досліджень Ф. Малерба зробив систематизацію нагромаджених знань і визначив такі основні підходи до дослідження секторальних інноваційних систем:

- теорія національних інноваційних систем;
- теорія соціальних мереж;
- теорія кластерів;
- еволюційний підхід.

Вказані наукові підходи з різних позицій досліджують детермінанти виникнення інноваційних систем. Ф. Малерба наголошує на перевагах саме еволюційного підходу до дослідження інноваційних систем, тому що динаміка і зміст поведінки суб'єктів секторальних інноваційних систем, на його думку, схожа з коеволюцією у природному середовищі.

Фірми також взаємодіють одна з одною в процесах обміну, співпраці чи конкуренції. Це прямо впливає на підвищення їхніх можливостей, нагромадження досвіду, розширення знань, поширення новацій. Таким чином, вагомість еволюційного підходу є безперечною.

Водночас еволюційний підхід, так само як і системний, не бере до уваги вартісну та соціокультурну складові інноваційного процесу, їх розробки, впровадження та поширення. Саме тому ці підходи треба розвивати й доповнювати.

Системний підхід не бере до уваги чинник попиту на інноваційну продукцію. У межах цього підходу попит на інноваційну продукцію не вважається рушійною силою та метою діяльності суб'єктів інноваційної системи на ринку.

Соціокультурний фактор визначає роль суб'єкта в системі створення та реалізації інновацій. З погляду інноваційної системи цей фактор розглядається як інфраструктура інноваційної діяльності. Вона є засобом, але не передумовою розробки й реалізації новацій у секторі чи регіоні.

Іншими відомими підходами є теорія соціальних мереж і теорія кластерів.

Теорію кластерів було започатковано М. Портером. Він визначав кластер так: кластер – це «група географічно відокремлених взаємопов'язаних фірм та пов'язаних з ними установ і організацій, які спільно здійснюють свою діяльність у певному секторі та взаємодоповнюють одна одну» [14; 15]. Таким чином, відбувається формування взаємодії фірм у процесі виробництва продукції одного сектору в межах певної території.

Протягом останніх десятиріч зацікавленість кластерними теоріями суттєво зросла, завдяки їх доведеній ефективності. Водночас за цей період так і не було вироблено єдиного термінологічного апарату та визначення

поняття «кластер». Через це регіони, на території яких розташовані взаємопов'язані підприємства й організації, поєднані між собою спільною діяльністю (спільною продукцією або процесом виробництва), називають по-різному, наприклад: «індустріальний район», «територіальний виробничий комплекс», «регіональна інноваційна система» тощо. Для усунення цього термінологічного різноманіття в коментарях ОЕСД щодо кластерної політики надано таке визначення терміна «кластер»: «Національні програми з розвитку територій слід розглядати як програми розвитку регіональних кластерів – територій, представлених агломерацією фірм, сконцентрованих в одній зоні та об'єднаних важливими ресурсами» [16].

Шовкалюк В. С. [17] також досліджує різноманітні визначення терміна «кластер». До загальних характеристик кластера, які притаманні різним трактуванням, автор відносить такі: «взаємопов'язаність» підприємств і організацій; формування вертикальних та горизонтальних зв'язків. Також відзначається роль соціальних відносин у кластері, які сприяють отриманню вигоди підприємствами й організаціями, які входять до кластерної мережі.

Водночас Ковальова Ю. М. [18] вказує на відмінність категорій «кластер» та «мережа». Вона вважає, що «мережа» стосується групи середньорозмірних фірм, об'єднаних (кооперованих, інтегрованих) з метою досягнення спільних цілей. «Мережа» є більш широким поняттям, ніж «кластер», оскільки «кластер» має конкретну територіальну прив'язку.

Отже, з наведених думок учених виходить, що дослідники кластерів ще не дійшли до єдиного розуміння сутності базового поняття «кластер».

У теперішній час кластерний підхід знайшов підтримку урядів багатьох держав і використовується ними при стратегічному плануванні розвитку економіки країн та окремих регіонів. Утім, вважаємо, що крім беззаперечних переваг, кластерний підхід має певні недоліки:

1. Ризик виникнення інформаційної асиметрії.
2. Ризик переоцінювання потенціалу і майбутніх вигід.
3. Ризик «від'ємного відбору» (ризик «підтримки невдах»).

Попри велику увагу науковців до проблем кластерного підходу в економічній політиці, усе ще є невирішені питання щодо його втілення на практиці. Зважаючи на це, вчені застерігають від необдуманих швидких дій у цьому напрямку. У межах такого «обережного» підходу доцільно пріоритетно розвивати не механізми непрямой підтримки кластерів, а механізми й інструменти територіального маркетингу в регіонах, де формуються кластери, забезпечувати зниження податкового тягаря, створювати сприятливе інституційне середовище для кластерів, а також не втручатися у природний хід процесів розвитку економіки регіону.

Відповідно, треба дослідити різновид кластерів, орієнтованих на інновації, тобто «інноваційний кластер». Характерними особливостями інноваційного кластера є:

- наявність у структурі кластера освітніх установ та наукових організацій;
 - основний продукт кластера часто і швидко змінюється через виникнення та впровадження нових технологій. Водночас змінюється і продукція, і спрямованість діяльності кластера. Так, у Силіконовій долині спершу виробництво було сфокусоване на радіолокаційних технологіях, а в теперішній час фірми займаються також інтернет-технологіями, розробкою софту, створенням технологічної продукції широкого вжитку – ПК, смартфонів, мережевого обладнання тощо.

Відомий дослідник Д. А. Харт [19] застосовував теорії множин для здійснення класифікації інноваційних кластерів. Одним із визначених ним типів кластерів було саме «інноваційне середовище». Характеристики цього типу кластера наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Особливості кластера типу «інноваційне оточення (середовище)»

Тип зв'язку	Характеристики кластера
<ul style="list-style-type: none"> - відносини між учасниками кластера ґрунтуються на довірчих засадах; - існує високий ризик інноваційних проєктів із загальними цілями; - наявність високого рівня «обмінних» (торгових) та «необмінних» (неторгових) зв'язків між суб'єктами кластера; - учасники кластера – переважно «малі» та «середні» фірми 	<ul style="list-style-type: none"> - кластер розташований за межами міста; - висока роль суспільного капіталу; - високий рівень «вбудованості» кластера в соціально-економічну систему регіону

Як можна побачити з наведених характеристик, специфічними особливостями такого типу кластера, як «інноваційне середовище» є наявність «обмінних» й «необмінних» відносин між суб'єктами кластера, що засновані на довірі. Тобто об'єктом дослідження у структурі кластера є підприємства, організації й установи, а також їхні взаємозв'язки. Зокрема, аналізуються відносини «довірчого» плану між індивідами, які є особами, що приймають рішення (ОПР) і представляють свої підприємства й організації в кластері.

Дослідники мережевих структур стверджують, що в теперішній час базисом міжфірмових бізнес-мереж є соціальні мережі. Зокрема, даються такі визначення міжорганізаційної мережі: «мережа, у якій сформовані зв'язки між певною кількістю самостійних організацій, що формують мережеву структуру, та система їхніх взаємодій – мережеві процеси». Також вказують, що «мережа має визначену межу із зовнішнім оточенням, а її елементи мають спільну мету, яка вимагає поєднання їх ресурсів та основних компетенцій. Водночас окремі учасники мережі можуть переслідувати й інші, локальні цілі» [20].

Еволюційний підхід у економічній науці бере початок у роботах Т. Веблена, який уперше вжив цей термін у 1898 р. Учений уперше запропонував використовувати для дослідження економічних систем біологічні ідеї

еволюції, сформульовані Ч. Дарвіном. Т. Веблен вважав, що люди діють відповідно до сформованих у них звичок – «рутин», але у змінних обставинах вони можуть змінювати свою звичну поведінку. Сформовані відносини, погляди, ментальні звички (тобто «рутини») спадкуються, тобто передаються людьми з одного покоління до іншого. Отже, вони є консервативною складовою, яка є чинником збереження людського виду. Учений таким чином характеризував природний відбір у економіці: «Існування індивідуума у людському суспільстві є боротьбою за його життя і, саме тому, воно є процесом селективної адаптації. Еволюція структури соціуму, по суті, являє собою процес природного відбору інститутів» [21].

До теперішнього часу еволюційна економіка перетворилася на окремих науковий напрям, який, на противагу традиційному погляду на економіку, розглядає процеси як спонтанні й такі, що є наслідком взаємодії сукупності численних зовнішніх і внутрішніх чинників, які здійснюють вплив впливають на структуру економічної системи та її суб'єктів.

З погляду еволюційного підходу, зміни в економічній системі, як і процеси еволюції в живій природі, здійснюються під дією механізму селективного відбору, спадковості та змінності.

До основних інструментів еволюційного підходу в економіці належить пошук аналогій із біологічними системами. Цей прийом дозволяє отримати цікаві висновки, які по-новому розкривають сутність різних соціально-економічних явищ, процесів, об'єктів. Таким чином, використання здобутків еволюційного підходу при дослідженні економічних систем, у яких генеруються і реалізуються інновації, є доцільним і повною мірою обґрунтованим.

Висновки та пропозиції. Важливим є вивчення явища «інноваційної екосистеми». Саме інноваційна екосистема є необхідною передумовою розвитку національної, регіональної, секторальної та інших інноваційних систем. Головною рушійною силою, двигуном інноваційного процесу є передусім люди – людський капітал. Отже, фокусом дослідження повинні бути «інноваційні екосистеми», аналогічні природним, де так само на засадах самоорганізації, під дією законів біологічного різноманіття та селективного відбору, відбувається взаємодія суб'єктів інноваційного процесу з метою створення і реалізації інновацій.

Список використаних джерел

1. Murray N. Rothbard. The Kondratieff Cycle: Real or Fabricated? [Electronic resource] / Murray N. Rothbard. – Accessed mode: <https://web.archive.org/web/20080512015817/http://www.lewrockwell.com/rothbard/rothbard44.html>.
2. Lundvall B-A. National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning / B-A. Lundvall. – London, Printer, 1992.
3. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan / C. Freeman. – London: Pinter, 1987. – 155 p.
4. Freeman C. The National System of Innovation in Historical Perspective / C. Freeman // Cambridge Journal of Economics. – 1995. – № 19. – Pp. 5–24.

5. Metcalfe S. *The Economic Foundations of Technology Policy: Equilibrium and Evolutionary Perspectives* / S. Metcalfe// *Handbook of the Economics of Innovation and Technological Change*. – Oxford (UK)/Cambridge (US): Blackwell Publishers, 1995. – Pp. 409-512.
6. Determinants of the Innovative and Investment Development of Agriculture / N. V. Trusova, O. V. Hryvkivska, N. M. Kotvytska, S. A. Nesterenko, T. I. Yavorska, O. V. Kotyk // *International journal of Agricultural Extension*. – 2021. – August. 9(4). – Pp. 81-100. – DOI:10.33687/ijae.009.00.3724.
7. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А. П. Павлюк, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 104 с.
8. Зінь Е. Регіональна економіка : підручник / Е. Зінь. – К. : «ВД “Професіонал”», 2007. – 528 с.
9. Бабина О. Є. Механізм стимулювання інноваційного розвитку підприємства / О. Є. Бабина, М. С. Бойчук // *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. – 2014. – № 1 (9). – С. 49–56.
10. Полінкевич О. М. Принципи побудови механізмів управління інноваційною складовою економічної безпеки підприємств / О. М. Полінкевич // *Управління інноваційною складовою економічної безпеки : монографія у 4 томах / за ред. д.е.н., професора О. В. Прокопенко (гол. ред.), к.е.н., доцента В. Ю. Школи, к.е.н. В. О. Щербаченко*. – Суми : ТОВ «Триторія», 2017. – Т. I. Теорія та методологія управління інноваційною складовою економічної безпеки. – С. 303–316.
11. Парадигма інноваційного розвитку в умовах ринкової трансформації : монографія [Електронний ресурс] / авт. кол.: Е. М. Забарна, О. М. Козакова, В. А. Чередниченко [та ін.] ; за заг. ред. Е. М. Забарної. Херсон : Олди+, 2019. – Режим доступу: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/8458>.
12. Резнікова Н. «Industry 4.0» У фокусі державної політики стимулювання інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / Н. Резнікова // *International relations, part “Economic sciences”*. – 2019. – Vol. 2(20). – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3801/3464.
13. *Sectoral Systems of Innovation: Concepts, Issues and Analysis of six Major Sectors in Europe* / Ed. by Malerba F. – Cambridge University press, 2004, UK.
14. Porter M. E. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors* / M. E. Porter. – New York: Free Press, 1980. – 442 p.
15. Porter M. *The competitive advantage of nations* / M. Porter. – New York: Free Press, 1990. – 875 p.
16. *Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches [Electronic resource]*. – Accessed mode: <http://www.oecd.org/dataoecd/34/22/38653705.pdf>.
17. Шовкалюк В. С. Розвиток та державна підтримка малого інноваційного бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / В. С. Шовкалюк // *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. – 2011. – № 3. – Режим доступу: https://www.nonproblem.net/wp-content/uploads/2019/12/2012_03_110.pdf.
18. Ковальова Ю. М. Механізм регулювання соціально-економічного розвитку регіону на основі формування кластерів / Ю. М. Ковальова // *Актуальні проблеми економіки*. – 2008. – № 4. – С. 179–187.
19. Hart D. Innovation, competition and the structure of local production networks / D. Hart, J. Simmie // *Local Economy*. – November, 1997. – Pp. 235-246.
20. Захарченко В. П'ятий цикл індустріального розвитку і формування промислових територіальних систем / В. Захарченко // *Економіка України*. – 2005. – № 11. – С. 38-45.
21. Veblen T. *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. – N.Y. : W. W. HUEBSCH, 1899. 404 p.

References

1. Murray, N. Rothbard. (1984). The Kondratieff Cycle: Real or Fabricated? <https://web.archive.org/web/20080512015817/http://www.lewrockwell.com/rothbard/rothbard44.html>.
2. Lundvall, B-A. (1992). *National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. Printer.
3. Freeman C. (1987). *Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan*. Pinter.
4. Freeman, C. (1995). *The National System of Innovation in Historical Perspective*. *Cambridge Journal of Economics*, 19, 5–24.
5. Metcalfe S. (1995). The Economic Foundations of Technology Policy: Equilibrium and Evolutionary Perspectives. *Handbook of the Economics of Innovation and Technological Change* (pp. 409-512). Oxford (UK)/Cambridge (US): Blackwell Publishers.
6. Trusova, N.V., Hryvkivska, O.V., Kotvytska, N.M., Nesterenko, S.A., Yavorska, T.I., Kotyk, O.V. (2021). Determinants of the Innovative and Investment Development of Agriculture. *International journal of Agricultural Extension*, 9(4), 81-100. doi:10.33687/ijae.009.00.3724.
7. Pavlyuk, A.P., Pokryshka, D.S., Belinska, Ya.V., Zhalilo, J.A. (2012). *Strukturni peretvorennia v Ukraini: peredumovy modernizatsii ekonomiky [Structural transformations in Ukraine: prerequisites for the modernization of the economy]*. NISD.
8. Zin, E. (2007). *Rehionalna ekonomika [Regional economy]*. «VD «Profesional».
9. Babina, O.E., Boichuk, M.S. (2014). Mekhanizm stymuliuvannia innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva [Mechanism of stimulation of innovative development of the enterprise]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes – Economy. Management. Business*, 1(9), 49–56.
10. Polinkevich, O.M. (2017). Pryntsypy pobudovy mekhanizmiv upravlinnia innovatsiinoiu skladovoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv [Principles of building mechanisms for managing the innovative component of economic security of enterprises]. In O. V. Prokopenko, V. Yu. Shkola, V. O. Shcherbachenko (Eds.), *Upravlinnia innovatsiinoiu skladovoiu ekonomichnoi bezpeky – Management of the innovative component of economic security* (Vol. I. Theory and methodology of management of the innovative component of economic security) (pp. 303–316). «Trytoria» LLC.
11. Zabarna, E.M. (Ed.), Kozakova, O.M., Cherednychenko, V.A. (2019). *Paradyhma innovatsiinoho rozvytku v umovakh rynkovoї transformatsii [Paradigm of innovative development in conditions of market transformation]*. Oldy+. <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/8458>.
12. Reznikova, N. (2019). «Industry 4.0» U fokusi derzhavnoi polityky stymuliuvannia innovatsiinoho rozvytku [“Industry 4.0” in the focus of the state policy of stimulating innovative development]. *International relations, part “Economic sciences”*, 2(20). http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3801/3464.
13. Malerba, F. (Ed.). (2004). *Sectoral Systems of Innovation: Concepts, Issues and Analysis of six Major Sectors in Europe*. Cambridge University press, UK.
14. Porter, M.E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press, 1980.
15. Porter, M. (1980). *The competitive advantage of nations*. New York: Free Press.
16. Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches. <http://www.oecd.org/dataoecd/34/22/38653705.pdf>.
17. Shovkalyuk, V.S. (2011). Rozvytok ta derzhavna pidtrymka maloho innovatsiinoho biznesu v Ukraini [Development and state support of small innovative business in Ukraine]. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku – Problems of innovation and investment development*, (3). https://www.nonproblem.net/wp-content/uploads/2019/12/2012_03_110.pdf.

18. Kovalyova, Yu.M. (2008). The mechanism of regulation of social and economic development of the region based on the formation of clusters [Mekhanizm rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu na osnovi formuvannya klasteriv]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of the economy*, 4, 179–187.

19. Hart, D., Simmie, J. (November, 1997). Innovation, competition and the structure of local production networks. *Local Economy*, 235-246,

20. Zakharchenko, V. (2005). Piatyi tsykl industrialnoho rozvytku i formuvannya promyslovykh terytorialnykh system [Fifth cycle of industrial development and formation of industrial territorial systems]. *Economy of Ukraine – Ekonomika Ukrainy*, 11, 38-45.

21. Thorstein Veblen. (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. B. W. HUEBSCH.

Отримано 30.10.2022

UDC 330.341.1:330.5

Nataliia Kotvytska

PhD in Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Economics, Finance and Accounting
Private higher educational institution “European University” (Kyiv, Ukraine)

E-mail: nakot@i.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0864-1470>

INNOVATION SYSTEM AS A BASIS FOR NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

The article discusses the importance of the innovation system in the economic development of a country and its impact on various sectors of the economy, enhancing competitiveness, ensuring sustainability, and improving the quality of life of the population. Different aspects of the innovation system are examined, including its components, structure, processes, relationships, and interactions, as well as mechanisms for its development. The role of the innovation system in the development of the economy is analyzed, and it is demonstrated that the importance of developing an innovation system for the national economy lies in its ability to enhance competitiveness and support sustainable economic development.

Current trends and problems in the development of the innovation system worldwide are investigated, and ways to improve its functioning are proposed. Various types of innovation systems, including technological, social, and business innovations, are also examined, and the positive economic consequences of innovation development are analyzed.

The research is based on the use of theoretical sources and the study of the experience of foreign and domestic scientists regarding the development of the innovation system. Scientific achievements are summarized and the expediency of creating and functioning of clusters as a tool for increasing the competitiveness of the national economy is substantiated. The result of the research is the formulation of recommendations to improve the effectiveness of the innovation system and ensure its compliance with current requirements and trends in the development of the global economy. In addition, the research aims to popularize the concept of an innovation system among the business community, scientific community, and government structures, which will contribute to the further development of this field.

Keywords: innovation system; economic development; competitiveness; sustainability; components of the innovation system.

Table: 2. References: 21.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-65-78

УДК [336.1:352-048.74]:005:353

JEL Classification: G3; M1; R1

Юлія Харченко

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри менеджменту та державної служби

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: ycharhenkoyp@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ЗНАННЄВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено історичні передумови та сучасні виклики інституціонального розвитку знаннєвої економіки, які постали перед Україною через воєнні дії на її території. Зроблено припущення, що інновації провокують позитивні структурні зміни в економіці та суспільстві, впливають на підвищення продуктивності економіки, сприяють її конкурентоздатності у глобальному середовищі та забезпеченні стійких темпів регіонального розвитку в майбутньому. Зазначено, що багато років в Україні відсутня ефективна інноваційна стратегія, яка б була визнаною та задовольнила всі категорії сучасних інноваторів та експертних спільнот, а сьогодні війна має всі шанси остаточно знищити ще наявні залишки науки та інновацій.

Зауважено, що відмінною особливістю нової фази технологічного розвитку людства є підвищена увага до знань, оскільки останні дедалі більше проявляють себе у вигляді безпосередньої продуктивної сили. Вказано, що в умовах переходу до економіки знань треба готувати й нове покоління педагогів, які насамперед мають опанувати нові технології в умовах масової інформатизації суспільства.

Ключові слова: інституціоналізм; економіка знань; регіональний розвиток; модернізація продуктивних сил.

Рис.: 2. Бібл.: 9.

Постановка проблеми. Історичні передумови та сучасні виклики інституціонального розвитку, які постали перед Україною з розв'язанням російською федерацією повномасштабної війни не лише мають неоціненні людські жертви, втрати та руйнування у всіх сферах матеріального виробництва, але і пропонують можливості для побудови системи взаємодії науки та суспільства, підвищення їхньої ролі, як у науково-технічному розвитку та інноваціях, так і в посиленні здатності держави протистояти агресії, прийняття суспільно необхідних рішень, утвердженні формулювання національної стратегії розвитку, воєнних положень та інших значущих нормативних актів.

Інновації провокують позитивні структурні зміни в економіці та суспільстві, впливають на підвищення продуктивності економіки, сприяють її конкурентоздатності в глобальному середовищі та забезпеченні стійких темпів регіонального розвитку в майбутньому.

Вже багато років в Україні відсутня ефективна інноваційна стратегія, яка б була визнаною та задовольнила всі категорії сучасних новаторів та наукових спільнот, а сьогодні військові дії мають всі шанси остаточно знищити науку та інновації.

Вагомими передумовами для широкої імплементації інновацій у сучасному суспільстві можна визначити:

- Рівень інтеграції економіки знань у глобальну національну мережу;
- Створення відповідних механізмів державного регулювання підтримки науки та інновацій;
- Рівень розвитку національної науки;
- Наявність економічних передумов для здійснення інновацій (ринкові стимули, рівень попиту);
- Наявність соціогуманітарних передумов розвитку знаннєвої економіки та інновацій (рівень бідності й нерівності в суспільстві).

Історичними передумовами варто зазначити підґрунття концепції економіки знань зустрічаються в наукових працях 60-х років ХХ ст. [4; 5], але активний її розвиток почався у 90-х [3; 9].

Поняття «економіка знань» почало формуватися в 60-х роках ХХ століття і вперше було введено Фріцем Махлупом, але під цим терміном розумівся лише окремий сектор економіки.

Т. Джефферсон, інший автор Конституції Сполучених Штатів і третій президент США, сказав: «Хто сприйняв від мене ідею, користується нею, не обідняючи мене, як той, що отримав світло від моєї лампи, не занурює мене в пільму» [7]. Саме ця поважна думка лягла в основу нової науки під назвою «економіка знань».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Праці вітчизняних та зарубіжних науковців досліджують проблематику формування економіки знань, характеристики господарських механізмів та механізмів відтворення, зокрема О. Антипіної, І. Астахової, С. Архієреєвої, Д. Белла, М. Бутка, А. Варшавського, Ю. Васильчука, Е. Вильховченко, В. Гейця, Дж. Гелбрейта, Г. Григоряна, П. Друкера, Г. Задорожного, В. Іноземцева, Р. Інлегарта, Дж. Куїнна, М. Меллуна, О. Попело, Т. Розака, Т. Сакаїя, В. Семиноженка, В. Стьопіна, Е. Тоффлера, Ф. Фукуяма, А. Чухна, Л. Едвінссона та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Варто зазначити, що не дивлячись на вагомий науковий доробок зазначених дослідників, подальші зміни в Україні, як і в більшості країн, що потребують задіяння ефективних соціально-економічних реформ в питаннях аналізу можливостей для удосконалення не лише технологічних процесів виробництва товарів та послуг, і інституціональної структури суспільства – удосконалення системи, але й державного управління, модернізації продуктивних сил, регіонального розвитку та нормативно-правового забезпечення всіх аспектів життєдіяльності людини та громадянського суспільства, що є нашим науковим пошуком.

Мета статті – аналіз інституціонального забезпечення становлення знаннєвої економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу. Інновації не виникають самі по собі й потребують відповідних стимулів для інновацій. Самі по собі ринкові стимули не ефективні в зонах високого ризику. Нерозвинені економіки з

низьким попитом і високим рівнем бідності та нерівності мають набагато менше можливостей для інновацій. Повномасштабний інноваційний процес потребує виваженої державної політики, яка вчасно реагує та враховує соціально-економічні відносини, а також стан економічного розвитку, а також враховує психологічне сприйняття суспільства щодо зміни рівня та якості життя населення.

Інтерес до визначення ролі знання в суспільстві відзначали не тільки такі відомі теоретики, як П. Друкер і Е. Тоффлер, які акцентували увагу на ньому як на ресурсі управління і влади, вчені, які вивчають технології, стратегії управління, теорія організації також зацікавилася цією проблемою і сформувала теорію управління знаннями. Зокрема, П. Друкер у своїй праці починає з того, що в нових економічних умовах знання загалом є єдиним важливим ресурсом, а не просто ще одним ресурсом у тому ж порядку, що й традиційні фактори виробництва, такі як праця, капітал і земля.

Багато дослідників, які поділяють позицію класичної організаційної теорії, поділяють людські знання на два типи: формалізоване знання та неформальне знання (рис. 1).

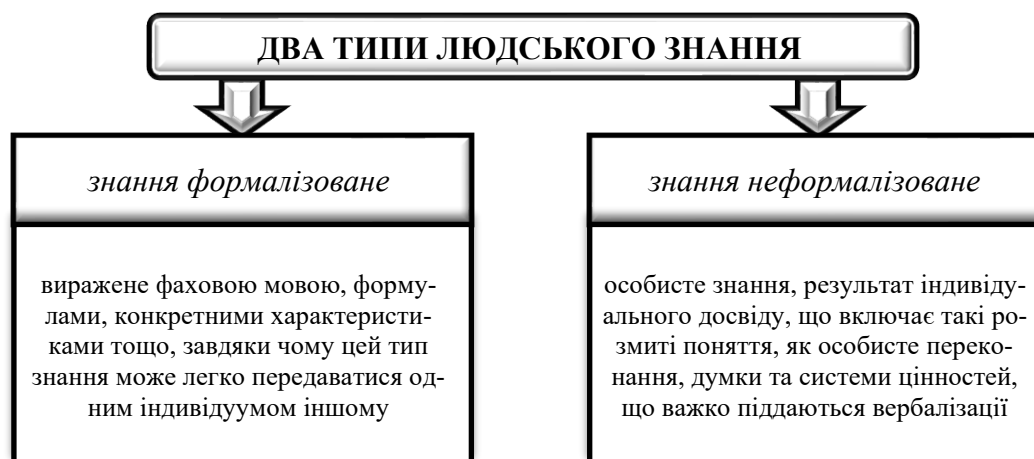

Рис. 1. Типи людського знання

Джерело: складено авторкою.

Таким чином, дві форми взаємодії між неформальним і формальним знанням, між індивідами та організаціями визначають існування чотирьох основних процесів трансформації знань. Поєднанням цих процесів є створення знань: від неформального до офіційного, від офіційного до неформального; від формального до неформального, від неофіційного до неформального.

Фундаментатор сучасної неокласичної економіки А. Маршалл одним із перших визнав роль знання в економічних процесах: «Значною мірою капітал складається зі знання та організації... Знання є одним із потужних двигунів виробництва ... організація допомагає знати» [6].

Ф. фон Хайєк і Й. Шумпетер стверджували, що роль знань в економічних процесах є дуже важливою. Вони досліджували динаміку економічних змін, звертаючи особливу увагу на унікальні знання, якими володіє кожен

економічний суб'єкт, а не на знання, якими володіють декілька суб'єктів. Так, Й. Шумпетер зазначав, що нові товари, методи виробництва, ринки, матеріали і організації є результатом нової «комбінації» знань [8].

П. Ромер, Р. Лукас та інші прихильники «нової теорії зростання» визначають науково-технічний прогрес як внутрішній і ендегенний фактор економічного зростання і спираються насамперед на концепцію людського капіталу. Економічне зростання спонукають до трьох інвестиційних напрямків: інвестиції в нові знання, інвестиції в людський капітал, а також витрати на поширення знань і навичок.

П. Ромер та його послідовники формують *модель індустрії знань*, яка забезпечує економічне зростання шляхом продукування нових ідей. Основними положеннями цієї теорії є:

- кожна нова ідея потребує фіксованої суми інвестицій у нематеріальні активи.

- пізніше ця сума зменшиться, оскільки індустрії виробництва знань зможуть використовувати дедалі більше знань і навичок. Це означає, що за умови постійних інвестицій можна створити більше ідей.

- сфери знань діють як мости з погляду людського капіталу та використовують наявні знання як вхідні дані.

- ціна нової ідеї визначається розміром інвестицій у сферу знань та інтенсивністю та ефективністю її використання.

- нові дешевші ідеї підвищують макроекономічну продуктивність і добробут споживачів завдяки більшому вибору та кращій якості.

Водночас розглядається також накопичення людського капіталу через систему освіти. Витрати на освіту сприяють технологічному прогресу, оскільки це збільшує людський потенціал і, таким чином, підвищує здатність економіки генерувати нові ідеї та забезпечує порівняльну перевагу в наукомісткому виробництві.

Серед багатьох нових теорій управління, які з'явилися з середини 1980-х років ХХ століття, було мало досліджень процесу створення знань, в першу чергу теорії визначали важливим накопичення та використання вже наявних знань, ігнорування процесу «створення нового знання».

Відмінністю нового етапу технологічного розвитку людства є зростання інтересу до знань. Бо знання дедалі більше постає у формі безпосередніх продуктивних сил. У соціальному плані очікується, що наукомістка технологія сприятиме зміцненню демократичного процесу прийняття рішень і, таким чином, сприятиме ефективності управління та навчанню протягом усього життя для членів суспільства. В економічному плані все частіше постає питання про появу такого типу економіки, в якій вирішальну роль відіграє сектор технологічного втілення знань, а виробництво знань є джерелом економічного розвитку.

У результаті такої стратегії виникло суспільно активне протистояння між правлячою верхівкою, владою та, з одного боку, частиною населення, яка дедалі більше незаконно збагачувалась і бажала зберегти нинішній стан. І політичні відносини, маси населення, які внаслідок трансформаційних змін не лише не підвищили свій життєвий рівень, а й багато в чому втратили соціальний статус.

В результаті відбувається масова імміграція або люди шукають змін для задоволення своїх потреб, насамперед у якісній роботі, яка дає необхідні фінансові можливості для реалізації планів і сподівань, підвищення власного рівня розвитку. Їхні родини теж. На практиці це пов'язано з попередніми революційними змінами, яких зазнало суспільство та економіка, фактично глибоким протиріччям у житті більшості населення, результатом чого стала девальвація ціннісних очікувань. Вищий рівень розвитку, але навпаки, рівень життя значно погіршився. Можна сказати, що це інновація в економічних і соціальних відносинах, яка сталася наприкінці ХХ століття. В Україні соціальні інновації фактично не є соціальними інноваціями, оскільки суспільство та економіка не сприяли підвищенню рівня та якості життя населення.

У результаті трансформаційних змін, викликаних реформами в другій половині ХХ століття, інновації були процесом з глибокими і довгостроковими негативними наслідками. економічний розвиток. Цю втрату яскраво демонструють результати Індексу людського розвитку ПРООН, який включає не всі (або всі важливі) показники, що характеризують різні аспекти життя людини, а лише три найважливіші складові, за якими можна отримати необхідну інформацію. Серед них: індекс очікуваної тривалості життя, індекс освіти та індекс валового внутрішнього продукту.

Слід зазначити, що накопичення соціального капіталу може підтримувати стабільно високі темпи економічного зростання. У цьому випадку соціальна трансформація буде поглиблена переважно в таких сферах економіки, як освіта, науково-технічна трансформація, технологічна культура, а також соціальні інновації, які визначатимуться інтелектуальним підприємництвом, сприяючи рівноправній співпраці в умовах загострення конкуренції у глобалізованому світі.

Соціологічні дослідження довоєнного бажання більше третини населення України виїхати з країни почали втілюватися під час повномасштабного російського вторгнення, але не мали позитивного ефекту, оскільки були переконливі негативні мотиви. Україна не лише втрачає потенційний запас накопиченого капіталу, а й звільняє через імміграцію власний життєвий простір для представників суспільства з низьким рівнем професійної освіти.

Умови та зміст переходу до економіки знань означають, що основою переходу до модернізації мають бути соціальні інновації органічного характеру, тобто інновації, які відповідають суспільним потребам. Економіка знань базується на особливому стані суспільного розвитку, суть якого, за

визначенням ООН, полягає в тому, що установи та організації дозволяють людям та інформації безперешкодно розвиватися та відкривають можливість для всіляких масових і масових застосувань. знання суспільства загалом.

Відповідно до вищезазначених вимог суспільство знань переживає якісний стрибок за рахунок послаблення жорстких норм і розширення цінностей, раціоналізації штучної цивілізації, що розглядалося як характеристика західних цінностей. Такий підхід до поширення цінностей суспільства знань на глобальний та національний виміри відкриває перспективи для формування суспільств знань у конкретних країнах та їх ролі в цивілізації загалом. Це дозволяє стверджувати про методологічну основу національного проєкту соціальної модернізації на основі відомих підходів. Це включає кожену країну та технологічні, культурні та соціологічні критерії, унікальні для кожної країни.

Структурною основою суспільства знань є економічний фактор, який уможливорює масове виробництво та використання знань, без яких не може існувати високорозвинуте суспільство, а економічний розвиток не гарантується через домінуюче значення знань, як це спостерігається у планетарному прогресі великих країн. Водночас сучасний досвід розвитку економіки знань показує, що діяльність економіки знань необхідна і вимагає часу, це вого роду партнерство між країнами, бізнесом і суспільством. Ця концепція принципово відрізняється від класичної концепції партнерства держави та бізнесу при реалізації соціально значущих проєктів. Тепер ці партнерства можна розглядати як державно-приватні партнерства, що дозволяють формувати суспільства знань. Таке фінансування зумовлене переважанням національних ресурсів, що характерно для українського суспільства, не виключаючи, що воно може бути запозиченим і стимульованим певними секторами.

Суть трансформаційного процесу, головним серед якого є інновації соціально-технократичного характеру, полягає в русі регіонів та України до економіки знань і суспільства загалом. Необхідно також оцінити можливість і характер обов'язкових змін у соціально-економічному розвитку. Перш за все, важливо розглянути стратегічні цілі та визначити чіткі кінцеві цілі соціально-економічних перетворень для досягнення відповідальності тих, хто їх реалізує. Процес переходу від традиційного характеру до процесу модернізації має бути безперервним, оскільки це фундаментально трансформація знань у головну рушійну силу соціального та соціально-економічного розвитку.

Враховуючи зовнішні аспекти глобального впливу на модернізаційний процес суспільного розвитку, метою забезпечення безперервності цього процесу на національному рівні має стати накопичення та використання спеціальних знань у результаті інноваційної діяльності, яка, власне, є в повсякденному житті *Водночас повсякденне знання в суспільстві в процесі накопичення повинно виробити імунний захист від появи таких проявів, як аморальність, насильство, буденність, песимізм, байдужість, безцільність існування* (які мають негативний статус і є гальмом на шляху до соціально-економічних знань) [1].

Суспільство деморалізованих настроїв, майже дві третини яких вичерпано, ускладнює формування економіки, заснованої на знаннях. Причина полягає в тому, що джерелом зростання є не лише професійні, а й повсякденні знання. Це відбувається тому, що процес накопичення та використання всіх знань із соціальним виміром, а також природних ресурсів, капіталу та зайнятості має вирішальне значення для підвищення інтелектуальних здібностей. потенціал суспільства.

Інтелектуальний потенціал – це повсякденні і спеціальні наукові знання, наявні у свідомості людей і матеріалів у технологічно реальному та науково прогнозованому напрямку розвитку у сфері матеріального виробництва.

За цих обставин реальність майбутнього суспільства, а отже, і соціальна конструкція економіки знань, має базуватися на тому факті, що:

- по-перше, цей процес має конвергентний характер, оскільки регіональний інтелектуальний простір має поєднуватися з фундаментальними досягненнями національного рівня.

- по-друге, процес переходу до нього повинен мати, перш за все, характер соціального проекту, який вимагає масштабних соціальних інновацій і подальшої соціальної модернізації.

- по-третє, власні та запозичені наукові розробки, відповідні технологічному устрою та економічній системі виробництва, стануть продуктивною силою лише за умови безперервної масової трансформації повсякденних знань і тоді, коли вони набудуть широкого застосування в повсякденному житті. Зменшення вартості накопичених наукових знань звільняє простір і ресурси для накопичення нових знань.

- по-четверте, у суспільній свідомості процесу руйнування, спричиненого суспільними хворобами, важливо протистояти способу життя, здатному задовольнити потреби найбільш незахищених верств населення.

- по-п'яте, в умовах інформаційного суспільства економіка знань вимагає відкритості національного простору для інтеграції у світову економіку.

Інтелектуальний рівень суспільства базується на ресурсах знань, які, з одного боку, визначають матеріальну конкурентоспроможність виробництва, а з іншого – рівень споживання соціального і духовного розвитку населення. Створення, розвиток і використання сучасних технологій, здатних підвищити продуктивність праці. Часто заявляють, що українське суспільство має достатньо високий рівень розвитку, принаймні, з точки зору освіченості населення, але при цьому не спостерігається помітної адаптації українського суспільства до основних засад європейських соціальних і культурних традицій. Проекти модернізації національних економік і суспільств, засновані на відомих підходах, не будуть успішними, якщо уряди, бізнес та інститути громадянського суспільства одночасно не візьмуть до уваги соціальну природу майбутніх змін.

Можна стверджувати, що сьогодення інтеграція економіки України в глобалізовану систему свідчить про неадекватність України світовим тенденціям. Як основа для інноваційного відновлення економіки, що згодом визначатиме траєкторію руху до економіки знань, наша країна змушена буде технологічно спиратися на високорозвинені країни світу в розрахунку доходу від природної ренти. Але це не тільки негативне вираження поточної економічної політики України.

Виходячи з цього, важливо:

- чітко визначити вектори прискорення регіонального розвитку, створення сприятливого середовища для національного відродження, підвищення конкурентоспроможності в професійному, науково-технічному, інноваційному та інших аксіологічних аспектах суспільного прогресу.

- забезпечити більш продуктивне, патріотичне та цивілізоване інтегроване виховання, на додачу до традиційного оновлення технічної бази в економічній, соціальній та екологічній сферах, враховуючи військову агресію Росії;

- використати інтенсивний розвиток капіталу та визначити пріоритети, використовуючи ринки в сусідніх країнах, де відбуваються процеси, подібні до внутрішніх ринків.

- прискорити використання основних ресурсів розвитку передових технологій, які вже сформувалися в умовах попередньої економічної системи і виключно на шляху формування цінової конкурентоспроможності призведе до глибокої девальвації національної валюти.

- сформувати високотехнологічну продукцію з високою часткою загальної доданої вартості, спрямована на більш рівноправну інтеграцію у світову економічну систему, створюючи передумови для розширення зовнішнього ринку.

Слід також взяти до уваги, що хоча згадані вище системи розвиватимуться в умовах значної суперечності в усьому світі, їх основною основою є науково-технічний прогрес. Тому знання, процес формування, накопичення та обміну знаннями, мають характеристики, що перевершують інші показники розвитку. Це буде 21 століття, і тому країна, яка буде творцем знань і нової технологічної культури, може розраховувати на довгостроковий успіх. Водночас Україні потрібні соціальні інновації, які можуть використовувати існуючий людський капітал, не втрачаючи його.

Тому технології, що сприяють інтелектуальному розвитку, є важливими, соціально значущими і належать до різних сфер життя людини, насамперед до соціальних інновацій.

Зважаючи на це, процес переходу до суспільства знань і відповідної йому економіки, заснованої на знаннях, має бути суттєво модернізовано та гармонізовано з соціальною структурою суспільного життя.

Процесу формування суспільства знань та економіки знань як основи реалізації проекту модернізації країни, суспільства та економіки обслуговуватимуть переважно соціальні проекти, а не технократичні.

Стимули та мотивація значно змінилися в результаті трансформації. Виникло щось на кшталт конкуренції, але звузились можливості для загальної освіти, а також для еліти. Особливо негативне значення мали чинники, сформовані у населення внаслідок розширення протиправної діяльності. У результаті трансформаційних змін значній частині населення довелося шукати способи реалізації можливостей за межами рідних країн, намагаючись адаптуватися до нових умов. Хоча вони знаходяться за межею бідності, а військові дії посилюють існуючі проблеми та відштовхують одержувачів знань, це лягає тягарем на здобувачів та їхні родини, які змушені нести додаткові витрати на придбання пристроїв, які підтримують дистанційні освітні програми, але не всі сім'ї це роблять. Для цього немає ресурсів, немає підключення до Інтернету, і як наслідок рівень освіти знижується.

Дослідження імміграційних прагнень громадян України показали, що імміграція та тимчасова трудова міграція з України має переважно економічні мотиви, а зараз основним мотивом є безпека життя. Але що втішає в цьому, як правило, негативному в економічному та соціальному плані процесі, так це мала частка високоосвічених громадян серед тих, хто виїжджає.

У більшості випадків економіка знань пов'язана з використанням інновацій, які впроваджуються, або інновацій, отриманих в результаті понесених витрат, тобто будь-яких інновацій, створених освітньою та науковою системами. Важливу роль відіграє запозичення зарубіжного досвіду, оскільки він дає змогу успішно розширювати інноваційні пошуки шляхом отримання та використання успішного досвіду виробництва нових видів продукції на основі технологічних інновацій.

У цих системах взаємодії мають використовуватися розвинені трансмісійні механізми, а домінуюча роль належить освітній системі. Сучасні системи передачі знань мають базуватися на відповідних принципах:

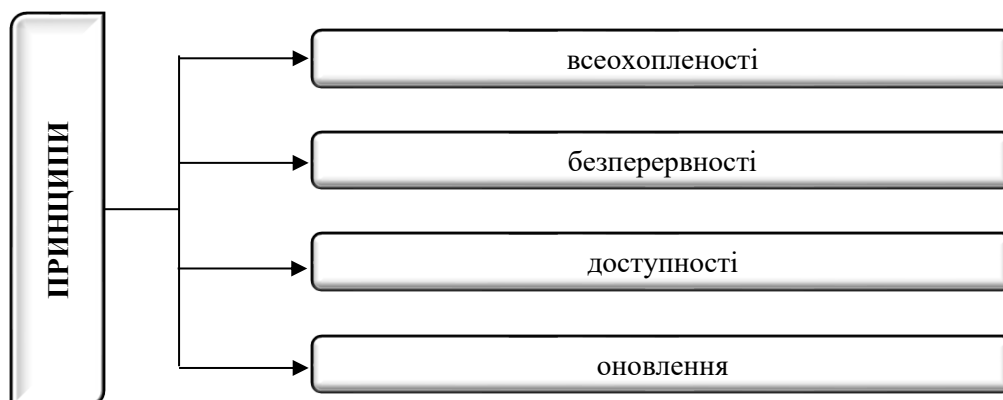

Рис. 2. Принципи системи освіти

Слід підкреслити, що забезпечення комплексності та безперервності освіти в Україні потребує розширення діючої системи перепідготовки кадрів та перегляду системи державного замовлення. Адже низький рівень доходів більшості домогосподарств обмежує доступ нового покоління до сучасних знань, а значна кількість зайнятих працівників, які здобули освіту до трансформаційних змін, почала жити в нових умовах. У той же час, держави не мотивовані базовою розширюваністю, а шляхом розширення набувають нових знань у результаті наукових надбань. Для цього необхідно знайти шляхи та ресурси органічного поєднання діяльності науки та освітніх закладів у комплексній економіці. І хоча ці курси починають проводитися більш інтенсивно протягом перехідного періоду, досягнутий рівень недостатній для наближення до існуючих вимог країн ЄС щодо безперервної освіти.

Ця норма була оновлена на етапі інтеграції України до ЄС, але особливо гостро вона постане в період післявоєнної відбудови нашої країни, оскільки відставання в освіті призведе до втрати конкурентоспроможності. Сучасне поєднання професійної підготовки та перепідготовки базується на концепції освіти ЄС. Наприклад, у деяких країнах відомо, що кількість дорослих, які постійно підвищують свою кваліфікацію, перевищує кількість молоді, яка отримує професійну освіту. У нашій країні навчальний процес зазвичай закінчується після 35 років. Навіть невелика кількість безробітних, які не мають бажаних вакансій за фахом, навчаються, щоб здобути ступінь за необхідністю роботодавця.

Принцип доступності систем передачі знань повинен забезпечуватися шляхом розширення, а не скорочення, як-от, насамперед, фінансових можливостей, розвитку інформаційних технологій передачі знань, змін у системі організації надання освіти, послуги населенню. Зазначалося, що наявні фінансові можливості населення для підтримки свого освітнього потенціалу та забезпечення освіти своїх дітей обмежені водночас, як і вже застаріла система кредитування освіти. Світовий досвід переконливо свідчить, що зміна вектора надання освітніх послуг, насамперед із державного на приватний, не призводить до бажаних результатів. Крім того, обмежені фінансові можливості населення та гостра різниця в доходах обмежують доступ населення до освіти, а також можливості використання людського потенціалу українського суспільства.

Висновки та пропозиції. Сучасна освіта, особливо система вищої освіти, характеризується насамперед конкурентоспроможністю, особливо в Україні, але конкуренція є слабким стимулом в умовах значного зниження національних вимог. Слід зазначити, що така тенденція спостерігається в багатьох країнах світу, що змушує фахівців шукати вихід із таких змін, оскільки боротьба за масову освіту пояснюється зниженням якісних параметрів.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Водночас Світовий банк, як лідер ідеї роздержавлення економіки загалом, вважає, що держава має зберегти свій вплив на освіту, незважаючи на посилення впливу ринкових сил у сфері. Система вищої освіти тому що:

- інвестиції у вищу освіту та їхні ефекти значно переважають приватні вигоди та мають далекосяжний характер;
- ринок позичкового капіталу також недосконалий, що призводить до нерівності доступу до освіти;
- вища освіта відіграє важливу роль у підтримці базової та загальної освіти.

Стосовно дотримання принципу модернізації слід зазначити, що процеси навчання, як і всі інші соціально-економічні процеси, необхідно постійно вдосконалювати. Україні слід виходити з того, що педагогічна модель має бути спрямована на усунення наступних недоліків.

- відсутність систематичної роботи здобувачів протягом навчального року;
- низький рівень студентської активності та відсутність конкурентного фактору в контексті отримання першого робочого місця;
- значні втрати бюджету, часу на атестацію;
- відсутність виробничої практики та системи дипломного проєктування;
- недостатній рівень адаптації до швидко мінливих вимог ринку праці;
- низька мобільність студентів при зміні напряму підготовки, спеціальності та ЗВО;
- обмежений здобувачів у виборі дисциплін.

Водночас новими педагогічними моделями та новими педагогічними підходами та методами, що узагальнюють досвід розвинутих країн світу, які досягли успіхів у вихованні молоді, є:

- самостійність та аналітичне мислення;
- активне залучення здобувачів до процесу навчання, а не пасивне сприйняття інформації;
- дистанційна освіта;
- стимул для можливості застосування знань у реальних життєвих ситуаціях і можливості для постійних консультацій і практики з роботодавцями;
- зосередження на процесі навчання, а не на запам'ятовуванні інформації;
- відмова від конвеєрного методу (надання масштабних освітніх послуг (програм));
- прозорість оцінювання знань
- вибір курсів 50×50 %;
- система заохочення кращих викладачів;
- здатність знаходити дані, діяти з ними та розвивати аналітичні навички;
- дуальна та міжпредметна освіта;
- взаємонавчання та самоорганізація;
- експериментальна освіта (на основі узагальнень емпіричного досвіду), навчання в реальних ситуаціях і проблемно-орієнтоване навчання.

Щоб вітчизняна наука була якомога кориснішою для майбутньої повоєнної економіки, вона має систематично змінювати свої відносини із суспільством, урядом та бізнесом.

Інституційною основою цієї реструктуризації має бути:

- Формування та реалізація комплексної національної політики розвитку науки та інновацій, законодавчого забезпечення відповідних процесів та контролю за дотриманням.
- Однозначна імплементація засад наукового сектора в структуру майбутньої післявоєнної економіки задля реалізації його здобутків для досягнення національних пріоритетів розвитку.
- Стимулювання попиту на інновації та наукову продукцію шляхом створення програм післявоєнної відбудови економіки на технологічній модернізації виробничого сектора.
- Впровадження дієвих механізмів (державна допомога) з метою стимулювання науково-технологічної сфери та залучення інновацій.
- Імплементація європейських стандартів в питаннях забезпечення організації, виконання та фінансування наукових досліджень.
- Модернізаційні заходи відновлення діяльності дослідницьких центрів та інноваційної інфраструктури, створення умов для збільшення ефективних структур, серед яких технопарки, інноваційні центри, науково-навчальні центри, інноваційно-технологічні кластери, інноваційні бізнес-інкубатори, центри інновацій і трансферу технологій, центри комерціалізації інтелектуальної власності, регіональні центри науки та інновацій, венчурні фонди.
- Покращення функціонування та обладнання наукових установ сучасним обладнанням для удосконалення дослідження на найвищому європейському рівні.
- Стимулювання діяльності дослідників, підвищення їх продуктивності праці, формування у потужного кадрового потенціалу наукового сектора та суспільства іміджу престижності роботи дослідника через популяризацію національної науки.
- Комерціалізації передових прикладних розробок, стимулювання маркетингової діяльності у цій сфері.

В умовах переходу до економіки знань, в умовах масової інформатизації суспільства необхідно виховувати нове покоління вчителів, які насамперед мають набути нових навичок. За оптимістичним сценарієм це повинно зайняти щонайменше 10 років. Якщо цей процес не розпочнеться найближчим часом, безперервне навчання хоча б на одне покоління відкладе навчання новій економіці знань і попиту суспільства на неї. .

У цій ситуації інтелектуали втрачають свій статус, інституційні механізми розвитку та підтримки талантів слабкі, відмінні працівники відбираються та просуваються по службі, виникає виняткова дискримінація в доходах, виникають морально-етичні проблеми. Багато інших, пов'язаних із соціальною проєкцією реалій суспільство та економіка знань мають зберегти територіальну цілісність країни та гармонізувати соціальну ідентичність українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / Валерій Михайлович Геєць. – К., 2009. – 864 с.
2. Обзор экономического положения Европы // ООН. – Нью-Йорк; Женева, 2002. – № 1. – С. 195.
3. Drucker P. F. *Post-Capitalist Society*. Harper Business. – New York, 1993. – 232 p.
4. Lane R. E. *The Decline of Politics and Ideology in the Knowledgeable Society* / R. E. Lane // *American Sociological Review*. – 1966. – Vol. 31. – Pp. 649-662.
5. Machlup F. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States* / Machlup F. – Princeton University Press, 1962.
6. Marshall A. *Principles of Economics* / A. Marshall. – London: Macmillan, 1965.
7. Quinn J. B. *Intelligent Enterprise: A Knowledge and Service Based Paradigm for Industry* / J. B. Quinn. – New York: The Free Press, 1992. – 640 p.
8. Schumpeter J. A. *Theory of Economic Development* / J. A. Schumpeter. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1951.
9. Toffler A. *Powershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century* / A. Toffler. – New York, Bantam Books, 1990. – 512 p.

References

1. Heiets, V.M. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku [Society, state, economy: phenomenology of interaction and development]*.
2. Obzor ekonomicheskogo polozhennia Evropy. OON (2002). Niu-York; Zheneva, (1), 195.
3. Drucker, P.F. (1993). *Post-Capitalist Society*. Harper Business. New York.
4. Lane, R.E. (1966). *The Decline of Politics and Ideology in the Knowledgeable Society* // *American Sociological Review*, 31, 649-662.
5. Machlup, F. (1962). *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton University Press.
6. Marshall, A. (1965). *Principles of Economics*. Macmillan.
7. Quinn, J.B. (1992). *Intelligent Enterprise: A Knowledge and Service Based Paradigm for Industry*. The Free Press.
8. Schumpeter, J.A. (1951). *Theory of Economic Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
9. Toffler, A. (1990). *Powershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century*. New York, Bantam Books.

Отримано 15.11.2022

UDC [336.1:352-048.74]:005:353

Yulia Kharchenko

PhD in Sciences in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management and Civil Service
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: ycharhenkoyp@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>

INSTITUTIONAL ENSURING THE ESTABLISHMENT OF THE KNOWLEDGE ECONOMY IN UKRAINE

In the author's article, the historical prerequisites and modern challenges of the institutional development of the knowledge-based economy, which appeared before Ukraine due to military actions on its territory, are highlighted.

It is assumed that innovations provoke positive structural changes in the economy and society, affect the productivity of the economy, contribute to its competitiveness in the global environment and ensure sustainable rates of regional development in the future. The author notes that for many years there has been no effective innovation strategy in Ukraine that would be recognized and satisfy all categories of modern innovators and expert communities, and today, the war has every chance to finally destroy the remaining remnants of science and innovation. But he emphasizes that the reasons are important prerequisites for the wide implementation of innovations in modern society. Indicates that thanks to the analysis of opportunities for improving not only the technological processes of the production of goods and services, and the institutional structure of society, one can hope for the improvement of the system, state administration, modernization of productive forces, regional development and the legal field for all aspects of human life and civil society, which is our scientific search.

The article notes that a distinctive feature of the new phase of technological development of mankind is increased attention to knowledge, as the latter increasingly manifests itself in the form of a direct productive force.

The article states that in the conditions of the transition to the knowledge economy, a new generation of teachers should be trained, who should first of all master new technologies in the conditions of mass informatization of society.

Key words: institutionalism, knowledge economy, regional development, modernization of productive forces.

Fig.: 2. References: 9.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-79-86

УДК 330.341:004

JEL Classification: O14

Анастасія Самойлович

аспірантка кафедри менеджменту та державної служби

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: nastia.guz25@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1235-1882>**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ
ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД**

У статті розглянуто сучасний стан розвитку цифрових послуг у країнах Європейського Союзу. Сформовано ключові інфраструктурні компоненти. Обґрунтовано важливість кожного з них в умовах сучасного стану розвитку цифровізації. Розглянуто досвід організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг країн ЄС у розрізі відповідних інституційно-правових аспектів, реалізованих на національному рівні країн-лідерів у даній сфері. Окреслено концептуальний підхід до організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг в регіонах України на основі імплементації досвіду ЄС, що охоплює структурні та управлінські аспекти.

Ключові слова: організаційно-економічне забезпечення; цифровізація; цифрова економіка; цифрові послуги; цифрові технології; людський капітал.

Бібл.: 8.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, характерні для сучасного стану розвитку регіональних економічних систем особливо у процесі їх переходу до суспільства інформаційного типу, характеризуються всеохопною глобалізацією економічних зв'язків, активними процесами креативізації, формування інклюзивного суспільства та загалом превалюванням інтелектуальної компоненти розвитку як первинного ресурсу досягнення стійкого інноваційного зростання. Слід зазначити, що однією з ключових ролей у досягненні ефективності реалізації економічного потенціалу окреслених явищ відіграють процеси цифровізації. Питання організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг посідає особливе місце в контексті порушеної проблеми, охоплюючи за своїм змістом усе поле віртуального простору, починаючи із самої можливості доступу до послуг Інтернету, закінчуючи реалізацією конкретних запитів споживачів у мережі Інтернет (електронна комерція, освітні онлайн-послуги, розваги тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесів цифровізації, їхнього впливу на розвиток суспільства присвячені праці таких закордонних та українських учених, як Х. Альбах, В. В. Апалькова, С. С. Апальков, О. А. Джусов, Н. Лейн, С. В. Мельник, Х. Мефферт, Т. Месенбург, Н. Негропonte, А. Пінкварт, Р. Рейхвальд, М. В. Руденко, Л. Ф. Соколенко, Г. Б. Соколова, Д. Тапскот, І. В. Токмакова, Д. А. Шатохіна та ін..

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій із зазначеного напрямку, питання організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг на сьогодні потребують подальшого дослідження та аналізу.

Метою цього дослідження є аналіз європейського досвіду щодо впровадження та реалізації організаційно-економічного механізму надання цифрових послуг і можливості використання їх в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток цифрових технологій дозволяє забезпечити швидкість та доступність обміну інформацією, розширити наявні форми та способи залучення персоналу, створити ефективні інструменти оптимізації системи процесного управління організаціями шляхом автоматизації непродуктивних процесів виробничого та адміністративного характеру, позбавлених необхідності залучення інтелектуальної компоненти, розширити традиційне уявлення щодо сфери освіти, маркетингу, розваг і комунікацій, тим самим створивши широке коло товарів і послуг принципово нового типу, які формують собою окреме дослідницьке поле аналізу їхньої ролі в економічній системі та особливостей інтеграції в наявний інституційний ландшафт.

Особливе місце в контексті порушеної проблеми посідає питання організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг, що за своїм змістом охоплюють усе поле віртуального простору, починаючи з можливості доступу до глобальної мережі (послуги Інтернет провайдерів), закінчуючи реалізацією конкретних запитів споживачів у Інтернет-мережі (електронна комерція, освітні онлайн-послуги, розваги тощо). Загалом цифрову послугу можна визначити як послугу, необхідною умовою надання якої є залучення інформаційно-комунікаційних технологій (як продавцем, так і споживачем), при цьому сама послуг може не мати відповідного фізичного втілення.

На сьогодні існує велика кількість форм та видів цифрових послуг, які класифікуються за такими основними категоріями:

- комунікація: соціальні мережі, сервіси електронної пошти та відеозв'язку;
- інформація: пошукові системи, електронні мапи, інформаційні портали;
- розваги: відеохостинги, стрімінгові сервіси, онлайн-ігри;
- бізнес: портали електронної комерції, маркетплейси, інтернет-банкінг, рекламні сервіси [1, с. 155];
- цифрові послуги адміністративного характеру, що надаються органами державної та місцевої влади - електронне урядування.

Важливим елементом розуміння ефективного механізму організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг є аналіз досвіду Європейського Союзу в контексті формування та налагодження дієвих інструментів імплементації цифрових технологій на різних рівнях суб'єктного та функціонального складу економічних систем. Пандемія коронавірусної хвороби стала вагомим стимулом у розвитку цифрових послуг та дозволила розробити нові цифрові рішення наявних проблем та пост-пандемічних наслідків. Зокрема, у 2021 році Європейською комісією був розроблений інструмент The Recovery and Resilience Facility, у межах якого передбачено виділення проєктного фінансування в розмірі 723,8 млрд євро на постковідного відновлення. При цьому встановлена межа обов'язкового

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

фінансування потреб цифрової трансформації становить 20 %. Станом на 2022 рік за цією програмою на потреби інвестування цифрових технологій та відповідних реформ було виділено 127 млрд євро [2].

На стратегічному рівні, основні пріоритети розвитку сфери надання цифрових послуг ЄС викладені в межах відповідної програми розвитку – Europe’s Digital Decade 2030, що визначає такі цілі, як:

- 100 % доступність ключових державних сервісів онлайн та цифрова фіксація медичних записів;

- 80 % населення повинно мати доступ до онлайн-ідентифікації через персональне ID;

- 75 % підприємств ЄС мають використовувати хмарні сервіси та штучний інтелект у своїх господарських операціях;

- наявність вільного доступу до гігабітного підключення та 5G покриття;

- 80 % населення має володіти базовими цифровими навичками [3].

Досягнення перерахованих вище стратегічних цілей розвитку сфери надання цифрових послуг ЄС здійснюється шляхом залучення ключових інфраструктурних компонентів даного процесу, а саме: людський капітал, телекомунікаційна мережа, кадрове забезпечення, готовність підприємств до впровадження цифрових послуг.

Щодо людського капіталу, важливими складовими є наявність доступу та активність у використанні Інтернет мережі, а також володіння населенням базовими цифровими навичками. Варто відзначити, що в розрізі питання доступу до Інтернету домогосподарствами ЄС відбувається активний розвиток. Для порівняння: у 2007 році лише 53 % домогосподарств були підключені до глобальної мережі, при аналогічному показникові 2021 року на рівні 92 %. Країнами-лідерами за цим показником є Люксембург (99 %), Нідерланди (99 %), Ірландія (97 %), Фінляндія (97 %). Водночас найменша кількість домогосподарств має стаціонарне інтернет-підключення у Греції (85 %) та Болгарії (84 %). Зазначимо, що за цим показником спостерігається незначна диспропорційність розвитку, порівнюючи міське та сільське населення (94 та 89 % відповідно) [4]. Не менш важливим параметром є показники інформаційної грамотності населення, які визначають спроможність потенційних споживачів до використання цифрових послуг. З огляду на статистичні дані, можна стверджувати, що найвищий рівень інформаційної грамотності спостерігається в Ісландії (98,4 %), Ірландії (96,4 %) та Фінляндії (95,7 %), а найнижчий – у Румунії (65,7 %) та Болгарії (65,0 %).

Невід’ємною складовою необхідної інфраструктури сфери надання цифрових послуг є питання розвитку телекомунікацій та зв’язку. Зокрема важливим напрямком є розширення зони покриття 5G зв’язком, так рівень відповідного показника покриття у 2022 році зріс до 73 % у порівнянні з 62 % у 2021 році. Збільшення цього показника зумовлено активним інвестуванням у розвиток телекомунікаційної інфраструктури з боку європейських

операторів зв'язку, кількісний обсяг якого у 2021 році становив 56,3 млрд євро на телекомунікаційну інфраструктуру (найвищий рівень з 2016 року) та 17 млрд євро на дата-центри [6].

Досліджуючи показники рівня кадрового забезпечення ЄС необхідними фахівцями у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, станом на 2021 рік за відповідною спеціальністю у ЄС налічувалось 9 млн працівників, серед аналізованих країн лідерами є Німеччина (2 млн осіб), Франція (1,2 млн осіб), Італія (0,8 млн осіб). Зазначимо, що сукупна частка згаданих країн у структурі розподілу відповідних фахівців за країнами становить понад 45 % [4].

Щодо ключових напрямів та кількісних показників залучення у власну господарську практику підприємствами ЄС окремих цифрових послуг у розрізі великих і малих та середніх підприємств можна зазначити таке: використання швидкісного інтернет-підключення більш ніж 30 Mb/s (95 % великих підприємств та 80 % МСП), використання соціальних мереж (83 та 58 % відповідно); підприємства більш ніж 50 % персоналу яких використовують комп'ютери в бізнес-цілях (58 та 49 % відповідно); застосування хмарних сервісів (72 та 40% відповідно); використання ERP-систем (81 та 37 %); використання технологій Інтернету речей (48 та 28 % відповідно) та штучного інтелекту (28 та 7 % відповідно) [4]. Таким чином, більшість підприємств ЄС фокусується на використанні базових цифрових послуг, водночас залучення більш прогресивних інструментів (Інтернет речей, штучний інтелект) залишається обмеженим.

Варто також додати, що найбільший рівень використання прогресивних цифрових послуг, таких як Інтернет речей, підприємствами ЄС спостерігається в таких галузях: автомобілебудування (80,1 %), комунальні послуги (33,1 %), будівництво розумного житла (14,5 %). Актуальним напрямом надання цифрових послуг ЄС є кібербезпека, показник доходу від роздрібних продажів якої у 2022 році становив 4,1 млрд євро з прогнозованим ростом до 5,2 млрд євро у 2025 році [6].

Конкретизуючи представлені вище загальні показники, слід зазначити що середній рівень доступності державних цифрових послуг (послуги, що є повноцінною альтернативою фізичним зверненням громадян до держустанов) ЄС становить 81 %, при цьому в Мальті, Данії, Фінляндії та Естонії цей показник сягає 95 %. Однак більш обмеженими залишаються можливості щодо надання проактивних цифрових послуг (таких, що мінімізують зусилля користувача в комунікації з державними структурами), що становить лише 6 %. Прикладом впровадження проактивних державних цифрових послуг може слугувати Греція (автоматичне надсилання електронного медичного рецепту від доктора до фармацевта) та Болгарія (автоматична зміна реєстрації місця проживання в разі переїзду громадянина). Варто також зауважити наявність відмінностей у ступені доступності державних цифрових послуг для бізнесу та громадян, що виявляється на рівні 77 та 91 % відповідно. Аналогічні розбіжності спостерігаються й у розвитку відповідних цифрових послуг на рівні установ центрального уряду та місцевого самоврядування – 84 та 60 % відповідно. Не

менш важливим у питаннях доступності цифрових послуг є їх адаптованість до різних типів пристроїв (персональний комп'ютер, смартфон). Проте станом на 2022 рік лише 62 % державних цифрових сервісів ЄС підтримують можливість їх використання через смартфон та 77 % за допомогою комп'ютера. Утім, наприклад, урядом Швеції була забезпечена 100 % інтеграція цифрових сервісів як для мобільних додатків, так і для персональних комп'ютерів. Додамо, що попри широке коло державних цифрових послуг у країнах ЄС, важливою проблемою залишається рівень їх відповідності критеріям вебдоступності (WCAG 2.1), що становить лише 16 % [7].

Далі, пропонуємо більш детально розглянути досвід організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг країн ЄС у розрізі відповідних інституційно-правових аспектів, реалізованих на національному рівні країн-лідерів у цій сфері.

Однією з країн-лідерів у сфері цифровізації та впровадження цифрових послуг є Швеція. Активна розробка національної політики у сфері цифровізації та її практична інституалізація у Швеції бере свій початок з 90-х років ХХ століття. На сьогодні шведським урядом побудована детальна нормативно-правова база та комплекс державних інституцій, що регулюють відносини у сфері цифровізації та надання цифрових послуг. Пріоритетними напрямками шведської політики цифрової трансформації є стимулювання розвитку економіки знань, впровадження зелених інформаційно-комунікаційних технологій, розбудова національного інформаційного ринку, активна політика у сфері електронного урядування та забезпечення безпеки кіберпростору. Ключовою особливістю політики Швеції у сфері цифровізації є наявність чіткого інституційно оформленого механізму нормативно-правового регулювання та контролю відповідних процесів, розподіленого за основними складовими та відповідальними за них акторами, а саме: розробка стратегічних положень державної політики у сфері цифровізації (Шведське національне відомство з фінансового управління та контролю (Ekonomistyrningsverket), профільні міністерства); координація (Агентство юридичних, фінансових та адміністративних послуг (Kammarkollegiet), Шведське національне відомство з фінансового управління та контролю); імплементація (Шведське національне відомство з фінансового управління та контролю, Рада цифровізації (Digitaliseringsrådet), профільні урядові відомства); підтримка (Шведське агентство державного управління (Statskontoret), Шведське поштово-телекомунікаційне відомство (Post- och telestyrelsen), Рада цифровізації); аудит (Шведський національний офіс аудиту (Riksrevisionen)); кібербезпека (Шведське відомство із захисту конфіденційності (Integritetsskyddsmyndigheten) [8].

Не менш важливим є досвід Німеччини в процесі розбудови державної політики у сфері цифровізації та надання цифрових послуг, що, на відміну від Швеції, ґрунтується на децентралізованому підході в управлінні, при якому відсутній центральний регулятор, а повноваження розподілені між міністерствами та відомствами, на які покладено завдання координації та

регулювання цієї сфери. Пріоритетними сферами цифрової політики німецького уряду є розбудова цифрової економіки та економіки знань, електронне урядування, забезпечення конфіденційності та кібербезпеки віртуального простору, цифрові послуги у сфері охорони здоров'я (eHealth). Інституційно цей напрям державної політики Німеччини представлений двома основними рівнями: федеральний рівень (профільні уповноважені федерального уряду та відповідні ради з управління ІТ); федеральні землі та муніципалітети (Рада з ІТ-планування (IT-Planungsrat) [8].

Особливої уваги також потребує досвід Австрії в побудові національної політики у сфері цифровізації та надання цифрових послуг, що будується передусім на конституційно-правовому регулюванні цих процесів. Основними пріоритетами австрійського уряду є створення ефективної системи електронного урядування, формування широкого кола засобів отримання цифрових послуг, забезпечення безпечного зберігання та обміну даними в кіберпросторі, розбудова інклюзивної державної цифрової політики. Загалом цифрова політика Австрії сконцентрована на координації, що реалізується профільними відділами конституційної служби (Verfassungsdienst) при Федеральному відомстві канцлера, та комунікації – здійснюється консультативною радою з питань інформаційного суспільства (Beirat für Informationsgesellschaft) [8].

Узагальнюючи отримані результати дослідження, можна сформулювати концептуальний підхід до організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг в регіонах України на основі імплементації досвіду ЄС, що охоплюватиме структурну та управлінську компоненти.

Структурна компонента моделі включатиме в себе організаційний базис процесу надання цифрових послуг, детермінуючи об'єктний та суб'єктний склад процесу, класифікацію видів цифрових послуг за змістовою ознакою, ключові принципи надання цифрових послуг у сучасних умовах та перелік найбільш важливих інструментів, за допомогою яких забезпечується стабільне функціонування та розвиток цифрових послуг.

Управлінська компонента моделі охоплюватиме основні опорні точки розвитку системи надання цифрових послуг на державному рівні у складі загальної комплексної політики цифрової трансформації, що включає у себе інституційно-правове забезпечення (перелік ключових аспектів реформування вітчизняного нормативно-правового поля у контексті розбудови ринку цифрових послуг та належного правового захисту його учасників), пріоритетні напрямки розвитку (найбільш актуальні напрями забезпечення надання цифрових послуг на основі аналізу досвіду та ефективних цифрових практик, що застосовуються країнами ЄС), кібербезпека (забезпечує реалізацію безпекової компоненти в контексті захисту інформації як ключового ресурсу у функціонуванні моделі).

Висновки та пропозиції. Отже, на основі вищевикладеного можна стверджувати, що формування комплексного розуміння структурних складових процесу надання цифрових послуг і залучення прогресивних управлінських практик (як у законодавчому, так і у цифровому полі) дозволить інтегрувати наявний досвід європейських країн та сформуванню ефективну систему організаційно-економічного забезпечення надання цифрових послуг в регіонах України.

Список використаних джерел

1. Mustafa Syed Ziaul. Management of Multidimensional Risk for Digital Services in Smart Cities / Mustafa, Syed Ziaul, & Arpan Kumar Kar // *Advances in Smart Cities*. Chapman and Hall/CRC. – 2017. – Pp. 149-165.
2. Recovery and Resilience Facility [Electronic resource] / European Commission. – 2023. – Assessed mode: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en.
3. Europe's Digital Decade: digital targets for 2030 [Electronic resource] / European Commission. – 2023. – Assessed mode: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_en.
4. Digital Economy and Society Index (DESI) 2022 [Electronic resource] / European Commission. – 2023. – Assessed mode: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2022>.
5. Key Indicators. Data Visualisation Tool - Data & Indicators [Electronic resource] / European Commission. – 2023. – Assessed mode: https://digital-agenda-data.eu/datasets/digital_agenda_scoreboard_key_indicators/visualizations.
6. State OF Digital Communications 2023 [Electronic resource] / European Telecommunications Network Operators' Association. – Assessed mode: <https://etno.eu/downloads/reports/etno-state%20of%20digital%20communications%202023.pdf>.
7. eGovernment Benchmark 2022 [Electronic resource] / European Commission. – 2023. – Assessed mode: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egovernment-benchmark-2022>.
8. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України Аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2014. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/Gnatyuk-59546.pdf>.

References

1. Mustafa, Syed Ziaul, & Arpan Kumar Kar. (2017). Management of Multidimensional Risk for Digital Services in Smart Cities. *Advances in Smart Cities*. Chapman and Hall/CRC, 149-165.
2. Recovery and Resilience Facility. European Commission. (2023). https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en.
3. Europe's Digital Decade: digital targets for 2030. European Commission. (2023). https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_en.
4. Digital Economy and Society Index (DESI) 2022. European Commission. (2023). <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2022>.
5. Key Indicators. Data Visualisation Tool - Data & Indicators. European Commission. (2023). https://digital-agenda-data.eu/datasets/digital_agenda_scoreboard_key_indicators/visualizations.
6. State OF Digital Communications 2023. European Telecommunications Network Operators' Association. (2023). <https://etno.eu/downloads/reports/etno-state%20of%20digital%20communications%202023.pdf>.

7. eGovernment Benchmark 2022. European Commission. (2023). <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egovernment-benchmark-2022>.

8. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen [National Institute of Strategic Studies]*. (2014). Yevropeiskyi dosvid normatyvno-proektnoho zabezpechennia rozvytku informatsiinoho suspilstva: vysnovky dlia Ukrainy Analitychna dopovid. [European experience of regulatory and design support for the development of the information society: conclusions for Ukraine Analytical report]. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/Gnatyuk-59546.pdf>.

Отримано 15.11.2022

UDC 330.341:004

Anastasiia Samoilovych

PhD student of the Department of Management and Civil Service
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: nastia.guz25@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-1235-1882>

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ENSURING THE PROVISION OF DIGITAL SERVICES: EUROPEAN EXPERIENCE

Abstract. *The article examines the current state of development of digital services in the countries of the European Union. Key infrastructure components have been formed. The importance of each of them in the conditions of the current state of development of digitalization is substantiated. The experience of organizational and economic support for the provision of digital services of the EU countries in terms of the relevant institutional and legal aspects, implemented at the national level of the leading countries in this field, is considered. A conceptual model of organizational and economic support for the provision of digital services in the regions of Ukraine based on the implementation of the EU experience is proposed, which will cover structural and management components.*

Summarizing the results of the research, the author formed a conceptual approach to the organizational and economic provision of digital services in the regions of Ukraine based on the implementation of EU experience, covering structural and management components.

The structural component of the model will include the organizational basis of the process of providing digital services, determining the object and subject composition of the process, the classification of types of digital services according to content, the key principles of providing digital services in modern conditions, and a list of the most important tools that provide stable operation and development of digital services.

The management component of the model will cover the main supporting points of the development of the system of providing digital services at the state level as part of the general comprehensive policy of digital transformation, which includes institutional and legal support (a list of key aspects of the reform of the domestic regulatory and legal field in the context of the development of the digital services market and proper legal protection of its participants), priority areas of development (the most relevant areas of ensuring the provision of digital services based on the analysis of experience and effective digital practices used by EU countries), cyber security (ensures the implementation of the security component in the context of information protection as a key resource in the functioning of the model).

Therefore, the formation of a comprehensive understanding of the structural components of the process of providing digital services and the involvement of progressive management practices (both in the legislative and in the digital field) will allow the integration of the existing experience of European countries and the formation of an effective system of organizational and economic support for the provision of digital services in the regions of Ukraine.

Keywords: *organizational and economic ensuring; digitalization; digital economy; digital services; digital technologies; human capital.*

References: 8.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-87-96

УДК 338:620

JEL Classification: Q40; B40

Ігор Щуров

докторант кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Національний університет «Полтавська політехніка

імені Ю. Кондратюка» (Полтава, Україна)

E-mail: igor_shchurov@nupp.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9256-1264>**ОЦІНЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

В умовах мінливого середовища оцінка процесу управління енергетичною безпекою держави є важливою складовою забезпечення стійкості та стабільності функціонування енергетичної системи держави. Ефективне оцінювання передбачає застосування системних методів та інструментів оцінки, що дозволять визначити потенційні загрози, вимоги до безпеки, ризику та вразливості енергетичної системи. Отже, одні методи базуються на розробці та використанні ключових показників ефективності управління, що дозволяють відстежувати динаміку розвитку енергетичної системи та виявляти можливості для поліпшення її стану. Інші базуються на проведенні аналізу загроз і слабких сторін енергетичної системи, що дозволяють визначити потенційні загрози для енергетичної системи, оцінити ймовірність їх виникнення та встановити рівень ризику. Зважаючи на виклики сьогодення, особливої актуальності заслуговує пошук найбільш результативної методики оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави. Метою статті є систематизація методики щодо оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави та запропонувати найбільш результативну з них, що дасть змогу рекомендувати її до застосування на рівні держави. У процесі дослідження використано такі методи, як групування, що дали змогу розподілити показники за основними групами методик; наукової абстракції – для виокремлення основних методик; порівняння – для визначення методики, яка найповніше відображає реальний стан енергетичної безпеки держави. Досліджено методики оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави. Визначено, що оцінка процесу управління енергетичною безпекою держави є складним завданням, що вимагає використання різноманітних методик та підходів. Систематизовано методики оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави. Виділено методики інтегрального оцінювання, економічного аналізу, ідентифікації рівня енергетичної безпеки, методологічних порад та ідентифікації загроз. Встановлено, що кожна з цих методик має свої переваги та недоліки, і вибір конкретної з них залежить від поставленої задачі, об'єкта дослідження та наявної інформації. Зосереджено увагу на важливості забезпечити достовірність та об'єктивність отриманих результатів, що може бути досягнуто за допомогою використання відповідних даних та інформації, а також застосування наукових методів та стандартів.

Ключові слова: безпека; енергетична безпека; методика оцінювання; процес управління; загрози; енергетичний сектор.

Рис.: 1. Бібл.: 14.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення особливої уваги потребує оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави, зокрема через призму методичної складової. Саме вона виступає індикатором стійкості та стабільності функціонування енергетичної системи держави. Передусім її підґрунтям є нормативні вимоги та стандарти безпеки, аналітична оцінка яких дає змогу виявити можливі порушення та проблеми в системі управління енергетичною безпекою і вжити заходів для їх вирішення. Крім

того, методика оцінки та аналізу структури та функціонування енергетичної системи дозволяє перевірити результативність найбільш значущої методики. Однак, зважаючи на виклики сьогодення, для ефективної оцінки процесу управління енергетичною безпекою держави необхідно використовувати комплексний підхід, що передбачає використання різних методів та інструментів, що дозволить отримати максимально об'єктивну та комплексну оцінку стану енергетичної системи та визначити напрями її розвитку.

У процесі такого оцінювання потрібно визначити основні критерії оцінки та враховувати специфіку енергетичної системи держави, оскільки вона може відрізнятися за типом і обсягом виробництва енергії, наявністю природних ресурсів та інфраструктури, які використовуються в енергетиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретична база досліджень у площині методики оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави представлена працями багатьох вітчизняних дослідників, серед яких Д. Г. Бобро, О. М. Герасименко, С. П. Завгородня, С. В. Капітула, І. О. Клопов, Є. В. Міщук, Г. Л. Рябцев, О. М. Суходоля, М. П. Тимченко, Н. М. Фіалко, А. А. Халатов, Ю. М. Харазішвілі та інші, а серед закордонних можна виділити М. Ahmadi, J. Geng, M. Hamed, T. Hejazi, S. Karatasou, A. Kydes, J. Lee, K. Lee, L. Li, Z. Li, P. Patel, A. Pollaki, J. Psarras та інші. Однак систематизація методик та виокремлення результативнішої з них незначна.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Методологічну основу забезпечення нашого дослідження становлять основні постулати, теорії та концепції з проблеми енергетичної безпеки держави щодо виокремлення та систематизації методик оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави.

Зважаючи на напрацювання науковців, необхідним є виокремлення найбільш значущої методики, що дозволить отримати комплексну оцінку стану енергетичної системи та визначити орієнтири її розвитку.

Мета статті. Мета статті – систематизувати методики щодо оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави та запропонувати найбільш результативну з них, що дасть змогу рекомендувати її до застосування на рівні держави. Мета статті зумовила вирішення основних завдань, серед яких: дослідити методики оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави, систематизувати їх за основними ключовими аспектами, виокремити найефективнішу з них.

Виклад основного матеріалу. Оцінювання процесу управління енергетичною безпекою України в умовах мінливого середовища є важливим етапом в забезпеченні сталого розвитку енергетичного сектору країни. Однак особливості методики щодо оцінювання потребують конкретики в дослідженні, систематизації отриманої інформації та виокремлення ефективнішої з методик. Очевидно, що вони можуть мати різносторонній характер, оскільки їхня дія спрямована на вирішення конкретних завдань, а саме

аналіз стану енергетичного сектору, оцінка ризиків та вразливостей, оцінка ефективності заходів з управління енергетичною безпекою, оцінка рівня задоволеності стейкхолдерів і моніторинг ринку енергетичних послуг. Отже, при підборі тієї чи іншої методи важливо враховувати аспекти щодо:

- обґрунтування мети оцінювання та визначення критеріїв оцінки;
- вибору відповідної методики оцінювання;
- збору та аналізу відповідних даних та інформації;
- розроблення плану дій для вдосконалення процесу управління енергетичною безпекою на основі результатів оцінювання;
- використання результатів оцінювання для підготовки рекомендацій та політики з управління енергетичною безпекою України.

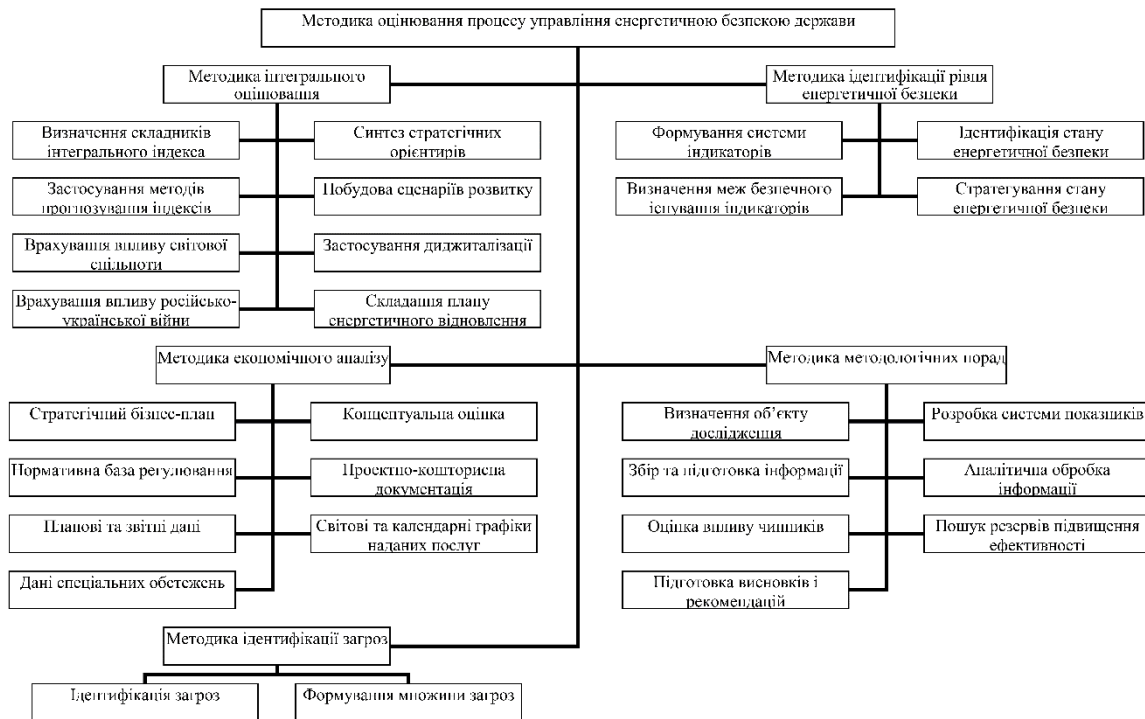
Загалом оцінювання процесу управління енергетичною безпекою України повинно бути регулярним процесом, що дасть змогу забезпечити ефективне функціонування енергетичного сектору країни та сприятиме збереженню енергетичної безпеки.

На рис. 1 систематизовано види методик щодо оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави, серед них:

- методика інтегрального оцінювання;
- методика економічного аналізу;
- методика ідентифікації рівня енергетичної безпеки;
- методика методологічних порад;
- методика ідентифікації загроз.

Методика інтегрального оцінювання передбачає визначення складників інтегрального індексу, застосування методів прогнозування індексів, врахування впливу світової спільноти, врахування впливу російсько-української війни, синтез стратегічних орієнтирів, побудову сценаріїв, застосування диджиталізації та складання плану енергетичного відновлення. Ця методика є комплексним підходом до аналізу стану та ефективності системи управління енергетичною безпекою в Україні. Вона забезпечить оцінку різних аспектів енергетичної безпеки, зокрема забезпеченість енергетичною інфраструктурою, рівень диверсифікації джерел енергопостачання, енергоефективність, транспортну доступність енергоносіїв, економічну стійкість енергетичного сектору тощо. Її використання дозволить отримати цілісний огляд щодо стану енергетичної безпеки в Україні та її ключових проблем, узгодити заходи та пріоритети для поліпшення її стану у вимірі зі світовими стандартами [13].

Методика економічного аналізу ґрунтується на нормативній базі регулювання, враховує планові та звітні дані, дані спеціальних обстежень, концептуальну оцінку, проектно-кошторисну документацію, світові та календарні графіки наданих послуг. Крім того, на її основі може бути визначено алгоритм побудови стратегічного бізнес-плану.

Рис. 1. Методики оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави

Джерело: розроблено автором на основі [1-14].

Дана методика полягає у визначенні потреб в енергоносіях, аналізі джерел енергетичної безпеки, аналізі структури енергетичного комплексу, оцінці рівня енергетичної безпеки країни, визначенні факторів впливу на енергетичну безпеку країни, визначенні інструментів управління енергетичною безпекою, оцінці ефективності управління енергетичною безпекою [3; 5].

Методика ідентифікації рівня енергетичної безпеки, що врахувала особливості формування системи індикаторів, дозволить визначити межі безпечного існування індикаторів, ідентифікацію стану енергетичної безпеки, а також стратегування стану енергетичної безпеки, у розрізі якої в подальшому може бути визначено можливі сценарії розвитку енергетичного стану країни. Ідентифікація рівня енергетичної безпеки дозволить використати різні методики та інструменти, серед яких:

- аналіз загроз та ризиків, що дозволить здійснити оцінку потенційних загроз для енергетичної системи, таких як технічні відмови, природні катастрофи, кібератаки тощо, а також визначення ризиків для цих загроз;

- аналіз інфраструктури, що передбачає оцінку стану енергетичної інфраструктури, зокрема мережі енергопостачання, газопроводи, нафтопроводи тощо, допоможе виявити проблемні місця в інфраструктурі, зокрема ті, які можуть призвести до порушення безпеки енергетичної системи;

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

– аналіз політичного та економічного середовища включає в себе оцінку політичних та економічних факторів, тобто ті, які можуть впливати на безпеку енергетичної системи;

– аналіз технологічних можливостей включає в себе оцінку технологічних можливостей задля забезпечення безпеки енергетичної системи (використання розумних мереж, систем автоматизації, відновлюваних джерел енергії тощо);

– аналіз регуляторної політики включає в себе оцінку регуляторних політик та нормативного середовища, які впливають на безпеку енергетичної системи;

– та інші [13].

Методика методологічних порад включає: визначення об'єкт дослідження, збір та підготовку інформації, оцінку впливу чинників, підготовку висновків і рекомендацій, розробку системи показників, аналітичну обробку інформації, резерви підвищення ефективності, крім цього запропоновано окремо враховувати індивідуальні показники [11; 12; 14]. Власне для оцінювання процесу управління енергетичною безпекою України можна використовувати певну методику методологічних порад:

– визначити основні критерії, що визначають енергетичну безпеку України (рівень енергоефективності, рівень залежності від імпорту енергоресурсів, рівень диверсифікації постачання енергоресурсів, рівень розвитку відновлюваної енергетики тощо);

– зібрати необхідну інформацію для оцінки кожного з критеріїв;

– визначити відповідність показників кожного з критеріїв до встановлених нормативних значень або міжнародних стандартів;

– оцінити рівень досягнення кожного з критеріїв та загальний рівень енергетичної безпеки України на основі отриманих даних;

– визначити переваги та недоліки процесу управління енергетичною безпекою України на основі отриманої оцінки та зробити відповідні висновки;

– розробити рекомендації для покращення процесу управління енергетичною безпекою України на основі виявлених недоліків та результатів оцінки;

– оцінити ефективність рекомендацій та їхній вплив на рівень енергетичної безпеки України;

– проводити регулярні оцінки рівня енергетичної безпеки України та вносити необхідні корективи;

– включати до процесу управління енергетичною безпекою держави зацікавлених сторін, таких як енергетичні компанії, активісти громадського сектору та інші.

Методика ідентифікації загроз дозволяє ідентифікувати загрози, сформувати множини загроз, що уможливить побудову карти ризиків енергетичного стану країни. Вона дозволяє виявити, описати та оцінити загрози, які можуть негативно вплинути на енергетичний стан країни. Цей процес може включати аналіз інформації з різних джерел, таких як експертні оцінки, дослідження ринку, статистичні дані тощо.

Після виявлення загроз, можна сформуванати множини загроз, що дозволить зібрати всі виявлені загрози в одній множині. Далі, з використанням цієї інформації можна побудувати карту ризиків, що дасть можливість оцінити рівень ризику впливу кожної з виявлених загроз на енергетичний стан країни. Таким чином, методика ідентифікації загроз може бути корисною для створення карти ризиків енергетичного стану країни, що дозволить зрозуміти, які загрози є найбільш значущими та визначити стратегії для зменшення ризику впливу цих загроз [10].

Загалом методики оцінювання процесу управління енергетичною безпекою держави полягають у наступному [1; 2]:

1. Методика інтегрального оцінювання – підхід, який дозволяє оцінити ефективність управління енергетичною безпекою держави за допомогою комплексного оцінювання різних показників, таких як рівень енергетичної інфраструктури, енергоефективність, рівень залежності від імпорту енергоресурсів та ін.

2. Методика економічного аналізу – підхід, який дозволяє оцінити ефективність управління енергетичною безпекою держави на основі аналізу економічних показників, таких як витрати на енергетику, рівень енергоефективності, ціни на енергоресурси та ін.

3. Методика ідентифікації рівня енергетичної безпеки – підхід, який дозволяє оцінити рівень енергетичної безпеки держави на основі аналізу різних показників, таких як ступінь диверсифікації джерел енергоресурсів, наявність резервних джерел енергії, рівень технологічної оснащеності енергетичної інфраструктури тощо.

4. Методика методологічних порад – підхід, який дозволяє надати рекомендації та поради з питань управління енергетичною безпекою держави на основі аналізу кращих практик у цій галузі.

5. Методика ідентифікації загроз – підхід, який дозволяє виявити та оцінити різноманітні загрози, які можуть вплинути на енергетичну безпеку держави, та дозволяє розробити стратегії та заходи щодо запобігання та управління ризиками в енергетичній сфері.

Кожна з цих методик має свої переваги та недоліки і може використовуватися залежно від конкретної ситуації та цілей оцінювання енергетичної безпеки держави [4; 6-9; 11; 12].

Однак, важливо використовувати комплексний підхід та комбінувати різні методики для отримання найбільш об'єктивної та всеохопної оцінки енергетичної безпеки держави. Наприклад, методика інтегрального оцінювання може дозволити оцінити ефективність заходів, які були прийняті для забезпечення енергетичної безпеки, методика економічного аналізу – допомогти у визначенні економічної ефективності цих заходів, а методика ідентифікації загроз – у з'ясуванні потенційних загроз для енергетичної безпеки держави. Отже, щоб дати точну відповідь на запитання про те, яка методика

найповніше дозволить оцінити процес управління енергетичною безпекою держави, необхідно враховувати конкретні цілі, обставини та умови, у яких проводиться оцінювання. Тому оптимальною буде використання комплексу методик для отримання максимально повної та об'єктивної оцінки стану енергетичної безпеки держави.

Висновки і пропозиції. Проведені дослідження дозволили визначити, що оцінка процесу управління енергетичною безпекою держави є складним завданням, яке вимагає використання різноманітних методик та підходів, які піддалися систематизації. Серед них можна виділити методики інтегрального оцінювання, економічного аналізу, ідентифікації рівня енергетичної безпеки, методологічних порад та ідентифікації загроз. Кожна з цих методик має свої переваги та недоліки, і вибір конкретної з них залежить від поставленої задачі, об'єкта дослідження та наявної інформації.

Методика інтегрального оцінювання дозволяє оцінити енергетичну безпеку держави в комплексі, використовуючи багатофакторний підхід та інтегруючи різні аспекти безпеки. Методика економічного аналізу зосереджена на визначенні економічної ефективності заходів із підвищення енергетичної безпеки, а методика ідентифікації рівня енергетичної безпеки спрямована на визначення рівня захищеності держави від потенційних загроз. Методика методологічних порад базується на розробці рекомендацій щодо політики та стратегії управління енергетичною безпекою, а методика ідентифікації загроз дозволяє виявити та оцінити можливі загрози для енергетичної безпеки держави.

Загалом вибір конкретної методики повинен бути обґрунтованим та залежати від поставленої задачі, об'єкта дослідження та наявної інформації. Також важливо враховувати контекст та особливості кожної конкретної держави, її енергетичної системи та регуляторної бази. При цьому важливо забезпечити достовірність та об'єктивність отриманих результатів, що може бути досягнуто за допомогою використання відповідних даних та інформації, а також застосування наукових методів та стандартів.

Загалом оцінка процесу управління енергетичною безпекою держави є складним та багатоаспектним завданням, що потребує використання різноманітних методик та підходів. З перспективою необхідно поєднувати методики, що створить синергетичний ефект.

Список використаних джерел

1. «Handbook on Energy Security» від Міжнародного агентства з енергетики (IAEA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www-pub.iaea.org/books/IAEABooks/8251/Handbook-on-Energy-Security>.
2. «Methodology for energy security assessment» від Європейського центру з енергетичної безпеки (EUCERS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kcl.ac.uk/eucer/research/energysecurity/EnergySecurityAssessmentMethodology.pdf>.

3. Energy Security. United Nations Development Programme [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-7-affordable-and-clean-energy/targets/target-7-1.html>.
4. Hamed M. A Comprehensive Framework for Energy Security Assessment in Developing Countries / M. Hamed, T. Hejazi, M. Ahmadi // *Energy Strategy Reviews*. – 2020. – Vol. 27. – 100431. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.esr.2019.100431>.
5. International Energy Agency. Energy Security [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.iea.org/topics/energysecurity>.
6. Comprehensive energy security assessment in the context of the Energy Union / Karatasou S., Psarras J., Pollaki A., et al. // *Energy Strategy Reviews*. – 2020. – Vol. 30. – 100538. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.esr.2020.100538>.
7. Kydes A. S. An evaluation of energy security metrics and indicators / A. S. Kydes, P. L. Patel // *Energy Policy*. – 2020. – Vol. 139. – 111326. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2019.111326>.
8. Lee J.W. Assessing energy security performance with composite indicators: A data envelopment analysis approach / J.W. Lee, K. Lee // *Energy Policy*. – 2018. – Vol. 123. – Pp. 328-336. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.08.017>.
9. Energy security assessment for China's Belt and Road Initiative countries / L. Li, Z. Li, J. Geng et al. // *Applied Energy*. – 2019. – Vol. 246. – Pp. 65-75. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2019.04.017>.
10. Герасименко О. М. Ідентифікація ризиків енергетичних та енергопродуруючих компаній в Україні з використанням fishbone diagram [Електронний ресурс] / О. М. Герасименко // *Вчені записки Університету «КРОК»*. – 2019. – № 3(55). – С. 184–193. – Режим доступу: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-55-184-193>.
11. Капітула С. В., Міщук Є. В. Методичні підходи до оцінки енергетичної безпеки як складової частини економічної безпеки національного господарства України в сучасних умовах трансформації економіки [Електронний ресурс] / С. В. Капітула, Є. В. Міщук // *Причорноморські економічні студії*. – 2016. – Вип. 7. – С. 51-54. – Режим доступу: <http://bses.in.ua/journals/2016/7-2016/11.pdf>.
12. Клопов І. О. Моделювання енергетичної безпеки держави [Електронний ресурс] / І. О. Клопов // *Український журнал прикладної економіки*. – 2016. – Т. 1, № 2. – С. 58-66. – Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/2456/1/8.pdf>.
13. Визначення рівня енергетичної безпеки України: аналіт. доп. [Електронний ресурс] / О. М. Суходоля, Ю. М. Харазішвілі, Д. Г. Бобро, Г. Л. Рябцев, С. П. Завгородня ; за заг. ред. О. М. Суходолі. – К. : НІСД, 2021. – 71 с. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/358988588_VIZNACENNA_RIVNA_ENERGETICNOI_BEZPEKI_UKRAINI.
14. Халатов А. А. Енергетична безпека України: методологічні засади оцінки рівня безпеки та порівняльний аналіз поточного стану [Електронний ресурс] / А. А. Халатов, Н. М. Фіалко, М. П. Тимченко // *Теплофізика та теплоенергетика*. – 2020. – Т. 42, № 2. – С. 18-30. – Режим доступу: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/38239/1/TeplofizTeploenerget-42-2_p18-30.pdf.

References

1. «Handbook on Energy Security» vid Mizhnarodnoho ahentstva z enerhetyky (MAHATE) [“Handbook on Energy Security” from the International Energy Agency (IAEA)]. <https://www-pub.iaea.org/books/IAEABooks/8251/Handbook-on-Energy-Security>.
2. «Metodyka otsinky enerhetychnoyi bezpeky» vid Yevropeyskoho tsentru z enerhetychnoyi bezpeky (EUCERS) [“Methodology for energy security assessment” from the European Center for Energy Security (EUCERS)]. <https://www.kcl.ac.uk/eucer/research/energysecurity/EnergySecurityAssessmentMethodology.pdf>.

3. Enerhetychna bezpeka. Prohrama rozvytku OON [Energy Security. United Nations Development Programme]. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-7-affordable-and-clean-energy/targets/target-7-1.html>.
4. Khamedi, M., Khedzhazi, T., Akhmadi, M. (2020). Kompleksna struktura otsinky enerhetychnoyi bezpeky v krayinakh, shcho rozvyvaiutsia [Comprehensive Framework for Energy Security Assessment in Developing Countries]. *Ohliad enerhetychnoyi stratehii – Energy Strategy Reviews*, 27, 100431. <https://doi.org/10.1016/j.esr.2019.100431>.
5. Mizhnarodne enerhetychne ahentstvo. Enerhetychna bezpeka [International Energy Agency. Energy Security]. <https://www.iea.org/topics/energysecurity>.
6. Karatasu, S., Psarras, Dzh., Pollaki, A. et al. (2020). Kompleksna otsinka enerhetychnoyi bezpeky v konteksti Enerhetychnoho Soyuzu [Comprehensive energy security assessment in the context of the Energy Union]. *Ohliad enerhetychnoyi stratehii – Energy Strategy Reviews*, 30, 100538. <https://doi.org/10.1016/j.esr.2020.100538>.
7. Kaydes, A.S., Patel. P.L. (2020). Otsinka metryk ta pokaznykiv enerhetychnoi bezpeky [An evaluation of energy security metrics and indicators]. *Enerhetychna polityka – Energy Policy*, 139, 111326. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2019.111326>.
8. Li, Dzh. V., Li, K. (2018). Otsinka efektyvnosti enerhetychnoyi bezpeky za dopomohoyu skladenykh pokaznykiv: pidkhid do analizu okhoplennya danykh [Assessing energy security performance with composite indicators: A data envelopment analysis approach]. *Enerhetychna polityka – Energy Policy*, 123, 328-336. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.08.017>.
9. Li, L., Li, Z., Hen, Dzh. et al. (2019). Otsinka enerhetychnoyi bezpeky krayin Kytayu za initsiatyvoyu «Odyn poyas, odyh shlyakh» [Energy security assessment for China's Belt and Road Initiative countries]. *Prykladna enerhetyka – Applied Energy*, 246, 65-75. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2019.04.017>.
10. Herasymenko, O.M. (2019). Identyfikatsiia ryzykiv enerhetychnykh ta enerhoproduktsiynykh kompanii v Ukraini z vykorystanniam fishbone diagram [Identification of risks of energy and energy-producing companies in Ukraine using a fishbone diagram]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Scientific notes of the University “KROK”*, ((3) 55), 184–193. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-55-184-193>.
11. Kapitula, S.V., Mishchuk, Ye.V. (2016). Metodichni pidkhody do otsinky enerhetychnoi bezpeky yak skladovoi chastyny ekonomichnoi bezpeky natsionalnogo hospodarstva Ukrainy v suchasnykh umovakh transformatsii ekonomiky [Methodical approaches to assessing energy security as a component of the economic security of the national economy of Ukraine in modern conditions of economic transformation]. *Prychornomorski ekonomichni studiyi – Black Sea Economic Studies*, 7, 51-54. <http://bses.in.ua/journals/2016/7-2016/11.pdf>.
12. Klopov, I.O. (2016). Modelyuvannya enerhetychnoyi bezpeky derzhavy [Modeling of energy security of the state]. *Ukrayinskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky – Ukrainian Journal of Applied Economics*, 1(2), 58-66. <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/2456/1/8.pdf>.
13. Sukhodolia, O.M. (Ed.), Kharazishvili, Yu.M., Bobro, D.H., Ryabtsev, H.L., Zavhorodnya, S.P. (2021). *Vyznachennia rivnia enerhetychnoi bezpeky Ukrainy: analit. dop. [Determining the level of energy security of Ukraine: analytical report]*. NISD. https://www.researchgate.net/publication/358988588_VIZNACENNA_RIVNA_ENERGETI_CNOI_BEZPEKI_UKRAINI.
14. Khalatov, A.A., Fialko, N.M., Tymchenko, M.P. (2020). Enerhetychna bezpeka Ukrainy: metodolohichni zasady otsinky rivnya bezpeky ta porivnyal'nyy analiz potochnoho stanu [Energy security of Ukraine: methodological principles of assessing the level of security and comparative analysis of the current state]. *Teplofizyka ta teploenerhetyka – Thermal physics and thermal energy*, 42(2), 18-30. https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/38239/1/TeplofizTeploenerget-42-2_p18-30.pdf.

Отримано 25.11.2022

UDC 338:620

Igor Shchurov

Doctoral Student Department of Finance, Banking and Taxation
National University «Yury Kondratyuk Poltava Polytechnic» (Poltava, Ukraine)
E-mail: igor_shchurov@nupp.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9256-1264>

EVALUATION OF THE STATE ENERGY SECURITY MANAGEMENT PROCESS: METHODOLOGICAL ASPECT

In the conditions of a changing environment, the assessment of the state's energy security management process is an important component of ensuring the sustainability and stability of the state's energy system. Effective assessment involves the application of system methods and assessment tools that will allow to determine potential threats, security requirements, risks and vulnerabilities of the energy system. Therefore, some methods are based on the development and use of key indicators of management efficiency, which allow monitoring the dynamics of the development of the energy system and identifying opportunities for improving its condition. Others are based on the analysis of threats and weaknesses of the energy system, which allow to identify potential threats to the energy system, assess the probability of their occurrence and establish the level of risk. Considering today's challenges, the search for the most effective methodology for evaluating the state's energy security management process deserves special relevance. To systematize methods for evaluating the state's energy security management process and propose the most effective of them, which will make it possible to recommend it for use at the state level. In the research process, such methods as grouping were used, which made it possible to distribute indicators according to the main groups of methods; scientific abstraction - to highlight the main methods; comparison - to determine the methodology that most fully reflects the real state of energy security of the state. The methods of assessment of the state energy security management process have been studied. It was determined that the assessment of the state's energy security management process is a complex task that requires the use of various methods and approaches. Methodologies for evaluating the state's energy security management process have been systematized. The methods of integral assessment, economic analysis, identification of the level of energy security, methodological advice and identification of threats are highlighted. It has been established that each of these methods has its advantages and disadvantages, and the choice of a specific one of them depends on the task, the object of research and the available information. Attention is focused on the importance of ensuring the reliability and objectivity of the obtained results, which can be achieved through the use of relevant data and information, as well as the application of scientific methods and standards.

Keywords: security; energy security; assessment methodology; management process; threats; energy sector.

Fig.: 1. References: 14.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-97-108

УДК 332.1

JEL Classification: H56; L74

Максим Забаштанський

доктор економічних наук, професор,
директор ННІ бізнесу, природокористування і туризму
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: mazani@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9417-0163>
ResearcherID: [G-6145-2014](https://orcid.org/0000-0001-9417-0163)

Юрій Євтушенко

кандидат економічних наук,
докторант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: uevtusenko87@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1029-0625>
ResearcherID: [HKF-2294-2023](https://orcid.org/0000-0002-1029-0625)

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
РОЗВИТКУ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ**

У статті здійснено узагальнення новітніх викликів до управління житловим фондом країни в умовах глобальних викликів, спровокованих воєнною агресією російської федерації. Із цією метою досліджено зміст категорії «організаційно-економічний механізм», виокремлено частину наявних наукових підходів до розгляду її сутності. На основі аналізу окремих підходів до її трактування запропоновано авторське визначення категорії «організаційно-економічний механізм розвитку житлового фонду», що дозволило виокремити її специфічні ознаки та роль у життєзабезпеченні суспільства, гарантуванні національної безпеки країни. З метою удосконалення наявного організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду запропоновано авторську систему його основоположних принципів, які було покладено в основу новітньої архітектури його побудови. Запропоновано авторський підхід до побудови алгоритму реалізації організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду спрямованого на забезпечення системності та безперервності його функціонування.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм; житловий фонд; житлово-комунальне господарство; інфраструктурний потенціал; фінансові відносини; фінансове забезпечення; державно-приватне партнерство; національна економіка.

Рис.: 2. Бібл.: 12.

Постановка проблеми. Відкрита воєнна агресія російської федерації з 2014 року проти нашої держави спричинила зміну векторів економічного, військового та політичного розвитку держави, а також загострила питання необхідності трансформації підходів до гарантування ключових умов життєзабезпечення власного населення. Значні обсяги руйнувань інфраструктури житлового та промислового призначення, спричинені воєнною агресією, сформували комплексні загрози для розвитку національної економіки, функціонування реального сектору економіки, забезпечення базових умов життя населення.

Водночас дуалізм цієї проблеми полягає в тому, що, з одного боку, відновлення житлового фонду країни є достатньо тривалим процесом, а з іншого – вирішення питання забезпечення житлом домогосподарств є негайним, зважаючи на беззаперечність фізіологічних потреб людини. З огляду на сукупність порушених фундаментальних проблем, питання розвитку житлового фонду України набуває ключового, стратегічного характеру, вирішення якого перебуває у площині відповідного організаційно-економічного механізму. Своєчасність впровадження відповідного організаційно-економічного механізму розвитку житлової інфраструктури сприятиме не лише покращенню умов життєдіяльності наявного населення, але й визначатиме інтенсивність процесів реєміграції громадян. Сукупний синергетичний ефект цих процесів буде мати визначальний вплив на майбутні темпи розвитку національної економіки, формуватиме стратегічну траєкторію функціонування держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вирішення проблеми оновлення та розвитку житлового фонду країни, протягом багатьох років активно досліджуються науковцями та практиками, враховуючи його важливість як на рівні держави, так і на рівні окремих домогосподарств. До науковців, які активно досліджують це питання, належать такі: А. Бабак, Д. Бірюков, Г. Онищук, О. Кучеренка, В. Ніколаєв, Т. Ніколаєва, К. Паливода, П. Пантелєєв, В. Рибачук, А. Щербина. Також сутність та особливості організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду досліджуються в наукових роботах А. Асаула, В. Інговатової, В. Лойко, І. Осипенко та ін.

Виділення недосліджених частин загальної потреби. Незважаючи на наявність значних напрацювань за цією проблемою як методологічного, так і концептуального характеру, в переважній більшості наукових робіт ученими основна увага фокусується на удосконаленні складових організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду країни. Водночас нові виклики вимагають комплексного переосмислення проблеми реалізації цього механізму в практичній площині.

Мета статті. Основною метою статті є удосконалення методологічних засад функціонування організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду країни, розкриття особливостей його практичного впровадження в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Значний розвиток людства протягом останніх десятиліть, постійне наголошення ключовими світовими лідерами на переважанні цінності людського життя, людяності та демократичних принципів управління над будь-якими економічними або територіальними, здавалось би, унеможливили імовірність повторення широкомасштабних військових агресій, геноциду окремих національностей, які, на жаль, уже відбувались в історії. Водночас неспроможність російської федерації сприйняття демократичного проєвропейського курсу розвитку нашої країни, бажання за будь-яку ціну заволодіти територією країни, все ж таки спричинили

розв'язання повномасштабної воєнної агресії. Це поставило перед країною сукупність надважливих викликів, ключовим серед яких є збереження населення країни, гарантування йому доступу до мінімально необхідного комплексу послуг життєзабезпечення. Війна спричинила значну динаміку міграційних процесів серед населення як усередині країни, так і за її межі. Наявні воєнні дії на території нашої країни, недотримання країною агресором міжнародних умов та правил ведення війни, навмисне руйнування цивільної інфраструктури, загострили питання удосконалення наявного організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду. Незважаючи на існування підходів окремих науковців та практиків щодо економічної нецільності відновлення житлового фонду до моменту повного припинення військових дій, вважаємо їх наявність частково обґрунтованою. На нашу думку, відновлення житлової інфраструктури повинно відбуватись одразу після припинення військових дій на окремих територіях, звичайно, з урахуванням усіх складових безпеки. Проте очікування повного припинення бойових дій на всій території країни, з метою відновлення дії механізму розвитку житлового фонду є неприпустимим, оскільки це не лише спричинить загострення соціальних негараздів у суспільстві, але й негативно впливатиме на розвиток національної економіки.

Дослідження категорії організаційно-економічний механізм перебуває під увагою вчених та практиків у всьому світі, що підтверджується значним методологічним доробком у цій площині.

У науковому просторі термін «організаційний» є універсальним та використовується в межах досліджень різної спрямованості та специфіки. Взагалі зазначена категорія пов'язана з процесом організації чогось, формуванням певного явища та процесу, що відбувається не стихійно, а під наглядом певного суб'єкта, який і здійснює організацію [4; 6].

Цілком слушно зауважують С. М. Шкарлет, М. В. Дубина та А. В. Тарасенко, що сутність терміна «організаційний» можна розглянути через застосування двох підходів: 1) процесного підходу – за якого такий термін, що пов'язаний з організацією як процесом, що характерний для всіх економічних явищ, тобто в такому контексті ми можемо говорити про організацію виробництва, організацію діяльності, організацію збуту і т. ін.; 2) суб'єктний підхід – сутність підходу полягає у вивченні терміна як такого, що пов'язаний з організацією як окремим суб'єктом, що функціонує в межах економічного простору держави, тобто в такому випадку ми говоримо про банки, страхові компанії та фондові біржі. Таким чином, автори наголошують «що організаційний – такий, що пов'язаний з діяльністю організацій – суб'єктів економіки, що функціонують у межах економічного простору та створені у формі суб'єктів господарської діяльності» [10].

У науковій літературі доволі часто розглядають питання обґрунтування сутності організаційно-економічних механізмів. Наприклад, А. Соколова пропонує розглядати цю категорію таким чином: «організаційно-економічний механізм» – цілеспрямована та керована відкрита система організаційних, економічних, правових, управлінських і регулювальних дій, способів і процесів, які впливають на порядок здійснення кооперативної діяльності в економіці України, що сприятиме досягненню очікуваних економічних, соціальних, екологічних та інших результатів [8].

Х. Л. Черевко зазначає, що «організаційно-економічний механізм є багатогранною економічною категорією, яка ще не має однозначного трактування в економічній літературі» [9].

Загалом саме організаційний механізм означає, що такий механізм повинен використовуватися в межах конкретної організації, підприємства і полягає в залученні до його складу різних структурних одиниць: фінансових, маркетингових, збутових та виробничих підрозділів.

Термін організаційний походить від слова організація, який в економічній літературі передусім пов'язують із категорією «організація виробництва», яку, наприклад, В. Микитюк розглядає як певним чином упорядковану та скоординовану в часі та просторі систему взаємодії провідних елементів виробничого процесу, тобто людей (працівників), знарядь і предметів праці; вона охоплює всі ланки виробництва (від робочого місця на окремому підприємстві до групи підприємств однієї або різних галузей виробничої сфери) [4; 6].

У свою чергу, Д. Ільницький, У. Палійчук, Р. Псюк, М. Мельницький, розглядаючи особливості функціонування організаційно-економічного механізму управління процесами енергозабезпечення діяльності підприємств з використанням нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії, пропонують організаційно-економічний механізм розглядати таким чином: «сукупність організаційних і економічних важелів (кожному з яких властиві власні форми управлінського впливу), що впливають на економічні й організаційні параметри системи управління підприємством, формують та посилюють організаційно-економічний потенціал, дозволяють отримати конкурентні переваги та підняти ефективність діяльності підприємства загалом [7].

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що організаційно-економічний механізм розвитку житлового фонду є багатогранною економічною категорією, дія якого спрямована на забезпечення безперервного процесу ефективної взаємодії всіх його учасників з метою максимального забезпечення власних потреб та інтересів шляхом створення, відновлення, реновації та управління наявними об'єктами житлової інфраструктури.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Водночас організаційно-економічний механізм розвитку житлового фонду повинен бути побудований на комплексі ключових принципів, серед яких треба виокремити такі:

- правового забезпечення – підпорядкування всіх учасників організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду вимогам вітчизняного та міжнародного законодавства, забезпечення можливості існування рівноправного функціонування об'єктів житлової інфраструктури різних форм власності;

- пріоритетного значення – пріоритетного забезпечення всіх необхідних умов функціонування критичної інфраструктури над житловою інфраструктурою;

- соціальної відповідальності – створення та гарантування державою умов забезпечення населення держави умовами дотримання мінімальних соціальних стандартів забезпечення житлом;

- фінансової підтримки – сприяння органами державної та місцевої влади процесів формування та впровадження програм зі спільного фінансування проєктів розвитку житлового фонду, у тому числі на засадах державно-приватного партнерства;

- децентралізації управління – сприяння перерозподілу функції управління об'єктами житлового фонду державної власності до органів місцевої влади, територіальної громади, домогосподарств;

- ефективності управління – забезпечення максимальної ефективності управління об'єктами житлової інфраструктури, з метою збереження цілісності та функціонального призначення житлового фонду країни в цілому;

- інноваційного розвитку – покладення на всіх учасників організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду країни завдання щодо забезпечення оновлення житлового фонду країни з урахуванням новітніх інноваційних досягнень спрямованих на гарантування безпеки її користувачів, посилення енергетичної ефективності, дотримання екологічних норм та стандартів;

- відповідального управління та користування – забезпечення органами державної та місцевої влади контролю за відповідальним управлінням, збереженням та користуванням об'єктами житлового фонду, притягнення до відповідальності відповідних осіб у разі порушення чинних вимог його експлуатації.

Реалізація вищезазначених принципів у практичній площині можлива лише за умови дії відповідного організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду, синергетична взаємодія яких забезпечить загальну ефективність його функціонування (рис. 1) [1; 3; 4].

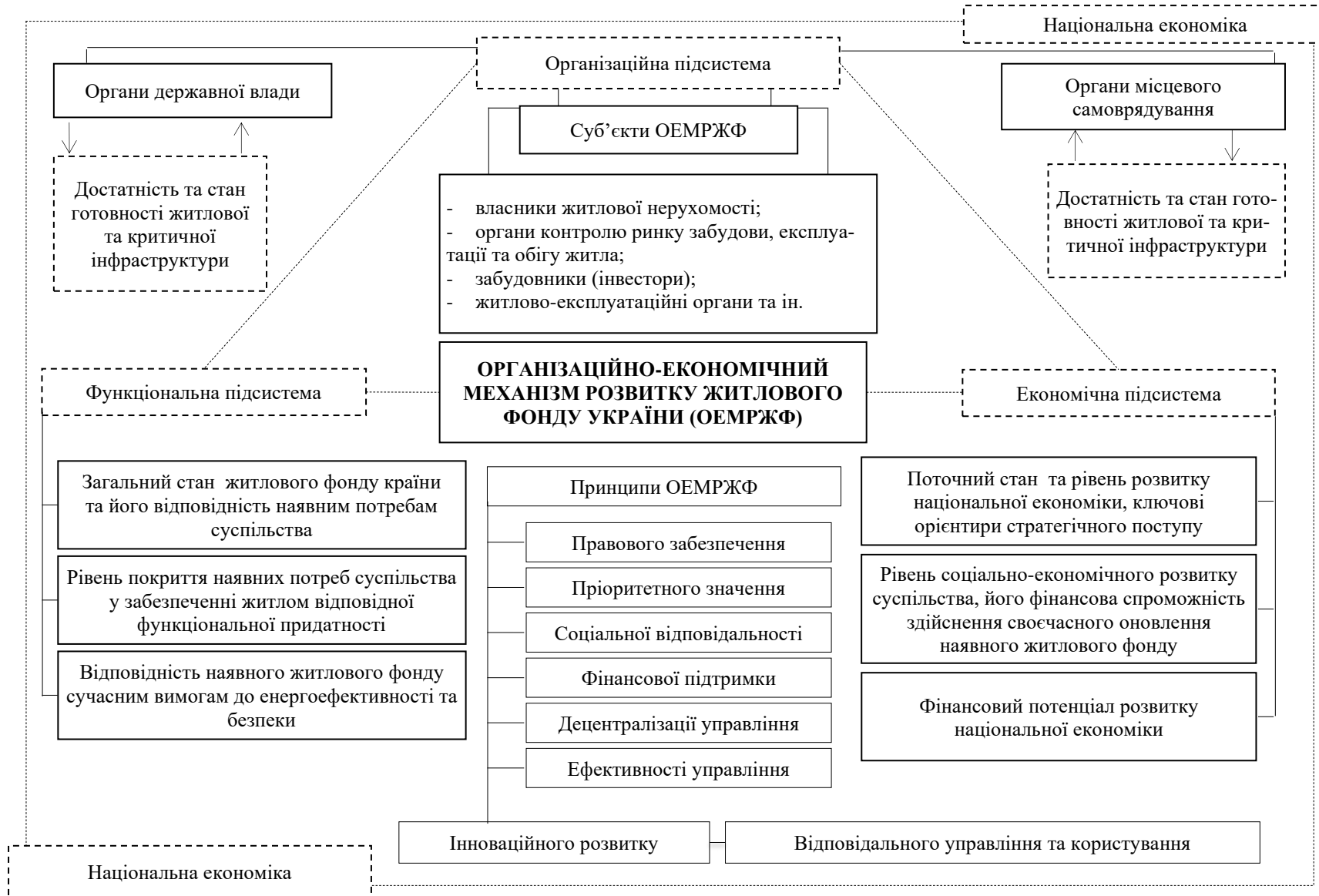

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм розвитку житлового фонду України

Джерело: складено авторами на основі [2; 3; 4].

Водночас варто звернути увагу на ключову роль критичної інфраструктури в забезпеченні належного функціонування організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду, наявність та поточний стан якої безпосередньо визначатиме можливість виконання житловим фондом покладених на нього функцій.

Питання забезпечення належного та безперебійного функціонування критичної інфраструктури завжди було надзвичайно актуальним та важливим, проте в умовах війни росії проти нашої країни актуальність цього питання набуло першочергового характеру.

Відповідно до Закону України «Про критичну інфраструктуру» до об'єктів критичної інфраструктури належать об'єкти інфраструктури, системи, їхні частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам. Саме серед життєво важливих національних інтересів перебуває спроможність держави забезпечити власне населення необхідними потребами в житлових умовах. При цьому треба зазначити, що якщо раніше під час розгляду цього питання ключова увага акцентувалась на достатності житлового фонду, необхідності його своєчасного оновлення та модернізації, то нині суттєво загострилось і питання забезпечення належних житлових умов, спроможність надання мінімального необхідного для задоволення життєвих потреб обсягу комунальних послуг.

На сьогодні за попередніми наслідками російської агресії вже зруйновано понад 116 тис. житлових будинків, а майже 4 млн громадян залишилися без житла, що вимагає негайних дій для відновлення житлового фонду. При цьому вирішенню цієї проблеми передують необхідність пошуку не лише джерел фінансування цього відновлення, але і зміни підходів до будівництва об'єктів житлової інфраструктури, вивчення та впровадження передового світового досвіду в процесі будівництва.

Крім того, сукупність вище зазначених питань актуалізувало необхідність диверсифікації можливих джерел забезпечення населення тепловою та електричною енергією, сприяння максимальної автономності житлових приміщень. Звичайно вирішення цього питання повинно мати комплексний характер, паралельно з питаннями гарантування безпеки мешканців кожної окремої будівлі, саме тому це може бути досить тривалим процесом, проте лише системний підхід до його унормування дозволить посилити не лише енергетичну безпеку, але також сприятиме зростанню рівня національної безпеки [4; 5; 13].

Саме за допомогою організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду забезпечується ефективне функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури, відбувається забезпечення достатнього рівня національної безпеки країни.

Дія організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду повинна носити системний та безперервний характер, а також бути підпорядкована певному алгоритму його реалізації (рис. 2).

Рис. 2. Перманентний алгоритм розвитку житлового фонду країни
Джерело: розроблено авторами.

Так, першочерговим етапом цього алгоритму повинна стати оцінка поточного стану житлового фонду, його спроможності виконувати покладені на нього функції з урахуванням можливостей відповідної критичної інфраструктури. Відсутність або неналежний стан об'єктів критичної інфраструктури першочергово впливатимуть на формування не лише поточних, але і

стратегічних напрямів розвитку житлового фонду. При цьому необхідно акцентувати на тому, що дію механізму можна визначати як на загальнодержавному, так і на регіональному, або локальному рівнях [6; 8].

Звичайно, одним із найбільш ключових передумов забезпечення результативності функціонування організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду є наявність відповідного фінансового забезпечення. Тут слід наголосити на доцільності широкої диверсифікації можливих джерел фінансування такого механізму. Серед таких джерел насамперед слід виділити фінансові ресурси держави та населення. Водночас незіставні фінансові потреби нашої країни, необхідні для повноцінного відновлення житлового фонду внаслідок воєнних дій, а також обмеженість фінансових можливостей держави та низька фінансова спроможність населення, загострюють потребу в міжнародній фінансовій та технічній допомозі. Звичайно, у процесі формування фінансових ресурсів, необхідних для належного функціонування організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду, можуть бути використані й інші фінансові інструменти, саме тому хочемо наголосити на необхідності збереження принципу «доступності» майбутнього житлового фонду для його потенційних споживачів.

Висновки та пропозиції. У статті проведено дослідження сутності та необхідності трансформації наявного організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що організаційно-економічний механізм розвитку житлового фонду є одним із ключових, основоположних механізмів, належне функціонування якого не лише визначає можливості та рівень життєзабезпечення суспільства, але також і формують стратегічні пріоритети розвитку країни. Доведено, що саме належна трансформація даного механізму з метою повного забезпечення житлових потреб суспільства, буде визначальною в задекларованому прагненні країни до швидкої реєміграції населення не лише після остаточного закінчення бойових дій, а вже сьогодні.

Встановлено, що впровадження цього механізму буде багатоетапним перманентним процесом, належний перебіг якого буде безпосередньо визначатиметься наявним доступом та можливістю практичного впровадження новітніх техніко-технологічних рішень, адаптованих до сформованих вимог забезпечення безпеки життєдіяльності нації. Водночас звернуто увагу наукової та громадянської спільноти на неможливість швидкого практичного впровадження такого організаційно-економічного механізму за рахунок наявного фінансового потенціалу населення та держави, необхідності залучення іноземних країн партнерів до інфраструктурного оновлення та післявоєнної відбудови житлової інфраструктури країни. Обґрунтовано визначальний вплив міжнародної технічної та фінансової допомоги на темпи інфраструктурної відбудови, а також протидії країні агресору. Саме розвиток житлового фонду може стати драйвером майбутнього розвитку національної економіки.

З огляду на вищезазначене очевидним є те, що розробка можливих напрямів трансформації організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду країни залишається надзвичайно важливим та актуальним питанням, вирішення якого перебуває в площині забезпечення національної безпеки, збереження та подальшого функціонування національної економіки.

Список використаних джерел

1. Волинський Г. Про деякі напрями реформування житлово-комунального господарства / Г. Волинський // Економіка України. – 2009. – № 8. – С. 78-84.
2. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм функціонування житлово-комунального господарства [Електронний ресурс] / З. В. Герасимчук, К. О. Витрищук // Економічний форум. – 2011. – № 4. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ekfor/2011_4/35.pdf.
3. Драган І. О. Модернізація житлово-комунального господарства в Україні: теорія, методологія, практика державного управління : [монографія]. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 401 с.
4. Забаштанський М. М. Концесійні відносини: фінансові детермінанти розвитку в Україні : [монографія]. – К. : Кондор-видавництво, 2016. – 382 с.
5. Лега Ю. Г. Вдосконалення управління житлово-комунальним комплексом України в сучасних умовах розвитку національної економіки / Ю. Г. Лега, Т. М. Качала, Н. Ф. Чечетова. – Черкаси, 2003. – 219 с.
6. Лучкина Л. Жилищный сектор в постсоциалистических странах Европы / Л. Лучкина // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 3. – С. 89-95.
7. Організаційно-економічний механізм управління процесами енергозабезпечення діяльності підприємств з використанням нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії / Д. Ільницький, У. Палійчук, Р. Псюк, М. Мельницький // Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління у нафтовій і газовій промисловості. – 2017. – № 2 (16). – С. 52-58.
8. Соколова А. А. Організаційно-економічний механізм функціонування кооперативів в Україні / А. А. Соколова // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 9. – С. 88-96.
9. Черевко Х. Л. Теоретичні аспекти організаційно-економічного механізму управління діяльністю страхових організацій / Х. Л. Черевко // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2012. – № 739. – С. 57-65.
10. Шкарлет С. М. Організаційно-інфраструктурне забезпечення розвитку сільського господарства України / С. М. Шкарлет, М. В. Дубина, А. В. Тарасенко. – Чернівці: ЧНТУ, 2016. – 208 с.
11. Ямпольская И. Организация и реформирование жилищно-коммунального хозяйства в европейских странах / И. Ямпольская // Теория и практика управления. 2005. № 5. С. 41–46.
12. Financial service markets of Eastern Europe: a compositional model / S. Shkarlet, M. Dubyna, V. Vovk, M. Noga // Economic Annals-XXI. – 2019. – № 176(3-4). – Pp. 26-37.

References

1. Volynsjkyi, Gh. (2009) Pro dejaki naprjamy reformuvannja zhytlovo-komunaljnogho ghospodarstva [About some directions of reforming the housing and communal economy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 8, 78-84.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

2. Herasymchuk, Z.V., & Vytryschuk, K.O. (2011). Organizational-economic mechanism of functioning of the housing and communal services [Organizational and economic mechanism of functioning of the housing and communal economy]. *Ekonomichni forum – Economic Forum*, 4. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/ekfor/2011_4/35.pdf.
3. Draghan, I.O. (2010) *Modernizacija zhytlovo-komunaljnogho ghospodarstva v Ukraini: teorija, metodologhija, praktyka derzhavnogho upravlinnia [Modernization of housing and communal services in Ukraine: theory, methodology, practice of public administration]*. Jughho-Vostok.
4. Zabashtanskyi, M.M. (2016). *Koncesijni vidnosyn: finansovi determinanty rozvytku v Ukraini [Concession relations: financial determinants of development in Ukraine]*. Kondorvydavnytvo.
5. Legha, Ju.Gh., Kachala, T.M., & Chechetova, N.F. (2003). *Vdoskonalennja upravlinnja zhytlovo-komunaljnym kompleksom Ukrainy v suchasnykh umovakh rozvytku nacionaljnoji ekonomiky [Improving the management of the housing and communal complex of Ukraine in modern conditions of the development of the national economy]*.
6. Luchkyna, L. (2004). Zhylyshhnij sektor v postsocjalystycheskykh stranakh Evrope [The housing sector in the post-socialist countries of Europe]. *Myrovaia ekonomika i mezhdunarodne otosheniia – World economy and international relations*, 3, 89-95.
7. Ilnytskyi, D., Paliichuk, U., Psiuk, R., & Melnytskyi, M. (2017). Orghanizatsiino-ekonomichni mekhanizm upravlinnja procesamy energhozabezpechennja dijalnosti pidpryjemstv z vykorystannjam netradycijnykh i vidnovljuvalnykh dzherel energhiji [Organizational and economic mechanism of management of energy supply processes of enterprises using non-traditional and renewable energy sources]. *Naukovyi visnyk IFNTUNGH. Seriya: Ekonomika ta upravlinnia u naftovii i hazovii promyslovosti – Scientific Bulletin of IFNTU. Series: Economics and Management in the Oil and Gas Industry*, 2(16), 52-58.
8. Sokolova, A.A. (2009). Orghanizatsiino-ekonomichni mekhanizm funktsionuvannia kooperatyviv v Ukraini [Organizational and economic mechanism of functioning of cooperatives in Ukraine]. *Visnyk KNTEU – Bulletin of KNTEU*, 9, 88-96.
9. Cherevko, Kh.L. (2012). Teoretychni aspekty orghanizacijno-ekonomichnogho mekhanizmu upravlinnja dijalnistju strakhovykh orghanizacij [Theoretical aspects of the organizational and economic mechanism of managing the activities of insurance organizations]. *Menedzhment ta pidpryjemnytvo v Ukraini: etapy stanovlennja i problemy rozvytku – Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of development and development problems*, 739, 57-65.
10. Shkarlet, S.M., Dubyna, M.V., & Tarasenko, A.V. (2016) *Orghanizatsiino-infrastrukturne zabezpechennja rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy [Organizational and infrastructural support for the development of agriculture in Ukraine]*. ChNTU.
11. Iampolskaia, I. (2005). Orghanizatsiia i reformirovanie zhilishchno-kommunalnogo khoziaistva v evropeiskykh stranakh [Organization and reform of housing and communal services in European countries]. *Teoriia i praktika upravleniia – Theory and practice of management*, 5, 41–46.
12. Shkarlet, S., Dubyna, M., Vovk, V., & Noga, M. (2019). Financial service markets of Eastern Europe: a compositional model. *Economic Annals-XXI*, 176(3-4), 26-37.

Отримано 23.11.2022

UDC 332.1

Maksym Zabashtanskyi

Doctor of Economics, Professor, Director of the Educational-Scientific Institute of Business,
Environmental Management and Tourism

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: mazani@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9417-0163>

ResearcherID: [G-6145-2014](https://orcid.org/0000-0001-9417-0163)

Yurii Yevtushenko

PhD in Economics,

Doctoral Student of the Department Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: uevtusenko87@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1029-0625>

ResearcherID: [HKF-2294-2023](https://orcid.org/0000-0002-1029-0625)

**CONCEPTUAL PRINCIPLES OF THE FUNCTIONING
OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM
OF THE DEVELOPMENT OF THE HOUSING FUND OF UKRAINE**

The article summarizes the latest challenges to the management of the country's housing stock in the context of global challenges provoked by the military aggression of the Russian Federation. For this purpose, the content of the category "organizational and economic mechanism" was investigated, part of the existing scientific approaches to the consideration of its essence were singled out. Also, on the basis of the analysis of individual approaches to its interpretation, the author's interpretation of the category "organizational and economic mechanism of housing stock development" was proposed, which made it possible to single out its specific features and role in the life support of society, preservation of the country's national security.

A critical analysis of approaches to the interpretation of the category "organizational and economic mechanism" made it possible to propose an author's approach to the interpretation of the category organizational and economic mechanism of the development of the housing stock as a multifaceted economic category, the action of which is aimed at ensuring a continuous process of effective interaction of all its participants with the aim of maximally providing for their own needs and interests through the creation, restoration, renovation and management of existing housing infrastructure.

In order to improve the existing organizational and economic mechanism for the development of the housing stock, an author's system of its fundamental principles was proposed, which was laid as the basis of the latest architecture of its construction. An author's approach to the construction of an algorithm for the implementation of the organizational and economic mechanism for the development of the housing stock aimed at ensuring the systematicity and continuity of its operation is proposed.

Keywords: *organizational and economic mechanism, housing fund, housing and communal economy, infrastructural potential, financial relations, financial support, public-private partnership, national economy.*

Fig.: 2. References: 12.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-109-120

УДК 338.43:005.332.4

JEL Classification: A13, B21, D20, D23

Вікторія Маргасова

доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: viktoriya.margasova@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8582-2158>

Наталія Вдовенко

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

E-mail: globeco@nubip.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0849-057X>

**ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО
СЕКТОРУ З УРАХУВАННЯМ СТРУКТУРНИХ ЗМІН
ДЛЯ ГРУП СУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ**

У статті доведено, що на інвестиційне забезпечення конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору безпосередньо впливають як структурні зміни, так і заходи формування альтернативних механізмів інвестування аграрного сектору економіки. Запропоновано базові складові інвестиційного забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузей аграрного сектору економіки, зокрема й органічної аквакультури. Адаптовано індикатори економічної ефективності. Обґрунтовано, що ці показники доцільно застосовувати до різних секторів національної економіки, оскільки вони знаходяться в системі загальних економічних категорій та придатні для адаптації при здійсненні підприємницької і господарської діяльності та груп суспільних інтересів.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення; розвиток; органічна продукція; структурні зміни; конкурентоспроможність; аквакультура; економічні ефекти; групи суспільних інтересів; рибне господарство; аграрний сектор; виробнича діяльність; розвиток.

Табл.: 3. Бібл.: 15.

Постановка проблеми. Аграрний сектор займає важливе місце в економіці багатьох країн, включаючи Україну. Його розвиток залежить від багатьох факторів, але одним із найважливіших є інвестиції. Інвестуючи в аграрний сектор, можна досягти позитивних результатів і забезпечити стійке зростання сільського господарства. Один із напрямів, де інвестиції можуть мати значний вплив на аграрний сектор, це інвестування в технології, включаючи органічне виробництво. Вказане має відношення і до рослинництва, тваринництва й до аквакультури як галузі, що є перспективною в питанні розвитку національної економіки та безпосередньо пов'язаною з економічною та національною безпекою країни в умовах високої волатильності економічних циклів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти розвитку механізмів інвестиційного забезпечення галузей національної економіки в системі конкурентоспроможного розвитку протягом тривалого часу розглядаються в наукових роботах провідних науковців-економістів. Водночас значну увагу вказаним актуальним питанням часто приділялась увага шляхом аналітичного аналізу впливу базових структурних змін без урахування саме наслідків економічних ефектів діяльності для груп суспільних інтересів. Зокрема Л. Глубіш у своїх розробках [1; 3] зосередила поглиблену увагу на детальному доведенні доцільності досить чіткого окреслення всієї

системи базових цінностей саме на державному рівні як базису формування економічних інтересів стейкхолдерів і як вектора економічних ефектів від їх реалізації, що дає нам усі підстави для подальшого визначення тенденцій конкурентоспроможного розвитку економічної системи. Науково-практичні рекомендації та пропозиції стосовно удосконалення діючих принципів і методів регулювання аграрного сектору для груп суспільних інтересів з орієнтацією на стандарти надані в наукових працях Н. Коробової [7]. При цьому в аспекті вивчення та дослідження теоретико-методологічних підходів до здійснення структурного реформування національної економіки на засадах інвестиційного забезпечення Назаркевич І. викристалізовує та обґрунтовує вибір пріоритетів структурного реформування української економіки в контексті сталого розвитку згідно з національними інтересами [2; 5]. Здійснено поглиблений аналітичний аналіз підходів щодо формування стратегічних пріоритетів інвестиційного забезпечення аграрних підприємств з урахуванням світового досвіду й доведено доцільність впровадження комплексного механізму інвестування для зміцнення конкурентоспроможності та економічного зростання, підвищення рівня якості життя сільського населення і його зайнятості, оновлення технічної, матеріально-технологічної бази в сільськогосподарському виробництві відображено й досліджено в наукових працях Ю. Кирилова, В. Грановської [4], В. Крикунова [6]. Питання вивчення та дослідження особливостей структурних змін в економіці відображено в роботах К. Наконечної [11]. Методологічні засади формування альтернативних механізмів інвестування аграрного сектору економіки розглянуті у працях дослідників О. Єрмакова, І. Новак [9]. Базові засади інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств відображено у працях Н. Демчук, М. Кисельової [14] та багатьох інших учених, економістів, дослідників.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Аграрний сектор є не тільки складовою економіки, але й основою життя для мільйонів людей по всьому світу. Однак дефіцит інвестицій ставить під загрозу його розвиток та стабільність. І нині ми можемо констатувати становище, де важливо розглядати різні форми інвестицій, які можуть сприяти зміцненню сільськогосподарського сектору з урахуванням економічних ефектів діяльності для груп суспільних інтересів. Повертаючись до проголошених у резолюції глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року важливо дотриматись визначених в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» пунктів про забезпечення сталого управління ресурсами їх збереження, а також раціональне використання та виробництво органічної продукції. Отже, актуального значення набувають заходи й методичні підходи до виокремлення досить дієвих інструментів оцінки структурної трансформації галузей вітчизняної економіки.

Мета статті. Науково обґрунтувати та запропонувати до прикладного застосування підходи щодо інвестиційного забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузей аграрного сектору з урахуванням структурних

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

змін і економічних ефектів діяльності для груп суспільних інтересів в умовах трансформаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Ми провели дослідження і встановили, що інвестиції в автоматизацію можуть сприяти підвищенню ефективності діяльності та зниженню витрат на виробництво. Інвестуючи відповідну техніку та програмне забезпечення, фермери можуть зменшити час на обробку, полив і збір врожаю, годівлю тварин, риби, що дасть змогу економити кошти та збільшувати виробничі показники.

Підвищення якості та кількості продукції є головною метою розвитку агросектору. Тому інвестиції в дослідження та розробки для органічної продукції вважаються надзвичайно важливими. Дослідження можуть допомогти покращити розведення тварин за допомогою вивчення їхніх генетичних особливостей та дослідження їхнього харчування. При цьому інвестування в дослідження сприятиме збільшенню молочної продуктивності корів, підвищенню м'ясних якостей свиней, риб, курей, а також зниженню їхнього впливу на довкілля.

Щоб забезпечити розвиток і конкурентоспроможність аграрного сектору, необхідні інвестиції в різні сфери (табл. 1).

Таблиця 1

Базові складові інвестиційного забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузей аграрного сектору економіки

Джерело інвестицій	Переваги	Недоліки
Приватний капітал	Значний обсяг інвестицій може бути залучений швидко з можливістю вибору проєктів, які матимуть високу рентабельність	Ризик втрати капіталу, можливість втручання в управління проєктами, відсутність підтримки держави
Державні інвестиції	Держава може залучити великі суми коштів, можливість впливу на проєкти з погляду державної політики	Бюрократичні перешкоди, можливість недостатньої ефективності витрачання коштів, можливість відставання проєктів від комерційних ринків
Міжнародні інвестиції	Залучення міжнародних ресурсів та знань, можливість входу на міжнародні ринки	Ризик політичної та економічної нестабільності у країні, можливість залежності від іноземного капіталу, можливість конфліктів між інвесторами та місцевим населенням
Кредитування та банківські позики	Швидкий доступ до капіталу, можливість збільшення обсягів виробництва, вибір терміну погашення кредиту	Високі відсоткові ставки, можливість втрати колатеральних забезпечень, недостатній обсяг кредитів для підтримки проєктів

Джерело: складено авторами.

Розробка нових культур і сортів є ще одним напрямом досліджень. За допомогою генетичної модифікації та розведення можна створити культури, а інвестиції в дослідження у сфері генетики вплинуть на нові види культур із високою врожайністю та здатністю витримувати несприятливі погодні

умови. При цьому розробка нових сортів рослин вплине на зменшення використання пестицидів і добрив, зниження витрат під час збирання урожаїв. Завдяки високотехнологічним методам можна змінювати генетичний код культур, вдається досягти більш високої стійкості до хвороб і шкідників, зниження витрат на захист від них. Найбільш актуальною технологічною розробкою є стала практика вертикального землеробства. Ця технологія дозволяє вирощувати рослини в контрольованих умовах у будівлях зі спеціальними установками для освітлення, керування кліматом, вологою та іншими параметрами. Такий підхід дає змогу збільшити виробничі показники та знизити втрати врожаю внаслідок екстремальних погодних умов.

Сучасні технології безпосередньо впливають на підвищення продуктивності та зниження витрат на виробництво. Зокрема, використання дронів і супутникового зображення дає можливість фермерам відстежувати стан своїх полів, а використання сучасних систем інформаційних технологій покращує управління виробництвом і забезпечує точність прогнозування погодних умов. Значні інвестиції в аграрному секторі можуть бути спрямовані на розробку автономних роботів і дронів, які можуть здійснювати контроль стану посівів, виявлення хвороб та шкідників, а також здійснювати доставку різних матеріалів до поля. Технологічний прогрес постійно розвивається. Сьогодні наочним прикладом застосування новітніх технологій є точне землеробство, яке використовує датчики, дрони та системи GPS для стеження за рослинами та оптимізації виробництва. Завдяки цьому фермери можуть збирати дані про землю та рослини, що допомагає забезпечити якісне й ефективне виробництво, зменшення витрат на землеробство та підвищення врожайності.

Новітнім напрямом розвитку аграрного сектору є використання штучного інтелекту та автоматизації виробничих процесів. Наприклад, сучасні технології розроблені для автоматичної установки розсади та збирання врожаю, що дозволяє зменшити витрати на робочу силу та збільшити продуктивність. Усі ці технології можуть допомогти підвищити конкурентоспроможність аграрного сектору та забезпечити стале зростання виробництва. Інвестиції в новітні технології стають фактором успішного розвитку аграрного сектору.

Іншою сферою, де інвестиції можуть мати значний вплив на аграрний сектор, є маркетинг і реклама. Інвестиції в маркетинг і рекламу можуть допомогти фермерам підвищити впізнаваність бренду, освоїти нові ринки та збільшити продажі. Цього можна досягти за допомогою різних каналів, таких як соціальні мережі, цифровий маркетинг і традиційні методи реклами.

Інвестиції в маркетинг та рекламу можуть мати значний вплив на аграрний сектор, адже сільськогосподарські продукти вимагають більшої уваги до маркетингу та реклами, ніж інші продукти. У сільськогосподарському секторі дуже важливо мати впізнаваність бренду, оскільки продукти часто продаються на регіональних ринках, які зазвичай мають багато конкуренції. Інвестиції в маркетинг та рекламу можуть допомогти фермерам підвищити свою впізнаваність та знайти нових клієнтів на ринку. Наприклад, за допомогою соціальних

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

мереж фермер може створювати спільноти зі своїми клієнтами, де вони зможуть дізнаватись про нові продукти та спеціальні пропозиції. Крім того, цифровий маркетинг може допомогти фермерам збільшити продажі через онлайн-канали продажів. Традиційні методи реклами, такі як рекламні щити та листівки, також можуть допомогти залучити увагу потенційних клієнтів та збільшити продажі. Наприклад, реклама на місцевих телеканалах та радіостанціях може привернути увагу місцевих жителів до продуктів фермерів (табл. 2).

Таблиця 2

Типи інвестицій забезпечення конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору

Тип інвестицій	Опис	Приклад
Технології	Інвестиції в нові технології підвищують продуктивність та ефективність, знижують витрати	Датчики, дрони, системи GPS, генетично модифіковані культури, штучний інтелект, автоматизація
Розвиток виробництва	Інвестиції в розвиток виробництва дозволяють підвищити обсяги виробництва якості продукції	Нове обладнання, розширення площ під виробництво, введення нових технологій
Маркетинг і реклама	Інвестиції в маркетинг та рекламу сприяють популяризації продукції та збільшенню продажів	Рекламні кампанії, участь у виставках та ярмарках, брендування продукції, включаючи органічну продукцію аквакультури
Транспортна інфраструктура	Інвестиції в розвиток транспортної інфраструктури забезпечать швидке та ефективне транспортування продукції	Будівництво нових залізничних ліній, автомобільних доріг і портів
Зберігання продуктів	Інвестиції в зберігання продуктів дозволяють зберегти якість продукції та знизити втрати	Модернізація складських приміщень, нові технології зберігання, будівництво холодильних камер

Джерело: складено авторами.

Інша сфера, де можуть бути застосовані інвестиції, – це людський капітал. Навчання та підвищення кваліфікації фермерів та сільськогосподарських працівників дасть усі підстави для покращення їхніх навичок і знань, що приведе до підвищення продуктивності та ефективності. Це може включати навчання новим методам ведення сільського господарства, використання новітніх органічних технологій та управління аграрним і аквакультурним бізнесом. Крім того, забезпечення доступу до актуальної інформації про технології та методи вирощування різних культур може допомогти у покращенні якості продукції та збільшенні її обсягу. Підвищення кваліфікації працівників також вплине на впровадження різних стандартів, таких як стандарти якості та безпеки продукції, що може сприяти її експорту та збільшенню доходів господарств.

Треба звернути увагу на розвиток інфраструктури транспортування та зберігання продуктів. Інвестиції в будівництво нових залізничних ліній, автомобільних доріг і портів можуть покращити транспортну логістику, зменшити час та витрати на транспортування сільськогосподарської продукції та

зберігання її в складах. Наприклад, будівництво нових портів може забезпечити більш ефективне транспортування зернових та інших сільськогосподарських продуктів до інших країн, зменшуючи витрати на їх транспортування. Крім того, розвиток мережі складів та інфраструктури зберігання допоможе зберегти якість продуктів та зменшити збитки від їхнього розладу. У підсумку, інвестиції в сільське господарство можуть підвищити його конкурентоспроможність та розвиток. Інвестиції в нові технології, розширення виробництва, маркетинг та рекламу, транспортну інфраструктуру та зберігання продукції можуть забезпечити ефективність та зростання доходів від сільського господарства (табл. 3).

Таблиця 3

Потенційні вигоди від інвестицій для груп суспільних інтересів з урахуванням структурних змін

Вид інвестицій	Опис	Потенційні вигоди
Інвестиції в людський капітал	Навчання та підвищення кваліфікації фермерів	Покращення навичок та знань, збільшення продуктивності
Інвестиції в інфраструктуру, переробка	Розвиток транспортної мережі, зберігання та переробка продуктів	Зменшення витрат на транспортування, покращення доступу до ринку, збільшення прибутку

Джерело: складено авторами.

Інвестиції в транспортну інфраструктуру можуть дати суттєвий поштовх розвитку сільського господарства, оскільки забезпечують швидкий, ефективний та безпечний транспорт продуктів з ферми до ринку або до зберігання. Крім того, якість інфраструктури може впливати на рівень експорту та імпорту сільськогосподарської продукції, що має ключове значення для розвитку галузі та підвищення економічного рівня країни. Інвестиції в транспортну інфраструктуру можуть охоплювати різні види проєктів, такі як будівництво нових автомобільних доріг, залізничних ліній, розвиток портів та аеропортів. Додаткові інвестиції можуть бути спрямовані на покращення технологій, що використовуються в транспорті, таких як підвищення точності систем геолокації та використання датчиків для моніторингу умов перевезення продуктів. Покращення транспортної інфраструктури також може зменшити витрати на перевезення продуктів, оскільки більш ефективні та безпечні транспортні мережі зменшують ризики втрати або пошкодження вантажу. Безпечний транспорт допоможе фермерам доставляти власні продукти на ринки вчасно, у належному стані, що збільшить їхній успіх у конкурентному середовищі. Інвестиції в транспортну інфраструктуру є ключовим чинником для підтримки розвитку сільського господарства, зокрема вони забезпечують ефективне транспортування продуктів та доступ до нових ринків. Враховуючи зростаючий попит на органічні продукти та продукти високої якості, важливо також звернути увагу на інвестиції в зберігання та переробку продуктів. Розвиток сучасних переробних технологій може

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

забезпечити збереження якості продукту та продовжити його термін придатності. Інвестиції в цю галузь можуть допомогти фермерам переробляти свої продукти в більш додану вартість продукти, що є корисним для їхнього бізнесу та розвитку економіки загалом.

Проведені наукові та практичні розвідки пошуку шляхів регуляторних аспектів інвестиційного забезпечення галузей аграрного сектору економіки дають можливість пересвідчитися в тому, що нині важливо вчасно урахувати структурні зміни в економіці з урахуванням методичних підходів до моделювання впливу політики на сільське господарство. І навіть у тому випадку, коли ми ведемо мову про процес інвестиційного забезпечення, а також порушуємо та розкриваємо проблемні питання конкурентоспроможного розвитку галузей аграрного сектору економіки з урахуванням структурних змін й економічних ефектів діяльності для груп суспільних інтересів, ми маємо безперечно, адаптувати й індикатори економічної ефективності. І ми можемо ці показники застосовувати до різних галузей національної економіки, оскільки вони знаходяться в системі загальних економічних категорій та придатні для адаптації при здійсненні будь-якого виду підприємницької та господарської діяльності.

Наведемо практичне застосування запропонованої ідеї на базі аквакультурних господарств, де показник економічної ефективності визначається шляхом зіставлення економічного результату або вигід від аквакультурного бізнесу до витрат на досягнення рибницькими господарствами такого результату. Цей індикатор повною мірою має відношення до суб'єктів як малого, так і середнього бізнесу, які зайняті виробництвом продукції аквакультури, зокрема й у сільській місцевості, у територіальних громадах і здійснюють рибногосподарську діяльність для максимізації власних економічних і фінансових результатів та для мінімізації витрат, які пов'язані з отриманням відповідного результату. Можемо запропонувати критерій економічної ефективності рибницького господарства визначати за такою формулою (1):

$$E = \frac{EP_{\max}}{B_{\max}}, \quad (1)$$

де E – критерій економічної ефективності рибницького господарства; $EP_{\max}$ – економічний результат або вигода чи ефект; $B_{\max}$ – витрати на інвестиційне забезпечення досягнення економічного результату суб'єктом господарювання в галузі аквакультури.

Маємо всі підстави зазначити, що індикатор або критерій економічної ефективності рибницького господарства спонукає вчених до практичного застосування саме шляхом оцінювання вигід і витрат як малого, так і середнього аквакультурного бізнесу в територіальних громадах і застосування моделі загальноекономічного підходу. Унаслідок таких трактувань, ми під ефектом розуміємо всі прямі, а також сукупні й непрямі вигоди, які отримують суб'єкти рибного господарства в галузі аквакультури, й очевидно, що суспільство внаслідок розвитку господарської діяльності малого, середнього аквакультурного бізнесу в сільській місцевості з урахуванням усіх елементів впливу

на групи суспільних інтересів. Зокрема, маємо можливість зосередити увагу на тому, що від діяльності малого й середнього аквакультурного бізнесу в територіальних громадах, крім його вигід, суспільство також може отримати сплачені суб'єктом господарювання податки, різноманітні податкові збори. Окрему увагу приділимо нарахуванням, які для аквакультурного бізнесу є витратами. При цьому слід врахувати створення додаткових робочих місць у селі, територіальних громадах з метою подальшого розвитку і функціонування дієвих спеціальних програм розвитку. Також для стимулювання малого і середнього аквакультурного бізнесу, для розвитку саме в селах, держава може надати рибогосподарським товаровиробникам пільги шляхом адаптації податкових, кредитних, амортизаційних, митних інструментів і механізмів регулювання процесів інвестиційного забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузей аграрного сектору економіки шляхом урахування структурних змін. Дані пільги спроможні здійснити вплив на збільшення вигід, що в перспективі отримають суб'єкти рибного господарства в галузі аквакультури, але в макроекономічному аспекті усе це стане витратами суспільства. Наведені та інші аналогічні випадки пропонуємо на практиці враховувати при визначенні відповідно як ефекту, так і витрат у рибогосподарській діяльності.

Продовжуючи цю думку, зауважимо, що внаслідок того, що вигоди та витрати можуть не збігатися в часі, то саме критерій визначення нами економічної ефективності в галузі аквакультури, потребує дійсно врахування як минулих, так теперішніх та, звичайно, майбутніх витрат і вигід та вкладених інвестицій. Тож, реальний економічний результат, а також витрати доцільно буде звести до теперішньої або, навіть, і майбутньої вартості. При цьому економічний ефект від діяльності суб'єктів рибного господарства як малого, так і середнього аквакультурного бізнесу в сільській місцевості досить тісно пов'язаний буде переважно із соціальними наслідками. Прослідковується ситуація, коли часто відмова від ведення аквакультурного бізнесу призводить до негативних соціальних і економічних наслідків, оскільки їх подолання потребує майбутніх витрат і виводить на перший план проблемне питання забезпечення продовольчої безпеки. У цьому разі продовження бізнесу забезпечує ефект у розмірі економії майбутніх витрат. Тому такі збитки бізнесу може компенсувати той суб'єкт групи суспільних інтересів, який у перспективному майбутньому змушений буде понести такі витрати. Діяльність рибницьких господарств саме малого і середнього бізнесу в територіальних громадах може спричинити також негативні екологічні наслідки, тобто екологічне забруднення. Передусім ми маємо на увазі виробництво в рециркуляційних аквакультурних системах. Отже, за економічною суттю екологічне забруднення є тими витратами, які суб'єкти аквакультурного бізнесу перекладають на будь-кого, без їхньої на те попередньої згоди. Можемо зосередитися на ситуації, де орендар, який надмірно використовує орендовану земельну ділянку під водою або побудував на земельній ділянці господарство і встановив систему рециркуляції для виробництва риби, не здійснюючи попередньо витрат на компенсацію витрат у землі, землі під

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

водою, покладає такі витрати на власника ділянки, який після закінчення терміну оренди отримує земельну ділянку меншої вартості та зазнає значних збитків унаслідок зниження майбутньої орендної плати нового орендаря. Варто зауважити, що коли у проведеному розрахунку економічних вигід, а також витрат малого й середнього бізнесу в територіальних громадах будуть враховані всі витрати й вигоди суспільства, а також буде забезпечена їх порівнянність, тоді умови критерію економічної ефективності здійсненні рибогосподарської діяльності будуть дійсно дотримані з урахуванням впливу економічних ефектів господарської діяльності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на сьогодні ми можемо акцентувати на розрахунку економічних вигід, а також витрат малого й середнього аграрного бізнесу в територіальних громадах, де будуть враховані всі витрати й вигоди суспільства, а також буде забезпечена їх порівнянність, з урахуванням впливу економічних ефектів діяльності для всіх груп суспільних інтересів. При цьому важливо враховувати, що реалізація запропонованих підходів, інструментів, заходів інвестиційного забезпечення дійсно передбачає в перспективі розвиток як малого, так і середнього аграрного бізнесу.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 // Офіційний вісник України. – 2019. – № 79. – С. 7.
2. Назаркевич І. Б. Еволюція структурних трансформацій в світовій економіці: досвід для України / І. Б. Назаркевич, О. В. Кривень, А. М. Ревко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – № 1 (17). – С. 33–40.
3. Глубіш Л. Я. Система цінностей як базис формування економічних інтересів стейкхолдерів як вектор економічних ефектів від їх реалізації / Л. Я. Глубіш // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. № 9. – С. 171–175.
4. Кирилов Ю. Є. Інвестиційний механізм забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств / Ю. Є. Кирилов, В. Г. Грановська // Економіка та держава. – 2019. – № 12. – С. 13–18. – DOI: 10.32702/2306-6806.2019.12.13.
5. Назаркевич І. Б. Державне регулювання структурних змін в економіці України: проблеми та перспективи : монографія / І. Б. Назаркевич. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 356 с.
6. Грановська В. Г. Організаційні трансформації в аграрному секторі економіки України / В. Г. Грановська, В. М. Крикунова // Економіка АПК. – 2018. – № 3. – С. 63–74.
7. Vdovenko N. M. Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards / N. M. Vdovenko, N. M. Korobova // *Wspolraca Europejska*. – 2015. – № 3 (3), Vol. 3. – С. 68–80.
8. Вдовенко Н. М., Шепелев С. С. Еволюція теоретичних концепцій щодо забезпечення конкурентоспроможності галузей національної економіки / Н. М. Вдовенко, С. С. Шепелев // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2017. – Т. 22, вип. 11 (64). – С. 49–54.
9. Єрмаков О. Ю. Методологічні засади формування альтернативних механізмів інвестування аграрного сектору економіки України / О. Ю. Єрмаков, І. М. Новак // Економіка АПК. – 2017. – № 8. – С. 48.
10. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
11. Вдовенко Н. М. Особливості структурних змін в економіці України / Н. М. Вдовенко, К. В. Наконечна // Економіка АПК. – 2018. – № 9. – С. 56–61.

12. Бутенко А. І. Ключові аспекти інвестиційного забезпечення підприємства / А. І. Бутенко // *Економіка: реалії часу*. – 2013. – № 1 (6). – С. 101–106.
13. Вдовенко Н. М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу / Н. М. Вдовенко // *ScienceRise*. – 2015. – № 5/3 (10). – С. 39–44.
14. Демчук Н. І. Інвестиційне забезпечення сільськогосподарських підприємств / Н. І. Демчук, М. С. Кисельова // *Агросвіт*. – 2016. – № 24. – С. 21–26.
15. Коваленко О. Інноваційно-інвестиційне забезпечення технічної модернізації як основа зростання конкурентоспроможності харчової промисловості / О. Коваленко, Н. Коткова // *Продовольчі ресурси*. – 2020. – № 8 (14). – С. 230–240.

References

1. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030], Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2019 № 722/2019. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 79, 7.
2. Nazarkevych, I.B., Kryven', O.V., & Revko, A.M. (2019). Evoliutsiia strukturnykh transformatsii v svitovii ekonomitsi: dosvid dlia Ukrainy [Evolution of structural transformations in the world economy: experience for Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (1(17)), 33–40.
3. Hlubish, L.Ya. (2017). Systema tsinnostei yak bazys formuvannia ekonomichnykh interesiv steikholderiv yak vektor ekonomichnykh efektiv vid yikh realizatsii [The system of values as a basis for the formation of economic interests of stakeholders as a vector of economic effects from their implementation]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 9, 171–175.
4. Kurylov, Yu., & Hranovska, V. (2019). Investytsiinyi mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti ahrarnykh pidpriemstv [Investment mechanism for granting competitiveness of agrarian enterprises]. *Economy and state – Ekonomika ta derzhava*, 12, 13–18. doi: 10.32702/2306-6806.2019.12.13.
5. Nazarkevych, I.B. (2020). *Derzhavne rehuliuвання strukturnykh zmin v ekonomitsi Ukrainy: problemy ta perspektyvy [State regulation of structural changes in the economy of Ukraine: problems and prospects]*. LNU imeni Ivana Franka.
6. Hranovska, V.H., & Krykunova, V.M. (2018). Orhanizatsiini transformatsii v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy [Organizational transformations in the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Ekonomika APK – Economics of APC*, (3), 63–74.
7. Vdovenko, N.M., & Korobova, N.M. (2015). Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. *Wspolraca Europejska*, 3(3), 68–80.
8. Vdovenko, N.M., & Shepelyev, S.S. (2017). Evoliutsiia teoretychnykh kontseptsii shchodo zabezpechennia konkurentospromozhnosti haluzei natsionalnoi ekonomiky [Evolution of theoretical concepts regarding ensuring the competitiveness of branches of the national economy]. *Visnyk Odeskoho natsional'noho universytetu. Seriya: Ekonomika – Bulletin of Odessa National University. Series: Economics*, 22(11(64)), 49–54.
9. Yermakov, O.Yu., & Novak, I.M. (2017). Metodolohichni zasady formuvannya al'ternatyvnykh mekhanizmiv investuvannya ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Methodological principles of formation of alternative mechanisms of investment in the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Ekonomika APK – Economics of APC*, 8, 48.
10. Peresada, A.A. (2002). *Upravlinnia investytsiynym protsesom [Management of the investment process]*. Libra.
11. Vdovenko, N.M., & Nakonechna K.V. (2018). Osoblyvosti strukturnykh zmin v ekonomitsi Ukrainy [Peculiarities of structural changes in the economy of Ukraine]. *Ekonomika APK – Economics of APC*, 9, 56–61.

12. Butenko, A.I. (2013). Klyuchovi aspekty investytsiynoho zabezpechennia pidpriemstva [Key aspects of the investment provision of the enterprise]. *Ekonomika: realiyi chasu – Economics: realities of time*, (1(6)), 101–106.

13. Vdovenko, N.M. (2015). Metodolohizatsiia haluzevoho derzhavnoho upravlinnya na shlyakhu adaptatsii ekonomiky do umov ta vymoh Yevropeiskoho Soyuzu [Methodology of sectoral state administration on the path of adapting the economy to the conditions and requirements of the European Union]. *ScienceRise*, 5/3(10), 39–44.

14. Demchuk, N.I., & Kiselyova, M.S. (2016). Investment support of agricultural enterprises [Investment support of agricultural enterprises]. *Agroworld*, 21–26.

15. Kovalenko, O., Kotkova, N. (2020). Innovatsiino-investytsiine zabezpechennya tekhnichnoyi modernizatsiyi yak osnova zrostannya konkurentospromozhnosti kharchovoyi promyslovosti [Innovative and investment support of technical modernization as a basis for increasing the competitiveness of the food industry]. *Prodovolchi resursy – Food resources*, 8(14), 230-240.

Отримано 18.12.2022

UDC 338.43:005.332.4

Viktoriiia Marhasova

Doctor of Sciences in Economics, Professor, Vice Rector on Scientific Work
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: viktoriya.margasova@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-8582-2158>

Nataliia Vdovenko

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Global Economy

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

E-mail: globeco@nubip.edu.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-0849-057X>

INVESTMENT PROVISION OF COMPETITIVE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR TAKING INTO ACCOUNT STRUCTURAL CHANGES AND ECONOMIC EFFECTS OF ACTIVITIES FOR PUBLIC INTEREST GROUPS

The article proves that the investment support for the competitive development of the agrarian sector is directly influenced by both structural changes and measures to create alternative mechanisms for investing in the agrarian sector of the economy. It is substantiated that the agricultural sector occupies an important place in the economy of many countries, including Ukraine. Its development depends on many factors, but one of the most important is investment. By investing in the agricultural sector, you can achieve positive results and ensure the sustainable growth of agriculture. One of the areas where investments can have a significant impact on the agricultural sector is technology. This is also related to plant breeding, animal breeding and aquaculture, as an industry that is promising in terms of the development of the national economy and is directly related to the economic and national security of the country within the framework of transformational processes and in conditions of high volatility of economic cycles. The basic components of investment support for the competitive development of branches of the agrarian sector of the economy are proposed. It has been proven that currently we can state a situation where it is important to consider various forms of investments that can contribute to the strengthening of the agricultural sector, taking into account the economic effects of activities for public interest groups. Returning to the global goals of sustainable development by 2030 announced in the resolution, it is important to adhere to the points on ensuring the availability and sustainable management of resources, their conservation, as well as their rational use, defined in the Decree of the

President of Ukraine "On the Goals of Sustainable Development of Ukraine for the period until 2030". Therefore, measures and methodical approaches to identifying effective tools for assessing the structural transformation of the domestic economy are becoming more relevant. Scientific and practical explorations were carried out to find ways of regulatory aspects of investment support in the agrarian sector of the economy. This made it possible to make sure that it is now important to take into account structural changes in the economy in a timely manner, taking into account methodical approaches to modeling the impact of politics on agriculture. And even in the case when we talk about the process of investment support, as well as raise and reveal the problematic issues of competitive development of the agrarian sector of the economy, taking into account structural changes and the economic effects of activities for public interest groups, we must undoubtedly also adapt indicators of economic efficiency. Economic efficiency indicators have been adapted. It is substantiated that these indicators should be applied to various branches of the national economy, since they are in the system of general economic categories and are suitable for adaptation in the implementation of any type of entrepreneurial and economic activity. Attention is focused on the calculation of economic benefits, as well as the costs of small and medium-sized businesses in territorial communities, where the costs and benefits of society are taken into account, as well as their comparability, taking into account the impact of the economic effects of activities for all groups of public interests.

Key words: investment support; development; organic products; structural changes; competitiveness, aquaculture, economic effects, public interest groups, fisheries, agricultural sector, economy, production activity, development.

Table: 3. References: 15.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-121-131

УДК 340.12:342.737

JEL Classification: R38

Андрій Роговий

доктор економічних наук, професор, професор кафедри туризму
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: rogovoy1976@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5445-214X>
ResearcherID: [F-7319-2016](https://orcid.org/0000-0001-5445-214X)

**ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФОРМУВАННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

У статті досліджено особливості формування та реалізації житлової політики України під час воєнного стану. Досліджено вплив воєнного стану на житлову політику та запропоновано шляхи удосконалення інституційних механізмів житлової політики України. Розглянуто основні вектори розвитку житлової політики України в умовах війни та в повоєнний період. Проаналізовано пріоритетні напрями удосконалення житлової політики України, спрямовані на забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які втратили житло під час воєнних дій, військовослужбовців, малозабезпечених громадян тощо. Обстоюється позиція, що політику відновлення житлового фонду України можна трактувати як комплекс різноманітних заходів у різних сферах діяльності країни, які спрямовані на відбудову зруйнованого та реконструкцію пошкодженого житла, налагодження будівництва відповідно до кращих світових стандартів з рахуванням вимог щодо енергоефективності та урбаністики, а також із застосуванням інноваційних підходів і новітніх технологій.

Ключові слова: житлова політика; житло; воєнний стан; внутрішньо переміщені особи; військовослужбовці; відновлення; реконструкція.

Бібл.: 17.

Постановка проблеми. Однією з найскладніших соціальних проблем в історії незалежної України була й залишається недостатньо ефективна житлова політика, що знаходить своє відображення в низькому рівні забезпечення громадян житлом. Відсутність дієвих механізмів впливу держави на вирішення житлових проблем громадян посилювалося. Відсутність дієвих механізмів впливу держави на вирішення житлових проблем громадян пов'язана також з відсутністю необхідної державної підтримки житлового будівництва (наприклад, будівництва соціального житла, забезпечення житлом військовослужбовців, реконструкції застарілого житлового фонду тощо). Навіть попри активізацію будівництва та розширення ринку житла в Україні загалом, проблема забезпечення житлом залишилася достатньо гострою передусім через високі ціни на нього.

З війною житлова проблема тільки набрала обертів та створила нові виклики перед державою, що пов'язані із забезпеченням доступності житла. Великі руйнування цивільних об'єктів (понад 40 тисяч) та значна кількість громадян, які втратили житло (сотні тисяч), спричинили міграцію в більш безпечні регіони України або за її межі, що мало наслідки для ринку житла в усіх регіонах України. Для ефективної реакції на таку турбулентність у

суспільстві та державі, потрібні належні елементи механізму правового регулювання, які здатні швидко реагувати на потреби суспільства. Тому органами державної влади було вжито відповідні заходи та прийнято безліч нормативно-правових актів, що спрямовані на вирішення житлової потреби громадян, які втратили житло внаслідок воєнних дій. Однак масштаби викликів, які стоять сьогодні перед Україною, вимагають не ситуативних рішень, а злагодженої державної політики, що дасть змогу вирішувати не тільки поточні проблеми, але і створить основи для нової житлової політики України, більш ефективної та дієвої.

Житлова політика сьогодення та в повоєнний період повинна передбачати впровадження спеціальних програм, спрямованих на максимально швидке відновлення житлового фонду та інфраструктури в комплексі з вирішенням соціальних та економічних проблем. *Житлова політика повинна враховувати житлові інтереси громадян та* фокусуватися на вирішенні найважливіших питань, які на сьогодні або не знайшли своє вирішення, або вирішені ситуативно. Тому дослідження особливостей формування та реалізації житлової політики під час війни є, без сумніву, чи не найактуальнішим питанням у наш час, оскільки стосується основ добробуту кожного громадянина – житла.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження житлової політики є достатньо популярним у вітчизняній доктрині права та практиці правозастосування. Значна частина праць українських науковців присвячена різним аспектам житлової політики та стосується або вразливих категорій населення зокрема, або присвячена інтеграції України в Європейський Союз. Однак через війну росії проти України актуалізувалися дослідження житлової політики України, з огляду на ті проблеми та виклики, які перед нею стоять. Серед проаналізованих праць слід виділити роботи Комнатного С. О., Ковтун О. А., Омельчук В. О., Реут А. Г., Когатько Ю. Л. та інших. Однак у працях вищеперелічених науковців не досліджено питання формування та реалізації житлової політики під час війни комплексно. Поза увагою залишаються актуальні на сьогодні питання пільгового кредитування громадян, забезпечення житлом військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених осіб, ефективного регулювання орендних відносин тощо, вирішення яких створює підґрунтя для реалізації конституційного положення права на житло.

Тому метою цього дослідження є визначення особливостей формування та реалізації житлової політики України під час війни для посилення доступності житла для громадян України (у тому числі тих, чиє житло було зруйновано або пошкоджено).

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на те, що житло є необхідною умовою забезпечення належного розвитку для кожної особи, держава Україна гарантує всім своїм громадянам право на житло [1, с. 122].

Однак реалізація цього права може здійснюватися в надскладних умовах, коли для нормативних гарантій потрібні реальні ефективні механізми. Російська агресія стала викликом для суспільства та держави, тому потребує не тільки суспільної консолідації, але і швидких державних перетворень, у тому числі й у сфері житлової політики.

На сьогодні очевидним є той факт, що російська агресія проти України спричинила не тільки геополітичну напруженість та найбільшу кризу біженців у Європі (особливо у країнах Центральної та Східної Європи), але й мала значний вплив на економічний та соціальний добробут України [2], оскільки значна частина економіки та цивільної інфраструктури нині є зруйнованою, а постраждалі регіони потребуватимуть довгострокового відновлення. Соціальна турбулентність на фоні війни сягає значних масштабів і викликала житлову кризу не тільки в регіонах, які перебувають під постійним вогневим ударом військ росії, але й у тилкових містах. Війна суттєво вплинула на ринок житла в усіх регіонах України, відобразилася на зниженні вартості житла в районах військових дій чи потенційно постраждалих районах [3] і водночас мала наслідком збільшення вартості при купівлі житла та збільшення вартості у випадку оренди в більш безпечних регіонах. Як і всі воєнні конфлікти, російська агресія має суттєвий вплив на житлову політику, оскільки знижує доступність житла, змінює підходи до моделі житлового будівництва та призводить до неформальних поселень [4]. Тому запропонована раніше модель житлової політики потребує адаптації до умов війни та швидкої переорієнтації на такі вразливі категорії населення як внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО).

Очевидно, що відновлення житлового фонду повинне відбуватися на основі розробки спеціальних програм, спрямованих на акумуляцію максимуму зусиль для реанімації пошкодженого житла та відбудови втраченого. Відновлення житлового фонду після завершення війни повинне супроводжуватися розробкою та впровадженням заходів, спрямованих на розвиток регіонів, їх економічного, соціального потенціалу, відновлення інфраструктури та взаємної інтеграції з іншими регіонами [5]. *Враховуючи міжнародний досвід, можна припустити, що чим довше будуть відсутні умови для повернення, тим менше людей повернеться на своє попереднє місце проживання, що своєю чергою вплине на систему розселення в Україні та розміщення продуктивних сил у регіонах і негативно позначиться на економіці загалом [6]. Тому вирішення житлової проблеми має комплексний характер і повинне вирішуватися з погляду соціальних та економічних чинників, а також вимог сучасної урбаністики.*

Відновлення житлового фонду є громіздким у часі, тому реалізація житлової політики в напрямку відбудови та реконструкції житла повинна відбуватися поетапно. Для того щоб пришвидшити процес відбудови житлового фонду України під час війни та в повоєнний період, видається, що

житлову політику слід сфокусувати на вирішенні таких важливих проблем, як пільгове кредитування громадян; активація програм із забезпечення житлом військовослужбовців; впровадження ефективної програми надання тимчасового житла малозабезпеченим громадянам; сприяння розвитку будівельної та супутніх галузей за рахунок кредитування під низькі відсотки та заохочення іноземних будівельних компаній до виходу на український ринок; підвищення енергоефективності нового будівництва та реновація старого житлового фонду; ефективне регулювання орендних відносин. Даний блок проблем є найбільш складним та водночас перспективним, оскільки передбачає значні трансформаційні зміни підходу до побудови житлової політики загалом. Ядром якісно нових підходів до повоєнної житлової політики мають стати інтереси та потреби громадян, що потребують житла, якісного та сучасного, такого, що відповідає міжнародним стандартам.

Вагомим чинником, що сприятиме забезпеченню житлом громадян, є запровадження пільгового кредитування. Окремі кроки в цьому напрямку вже реалізуються і стосуються передусім громадян, які постраждали від війни. Відповідно до наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, ВПО мають право на пільговий іпотечний кредит у тому випадку, якщо їхнє житло розташоване на території громад, де тривають бойові дії або які перебувають у тимчасовій окупації. Передбачається, що кредитування здійснюватиметься за рахунок коштів гранту, наданих Кредитною установою для відбудови (KfW). Позитивним є те, що уряд збільшив максимальний строк кредитування і на сьогодні він становитиме не 20, а 30 років. Крім того, уряд подвоїв нормативну площу житла на одного громадянина до 52,5 м² (раніше – 21 м²). Вагомим кроком на зустріч з боку держави є можливість здійснення реструктуризації заборгованості шляхом розстрочення сплати простроченої заборгованості за кредитом, надання позичальнику пільгового періоду, протягом якого йому відтермінуються платежі з погашення кредиту та сплати відсотків або можливість збільшення строків кредитування (але не більше ніж на 60 місяців) [7].

Заслужують на увагу також норми законодавства, що стосуються можливості звільнення від сплати основного платежу та відсотків по кредиту, якщо мало місце знищення або пошкодження житла, на яке надано кредит. Однак для цього треба подати повідомлення про завдану шкоду до Реєстру пошкодженого та знищеного майна відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 380 [8].

У воєнний час надзвичайно важливим є також питання ефективного регулювання орендних відносин, оскільки оренда є чи не найпоширенішим способом задовольнити житлову потребу [9]. Законодавство України щодо оренди житлових приміщень не зазнало змін у зв'язку з війною та ґрунтується на *принципі свободи договору* між власником житла і його користувачем та з урахуванням норм глави 59 Цивільного кодексу України. Водночас Цивільний кодекс України передбачає певні норми захисного характеру для наймачів. Наприклад, наймач, який винаймав житло ще до війни, на підставі

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ч. 6 ст. 762 Цивільного кодексу України має можливість бути звільненим від сплати орендної плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане наймачем через обставини, за які він не відповідає [10].

Проте ринок оренди житла в Україні зазнав значних змін з огляду на регіональний та безпековий чинники, що, у свою чергу, вплинуло на вартість оренди. Як наслідок, проблема забезпечення житлом ВПО ускладнюється надто високою вартістю орендної плати в більш безпечних регіонах України. З метою регулювання цін в березні 2022 було зареєстровано законопроект № 7239 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення цінової стабільності в період дії воєнного стану», який передбачає розширення повноважень органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та уряду для підтримки цінової стабільності в період війни [11]. Законопроект передусім передбачає можливість встановлення граничного рівня вартості послуг (зокрема оренди житла, послуг ЖКГ та готельних послуг) та здійснення контролю за їх дотриманням. Прийняття відповідного акту дало б змогу встановлювати граничні ціни на оренду, однак це питання все ж залишається невирішеним.

Слід зазначити, що у практиці країн Організації Економічного і Соціального Розвитку (ОЕСР) є і інші альтернативи вирішення проблеми формування цінової політики, які активно впроваджувалися у періоди воєн, економічних криз, пандемії коронавірусу тощо. Для прикладу, можлива прив'язка росту цін до збільшення інфляції або заморожування цін на сталому рівні, вказаному в контракті. На жаль, такої загальної практики в Україні під час війни немає.

Як альтернатива вирішення проблеми забезпечення житлом ВПО, можна розглядати можливість забезпечення державою оплати вартості оренди для осіб, які є малозабезпеченими та втратили своє власне житло у зв'язку з воєнними діями. Такий алгоритм може бути, для прикладу, реалізований через Дію, що допоможе перевести орендні відносини у правову площину. Однак для того щоб орендодавці не боялися здавати житло офіційно, важливо встановити 0 % податку на оренду житла під час воєнного стану.

Не менш складною є ситуація, пов'язана із забезпеченням житлом військовослужбовців. Оскільки армія є основою нашої безпеки, обов'язком держави є активація належних програм із забезпечення житлом військовослужбовців. Відповідні бюрократичні процедури, недосконале законодавство, відсутність належного контролю за використанням бюджетних коштів тільки загострюють проблему вирішення квартирної проблеми для величезної кількості сімей військових. Тому важливо, щоб на державному рівні було розроблено концепцію забезпечення житлом військовослужбовців, яка б реалізовувалася Міністерством оборони України як єдиним органом управління, відповідальним за політику у сфері будівництва житла для військовослужбовців. Також доцільно було б удосконалити систему управління квартирним обліком, зробити її більш прозорою та справедливою, щоб уникнути зловживань та можливих корупційних проявів.

Важливо, щоб концепція забезпечення житлом військовослужбовців орієнтувалася на цифровізацію всіх процедур, пов'язаних із отриманням житла, та була автоматизованою для посилення неупередженості. Також надзвичайно важливим для отримання військовослужбовцями житла є розроблення чіткого алгоритму встановлення пільг та черговості, оскільки це дасть змогу уникнути можливих зловживань посадових осіб та гарантуватиме кожному військовому право на належне житло.

Особливої уваги також потребує необхідність впровадження ефективної програми надання тимчасового житла малозабезпеченим громадянам. Ця проблема під час війни постає надзвичайно гостро, оскільки через війну безліч громадян опинилися за межею бідності. Тому держава повинна запропонувати малозабезпеченим громадянам належну підтримку, насамперед це стосується житла. З огляду на те, що забезпечити людей житлом, рівнозначним довоєнному періоду, у найкоротші строки складно, державі варто розробити ефективний механізм створення та розподілу житла. Для вирішення цього питання Кабінет Міністрів України 29 квітня 2022 р. прийняв Постанову № 495 «Про деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб», де визначив доцільність формування фонду житла, призначеного для тимчасового проживання ВПО [12]. Функції з організації житла в межах фонду покладаються на сільські, селищні, міські ради або уповноважені ними органи за рахунок: викупу (придбання) житла; будівництва нового житла; реконструкції наявних будинків і гуртожитків, а також переобладнання нежитлових приміщень у житлові; передачі житла в комунальну або державну власність; капітального ремонту об'єктів житлового фонду, зокрема, об'єктів соціального призначення [13].

Однак потреба в забезпеченні житлом зберігається та, очевидно, зберігатиметься ще і з причини, що житла не вистачатиме і його потрібно буде будувати багато та швидко. На сьогодні є безліч варіантів побудови житла настільки ефективно, наскільки це потребує попит у житлі. Наприклад, достатньо ефективним у цьому плані є досвід побудови житла у Швеції, де активно використовуються модульні технології будівництва. Активне впровадження схожої моделі побудови житла дасть змогу задовольнити житлову потребу ВПО у максимально короткі строки. Тому пріоритетом повинно бути житло, яке можна звести максимально швидко та за конкретної потреби кожного регіону, міста та громади [14].

Важливим аспектом для стимулювання розвитку будівництва з боку держави є сприяння розвитку будівельної та супутніх галузей за рахунок кредитування під низькі відсотки та заохочення іноземних будівельних компаній до виходу на український ринок. Завдання з відновлення житлового фонду є надзвичайно масштабними, тому потребуватимуть здійснення певних кроків до зміцнення державних принципів щодо доступності житла.

Такі кроки насамперед стосуватимуться зниження собівартості будівництва, що може бути досягнуто за рахунок звільнення від сплати за користування земельними ділянками, встановлення нульової ставки оподаткування ПДВ з матеріалів, послуг, імпорту, кредитування на закупівлю будівельної техніки та запровадження вигідних лізингових програм тощо. Важливим етапом також буде боротьба з бюрократією та максимальне сприяння державних органів у видачі дозвільної документації.

Однак, очевидно, зміняться і конструктивні вимоги щодо самого житла в напрямку посилення безпеки. Йдеться про обов'язкове планування багатоквартирних будинків із бомбосховищами. Експерти відзначають, що це суттєво збільшить вартість житла, однак уже на законодавчому рівні вживають перші кроки, щоб все-таки нові будинки створювалися з бомбосховищами та укріпленими підземними паркінгами.

У цьому плані складним є питання джерела фінансування будівництва та реконструкції зруйнованого або пошкодженого житла. Тому важливим є світовий досвід, пов'язаний із встановленням категорій громадян, які постраждали від війни, та розробки єдиної інформаційної бази для вітчизняних і закордонних будівельних компаній, здатних задовольнити попит на житло. Це дасть змогу покращити взаємодію органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу, фінансових установ, фахівців у сфері нерухомості, будівництва й архітектури та врахувати інтереси й потреби всіх зацікавлених сторін, а будівництво чи розподіл наявного житла буде відбуватися за реальним попитом та потребою людей [15].

Відновлення житлового фонду України в повоєнний період та нова житлова політика нашої держави обов'язково повинні йти в ногу з часом та враховувати досягнення науково-технічного прогресу, які здатні покращити наше життя. Тому підвищення енергоефективності нового будівництва та реновація старого житлового фонду будуть завжди на порядку денному з огляду на ті виклики, які стоять на сьогодні не тільки перед Україною, але й перед усім світом.

Проблема енергоефективності стосується передусім економного споживання енергії, що призводить до зниження витрат на комунальні послуги та завдає менше шкоди довкіллю [16]. Сприяння енергомодернізації житлового фонду передбачає будівництво «зелених» будинків з високим класом енергоефективності. Впровадження таких стандартів здійснюється на основі прийнятих змін до чинного законодавства та Державних будівельних норм. Ця модель є складною та витратною і потребуватиме внесення змін до значної частини вітчизняного законодавства в контексті реформ повоєнного відновлення, однак Україні, як кандидату на вступ до Європейського Союзу, важливо засвідчити пріоритетність кліматичної та екологічної політики, її принципів та цілей, що поважаються усім цивілізованим світом. Тому вже сьогодні й на перспективу Україна повинна бути надійним партнером Європейського Союзу в розвитку та впровадженні Європейського зеленого курсу [17].

Висновки та пропозиції. Отже, російська агресія має суттєвий вплив на житлову політику України, знижуючи рівень доступності житла та змінюючи підходи до моделі житлового будівництва, що своєю чергою потребує якісного оновлення раніше запропонованої моделі житлової політики. На сьогодні, адаптуючись до умов війни, суспільство потребує швидкої переорієнтації на посилення доступності житла. Тому житлова політика України повинна комплексно підходити до вирішення питання відновлення житлового фонду та враховувати інтереси всіх громадян, і передусім тих, чиє житло було зруйноване або пошкоджене в результаті бойових дій. Сьогодні, в найзагальніших рисах, політику відновлення житлового фонду України можна трактувати як комплекс різноманітних заходів у різних сферах діяльності країни, які спрямовані на відбудову зруйнованого та реконструкцію пошкодженого житла, налагодження будівництва відповідно до кращих світових стандартів з рахуванням вимог щодо енергоефективності та урбаністики, а також із застосуванням інноваційних підходів і новітніх технологій.

Список використаних джерел

1. Марценко Н. Порівняльно-правова характеристика поняття житла у національному та міжнародному праві [Електронний ресурс] / Н. Марценко // Актуальні проблеми правознавства. – 2018. – Вип. 4(16). – С. 121–125. – Режим доступу: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/559>.
2. Osiichuk M. Conflict and well-being of civilians: the case of the Russian-Ukrainian hybrid war / M. Osiichuk, O. Shepotylo // *Econ. Syst.* – 2020. – Vol. 44(1). – Article 100736. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2019.100736>.
3. Trojanek R. Short-run impact of the Ukrainian refugee crisis on the housing market in Poland / R. Trojanek, M. Gluszak // *Finance Research Letters.* – 2022. – Vol. 50. – Article 103236.
4. Wind B. The war-time urban development of Damascus: how the geography- and political economy of warfare affects housing patterns / B. Wind, B. Ibrahim // *Habitat Int.* – 2020. – Vol. 96. – Article 102109. – DOI: [10.1016/j.habitatint.2019.102109](https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.102109).
5. Reut A. G. Zhytlova problema v Ukraini na tli viiny 2022 roku / A. G. Reut, Yu. L. Kohatko // *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika.* – 2022. – Vol. 3(49). – Pp. 123-144. – DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.03.123>.
6. Ткачук А. Про відновлення та регіональний розвиток після війни [Електронний ресурс] / А. Ткачук, Ю. Третяк. – 16.04.2022. – Режим доступу: <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny>.
7. Пільгові кредити на житло для ВПО стануть ще доступнішими, – рішення Уряду [Електронний ресурс]. – 01.11.2022. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/pilgovi-krediti-na-zhitlo-dlya-vpo-stanut-shche-dostupnishimi-rishennya-uryadu>.
8. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. № 380. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text>.
9. Когатько Ю. Л. Соціальна підтримка у вирішенні житлового питання: міжнародний досвід, ситуація в Україні / Ю. Л. Когатько, А. Г. Реут // *Економіка та суспільство.* – 2022. – Вип. 45. – DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-37>.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

10. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3045>.

11. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення цінової стабільності у період дії воєнного стану 7239 від 31.03.2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39326>.

12. Про деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 495. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-%D0%BF#Text>.

13. Забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.minre.gov.ua/sites/default/files/7_rozd.pdf.

14. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни [Електронний ресурс] / Данилишин Б. // Економічна правда. – 2022. – 20 березня. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/>.

15. Ковтун О. А. Організаційні механізми відновлення житлового фонду України у поствоєнний період [Електронний ресурс] / О. А. Ковтун // Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15–28 квітня 2022 р. – К., 2022. – С. 38-41. – Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/730934/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%A2%D0%BE%D0%BC%20%D0%86%D0%86.pdf.

16. Дорошенко Ю. О. Передумови реновації застарілого житлового фонду в Україні [Електронний ресурс] / Ю. О. Дорошенко, А. В. Мережко // Теорія та практика дизайну: збірник наукових праць. – 2020. – Вип. 20. – С. 51-67. – DOI: 10.18372/2415-8151.20.15050.

17. Зелене повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2022) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf.

References

1. Martsenko, N. (2018). Porivnialno-pravova kharakterystyka poniattia zhytla u natsionalnomu ta mizhnarodnomu pravi [Comparative Legal Characterization of the Concept of Housing in National and International Law]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of jurisprudence*, 4(16), 121–125. <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/559>.

2. Osiichuk, M., Shepotylo, O. (2020). Conflict and well-being of civilians: the case of the Russian-Ukrainian hybrid war. *Econ. Syst.*, 44(1), 100736. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2019.100736>.

3. Trojanek, R., & Gluszak, M. (2022). Short-run impact of the Ukrainian refugee crisis on the housing market in Poland. *Finance Research Letters*, 50, 103236.

4. Wind, B., Ibrahim, B. (2020). The war-time urban development of Damascus: how the geography- and political economy of warfare affects housing patterns. *Habitat Int.*, 96 (November 2019), 102109. doi:10.1016/j.habitatint.2019.102109.

5. Reut, A. G., & Kohatko, Yu. L. (2022). Zhytlova problema v Ukraini na tli viiny 2022 roku [Housing Problem in Ukraine on the Background of War 2022]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 3(49), 123-144. <https://doi.org/10.15407/dse2022.03.123>.

6. Tkachuk, A., & Tretiak, Yu. (16.04.2022). *Pro vidnovlennia ta rehionalnyi rozvytok pislia viiny [On recovery and regional development after the war]*. <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny>.

7. Pilhovi kredyty na zhytlo dlia VPO stanut shche dostupnishymy, – rishennia Uriadu [Concessional housing loans for IDPs will become even more affordable - Government

decision]. (01.11.2022). [https://www.kmu.gov.ua/news/pilgovi-krediti-na-zhitlo-dlya-vp-
stanut-shche-dostupnishimi-rishennya-uryadu](https://www.kmu.gov.ua/news/pilgovi-krediti-na-zhitlo-dlya-vp-
stanut-shche-dostupnishimi-rishennya-uryadu).

8. Pro zbir, obrobku ta oblik informatsii pro poshkodzhene ta znyshchene nerukhome maino vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh viiskovoju ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii [On the collection, processing and accounting of information on damaged and destroyed real estate as a result of hostilities, terrorist acts, sabotage caused by the military aggression of the Russian Federation], Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 26, 2022 № 380. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text>.

9. Kohatko, Yu.L., & Reut A.H. (2022). Sotsialna pidtrymka u vyrishenni zhytlovoho pytannia: mizhnarodnyi dosvid, sytuatsiia v Ukraini [Social Support in Resolving Housing Issues: International Experience and the Situation in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-37>.

10. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3045>.

11. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia tsinovoi stabilnosti u period dii voiennoho stanu 7239 vid 31.03.2022 [Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Ensuring Price Stability during the Period of Martial Law]. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39326>.

12. Pro deiaki zakhody z formuvannia fondiv zhytla, pryznachenoho dlia tymchasovoho prozhyvannia vnutrishno peremishchenykh osib [Some measures for the formation of housing funds intended for temporary residence of internally displaced persons], Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 29, 2022 № 495. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-%D0%BF#Text>.

13. Zabezpechennia zhytлом vnutrishno peremishchenykh osib (VPO) [Providing housing for internally displaced persons (IDPs)]. https://www.minre.gov.ua/sites/default/files/7_rozd.pdf.

14. Danylyshyn, B. (March 20, 2022). Yak derzhava mozhe pidtrymaty biznes v umovakh viiny [How the state can support business in times of war]. *Ekonomichna pravda – Economic truth*. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363>.

15. Kovtun, O.A. (2022). Orhanizatsiini mekhanizmy vidnovlennia zhytlovoho fondu Ukrainy u postvoiennyi period [Organizational Mechanisms for Restoring the Housing Stock of Ukraine in the Postwar Period]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v postvoiennyi period v Ukraini: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Public management and administration in the conditions of war and in the post-war period in Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 38-41). https://lib.iitta.gov.ua/730934/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%A2%D0%BE%D0%BC%20%D0%86%D0%86.pdf.

16. Doroshenko, Yu. O., & Merezhko, A. V. (2020). Peredumovy renovatsii zastariloho zhytlovoho fondu v Ukraini [Prerequisites for the renovation of outdated housing stock in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka dyzainu – Theory and practice of design*, 20, 51-67. doi:10.18372/2415-8151.20.15050.

17. Zelene povoienne vidnovlennia Ukrainy: viziia ta modeli. Analitychna zapyska. Resursno-analitychnyi tsentr «Suspilstvo i dovkillia» [Green post-war reconstruction of Ukraine: vision and models. Analytical note. Resource and Analytical Center “Society and Environment”]. (2022). https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf.

Отримано 30.09.2022

UDC 340.12:342.737

Andrii Rogovyi Doctor of Economics, Professor, Professor of Department of Tourism
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)E-mail: rogovoy1976@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5445-214X>ResearcherID: [F-7319-2016](https://orcid.org/0000-0001-5445-214X)**THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE FORMATION
AND IMPLEMENTATION OF UKRAINE'S HOUSING POLICY**

With the war, the housing problem has only gained momentum and created a number of challenges for the state related to ensuring the availability of housing. Large-scale destruction of civilian objects and a significant number of citizens who lost their homes led to migration to safer regions of Ukraine or abroad, which had consequences for the housing market in all regions of Ukraine. An effective response to such turbulence in society and the state requires appropriate elements of the legal regulatory mechanism that can quickly respond to the needs of society. Therefore, the state authorities have taken a number of measures and adopted a number of regulations aimed at addressing the housing needs of citizens who lost their homes as a result of the hostilities. However, the scale of the challenges facing Ukraine today requires not ad hoc solutions, but a coherent state policy that will not only solve current problems, but also create the basis for a new housing policy in Ukraine that is more effective and efficient.

The purpose of this study is to determine the peculiarities of the formation and implementation of Ukraine's housing policy during the war in order to increase the availability of housing for Ukrainian citizens (including those whose housing was destroyed or damaged).

The article analyzes the peculiarities of the formation and implementation of Ukraine's housing policy during martial law. The influence of martial law on housing policy is investigated and ways to improve the institutional mechanisms of housing policy in Ukraine are proposed. The main vectors of development of Ukraine's housing policy in wartime and postwar periods are considered. The author analyzes the priority areas of improvement of Ukraine's housing policy aimed at providing housing for internally displaced persons who lost their homes during the war, military personnel, low-income citizens, etc. The author advocates the position that the policy of restoring the housing stock of Ukraine can be interpreted as a set of various measures in various spheres of the country's activities aimed at rebuilding destroyed and reconstructing damaged housing, establishing construction in accordance with the best international standards, taking into account energy efficiency and urbanism requirements, as well as using innovative approaches and the latest technologies.

Key words: housing policy; housing; martial law; internally displaced persons; military personnel; recovery; reconstruction.

References: 17.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-132-143

УДК: 620.9

JEL Classification: F02

Іван Свиноус

доктор економічних наук, професор

Білоцерківський національний аграрний університет (Біла Церква, Україна)

E-mail: isvinous@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0346-1596>**ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ
В ЄС: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Світові економічні кризи, нафтогазові війни й постійна боротьба за природні ресурси змушують людство дивитися на навколишній світ через призму меркантильних інтересів, завдаючи шкоди природі. Аналізуючи такі тенденції, частина суспільства дедалі більше зосереджує увагу на альтернативних джерелах енергії. Мета статті – аналіз сучасних тенденцій використання альтернативних джерел енергії в країнах ЄС та визначення можливостей їх застосування в Україні. З методів дослідження в роботі використано такі: аналіз, абстрактно-логічний, узагальнення, порівняння, економіко-статистичний та графічний. Розглянуто основні переваги й недоліки застосування альтернативних джерел енергії та механізми їх стимулювання. Проаналізовано тенденції виробництва відновлювальної енергії в країнах ЄС та Україні. Визначено основні напрями співпраці ЄС та України у сфері альтернативної енергетики. Установлено напрями стимулювання альтернативного виробництва в Україні. Визначено податкові важелі впливу на зменшення емісії двоокису вуглецю та впровадження практики використання відновлювальних джерел енергії.

Ключові слова: альтернативна енергетика; екологічне оподаткування; альтернативні джерела енергії; фінансовий механізм; відновлювальна енергія; енергоресурси; Європейський зелений курс; міжнародне співробітництво.

Рис.: 4. Бібл.: 13.

Постановка проблеми. Світові економічні кризи, нафтогазові війни й постійна боротьба за природні ресурси змушують людство дивитися на навколишній світ через призму меркантильних інтересів, завдаючи шкоди природі. Як наслідок, це призводить до зміни клімату, глобального потепління та масового забруднення навколишнього середовища. Аналізуючи такі тенденції, частина суспільства дедалі більше зосереджує увагу на альтернативних джерелах енергії, які допоможуть заощадити ресурси, запобігти екологічним катастрофам та подолати наслідки економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження цього питання знайшли своє відображення у працях таких науковців, як: J. Lowitzsch, J. Maliszewska-Nienartowicz, О. Акименко, Є. Бойко, Г. Варламова, Ю. Гаврилюк, Х. Григор'єва, П. Лежнюк, М. Хоменко, М. Цалан та багато інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Враховуючи сучасну ситуацію у світі та підвищення значення альтернативних джерел енергії на міжнародній арені доволі актуальним є дослідження їхніх особливостей, переваг, недоліків, обсягів виробництва у країнах ЄС та можливості впровадження їхнього досвіду в практику України.

Метою статті є аналіз сучасних тенденцій використання альтернативних джерел енергії у країнах ЄС та визначення можливостей їх застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Після промислової революції в енергетичному балансі багатьох країн домінували викопні види палива (нафта, природний газ, вугілля), що мало серйозні негативні наслідки для клімату та людського здоров'я. $\frac{3}{4}$ викидів парникових газів – це результат спалювання палива для отримання енергії. Щоб зменшити емісію CO₂ і забруднення повітря, світ має швидко перейти до низьковуглецевих джерел енергії – ядерних і відновлюваних технологій.

До найпоширеніших альтернативних джерел енергії належать енергія сонця, вітру, води, біопаливо та інші.

Загальна кількість енергії, яку можна отримати від сонця щороку приблизно в 35 тис. разів перевищує кількість енергії, яку використовує людство, тобто її варто розглядати як один із найперспективніших варіантів у майбутньому.

Витоки сонячної енергії використовували для нагрівання води й повітря та обігріву приміщень; енергію вітру – для відправки кораблів, перекачування води, обмолоту зерна; енергію води – при механічному помелі зерна, для поливу сільськогосподарських культур, приводу лісопилки і фабрик.

Застосування альтернативних джерел енергії має свої переваги (рис. 1) та недоліки (рис. 2).

Сонячна енергія	<ul style="list-style-type: none"> • Універсальність (підходить для електро- й теплопостачання). • Екологічність (у процесі виробництва відсутні шкідливі викиди газів у навколишнє середовище). • Доступність (потрібна лише наявність сонця). • Зручність (процес виробництва автономний та безшумний). • Дешевизна (дешевий процес генерації електроенергії, основні витрати пов'язані з придбанням та обслуговуванням панелей).
Енергія вітру	<ul style="list-style-type: none"> • Невичерпність (особливо актуальна у вітряних районах). • Простота (легка експлуатація після установки обладнання). • Екологічність (не забруднює навколишнє середовище, має найнижчий вуглецевий слід з усіх відновлювальних джерел).
Енергія води	<ul style="list-style-type: none"> • Енергоефективність. • Доступність (наявність широкого асортименту обладнання). • Економія (максимальний результат при мінімальних витратах).
Геотермальна енергія	<ul style="list-style-type: none"> • Універсальність (підходить для електро- й теплопостачання). • Ефективність (стабільне і майже невичерпне джерело). • Автономність (постачання не залежить від доби і пори року).
Біопаливо	<ul style="list-style-type: none"> • Економія (ефективне співвідношення вигід і витрат, стимулювання сільського господарства). • Ефективність (легка відновлюваність).

Рис. 1. Переваги використання альтернативних джерел енергії
Джерело: складено та доповнено автором на основі [5].

У більшості держав-членів ЄС стратегія використання альтернативних джерел енергії набула значення національної ідеї. Практичні заходи з її реалізації починаються з розроблення актів «м'якого права» – Білих та Зелених книг. Першим актом, що регулював дане питання, була Зелена книга Європейської комісії 1996 року, на основі якої в 1997 році прийнята Біла книга «Енергія для майбутнього: відновлювальні джерела енергії», яка окреслила стратегію і план дій ЄС. Основними актами, що регулюють використання і розвиток відновлювальних джерел є Директиви ЄС, які визначають спільні цілі країн-учасниць [1, с. 110].

Нині найпоширенішим фінансовим механізмом заохочення використання альтернативних джерел енергії є «зелений» тариф, «зелений» тариф преміум, тендери, аукціони, гранти, пільгові кредити, податкові й митні пільги. «Зелений» тариф гарантує фіксовану ціну на закупівлю енергії, вироблену з альтернативних джерел, яка буде вищою, ніж у виробників традиційної енергії (незважаючи на ринкові коливання).

Сонячна енергетика

- Нерівномірність і нерегулярність потужностей, пов'язана із мінливістю сонячної активності.
- Потребує великих площ.
- Складність утилізації використаних панелей.

Вітрова енергетика

- Наявність шуму.
- Висока вартість обладнання та великий термін окупності.
- Територіальна обмеженість.
- Потрапляння тварин в лопасті.

Водна енергетика

- Можливість затоплення територій.
- Наявність шуму.
- Можлива загибель риб та рослин внаслідок зменшення рівня кисню в воді.

Геотермальна енергетика

- Насичені токсичними компонентами.
- Вимагають очищення, яке може порушувати природні явища.

Біопаливо

- Тривале відновлення сировини та негативний вплив від добрив, які використовуються при вирощуванні культур. Зміни в землекористуванні.
- Промислове забруднення (при спалюванні виділяються шкідливі речовини).

Рис. 2. Недоліки використання альтернативних джерел енергії
Джерело: складено автором.

«Зелена» надбавка в преміум тарифі є бонусом за екологічність. Вона реагує на ринкові ціни, компенсує державні витрати на виплату «зелених» тарифів, забезпечує підтримку виробництва електроенергії з біомаси.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Система тендерів і аукціонів використовується для розвитку вітрової енергетики. Суть її полягає в тому, що оголошується аукціон на право отримати найвигідніший контракт на будівництво об'єктів зеленої електроенергетики, переможці якого одержують державне фінансування проекту. Гранти спрямовують на впровадження інноваційних технологій альтернативного виробництва. Пільгові кредити характеризуються нижчими відсотковими ставками та довшим терміном погашення [3, с. 139–140].

Механізм фінансування відновлювальної енергетики побудований на основі об'єднання зусиль усіх країн-членів ЄС для досягнення спільної мети. Він полягає в налагодженні взаємодії між країнами-вкладниками та приймаючими країнами, які погоджуються будувати нові проекти альтернативної енергії на власних територіях. Для перших такий механізм дозволяє фінансувати проекти, які є економічно ефективнішими за ті, що можна реалізувати на власні території, а також проекти, які фізично неможливо реалізувати у власних умовах (наприклад, коли немає виходу до моря). Другі отримують інвестиційні вливання без навантаження на держбюджет, нові робочі місця, зниження шкідливих викидів та зменшення залежності від імпорту.

У сучасному виробництві відновлювальної енергії в країнах ЄС до 2017 року домінувала гідроенергетика, потім передові позиції почала посідати вітрова (рис. 3).

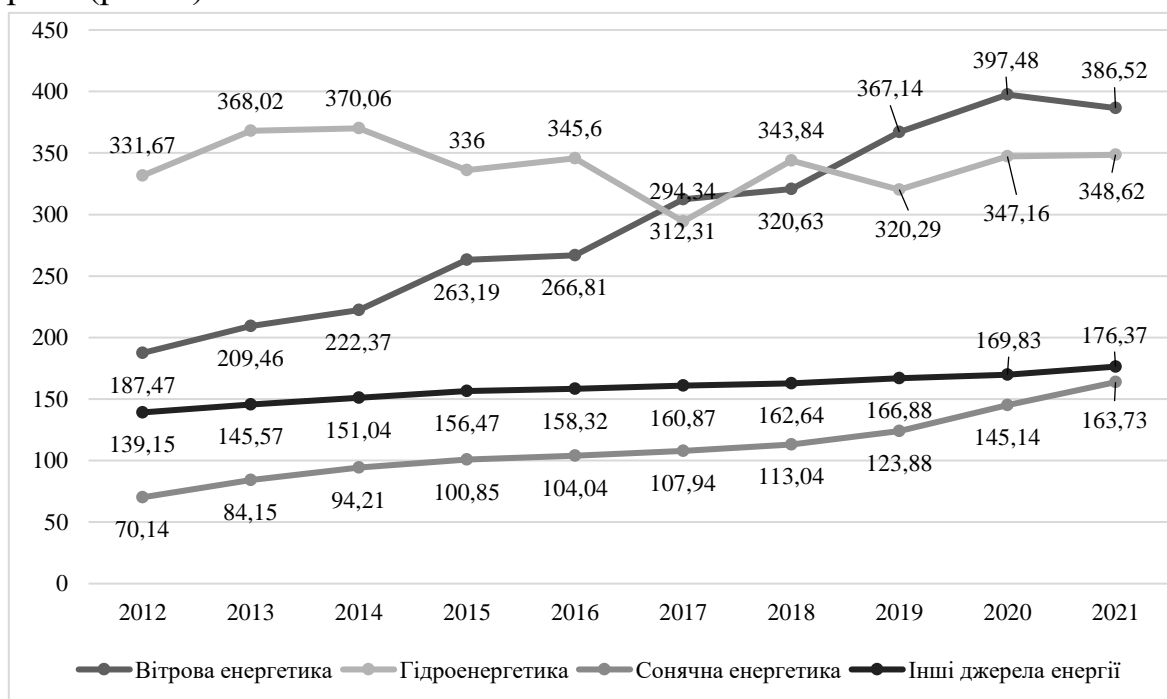

Рис. 3. Виробництво відновлювальної енергії, ТВт·год

Джерело: [11].

У 2012 році переважало виробництво гідроенергії 331,67 ТВт·год (45,5 %); частка вітрової енергії становила 25,7 % (187,47 ТВт·год); сонячної – 9,6 % (70,14 ТВт·год); на інші джерела припало 19,1 % (139,15 ТВт·год).

2021 рік характеризується таким співвідношенням: вітроенергетика – 35,9 % (386,52 ТВт·год); гідроенергетика – 32,5 % (348,62 ТВт·год); сонячна енергетика – 15,2 % (163,73 ТВт·год); інші джерело – 16,4 % (176,37 ТВт·год). Загалом виробництво відновлювальної енергії у 2021 році порівняно із 2012 роком збільшилось на 47,6 %.

У період з 1990 по 2016 рік країни ЄС скоротили викиди вуглекислого газу на 23 % та збільшили виробництво біопалива до 5,5 % від усіх видів палива, що споживаються в регіоні [12].

Зростання використання енергії вітру та сонця дозволило ЄС скоротити видобуток вугілля. У 2000 році майже третина електроенергії в ЄС вироблялася з вугілля (30 %, 800 ТВт·год). До 2015 року він лише трохи знизився до 25 % (705 ТВт·год). Відтоді прискорення вітру та сонячної енергії призвело до скорочення вугілля лише до 16 % (447 ТВт·год) у структурі електроенергії [2].

У 2021 році в ЄС частка валового кінцевого споживання енергії з відновлюваних джерел склала 21,8 %, що приблизно на 0,3 відсоткових пункти нижче, ніж у 2020 році. Скасування обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19, ймовірно, зіграло свою роль у зниженні. Крім того, цьому сприяла зміна законодавчої бази та методології бухгалтерського обліку [9].

Швеція посіла перше місце серед держав-членів ЄС з найбільшою часткою (63 %) відновлювальної енергії у 2021 році. На другому місці Фінляндія з часткою 43 %, на третьому – Литва (42 %). 15 із 27 країн у 2021 році характеризувалися показником нижче середнього (менше за 21,8 %). Найменше значення притаманне Люксембургу (11,7 %) та Мальті (12,2 %).

Німеччина значно залежить від вугільної енергії (31 % протягом 2017-2021 рр.). Виробництво сонячної і вітрової енергії разом становить більшу частину виробництва електроенергії країни (33 %). Франція переважно зосереджена на атомній енергетиці, яка становить більшу частину виробництва електроенергії в країні.

У 2021 році сонячна та вітрова енергія виробили 10 % електроенергії світу. Сонячна енергія зросла на 23 %, а енергія вітру – на 14 %. Усі відновлювальні джерела згенерували близько 38 % світової електроенергії, тоді як вугілля займало 36 %. У 2021 році зростання попиту на електричну енергію у світі досягло позначки +5,4 %. Найбільшу частку генерації електроенергії із вітру та сонця має Данія (52 %) та Люксембург (43 %). У Нідерландах частка вітрової та сонячної енергії лише за два роки зросла з 14 до 25 %, тоді як частка викопного палива впала з 78 до 63 %.

Скорочення частини вугілля було здебільшого викликане зменшенням виробництва електроенергії, що було частково посилене зростанням цін на газ. На перехід від використання газу для виробництва електроенергії до вугілля вплинули 3 фактори 2021 року: у Європі наприкінці року, коли ціни на

газ підскочили, у США під час техаської кризи в лютому 2021 року та в Японії. Оскільки високі ціни на газ можуть протриматись у 2022 році, наш аналіз для Європи показує, що газова криза перериває вихід вугілля з ЄС, і визначає «зміну парадигми», оскільки нові відновлювані джерела енергії замінюють газ замість вугілля.

З 2015 року біоенергетика зросла відповідно до загального попиту на електроенергію, зберігаючи свою частку на рівні 2 % світового виробництва. За той самий проміжок часу сонячна енергія зросла в чотири рази з 1 до 4 %, а енергія вітру майже подвоїлася – з 4 до 7 %.

Зростання гідрогенерації було меншим, ніж загальне зростання електроенергії, тому ринкова частка продовжувала поступове падіння. У 2000 році гідроенергетика займала 18 % світової електроенергії, а до 2021 року цей показник впав до 15 % [8].

Спираючись на мету у 20 % на 2020 рік, оновлена Директива щодо відновлюваної енергії 2018/2001/EU встановила нову обов'язкову ціль щодо відновлюваної енергії для ЄС на 2030 рік у розмірі щонайменше 32 % із застереженням про можливий перегляд у бік збільшення до 2023 року. 18 травня 2022 року Комісія опублікувала план REPowerEU, який визначає відповідні заходи для швидкого зменшення залежності ЄС від російського викопного палива заздалегідь до 2030 року шляхом прискорення переходу на чисту енергію. План REPowerEU базується на трьох компонентах: енергозбереження, виробництво чистої енергії та диверсифікація енергопостачання ЄС. У межах розширення використання відновлюваних джерел енергії в електроенергетиці, промисловості, будівництві та транспорті Комісія пропонує збільшити ціль у директиві до 45 % до 2030 року [10].

Нині серед країн Європи, які найбільше інвестують у чисту енергію, варто відзначити Італію (виділяє майже 8 млрд євро); Іспанія (3 млрд євро), Франція (2 млрд євро).

На енергетичний сектор припадає понад 75 % викидів парникових газів ЄС. Таким чином, збільшення частки відновлюваної енергії в різних секторах економіки є ключовим блоком для досягнення енергетичних і кліматичних цілей ЄС. Заплановано скоротити викиди парникових газів щонайменше на 55 % (порівняно з 1990 роком) до 2030 року та стати кліматично нейтральним континентом до 2050 року.

Важливим етапом аналізу відновлювальної енергетики є порівняння частки первинної енергії з відновлювальних джерел (гідроенергії, сонячної, вітрової геотермальної енергії, біоенергії) у ЄС та Україні (рис. 4).

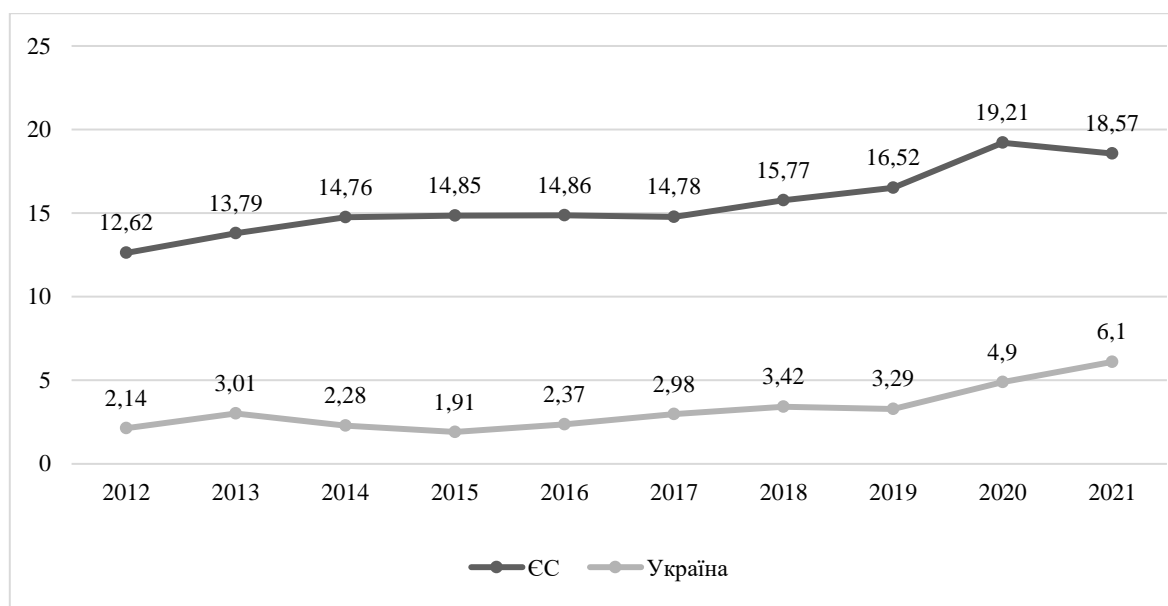

Рис. 4. Частка первинної енергії з відновлювальних джерел (без біопалива), %

Джерело: [11].

В Україні частка первинної енергії з відновлювальних джерел значно нижча ніж у країнах ЄС (в середньому в 7 разів протягом 2012-2016 рр., за винятком 2013, та в 5 разів з 2017 року). 2021 рік свідчить про позитивну тенденцію для України (6,1 %). Протягом 2012-2021 рр. зростання для Європейського союзу становить +5,95 п.п. (+47 %), для України - +3,96 п.п. (+185 %). Серед країн ЄС у 2021 році домінує Швеція (50,92 %).

У світлі війни в Україні сформувалися нові реалізації, які вимагають трансформації енергетичного ринку та різкого прискорення переходу до альтернативних джерел енергії. Російське вторгнення в Україну змусило підвищити ціни на енергоносії в Європі, підвищивши витрати на виробництво. Щоб захистити споживачів енергії ЄС встановили обмеження доходів на сонячні та вітрові генератори, що підірвало довіру інвесторів до нових проєктів. Водночас виробництво сонячної та вітрової енергії дало змогу відмовитися від імпорту близько 70 млрд м³ газу та заощадив 99 млрд дол. США.

Для досягнення кліматичної нейтральності країни ЄС прийняли Європейський Зелений курс, ключовими напрямками якого виступають чиста енергія, зменшення забруднення навколишнього середовища, збереження біорізноманіття та формування стійкої аграрної політики.

Країни ЄС планують до 2030 року ввести в експлуатацію понад 600 ГВт сонячної фотоелектричної електростанції. Також вони досягли згоди щодо механізму коригування кордонів викидів вуглецю. Для того, щоб позбутися залежності від РФ в енергетичних питаннях Німеччина розробила нові будівельні стандарти, за якими будинки стануть на 45 % економніші. Для цього анонсовано збільшення субсидій.

Для зменшення викидів парникових газів у межах Європейської зеленої угоди зосереджено увагу на трьох ключових принципах переходу на чисту енергію: забезпечення безпечного та доступного енергопостачання; розвиток інтегрованого та цифрового енергетичного ринків; надання пріоритетів енергоефективності [6].

Крім того, повинна функціонувати комплексна екологічна політика в кожній країні задля зменшення шкідливого впливу на довкілля за рахунок скорочення об'єкта оподаткування або впровадження нових технологій, які замінюють шкідливі об'єкти на екологічно безпечні, що сприяє технічному розвитку економіки країни в цілому. Важливою компонентою екологічної політики є екологічне оподаткування, що генерує податкові надходження, які, у свою чергу, виступають джерелом фінансового забезпечення заходів з екологізації. Хоча, екологічні податкові надходження будуть вищими, якщо технології зниження рівня забруднення є більш складними та вартісними й меншими – якщо екологічна проблема є більш значною [13].

За даними Європейської агенції довкілля (The European Environment Agency) [2]:

- Європейська зелена угода визнає вирішальну роль оподаткування в переході до більш екологічної та стійкої економіки, і це може стимулювати впровадження екологічних податків у найближчі роки;

- поправки та перегляд поточних схем оподаткування енергоресурсів і ціноутворення на викиди в ЄС, включаючи систему торгівлі викидами ЄС, також призведуть до збільшення доходів у наступному десятилітті;

- декарбонізація європейської економіки неминуче призведе до розмивання бази оподаткування, оскільки поточне оподаткування енергії та схеми ціноутворення на викиди вуглецю значною мірою залежать від невідновлюваних джерел енергії. Важливо знайти правильний баланс між досягненням цілей переходу та підтримкою стабільності доходів, а також перспективними податковими системами з новими джерелами доходів;

- ідея перенесення податків з праці на навколишнє середовище для підтримки цілей сталого розвитку в основному не була реалізована. Оскільки в найближчі десятиліття ЄС зіткнеться з численними фіскальними тисками, дану концепцію (ETR) можна реалізувати як сталу фіскальну реформу, яка охоплює податки з інших джерел доходу, наприклад фінансові операції, земля, багатство.

Серед основних напрямів реалізації Європейської зеленої угоди, до якої доєдналася і Україна, можна виділити наступні: перехід до кліматичної нейтральності; пришвидшення розвитку відновлювальних джерел енергії; зменшення шкідливих викидів в атмосферне повітря; створення нових ринків зелених продуктів; оновлення енергетичної системи; масове використання екологічного транспорту [4].

Співпраця України та ЄС в галузі альтернативної енергетики доцільно спрямувати на виробництво вітрової енергії. Вітряна територія України може додати 320 ГВт наземної та до 251 ГВт морської вітрової енергії, що дозволить частково перекрити дефіцит держав-членів ЄС. Зважаючи на розвиток сонячної енергетики в Україні, після закінчення війни вона також може стати повноцінним об'єктом експорту. Завдяки сильному аграрному сектору Україна може робити вагомий внесок у енергетику біомаси, оскільки налічує великі посівні площі під рослинами, що використовуються для її виробництва.

Стимулювання альтернативного виробництва в Україні можливе за рахунок надання кредитів з низькими ставками, які активно застосовуються в Німеччині та Нідерландах. Адже нині банківська система програми з енергозбереження фінансує здебільшого на загальних підставах. За сприятливих ринкових умов в Україні також доцільно запровадити квотні зобов'язання. Це дозволить обліковувати та прогнозувати обсяги альтернативної електроенергії та сприяти ефективному ціноутворенню. Особливо актуальний даний варіант для важкої промисловості, яка генерує найбільше шкідливих відходів. Ще одним способом стимулювання використання альтернативних джерел енергії є створення енергетичних кооперативів, які поширені в Австрії, Данії, Нідерландах, Німеччині та Швеції. Їх популярність пов'язана з бажанням громадян до децентралізації енергетичного виробництва, яке зосереджене в руках великого бізнесу.

Висновки і пропозиції. У результаті проведеного дослідження встановлено, що до найрозповсюдженіших альтернативних джерел енергії відносяться енергія сонця, вітру, води, біопаливо та інші. Кожне з них має свої переваги та недоліки. Нині механізмом заохочення використання альтернативних джерел енергії є «зелений» тариф, «зелений» тариф преміум, тендери, аукціони, гранти, пільгові кредити, податкові й митні пільги. Проведений аналіз обсягів виробництва відновлювальної енергії в ЄС показав, що до 2012 переважала гідроенергетика, у 2021 її змінила вітрова енергетика. У 2021 році сонячна та вітрова енергія виробили 10 % електроенергії світу. Сонячна енергія зросла на 23 %, енергія вітру на 14 %. Усі відновлювальні джерела згенерували близько 38 % світової електроенергії, тоді як вугілля займало 36 %. В Україні частка первинної енергії з відновлювальних джерел значно нижча ніж у країнах ЄС. Вітрова й сонячна енергія та біомаса можуть стати повноцінним об'єктом експорту з України в Європейський союз. Для стимулювання виробництва чистої енергії в Україні доцільно запровадити кредити з низькими відсотковими ставками, квотні зобов'язання та заохочувати створення енергетичних кооперативів. В частині екологічного оподаткування, як джерела додаткового фінансування альтернативних джерел енергії та інструменту скорочення навантаження на навколишнє природне середовище, варто використати досвід країн ЄС та розробити систему пільг

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

у сфері оподаткування для технологічних підприємств, які ефективно використовують ресурси і встановлюють екологічно ощадне обладнання; встановити прогресивну шкалу ставок екологічного податку, залежно від обсягів емісії; запровадити ліміти на обсяг викидів та скидів шкідливих речовин, підвищити ставки оподаткування понадлімітних обсягів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз можливостей і напрямів впровадження досвіду ЄС у сфері альтернативної енергетики в Україні.

Список використаних джерел

1. Григор'єва Х. Державне стимулювання альтернативної енергетики : порівняльно-правовий аналіз / Х. Григор'єва // Юридичний вісник. – 2021. – № 2021/4. – С. 109–117. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.2223>.
2. Європейська агенція довкілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eea.europa.eu/en>.
3. Платонова Є. С. Стимулювання розвитку альтернативної енергетики за законодавством Європейського союзу / Є. С. Платонова // Юридичний науковий електронний журнал. – 2021. – № 1. – С. 137–142. – DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/32>.
4. Сівовка Ю. Як війна в Україні пришвидшує перехід ЄС на відновлювальні джерела енергії [Електронний ресурс] / Ю. Сівовка, А. Борисенко. – Режим доступу: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/energetichne-pravo/yak-viyna-v-ukrayini-prishvidshue-perehid-es-na-vidnovlyuvalni-dzherela-energiyi.html>.
5. Які бувають альтернативні джерела енергії для дому? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://e-dim.com.ua/yaki-buvayut-alternatyvni-dzherela-energiyi-dlya-domu/>.
6. A clean energy transition [Electronic resource]. – Accessed mode: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/energy-and-green-deal_en.
7. Electricity Market Report 2022. [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.iea.org/reports/electricity-market-report-july-2022>.
8. Jones D. European Electricity Review 2022 [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://ember-climate.org/insights/research/global-electricity-review-2022/>.
9. Renewable energy statistics 2022 [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.irena.org/publications/2022/Jul/Renewable-Energy-Statistics-2022>.
10. Renewable energy targets. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-targets_en.
11. Ritchie H. Renewable Energy [Electronic resource] / H. Ritchie, M. Roser, P. Rosado. – Accessed mode: <https://ourworldindata.org/energy>.
12. Selin N. E. Renewable energy [Electronic resource] / N. E. Selin. – Accessed mode: <https://www.britannica.com/science/renewable-energy>.
13. Vollebergh H. Environmental taxes and Green Growth / H. Vollebergh. – The Hague : PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, 2012. – 45 p.

References

1. Hryhorieva, Kh. (2021). Derzhavne stymuliuvannia alternatyvnoi enerhetyky : porivnialno-pravovyi analiz [State stimulation of alternative energy : a comparative legal analysis]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, 2021/4, 109–117. <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.2223>.
2. Ievropeiska ahentsiia dovkillia [The European Environment Agency]. <https://www.eea.europa.eu/en>.

3. Platonova, Ye. (2021). Stymuliuvannia rozvytku alternatyvnoi enerhetyky za zakonodavstvom Yevropeiskoho soiuzu [Stimulation of the development of alternative energy according to the legislation of the European Union]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 1, 137–142. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/32>.

4. Sivovka, Yu., & Borysenko, A. (2022). *Yak viina v Ukraini pryshvydshuie perekhid YeS na vidnovliuvalni dzherela enerhii* [How the war in Ukraine is speeding up the EU's transition to renewable energy sources]. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/energetichne-pravo/yak-viyna-v-ukrayini-prishvidshue-perehid-es-na-vidnovlyuvalni-dzherela-energiyi.html>.

5. Iaki buvauit alternatyvni dzherela enerhii dlia domu? [What are the alternative sources of energy for the home?]. (n.d.). <https://e-dim.com.ua/yaki-buvayut-alternatyvni-dzherela-energiyi-dlya-domu/>.

6. A clean energy transition. (n.d.). *commission.europa.eu*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/energy-and-green-deal_en.

7. Electricity Market Report 2022. (2022). *www.iea.org*. <https://www.iea.org/reports/electricity-market-report-july-2022>.

8. Jones, D. (2022). *European Electricity Review 2022*. <https://ember-climate.org/insights/research/global-electricity-review-2022/>.

9. Renewable energy statistics 2022. (2022). *www.irena.org*. URL: <https://www.irena.org/publications/2022/Jul/Renewable-Energy-Statistics-2022>.

10. Renewable energy targets. (n.d.). *energy.ec.europa.eu*. https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-targets_en.

11. Ritchie, H., Roser, M., & Rosado, P. (n.d.). *Renewable Energy*. <https://ourworldindata.org/energy>.

12. Selin, N. E. (2022). *Renewable energy*. <https://www.britannica.com/science/renewable-energy>.

13. Vollebergh, H. (2012). *Environmental taxes and Green Growth*. The Hague: PBL Netherlands Environmental Assessment Agency.

Отримано 25.11.2022

UDC: 620.9

Ivan Svytnous

Doctor of Economic Sciences, Professor

Bila Tserkva National Agrarian University (Bila Tserkva, Ukraine)

E-mail: isvtnous@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0346-1596>

THE USE OF ALTERNATIVE ENERGY SOURCES IN THE EU: OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR UKRAINE

Global economic crises, oil and gas wars, and the constant struggle for natural resources are forcing humanity to look at the world through the prism of mercantile interests, causing damage to nature. As a result, this leads to climate change, global warming and massive environmental pollution. Analyzing these trends, part of society is increasingly focusing on alternative energy sources. The purpose of the article is to analyze current trends in the use of alternative energy sources in EU countries and to determine the possibilities of their application in Ukraine. The research methods used in the work

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

are the following: analysis, abstract and logical, generalization, comparison, economic and statistical, and graphical. It has been established that the most common alternative energy sources include solar, wind, water, biofuels, and others. Each of them has its advantages and disadvantages. At present, the mechanism for encouraging the use of alternative energy sources in the European Union is the "green" tariff, premium "green" tariff, tenders, auctions, grants, soft loans, and tax and customs benefits. The analysis of renewable energy production trends in the EU showed that hydropower prevailed until 2012. In Ukraine, the share of primary energy from renewable sources is much lower than in the EU. The main areas of cooperation between the EU and Ukraine in the field of alternative energy have been identified. Wind and solar energy and biomass can become a full-fledged object of export from Ukraine to the European Union. It is established that in order to stimulate the production of clean energy in Ukraine, it is advisable to introduce loans with low-interest rates and grace periods, quota obligations and encourage the creation of energy cooperatives. The tax levers' influence on carbon dioxide emissions reduction and the implementation of renewable energy sources usage have been determined.

Keywords: *alternative energy; environmental taxation; alternative energy sources; financial mechanism; renewable energy; energy resources; European Green Deal; international cooperation.*

Fig.: 4. References: 13.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-144-155

УДК 631.15:330.341.1:339.138

JEL Classification: M31, O32

Олександр Луцій

кандидат економічних наук, професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

E-mail: lutsiyalex@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0007-5235-9655>

Валерій Бондаренко

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

E-mail: bondarenkvalm@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6182-6760>

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГУ

У статті проаналізовано умови та складові забезпечення інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору на засадах маркетингу, визначено перелік проблем, що перешкоджають впровадженню інновацій в аграрному секторі та розроблено заходи на покращення стану інноваційного розвитку аграрних підприємств. У статті доведено, що на сьогодні інноваційна діяльність підприємств аграрного сектору не може бути успішною без систематичного проведення маркетингових досліджень, чіткої та ефективної системи надходження та обробки інформації щодо маркетингового середовища. Виявлено основні причини неефективних рішень у процесі планування інноваційної діяльності на підприємствах аграрного сектору. Розроблено механізм забезпечення системи управління інноваційною діяльністю підприємств та модель планування інноваційної діяльності на засадах маркетингу.

Ключові слова: інновація; інноваційна діяльність; забезпечення; маркетинг; механізм; підприємство аграрного сектору.

Табл.: 1. Рис.: 2. Бібл.: 12.

Постановка проблеми. Ефективність ринкової діяльності підприємств аграрного сектору визначається насамперед їхніми наявними конкурентними перевагами, що формуються на інноваційній основі. Для підсилення функціонального забезпечення управління інноваційною діяльністю таких підприємств дуже важливими стають функції встановлення цілей та планування інноваційної діяльності, як однієї з найважливіших управлінських підсистем, що отримала активний розвиток в останні десятиліття. Крім того, треба враховувати надзвичайну важливість застосування маркетингових принципів і підходів у процесі організації інноваційної діяльності та залученні додаткових інвестицій у цю сферу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору активно обговорюються провідними науковцями-економістами. Значну увагу вказаним питанням приділено шляхом аналізу основних методів та інструментів управління агропідприємствами у працях О. Єрмакова, Є. Гнатенко, В. Нагорного [1],

О. Згурської, Т. Сьомкіної, О. Ромащенко, О. Корчинської [2]. Практичні пропозиції стосовно поліпшення методів управління інноваційним розвитком підприємств в умовах орієнтації економіки на глобалізацію надані в наукових працях Н. Вдовенко, О. Ложачевської, С. Родченко, В. Ігнатюк [3], О. Біловодської та співавторів [4]. При цьому в межах дослідження важелів і методів управління вчені наголошували на адаптивному стратегічному плануванні інноваційно орієнтованого конкурентоспроможного підприємства.

Значний внесок у дослідження проблем інноваційного розвитку аграрного сектору на макро- та мікрорівнях здійснили такі українські вчені, як А. Зоргач [5], М. Ільчук, Я. Костецький [6], П. Саблук [7], В. Скрипник [8] та інші. За умов посилення диджиталізації економіки вчені розглядають питання прискорення інноваційного розвитку аграрної сфери, однак є недостатньо опрацьовані аспекти, що потребують обґрунтування методології впровадження інновацій в економічну систему підприємств агросектору. Інноваційний розвиток таких підприємств в Україні залишається недостатньо розкритим. Виникають нові пріоритети: стратегічну роль беруть на себе галузі, що засновані на високих інноваційних технологіях, і ті, що найкраще задовольняють потреби споживачів у інноваційних продуктах. Зазначені проблеми розвитку агробізнесу в Україні зумовлені його переходом на інноваційний тип розвитку, що сприяє досягненню високої якості життя і належного рівня споживання. Стратегії інноваційного розвитку підприємств окремих галузей на засадах маркетингу досліджували у своїх працях С. Ілляшенко, С. Ковальчук, Я. Ларіна [9], інші вчені, що акцентували саме на маркетингових аспектах забезпечення ефективного інноваційного розвитку. Дослідження інноваційної діяльності в умовах ринкової економіки було й залишається актуальним для більшості провідних наукових шкіл, натомість вивчення стратегій та механізмів управління інноваційною діяльністю саме в аграрному секторі та перешкод її впровадження потребує більш детальних та глибоких досліджень.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Базові дослідження відомих як закордонних, так і вітчизняних учених-економістів присвячено аспектам, методам та етапам забезпечення інноваційного розвитку підприємств різних галузей на ринку. І нині можна констатувати, що для досягнення забезпечення сталого та стійкого інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору здійснено формування елементів правового поля, що має сприяти такому інноваційному розвитку. Звертаючи увагу на проголошені резолюцією глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року, з урахуванням особливостей розвитку країни в період війни, доцільно дотриматись визначених в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» п. 9 про створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохопній і сталій індустріалізації, інноваціям та основних орієнтирів

Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [10]. Тому важливого й першочергового значення отримують підходи щодо активізації інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору на засадах маркетингу; пошук важелів управлінського впливу на інноваційну діяльність цих підприємств. Систематизація методів управління, що впливають на активізацію інноваційної діяльності в аграрній сфері є і залишається дуже актуальним для досягнення високого рівня продовольчої безпеки та незалежності України загалом.

Мета статті. Науково обґрунтувати та запропонувати до практичного застосування результати проведених досліджень щодо змісту й основних елементів механізму забезпечення інноваційної діяльності аграрних підприємств на засадах маркетингу.

Виклад основного матеріалу. У стратегії інноваційного розвитку України до 2030 року наголошується, що характеризуючи розвиток інноваційної діяльності в Україні загалом, «попри наявність окремих елементів, відсутня цілісна національна інноваційна система, призначенням якої є створення інноваційних продуктів (або процесів) та їх швидке виведення на ринок» [10, с. 9]. Така система загалом та в окремих секторах, на макро- та мікрорівнях неможлива без ретельного обґрунтованого й розробленого механізму управління інноваціями на засадах маркетингу.

Інноваційна діяльність підприємств нині не може бути ефективною без чіткої та цілісної системи надходження та обробки інформації щодо чинників маркетингового середовища. Завдяки цій системі збору й обробки інформації створюються передумови для швидкого реагування на ринкові виклики, своєчасного оновлення товарного портфеля і технологій, виявлення потреб цільової аудиторії покупців інноваційного продукту. Маркетингова інформаційна система підтримки інноваційних проєктів формується з даних про фінансово-економічний стан розвитку ринкового суб'єкта, пакета науково-технічних даних, результатів оцінювання впливу чинників маркетингового середовища. У процесі розробки інноваційно-інвестиційних проєктів необхідно забезпечувати комплексне вирішення завдань створення власне інноваційного продукту, а також достатню кількість і якість матеріально-технічних засобів, кваліфікованих працівників, новітніх технологій, маркетингової підтримки та інших складових для провадження інноваційного розвитку, що дозволять уникати надмірних витрат на їх розробку та продукування, а також зменшити ймовірні ризики інноваційної діяльності як на самому підприємстві, так і у процесі просування продукту на ринок.

Розвиток підприємств аграрного сектору України нерозривно пов'язаний та зумовлений активним застосуванням інноваційних процесів і технологій, що базується на стратегічному плануванні й використанні інструментарію стратегічного маркетингу. На думку вчених, «стратегія розвитку аграрного

сектору тісно пов'язана з переведенням її галузей та підприємств на високотехнологічну ... основу – це означає перехід до активного застосування інтелектуальних складових з ефективним управлінням виробництвом» [6, с. 269].

Вирішення завдань інноваційного розвитку, які дозволяють досягти цілей підприємствами аграрного сектору, вимагає дотримання певних орієнтирів та принципів підходів: орієнтація на цільового споживача; ефективність розподілу й використання всіх видів ресурсів; зменшення собівартості продукції і скорочення витрат; прискорена розробка новітніх і екологічно чистих технологій.

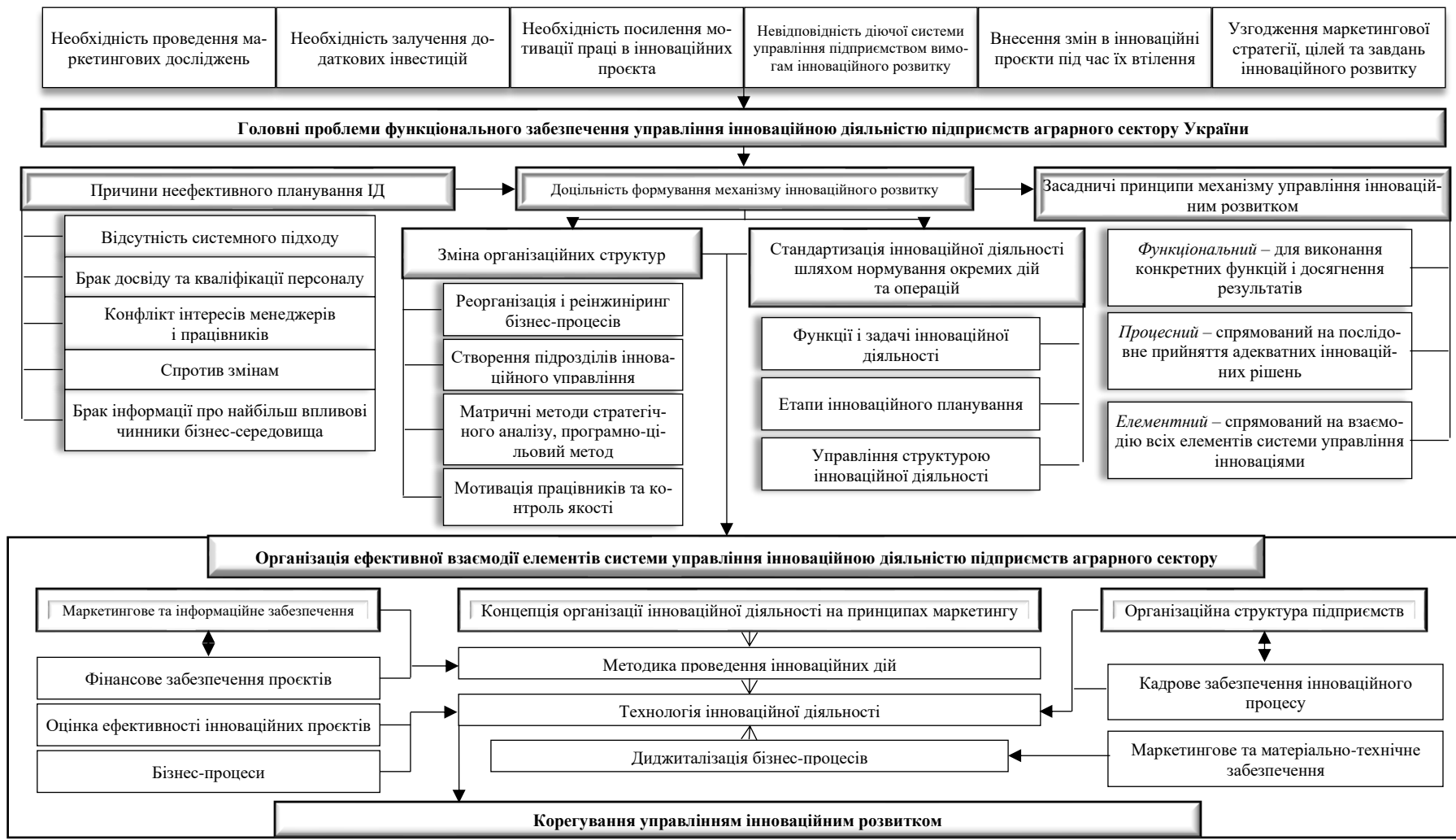
Дослідження маркетингового середовища є неодмінною умовою процесу стратегічного планування на підприємстві. На початковому етапі проведення маркетингового дослідження особливо важливо чітко визначити управлінську проблему, яка потребує свого вирішення на основі інформації, яку надалі буде зібрано в результаті проведення такого дослідження. Не менш важливим на цьому етапі є трансформування управлінської проблеми, для вирішення якої проводиться маркетингове дослідження, на конкретну маркетингову проблему [11]. У такому випадку маркетингову проблему можна сформулювати як вивчення попиту на інноваційну продукцію та вивчення впливу чинників середовища на інноваційну діяльність.

Дослідження стану управління інноваційною діяльністю на підприємствах аграрного сектору дає змогу стверджувати про відсутність досконалої системи маркетингових досліджень, неузгодженість інтеграції функцій планування, організації, мотивації та контролю інноваційних процесів. Недостатньою мірою реалізації цих функцій вбачаємо одну із головних причин низької обґрунтованості інноваційних проєктів (рис. 1).

Це доводить необхідність формування адекватного організаційно-економічного механізму планування інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору як невід'ємної функції управління. Це підтверджується такими твердженнями:

- інноваційні проєкти, що розроблялися в останні кілька років підприємствами аграрного сектору України мали переважно формальний характер та не мали достатнього маркетингового, фінансово-інвестиційного обґрунтування та мотивації працівників;
- відсутність або невідповідність існуючих маркетингових і планово-економічних відділів у структурі управління агропідприємствами, які не дотримуються пріоритетності інноваційних змін у розвитку;
- співробітники значної кількості підприємств аграрного сектору абсолютно незацікавлені в реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів та не мають змоги досягнути встановлених цілей через невдалу структуру управління та брак мотивації.

Водночас значна частина вітчизняних підприємств агросектору вже мали негативний досвід реалізації інноваційних проєктів через помилкові фінансові рішення менеджерів.

Рис. 1. Механізм функціонального забезпечення системи управління інноваційною діяльністю підприємств на засадах маркетингу

Джерело: розроблено авторами з використанням [12].

Проведення маркетингових досліджень потреб споживачів та чинників маркетингового середовища, запровадження механізму функціонального забезпечення управління інноваційною діяльністю підприємств аграрного сектору забезпечить, на нашу думку, адекватне реагування на непередбачувані виклики бізнес-середовища в умовах турбулентності ринків (див. табл.).

Таблиця

Причини неефективних рішень при плануванні інноваційної діяльності на підприємствах

Причини неефективних рішень у процесі планування ІД*	Наслідки	Варіанти вирішення
Відсутність системного підходу до планування інноваційної діяльності	Плани необґрунтовані, позитивні результати ринкової діяльності відсутні	Удосконалення системи планування ІД, посилення контролю, заохочення працівників до висування нових ідей
Недостатній рівень проведення маркетингових досліджень або їх відсутність	Інноваційна продукція не має достатнього попиту, не завжди знаходить свого споживача	Регулярне та своєчасне проведення маркетингових досліджень згідно з визначеною маркетинговою проблемою та метою
Неузгодженість потребами оперативного управління зі стратегічними цілями інноваційного планування	Розпорошення ресурсів, порушення часових орієнтирів планування	Розподіл функцій ІД між конкретними відділами (та керівниками)
Брак досвіду у сфері планування ІД	Прорахунки в проєкті, порушення його виконання	Підвищення кваліфікації, залучення професійних консультантів
Супротив змінам, ігнорування ролі планування ІД в системі управління	Неприйняття працівниками будь-яких нововведень	Суттєва зміна структури управління, способу мислення, залучення до процесу ІД
Неузгодженість автоматизації розрахунків у проєкті з аналітичними даними, недооцінка чинників впливу зовнішнього середовища	Розходження між розрахунковими та поточними показниками, брак релевантної інформації	Удосконалення методики розрахунків, їх автоматизація, оцінювання релевантності /даних, відслідковування змін у зовнішньому середовищі

* ІД – інноваційна діяльність.

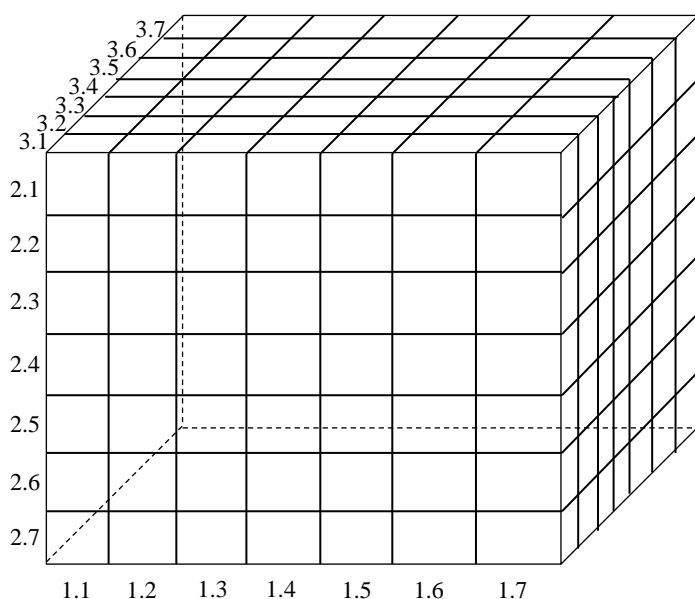
Джерело: сформовано авторами.

Ґрунтуючись на результатах праць [1; 3; 5; 6; 9] встановлено, що системний підхід до функціонального забезпечення управління інноваційною діяльністю сприяє досягненню її максимальної ефективності. Головною умовою створення та впровадження механізму управління інноваційною діяльністю підприємств аграрного сектору виступає розробка методичних засад його формування, реалізація створить підґрунтя для впровадження на цих підприємствах обґрунтованих практичних рекомендацій, новітніх форм,

та методів інноваційної діяльності. Тобто створення організаційно-економічного механізму функціонального забезпечення інноваційної діяльності сформує передумови щодо: дотримання принципів інноваційної діяльності в агросекторі; формалізації її ринкових цілей та завдань; розробки алгоритмів щодо пошуку й урахування нових ідей та впровадження нововведень; визначення ефективності інновацій з погляду їхнього впливу на прибутковість і вартість с.-г. підприємств як ринкових одиниць.

З позиції стратегічного управління підприємствами, частиною якого власне є планування інноваційної діяльності, та з урахуванням маркетингової орієнтації, доцільно змінювати й адаптувати склад і методи управлінської діяльності на підприємствах аграрного сектору, їх внутрішню організацію з метою досягнення високих економічних результатів, зокрема, налагодження ефективного маркетингового планування й реалізації вдалих інноваційно-інвестиційних проєктів. У зв'язку з цим можемо стверджувати, що для реалізації організаційно-економічного механізму забезпечення інноваційної діяльності підприємствам аграрного сектору доцільно розробляти сценарії реагування на зовнішні чинники впливу, які б відповідали динаміці турбулентних змін на агропродовольчих ринках України. Виклики, що виникли унаслідок військово-політичної ситуації та економічного колапсу поставили українські підприємства аграрного сектору перед вимушеною необхідністю радикальних змін у системі управління, що потребує найвищого рівня проведення маркетингових досліджень ринку, планування, організації та контролю інноваційної діяльності.

Таким чином, з урахуванням вищенаведеного аналізу, вважаємо за доцільне запропонувати логічну модель організаційно-економічного механізму функціонального забезпечення системи управління інноваційною діяльністю підприємств аграрного сектору (рис. 3). Тривимірність цієї моделі пов'язана з розподіленням функцій інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств за декількома напрямками. Безумовно, що наведений перелік функцій є неповним та доволі умовним, так, наприклад, у межах функції 2.5 – «Фінансове планування» можна виділити планування витрат, грошових потоків, план доходів та витрат, показники економічної ефективності інноваційного проєкту та ін. Водночас наведені функції цілком можливо вважати базовими для створення адекватної моделі організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю підприємств аграрного сектору України.

1. Види функцій у процесі інноваційно-інвестиційного планування.

- 1.1. Розробка організаційного механізму інноваційного планування.
- 1.2. Маркетингові дослідження.
- 1.3. Інноваційна діяльність (продукування ідей).
- 1.4. Пошук та оцінка нових технологій.
- 1.5. Розробка інвестиційного плану.
- 1.6. Пошук інвестора та наукове обґрунтування проекту.
- 1.7. Контроль над реалізацією інноваційно-інвестиційного проекту та його корегування.

2. Етапи процесу інноваційного планування.

- 2.1. Ситуаційний аналіз та визначення маркетингової та виробничої проблеми.
- 2.2. Цілепокладання, визначення завдань та шляхів їх розв'язання.
- 2.3. Планування маркетингових заходів.
- 2.4. Планування виробничої програми.
- 2.5. Фінансове планування.
- 2.6. Оцінка ризиків.
- 2.7. Оцінка економічної ефективності інноваційного проекту.

3. Елементи організаційно-економічного механізму.

- 3.1. Інформаційне забезпечення.
- 3.2. Підбір персоналу і команди.
- 3.3. Організаційна структура управління.
- 3.4. Фінансові засоби.
- 3.5. Методика планування.
- 3.6. Технологія планування.
- 3.7. Автоматизація процедур планування.

Рис. 3. Тривимірний механізм інноваційного планування на підприємствах аграрного сектору на засадах маркетингу
Джерело: розроблено авторами.

Розмірність запропонованої моделі становить $7 \times 7 \times 7 = 343$ комірки, кожна з яких певним чином пов'язана з трьома сторонами планування як процесу, що дозволяє управляти інноваційною діяльністю конкретного агропідприємства. Модель наочно демонструє складність та багатоманітність взаємозв'язків між елементами планування ІД на підприємстві, необхідність дотримання системного підходу, можливість оцінювання впливу різних чинників середовища на рівень обґрунтованості інноваційного проекту. Так, наприклад, елемент 1.5-2.3-3.1 є графічним відображенням інформаційної підтримки розробки плану маркетингу в межах розрахунків показників плану інноваційної діяльності та визначення перспектив зростання дохідності підприємства. Під цією процедурою ми розуміємо обробку та формалізацію даних маркетингових досліджень з різних доступних джерел

інформації та їх використання під час розробки плану маркетингу в межах певного інноваційного проєкту. Елемент 1.3-2.2-3.3 надає змогу враховувати фактор відповідності організаційної структури управління на підприємстві процесу визначення цілей та завдань його інноваційної діяльності.

У процесі організації інноваційного планування на підприємствах аграрного сектору вважаємо за доцільне враховувати також основні принципи формування організаційно-економічного механізму функціонального забезпечення системи управління інноваційною діяльністю, а саме: цілеспрямованість, системність, ефективність у використанні, оптимальність, комплексність запланованих заходів, багатоваріантність, надійність, наукова обґрунтованість, автоматизація бізнес-процесів та аналітичних розрахунків. Створення такого організаційно-економічного механізму важко уявити у вигляді звичайного переліку обов'язкових дій або нормативно визначених правил чи регламентів. Реалізація функції інноваційного планування виглядає, за великим рахунком, як концепція впровадження в практику науково обґрунтованих методик у межах стратегічного маркетингового управління підприємствами аграрного сектору України.

Висновки і пропозиції. Таким чином, організаційно-економічний механізм забезпечення інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору має базуватися на систематичному проведенні маркетингових досліджень, отриманні релевантної інформації щодо потреб споживачів інноваційних продуктів та впливу чинників маркетингового середовища. Вирішення завдань інноваційного розвитку, які дозволяють досягти цілей підприємствам аграрного сектору, включає нагальну потребу в дотриманні принципів: орієнтація на цільового споживача; ефективність розподілу й використання ресурсів; скорочення витрат; прискорена розробка новітніх агротехнологій. До причин неефективних рішень у процесі планування інноваційної діяльності на підприємствах належить відсутність системного підходу до планування, недостатність маркетингових досліджень для прийняття обґрунтованих рішень, недостатня залученість та мотивація працівників, відсутність досвіду, супротив змінам, недооцінка чинників впливу зовнішнього середовища. Розроблений авторами механізм функціонального забезпечення системи управління інноваційною діяльністю підприємств на засадах маркетингу має включати блоки виявлення проблем, організації ефективної взаємодії елементів системи управління інноваційною діяльністю підприємств аграрного сектору та корегування управління інноваційним розвитком на маркетингових засадах.

Список використаних джерел

1. Єрмаков О. Ю. Інноваційне забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні : монографія / О. Ю. Єрмаков, Є. Ю. Гнатенко, В. В. Нагорний. – К. : ФООП Ямчинський О. В., 2019. – 183 с.
2. Formation of market-oriented enterprises' management system in the direction of intensification of innovative processes / O. Zghurska, T. Somkina, O. Romashchenko, O. Korchynska // Journal of Hygienic Engineering and Design (Food Production and Processing). – 2021. – Vol. 35. – Pp. 129-138.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

3. Управління системою адаптивного стратегічного планування інноваційно орієнтованого конкурентоспроможного підприємства в умовах глобалізації та COVID-19 / О. М. Ложачевська, Н. М. Вдовенко, С. С. Родченко, В. В. Ігнатюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2022. – № 1 (248). – С. 53-60.

4. Globalization impacts on the structure of ukraine's economy: Innovations challenges for management in digitalization, social and economic transformations / O. Bilovodska, N. Mykhalchyshyn, S. Komarynets, L. Seniv, V. Humeniuk, I. Kantsir // Journal of Information Technology Management. – 2021. – Т. 13. – Р. 20-34.

5. Зоргач А. М. Формування результативної системи управління інноваційно-інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств / А. М. Зоргач // Економіка АПК. – 2015. – № 8. – С. 65–72.

6. Костецький Я. І. Стратегія формування і розвитку аграрного сектору України: теорія і практика : монографія / Я. І. Костецький. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – 356 с.

7. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, Л. І. Курило та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.

8. Скрипник В. В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / В. В. Скрипник // Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». – 2021. – № 20. – С. 19-24.

9. Ларіна Я. С. Інноваційні стратегії розвитку підприємств аграрного сектора економіки України / Я. С. Ларіна // Економічні інновації. – 2015. – Вип. 60(1). – С. 260-269.

10. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р.

11. Федорченко А. В. Бенчмаркінг / А. В. Федорченко, Я. С. Ларіна, Ю. Б. Ремезь. – Одеса : Олді-Плюс, 2022. – 470 с.

12. Навроцька Т. А. Дослідження стану функціонального забезпечення управління інноваційною діяльністю на підприємствах авіабудування / Т. А. Навроцька // Молодий вчений. – 2015. – № 8 (23), ч. 1. – С. 76-80.

References

1. Yermakov, O.Iu., Hnatenko, Ye.Iu., & Nahorny, V.V. (2019). *Innovatsiine zabezpechennia rozvytku silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini [Innovative support for the development of agricultural production in Ukraine]*. FOP Yamchynskyi O.V.

2. Zghurska, O., Somkina, T., Romashchenko, O., & Korchynska, O. (2021). Formation of market-oriented enterprises' management system in the direction of intensification of innovative processes. *Journal of Hygienic Engineering and Design (Food Production and Processing)*, 35, 129-138.

3. Lozhachevska, O.M., Vdovenko, N.M., Rodchenko, S.S., & Ihnatiuk, V.V. (2022). Upravlinnia systemoiu adaptivnoho stratehichnoho planuvannia innovatsiino oriientovanoho konkurentospromozhnoho pidprijemstva v umovakh hlobalizatsii ta COVID-19 [Management of the system of adaptive strategic planning of an innovatively oriented competitive enterprise in the conditions of globalization and COVID-19]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 1(248), 53–60.

4. Bilovodska, O., Mykhalchyshyn, N., Komarynets, S., Seniv, L., Humeniuk, V., & Kantsir I. (2021). Globalization impacts on the structure of ukraine's economy: Innovations challenges for management in digitalization, social and economic transformations. *Journal of Information Technology Management*, 13, 20-34.

5. Zorhach, A.M. (2015). Formuvannia rezultatyvnoi systemy upravlinnia innovatsiino-investytsiinoiu diialnistiu silskohospodarskykh pidprijemstv [Formation of the efficient system of administration of innovative and investment activity of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK – Economics of APC*, 8, 65–72.

6. Kostetskyi, Ya.I. (2017). *Stratehiia formuvannia i rozvytku ahrarnoho sektoru Ukrainy: teoriia i praktyka [Strategy of formation and development of the agricultural sector of Ukraine: theory and practice]*. TNEU.

7. Sabluk, P.T., Shpykuliak, O.H., & Kurylo, L.I. (2010). *Innovatsiyna diyalnist v ahrarniy sferi: instytutsionalnyy aspekt [Innovation activity of agrarian sphere: institutional aspect]*. NNTS “IAE”.

8. Skrypnyk, V.V. (2021). *Innovatsiinyi rozvytok ahrarnykh pidpriemstv Ukrainy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [Innovative development of agricultural enterprises of Ukraine: current state, problems and development prospects]*. *Ekonomichnyi visnyk NTUU “Kyivskiy politekhnichnyi instytut” – Economic Bulletin of NTUU “Kyiv Polytechnic Institute”*, 20, 19-24.

9. Larina, Y.S. (2015). *Innovatsiini stratehii rozvytku pidpriemstv ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy [Innovative strategies for the development of enterprises in the agrarian sector of the economy of Ukraine]*. *Ekonomichni innovatsii – Economic innovations*, 60(1), 260-269.

10. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku [Main page of “Legislation of Ukraine”], Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 07.10.2019 № 526-p.

11. Fedorchenko, A.V., Larina, Ya.S., & Remez, U.B. (2022). *Benchmarking [Benchmarking]*. Oldi+.

12. Navrotska, T.A. (2015). *Doslidzhennia stanu funktsionalnoho zabezpechennia upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu na pidpriemstvakh aviabuduvannia [Study of the state of functional support of management of innovative activity at aircraft construction enterprises]*. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 8(23)(1), 76-80.

Отримано 15.11.2022

UDC 631.15:330.341.1:339.138

Oleksandr Lutsii

PhD in Economic Sciences,

Professor of the Department of Marketing and International Trade

National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

E-mail: lutsiyalex@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0007-5235-9655>

Valerii Bondarenko

Doctor of Economics, Professor,

Professor of the Department of Marketing and International Trade

National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

E-mail: bondarenkvalm@gmail.com **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6182-6760>

MECHANISM FOR ENSURING THE INNOVATIVE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL SECTOR ENTERPRISES ON THE BASIS OF MARKETING

The article analyzes the conditions and components of ensuring the innovative development of agricultural sector enterprises on the basis of marketing, identifies a list of problems that prevent the introduction of innovations in the field of agricultural production and promotion of innovative agricultural products to the market, and develops scientifically based measures aimed at improving the state of innovative development of agricultural enterprises. The purpose of the article is to

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

scientifically substantiate and propose for practical application the results of the conducted research on the content and main elements of the organizational and economic mechanism of ensuring the innovative activity of agricultural sector enterprises on the basis of marketing. The article proves that today the innovative activity of enterprises in the agrarian sector cannot be successful without systematic marketing research, a clear and effective system of receiving and processing information about the internal and external marketing environment. A mechanism for ensuring the management system of innovative activity of enterprises on the basis of marketing has been developed. Solving the tasks of innovative development, which allow the agrarian sector enterprises to achieve their goals, includes the urgent need to adhere to the principles: targeting the target consumer; efficiency of allocation and use of resources; cost reduction; accelerated development of the latest agricultural technologies. The reasons for ineffective decisions in the process of planning innovative activities at enterprises include the lack of a systematic approach to planning, insufficient marketing research to make informed decisions, insufficient involvement and motivation of employees, lack of experience, resistance to changes, and underestimation of factors affecting the external environment. The mechanism developed by the authors for the functional support of the system of management of the innovative activity of enterprises on the basis of marketing should include blocks for identifying problems, organizing the effective interaction of the elements of the system of managing the innovative activity of enterprises in the agrarian sector, and adjusting the management of innovative development on the basis of marketing. The main causes of inefficient decisions in the process of planning innovative activities at enterprises of the agrarian sector have been identified. The organizational and economic mechanism of innovative planning in enterprises of the agrarian sector on the basis of marketing has been developed. It is substantiated that the introduction into practice of systematic marketing research of the external environment and consumer needs will contribute to the development of innovative projects effective in terms of the market, which will lead to an increase in demand for such products and ensure sustainable economic development of enterprises in the agrarian sector.

Key words: *innovation; innovative activity; provision; marketing; mechanism; agrarian sector enterprise.*

Table: 1. Fig.: 2. References: 12.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-156-163

УДК 330.1:338.2

JEL Classification: D 81

Тетяна Ткаченко

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

E-mail: tatvla@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2424-6123>

Scopus Author ID: [57216484536](https://orcid.org/0000-0002-2424-6123)

УПРАВЛІНСЬКИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОЇ ПАРАДИГМИ

У статті досліджено засади управління системою економічної безпеки промислових підприємств в умовах дії конкурентної парадигми. Обґрунтовано, що система економічної безпеки підприємства дає можливість розробляти та впроваджувати необхідні стратегії розвитку підприємства, нівелювати вплив внутрішніх та зовнішніх загроз, підтримувати та нарощувати рівень конкурентоспроможності на ринку. Доведено, що управління системою економічної безпеки в умовах конкурентної парадигми виступає частиною управління промисловим підприємством та спрямовується на цілі економічної безпеки, що орієнтується на своєчасне виявлення, запобігання, протидію та убезпечення від внутрішніх та зовнішніх загроз. Управління системою економічної безпеки промислового підприємства спрямовується на сприяння стійкого економічного розвитку підприємства, підвищення його конкурентоспроможності, формування та нарощення його фінансового, кадрового, інтелектуально-інноваційного, виробничого та інших потенціалів, та одночасно на створення системи захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз розвитку. Управління економічною безпекою промислового підприємства в умовах конкурентної парадигми передбачає управління, що ґрунтується на таких принципах, як ефективність, доцільність, координація, відповідальність, безперервність, законність, унікальність та адаптивність. Управління економічною безпекою промислового підприємства в умовах конкурентної парадигми повинно бути спрямовано на вирішення таких завдань, як, по-перше, розроблення чіткої ієрархічності шляхів уникнення можливих загроз та мінімізації впливу їхнього негативного прояву на функціонування промислового підприємства; по-друге, запровадження та підвищення ролі інформаційно-аналітичної діяльності в роботі безпекових служб; по-третє, забезпечення конфіденційності та прозорості інформації щодо діяльності підприємства.

Ключові слова: економічна безпека; система; управління; конкурентна парадигма; розвиток підприємства.

Рис.: 1. Бібл.: 14.

Постановка проблеми. Стійкий розвиток підприємства залежить від ступеня його захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує система економічної безпеки. Система економічної безпеки підприємства дає можливість передбачити, вчасно та адекватно відреагувати на загрози. Сучасні тенденції економічного розвитку, що супроводжуються воєнними діями на території України внаслідок вторгнення Російської Федерації, вказують на необхідність приділяти ще більше уваги системі економічної безпеки підприємства, що зумовлює актуальність дослідження в цій площині. Система економічної безпеки підприємства дає можливість розробляти та впроваджувати необхідні стратегії розвитку підприємства, нівелювати

вплив внутрішніх та зовнішніх загроз, підтримувати та нарощувати рівень конкурентоспроможності на ринку. Це зумовлює удосконалення засад управління системою економічної безпеки на промислових підприємствах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему економічної безпеки промислових підприємств активно розглядали такі науковці, як: О. В. Ареф'єва [1], О. І. Барановський, М. А. Бендиков, В. В. Бобиль [2], З. С. Варналій, Т. Г. Васильців [4], З. С. Варналій, О. І. Вівчар, О. М. Вовк [5], В. В. Горшкова, Г. А. Іващенко, О. В. Ілляшенко, А. М. Ковальчук, Г. В. Козаченко, І. Ф. Корієнко, О. М. Ляшенко, І. П. Мігус, М. І. Небова, Є. І. Овчаренко, І. П. Отенко, В. М. Пономарьов, О. А. Сороківська, С. О. Тульчинська [10], В. Ю. Худолей, С. М. Шкарлет [14] та інші.

Метою статті є обґрунтування засад управління системою економічної безпеки промислових підприємств в умовах дії конкурентної парадигми.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковому доробку в цій темі, необхідно зазначити, що управлінню системою економічної безпеки в умовах конкурентної парадигми приділено недостатньо уваги та вимагатиме подальших досліджень з метою їх практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу. М. І. Небова та Ю. В. Міронова під системою економічної безпеки підприємства розуміють певний структурний комплекс, що містить стратегічні та тактичні заходи, спрямовані на забезпечення підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та можливості формування неповторних здатностей протистояти загрозам у майбутньому [8, с. 25].

Інші науковці систему економічної безпеки підприємства розглядають, як: по-перше, сукупність елементів, що включає об'єкти, суб'єкти та взаємодії між ними; по-друге, сукупність функціональних складових економічної системи (фінансових, ресурсних, технологічних, виробничих, трудових, силових, інформаційних, інноваційно-інвестиційних); по-третє, сукупність підрозділів підприємства, що здійснюють узгоджену діяльність щодо забезпечення економічної безпеки підприємства [1; 7; 14].

Розглядаючи механізм управління промислового підприємства, науковці [3; 5; 11; 13] вбачають сукупність управлінських, економічних, мотиваційних засобів поєднання інтересів підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища, що надає можливість забезпечити підприємству стійкий розвиток. Система управління промисловим підприємством передбачає наявність органів управління, комунікаційні канали, головну мету та набір цілей, стратегем, методів, технологій, інструментів, процедур, розпоряджень [13, с. 177].

Це дає можливість зазначити, що управління системою економічної безпеки в умовах конкурентної парадигми виступає частиною управління промисловим підприємством та спрямовується на цілі економічної безпеки підприємства, що направлені на своєчасне виявлення, запобігання, протидію та забезпечення від внутрішніх та зовнішніх загроз. Управління системою економічної безпеки промислового підприємства спрямовується на сприяння

стійкому економічному розвитку підприємства, підвищення його конкурентоспроможності, формування та нарощення його фінансового, кадрового, інтелектуально-інноваційного, виробничого та інших потенціалів, та одночасно створення системи захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз розвитку.

Отже, під управлінням системою економічної безпеки в умовах конкурентної парадигми слід розуміти сукупність цілеспрямованих дій, що засновані на концептуальному підході відповідно до функціоналів економічної безпеки, цілей із використанням відповідних методів та інструментарію управління, спрямованих на забезпечення стабільного розвитку промислового підприємства в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз. Управління економічною безпекою промислового підприємства здійснює важелі організаційно-економічного управління.

Управління розвитком системи економічної безпеки підприємства в умовах конкурентної парадигми передбачає комплексне використання новітніх технологій, форм, методів, способів, креативних управлінських підходів для забезпечення функціонування економічної безпеки з метою протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам розвитку підприємства. При цьому при такому управлінні залучаються інформаційні, фінансові, організаційні та кадрові ресурси (рис. 1).

Рис. 1. Управлінський механізм розвитку системи економічної безпеки на промислових підприємствах в умовах конкурентної парадигми
Джерело: розроблено авторкою.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Управління економічною безпекою промислового підприємства в умовах конкурентної парадигми передбачає управління, що ґрунтується на таких принципах, як:

- ефективність, тобто впровадження обґрунтованих заходів щодо забезпечення системи економічної безпеки з урахуванням часу їх прийняття;

- доцільність, що передбачає те, що заходи та витрати на забезпечення системи економічної безпеки промислового підприємства повинні відповідати засадам раціональності витрат та отриманого від цього ефекту для функціонування підприємства, оскільки сама економічна безпека не є основною метою щодо діяльності промислового підприємства;

- координація, що передбачає забезпечення економічної безпеки стосовно всіх функціональних складових діяльності підприємства, серед яких фінансова, кадрова, технологічна, інноваційна, силова, кадрова та інші складові через взаємодію між різними підрозділами промислового підприємства, а також взаємодії із державними та приватними правоохоронними органами;

- відповідальність, що передбачає наявність відповідальності підрозділів забезпечення системи економічної безпеки за дії або бездіяльність при забезпеченні захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз промислового підприємства;

- безперервність, що передбачає безперервну роботу щодо збору, обробки та аналізу інформації про зовнішнє та внутрішнє середовище для розробки своєчасних управлінських заходів протидії загрозам та нівелювання негативних їхніх проявів щодо функціонування промислового підприємства;

- законність, відповідно до якої повинна збиратися інформація про конкурентів та ринкові кон'юнктурні коливання, а також слідкувати законності дій щодо забезпечення власних інтересів;

- унікальність, що дає можливість промислового підприємству не тільки протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, а й мати конкурентні позиції на ринку за рахунок вчасно вжитих креативних управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки підприємства;

- адаптивність, що передбачає швидкі зміни як в управлінні, так і в самій системі економічної безпеки відповідно до трансформації та появи викликів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Для побудови ефективного механізму управління економічною безпекою промислового підприємства в умовах конкурентної парадигми необхідно враховувати особливості функціонування підприємства, його сферу діяльності, конкуренцію, розмір підприємства та стадію його життєвого циклу, виробничу структуру, інноваційну спрямованість, структуру управління на підприємстві, розвиток корпоративної культури, специфіку діяльності й розташування тощо.

Також ми погоджуємось із твердженням науковців, що управління економічною безпекою промислового підприємства має бути синхронізовано з політикою управління підприємством та його розвитком відповідно до мети, цілей, завдань, функцій та принципів і відповідно до побудови концепції управління економічною безпекою підприємства [2].

Управління економічною безпекою промислового підприємства в умовах конкурентної парадигми повинно бути спрямовано на вирішення таких завдань:

- розроблення чіткої ієрархічності шляхів уникнення можливих загроз та мінімізації впливу їхнього негативного прояву на функціонування промислового підприємства;

- запровадження та підвищення ролі інформаційно-аналітичної діяльності в роботі безпекових служб на підприємстві з урахуванням сучасних можливостей цифрових трансформацій та їх впровадження в систему безпеки та її управління;

- забезпечення конфіденційності та прозорості інформації щодо діяльності підприємства та можливих загроз його функціонування.

Управління економічною безпекою промислового підприємства повинно передбачати превентивні та реактивні заходи, а саме:

- превентивні, що дають можливість запобігати негативним наслідкам дії внутрішніх та зовнішніх загроз за допомогою постійного моніторингу та аналізу ринку та функціонування підприємства, перевірки контрагентів, технічного та інформаційного захисту;

- реактивні, передбачають впровадження в дію заходів захисту діяльності підприємства в результаті виникнення та дії внутрішніх та зовнішніх загроз діяльності промислового підприємства.

Висновки та пропозиції. У результаті дослідження доведено, що управління системою економічної безпеки промислового підприємства в умовах конкурентної парадигми являється частиною загального управління підприємством, що відіграє ключову роль у забезпеченні передбачення, протидії та нівелювання впливу зовнішніх та внутрішніх загроз розвитку підприємства. Управління економічною безпекою промислового підприємства в умовах конкурентної парадигми повинно відповідати таким принципам, як ефективність, доцільність, координація, відповідальність, безперервність, законність, адаптивність та унікальність.

Подальших досліджень вимагають питання, пов'язані з розробкою та впровадженням стратегій управління економічною безпекою промислових підприємств, із урахуванням впливу на економічні процеси воєнних дій унаслідок нападу Російської Федерації на територію України та повоєнного відновлення економічних процесів в Україні.

Список використаних джерел

1. Ареф'єва О. В. Конкурентоспроможність підприємств у міжнародному цифровому просторі : монографія / О. В. Ареф'єва. – К. : ФОП Маслаков, 2019. – 342 с.
2. Бобиль В. В. Економічний розвиток промислових підприємств в умовах фінансової нестабільності: європейський досвід та українські реалії [Електронний ресурс] / В. В. Бобиль, С. С. Дехтяр // Ефективна економіка. – 2021. – № 5. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/5.pdf.
3. Бобиль В. В. Трансформація економічної безпеки промислових підприємств в умовах фінансової нестабільності [Електронний ресурс] / В. В. Бобиль, С. С. Дехтяр // Ефективна економіка. – 2020. – Вип. 7. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.20>.
4. Васильєв О. В. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств / О. В. Васильєв, В. І. Мейта // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2013. – Т. 14, № 2. – С. 138-145.
5. Вовк О. М. Управління розвитком системи економічної безпеки підприємства: теоретичне забезпечення / О. М. Вовк // Приазовський економічний вісник. – 2018. – № 6 (11). – С. 120-124.
6. Данченко О. Б. Стратегічне управління у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства: методичні положення щодо забезпечення / О. Б. Данченко, Ю. А. Поскрипко // Економіка та суспільство. – 2016. – Вип. 6. – С. 111-116.
7. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія / О. М. Ляшенко. – 2-ге вид., перероб. – К. : НІСД, 2015. – 348 с.
8. Небова М. І. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / М. І. Небова, Ю. В. Міронова. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 73 с.
9. Новик І. В. Проблеми та перспективи забезпечення економічної безпеки підприємства в Україні / І. В. Новик // Інфраструктура ринку. – 2020. – Вип. 43. – С. 228-233.
10. Тульчинська С. Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства / С. Тульчинська, О. Солосіч, В. Чорній // Інвестиції: практика та досвід. – 2021. – Вип. 9. – С. 54-58.
11. Тульчинська С. О. Актуальні проблеми підвищення прибутковості комунальних підприємств як фактору економічної безпеки / С. О. Тульчинська, О. С. Солосіч // Агросвіт. – 2019. – № 22. – С. 54-59.
12. Тульчинська С. О. Механізм оцінювання залучення інвестиційних ресурсів як засіб забезпечення економічної безпеки промислових підприємств : монографія / С. О. Тульчинська, Б. П. Чорній, С. В. Салоїд. – К., 2018. – 170 с.
13. Хімич О. В. Система управління економічною безпекою підприємства / О. В. Хімич // Вісник ОНУ імені І. І. Мечнікова. – 2020. – Т. 25. – Вип. 6 (85). – С. 176-180.
14. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія / С. М. Шкарлет. – К., 2007. – 436 с.

REFERENCES

1. Arefieva, O. (2019). *Konkurentospromozhnist pidpriemstv u mizhnarodnomu tsyfrovomu prostori* [Competitiveness of enterprises in the international digital space]. FOP Maslakov.
2. Bobyl, V.V., Dekhtiar, S.S. (2021). *Ekonomichnyi rozvytok promyslovykh pidpriemstv v umovakh finansovoi nestabilnosti: yevropeyskyi dosvid ta ukrainski realii* [Economic development of industrial enterprises in conditions of financial instability: European experience and Ukrainian realities]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 5. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/5.pdf.

3. Bobyl, V.V., Dekhtiar, S.S. (2020). Transformatsiia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv v umovakh finansovoi nestabilnosti [Transformation of the economic security of industrial enterprises in conditions of financial instability]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 7. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.20>.
4. Vasyliiev, O.V., Meita, V.I. (2013). Formuvannia systemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu promyslovykh pidpriemstv [Formation of the economic security management system of industrial enterprises]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, 2, 138-145.
5. Vovk, O.M. (2018). Upravlinnya rozvytkom systemy ekonomichnoyi bezpeky pidpriemstva: teoretychne zabezpechennya [Management of enterprise economic security system development: theoretical aspects]. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk – Priazovsky Economic Bulletin*, 6(11), 120-124.
6. Danchenko, O.B., Poskrypko, Yu.A. (2016). Stratehichne upravlinnia u sferi finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: metodychni polozhennia shchodo zabezpechennia [Strategic management in the field of financial and economic security of the enterprise: methodical regulations regarding provision]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economics and society*, 6, 111-116.
7. Liashenko, O.M. (2015). *Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Conceptualization of management of economic security of the enterprise]*. NISD.
8. Nebova, M.I., Mironova, Yu.V. (2017). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva [Economic security of the enterprise]*. VNTU.
9. Novyk, I.V. (2020). Problemy ta perspektyvy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v Ukraini [Problems and prospects of ensuring the economic security of enterprises in Ukraine]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 43, 228-233.
10. Tulchynska, S., Solosich, O., Chorniy, V. (2021). Vplyv didzhytalizatsii upravlinskykh protsesiv na systemu zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The impact of digitalization of management processes on the system of economic security of the enterprise]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 9, 54-58.
11. Tulchynska, S.O., Solosich, A. (2019). Aktualni problemy pidvyshchennia prybutkovosti komunalnykh pidpriemstv yak faktor ekonomichnoi bezpeky [Actual problems of increasing the profitability of utilities as a factor of economic security]. *Ahrosvit*, 22, 54-59.
12. Tulchynska, S.O., Chornii, B.P., and Saloid, S.V. (2018). *Mekhanizm otsiniuvannia zaluchennia investytsiinykh resursiv yak zasib zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv [The evaluation mechanism of attracting investment resources as a means of ensuring the economic security of industrial enterprises]*.
13. Khimich, O.V. (2020). Systema upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [The economic security management system of the enterprise]. *ONU imeni I.I. Mechnikova – Herald of I. I. Mechnikov ONU*, 25(6(85)), 176-180.
14. Shkarlet, S.M. (2007). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: innovatsiynyy aspekt [Economic security of an enterprise: an innovative aspect]*.

Отримано 13.11.2022

UDC 330.1:338.2

Tatiana Tkachenko PhD in Economics, Associate Professor of Economics and Entrepreneurship
National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

E-mail: tatv1a@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2424-6123>Scopus Author ID: [57216484536](https://orcid.org/57216484536)**ADMINISTRATIVE MECHANISM OF THE ECONOMIC SECURITY SYSTEM DEVELOPMENT IN INDUSTRIAL ENTERPRISES UNDER THE COMPETITIVE PARADIGM'S CONDITIONS**

The substantiation of the principles of management of the system of economic security of industrial enterprises in the conditions of the competitive paradigm has been carried out. It is substantiated that the system of economic security of the enterprise makes it possible to develop and implement the necessary strategies for the development of the enterprise, to level the influence of internal and external threats, to maintain and increase the level of competitiveness in the market. It is proven that the management of the economic security system in the conditions of a competitive paradigm is a part of the management of an industrial enterprise and is aimed at the economic security goals of the enterprise, which are aimed at timely detection, prevention, countermeasures and protection against internal and external threats. The management of the system of economic security of an industrial enterprise is aimed at promoting sustainable economic development of the enterprise, increasing its competitiveness, forming and increasing its financial, personnel, intellectual-innovative, production and other potentials, and at the same time creating a system of protection against external and internal threats to development. Management of the economic security of an industrial enterprise in the conditions of a competitive paradigm involves management based on such principles as: efficiency, expediency, coordination, responsibility, continuity, legality, uniqueness and adaptability. Management of the economic security of an industrial enterprise in the conditions of a competitive paradigm should be aimed at solving such tasks as: first, developing a clear hierarchy of ways to avoid possible threats and minimize the impact of their negative manifestation on the functioning of an industrial enterprise; secondly, introducing and increasing the role of information and analytical activities in the work of security services; thirdly, ensuring the confidentiality and transparency of information regarding the company's activities.

Keywords: economic security; system; management; competitive paradigm; enterprise development.

Fig.: 1. **References:** 14.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-164-174

УДК 338.4-026.15(477)

JEL Classification: L80; O14

Сергій Плуталов

старший викладач кафедри сценічного мистецтва

Луганська державна академія культури і мистецтв (Київ, Україна)

E-mail: si.plutalov@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9155-5324>Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58042000900>**СУЧАСНИЙ КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ
В УКРАЇНІ**

У статті на засадах узагальнення теоретичного та прикладного базису у сфері економіки, права, культури, визначено причини й особливості комерційної діяльності установ культури. Встановлено, що сучасна наука в більшості своїй ототожнює поняття «економічна діяльність», «підприємницька діяльність», «господарська діяльність», «комерційна діяльність». З огляду на те, що в статті розмежовано ці поняття шляхом визначення ключових ознак економічної та підприємницької діяльності. Дослідження сутності категорії «комерційна діяльність» дозволило визначити головну відмінність її від інших видів, яка розкривається у зосередженні уваги на товарообміні чи торгівлі. Концептуалізовано співвідношення економічної, підприємницької, господарської і комерційної діяльності. Доведено, що економічна діяльність є більш широким поняттям, яке вбирає в себе такі види, як підприємницька, господарська та комерційна діяльності. Виокремлено основні види комерційних послуг установ культурної сфери. Встановлено, що основною причиною ведення комерційної діяльності закладами культури є отримання додаткового доходу. З'ясовано, що не всі платні форми соціально-культурної діяльності культурно-освітніх установ, театрів, філармоній, народних колективів та виконавців розглядаються як підприємницькі. Окреслено додаткові як традиційні, так і нові форми фінансування закладів культури. Сформовано сучасний концепт розвитку креативних індустрій в Україні, суть якого полягає у використанні так званого симбіозу форм економічної діяльності для поєднання споживчих, державних і фінансових інтересів закладів культури та збалансування попиту та пропозиції у сфері культурних і креативних індустрій.

Ключові слова: культурні, креативні індустрії; господарська, комерційна, підприємницька, економічна діяльність; заклади культури.

Рис.: 3. Бібл.: 20.

Постановка проблеми. Осмисленню концепту розвитку креативних індустрій передували зміни в Законі України «Про культуру», згідно з якими частину першу статті 1 доповнено пунктом 5¹, а саме визначенням креативних індустрій, які розглядаються як види економічної діяльності, мета якої полягає у створенні доданої вартості й робочих місць на засадах культурного (мистецького) та/або креативного вираження» [14]. З огляду на що, виникає необхідність у переосмисленні традиційних підходів та поглядів до комерційної діяльності в закладах культури на засадах виокремлення причин і особливостей її ведення у «докреативному» періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що в Україні поняття культурних, креативних індустрій є достатньо новими. Причому креативні індустрії, закріплені в законодавстві, а культурні до нині залишаються не врегульованими в українському правовому полі. Крім того, аналіз наявного наукового базису дозволив дійти висновку, що

основоположниками концепції культурних, креативних індустрій є закордонні автори, з-поміж яких Дж. Хокінсон, Р. Флоріда та Ч. Лендрі, П'єр Луїджі Сакко. Завдяки цим представникам науки сформовано ключові положення щодо тлумачення креативної економіки, розроблено термінологічний апарат у сфері індустрій, який продовжує наповнюватися та набирати нових сенсів. Є певні нароби в методичній базі, зокрема в оцінці соціально-економічних результатів від ведення комерційної діяльності закладами культури. Проблема та перспективи розвитку креативних індустрій відображені у працях учених Інституту регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України С. Давимуки, Л. Федулової [8], І. Бахова, Е. Бойченко, Н. Мартинович, Т. Ніч, Т. Окольнічої, В. Вінниченка [20, с. 1668-1676] та інших. Однак з огляду на динамічність соціально-економічного прогресу у світі докорінним чином змінюються як фундаментальні підходи, методи, так і прикладний інструментарій діагностики функціонування, розвитку культурних, креативних індустрій зокрема та креативної економіки загалом.

З огляду на це, **мета статті** полягає в дослідженні причин, особливостей ведення комерційної діяльності закладами культури для окреслення сучасного концепту розвитку креативних індустрій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Окреслення причин і особливостей комерційної діяльності установ культури передусім вимагає з'ясування сутності категорії «комерційної діяльності». Аналіз нормативно-правової бази дозволив встановити, що на сьогодні це поняття не закріплено законодавчо. Однак згідно зі статтею 42 Конституції України «кожен громадянин має право на підприємницьку діяльність (ПД), яка не заборонена законом» [14]. У Законі України «Про підприємництво» також не має чіткого визначення щодо підприємницької діяльності, однак у ньому зазначено, що підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності в порядку, встановленому законодавством [16]. Згідно зі статтею 3 Господарського кодексу України «Господарська діяльність та господарські відносини», мета господарської діяльності (ГД) полягає у виготовленні та реалізації продукції, наданні послуг чи виконанні робіт суб'єктами господарювання у сфері суспільного виробництва [19]. Крім того, у Господарському кодексі акцентується на тому, що господарська діяльність здійснюється для досягнення соціально-економічних результатів і одержання прибутку.

Покладаючись на подані в законодавстві визначення, важко встановити ключові відмінності цих понять. З огляду це можна стверджувати, що вони ототожнюються. Про це, зокрема, зазначають у своїх дослідженнях такі економісти А. Рубинштейн (2007), Е. Грін (2003); регіоналісти І. Вахович, О. Чуль (2014), С. Давимука, Л. Федулова (2017); культурологи В. Вовкун

(1995), В. Кравченко (2015), правознавці В. Щербина (2003), В. Тісунова, А. Бондарчук (2009) та ін. Крім того, ні комерційна, ні економічна діяльність в українському законодавстві не закріплені. Для вирішення цієї проблеми нами узагальнено визначення раніше проведених досліджень інших авторів з цієї проблеми. Це дозволяє стверджувати, що економічна діяльність є більш широким поняттям, аніж комерційна чи підприємницька. Останні є проявами економічної діяльності, кожен із зазначених видів зосереджується на певних аспектах, про що далі у статті йдеться більш докладно.

Подібний погляд окреслено в дослідженнях О. Русевої, А. Балан. Автори зазначають, що переважна більшість науковців ототожнюють господарську діяльність з економічною [18, с. 1-4]. Оскільки і одна, і друга здійснюються на свій ризик, пов'язаний із користуванням майном, продажем товарів, виконанням робіт або наданням послуг (як спрямованої на систематичне отримання прибутку, так і не маючи такої мети). Отже, у дослідженні підприємницька діяльність розглядається як один із різновидів економічної діяльності. У зв'язку з чим можна стверджувати, що підприємницька й економічна діяльність мають низку спільних ознак (рис. 1).

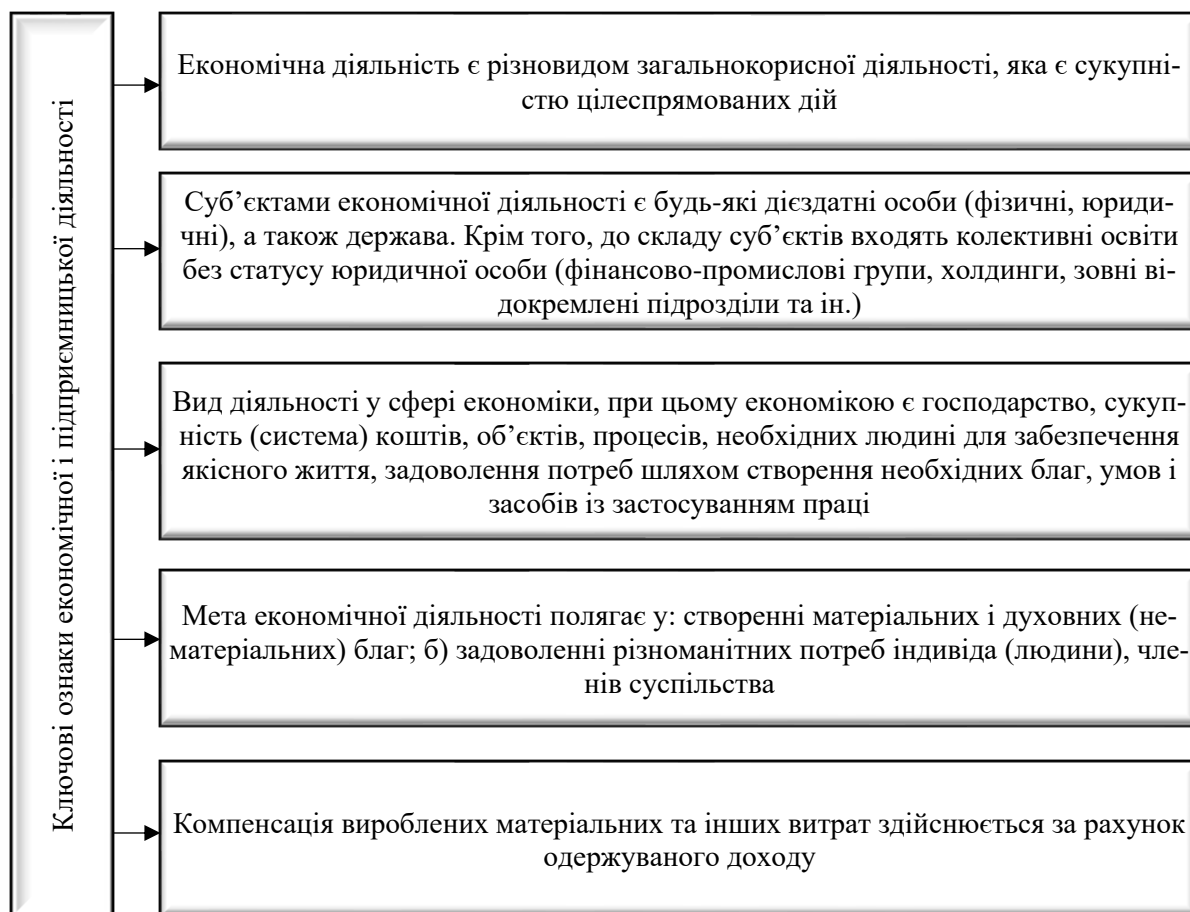

Рис. 1. Ознаки економічної і підприємницької діяльності

Джерело: складено автором за даними [17, с. 23-24].

Відповідно до вищезазначеного, встановлено, що під економічною діяльністю варто розуміти вид людської діяльності у сфері економіки, який має на меті досягнення соціально-економічного ефекту, що проявляється в отриманні прибутку та створенні будь-яких благ як юридичними, так і фізичними особами.

Не менш складним є питання визначення поняття «господарська діяльність», особливо в сучасних умовах розвитку суспільства. У різний час учені вкладали різний зміст у поняття «господарська діяльність»; причому це робили як представники теорії господарського права, так і прихильники цивілістичного типу правового регулювання суспільних відносин. Наукові дискусії не припиняються й досі. Нині поняття «господарська діяльність» розглядається у широкому та вузькому значеннях. У першому випадку господарська та економічна діяльність – це поняття, що збігаються, через те, що вони трактуються як суспільні (соціальні) явища, які в радянській період називалися «господарські відносини», «господарські зв'язки», «господарська діяльність», однак зараз вони набули іншого звучання. Так, замість словосполучення «народне господарство» зараз використовується поняття «національна економіка». Відповідно терміни «господарські відносини», «господарські зв'язки» замінені на поняття «економічні відносини», «економічні зв'язки».

Таким чином, дійшли висновку, що господарська діяльність синонімічна підприємницькій, і обидві вони (підприємницька та господарська) є частиною економічної діяльності, отже, у зв'язку з еволюційними процесами, яким піддається суспільство та економіка, на сучасному етапі розвитку доцільним вважаємо використання поняття «економічна діяльність».

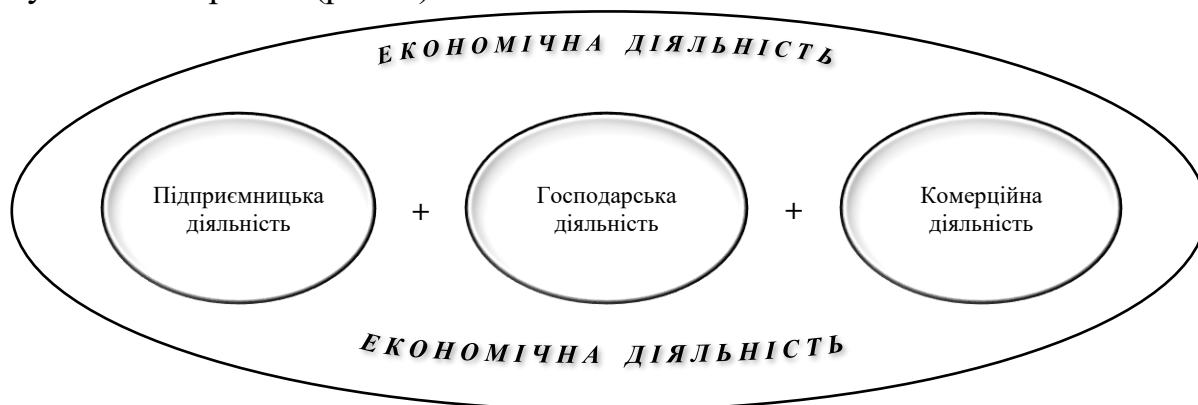
На відміну від господарської та підприємницької діяльності, поняття комерційна діяльність (далі КД) є порівняно новим як у науці, так і в повсякденному використанні, тому зупинимось на його сутності більш детально. Представлені результати систематизації наукових поглядів щодо трактування поняття «комерційна діяльність» дозволяють стверджувати, що це поняття стосується саме торгівлі. Так, у визначенні, що подається вченими Гарвардської школи управління (1958), КД проявляється в гармонії між отриманням прибутку та задоволенням споживчих потреб [6].

Авторка Ф. Половцева (2001) КД трактує крізь призму торгівлі та задоволення потреб, від яких залежить кінцевий результат, тобто прибуток підприємства [13]. У дослідженнях А. Бусигіна КД – це комплекс торговельних операцій [3, с. 5-11]. Причому автор використовує то поняття КД, то ТГ (торговельна діяльність), надаючи їм однакового сенсу.

У роботах О. Русєва та А. Балан (2003) КД трактується як діяльність з обміну матеріальними (товарами) чи не матеріальними (послугами) цінностями, називаючи такий обмін «торговельна операція» [18, с. 1-4]. У визначенні І. Беляєвського (2005) під КД розуміється спектр операцій, таких як:

зберігання, реалізація (продаж), купівля товарів чи послуг для задоволення двосторонніх як споживчих, так і підприємницьких інтересів [2]. Л. Дашков, В. Памбухчянц (2007) КД розглядають як технологію торгівлі, ефективна організація якої обов'язково приводить до отримання цільового прибутку [9]. В. Апопій (2008) стверджує, що КД – це інструмент реалізації комерційних амбіцій, за рахунок чого досягаються соціальні, економічні, підприємницькі, фінансові, організаційні та інші цілі [10]. І. Марченко (2010) КД розглядає як систему [12, с. 27-30]. З цим варто погодитися, оскільки саме такий підхід дозволяє окреслити велику кількість елементів, що вкладаються в поняття «суб'єкт», «об'єкт». Завдяки такому підходу можна чітко розвести двосторонню мету, оскільки в суб'єктів та об'єктів вона різна.

Покладаючись на подані визначення дійшли висновку, що комерційна діяльність, комерція – це система, що пов'язана з торгівлею, товарообігом. Більш детально все зазначене відображено у вигляді співвідношення розглянутих категорій на (рис. 2).

Рис. 2. Теоретична концепція співвідношення економічної, підприємницької, господарської і комерційної діяльності

Джерело: складено автором за даними [4; 5; 7; 11].

З рис. 2 видно, що «економічна діяльність» є більш широким поняттям, що вбирає в себе господарську підприємницьку та комерційну діяльність, при чому остання зосереджується безпосередньо на торгівлі.

Таким чином, сутність авторської концепції полягає в розгляді економічної діяльності як загальної широкої категорії, яка вбирає приватні види (підприємницьку, господарську, комерційну), що відрізняються якісними ознаками й дозволяють здійснювати відносно самостійне правове регулювання. Цей факт є дуже важливим з погляду практичного регулювання відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, у тому числі і креативних індустрій, які є порівняно новими в сучасних господарсько-правових відносинах в Україні. Крім того, авторський підхід дозволяє більш предметно підійти до визначення причин та окреслення особливостей ведення комерційної діяльності установами соціально-культурної сфери.

Варто зазначити, що визначальними в розподілі грошових ресурсів у культурній галузі є державні та місцеві органи влади. Фінансування за рахунок бюджетних коштів є основним джерелом закладів культури. Завдяки цим коштам покриваються постійні витрати на комунальні платежі й заробітну плату. Проте цих коштів не вистачає на покриття вартості поточної діяльності. У результаті чого збільшується бюджетний дефіцит, обумовлюючи тим самим перехід закладів соціально-культурної сфери до комерційної діяльності [1, с. 29-36]. Таким чином, основною причиною ведення комерційної діяльності закладами культури справедливо вважати отримання додаткового доходу, який в свою чергу дозволяє організовувати соціально-культурну діяльність, оновити матеріально-технічну базу, розраховуватися з власними працівниками та сторонніми організаціями за своїми зобов'язаннями.

Власний досвід, дозволяє стверджувати, що сьогодні практично всі установи культурної сфери надають певні послуги за плату. Традиційно виділяють такі групи послуг (рис. 3):

Рис. 3. Основні види комерційних послуг установ культурної сфери
Джерело: складено автором за даними [20].

Варто зауважити, що будь-які комерційні форми соціально-культурної діяльності освітніх та культурних закладів як підприємницькі не розглядаються, оскільки отриманий дохід у повному обсязі витрачається на вдосконалення та розвиток. Для некомерційних організацій визначальним для формування ціни є соціальна політика забезпечення доступності широких верств населення до культурних благ. Як показало дослідження, заклади культури та мистецтва під впливом інфляції змушені підвищувати ціни на послуги, що негативно відбивається на попиті в бік його зниження.

Як уже зазначалося, більшість коштів, одержуваних від платних послуг, йде на покриття витрат, пов'язаних з їх наданням. Будь-які платні послуги запроваджують певні обмеження доступу до них населення. Саме тому платні послуги, з погляду перспективи фінансування закладів культури, не відіграють у цьому процесі суттєвої ролі, оскільки вони спрямовані не на задоволення інтересів соціуму, формування та розвиток фізичних, організаторських, творчих, технічних та інших здібностей, виховання високих естетичних та моральних якостей, задоволення культурних та побутових потреб, організацію змістовного дозвілля. Отже, можна дійти невтішного висновку, що незважаючи на те, що багато закладів культури, маючи можливість заробити кошти, реалізуючи свій творчо-виробничий потенціал, не можуть забезпечити задоволення потреб більшості людей у культурних послугах за доступними цінами для переважної більшості населення.

Бюджетні кошти, що спрямовуються на утримання закладів культури, не здатні забезпечити навіть мінімальні потреби. Через це театри, філармонії, циркові заклади змушені шукати інші джерела прибутку, до яких належать ПД, що проявляється в реалізації та здаванні в оренду основних фондів і майна для організацій, які не пов'язані з культурною діяльністю; торгівлею товарами та обладнанням; наданням посередницьких послуг тощо.

Дослідження основних тенденцій розвитку державних закладів культури та мистецтва дозволило зробити висновок, що в умовах економічної нестабільності, яка призводить, зокрема, до зниження рівня доходів населення та безпосередньо впливає на частоту відвідування закладів культури, виникає необхідність в отриманні додаткових бюджетних асигнувань. Це спричиняє навантаження на бюджет та активізує сукупність інших негативних економічних проявів. Для усунення подібних проявів, закладам культури можна скористатися альтернативними джерелами фінансування у вигляді банківських депозитів, страхування, створення банку культури.

Кошти банку культури активно використовуються в європейських країнах. По суті, банк культури являє собою звичайний банк, який має пільгову тарифну ставку для закладів креативних індустрій. Цільовий прибуток у такому випадку буде отримуватися за рахунок різниці за середньозваженою ставкою, яка може розподілятися на підтримку чи розвиток сфери культури, у тому числі й через Український культурний фонд. Надзвичайно перспективним є розвиток страхової діяльності у сфері культури - на відміну від зарубіжної практики, в Україні практично відсутнє страхування діяльності такої діяльності. Цей спосіб отримання додаткового фінансування набув поширення в американській креативній сфері. Цікавість викликає також краудфандинг. Це порівняно новий спосіб залучення додаткового фінансування, який поширений саме в креативній сфері, і якому окремо приділена авторська увага в межах інших публікацій.

Незважаючи на наявність сучасних дієвих інструментів залучення фінансів до культурно-креативної сфери, в Україні заклади культури поки що користуються традиційним комерційним обміном у вигляді оренди, чи некомерційним – благодійні внески. Причому, коли йдеться про благодійність, варто зауважити, що в Україні відсутні відпрацьовані механізми отримання благодійних внесків. Це пояснюється тим, що поділ діяльності на комерційну/некомерційну - умовний, і з точки зору законодавства не внормований. Крім того, спостерігається диспропорція у структурі щорічного грошового обороту за різними жанровими формами культурно-дозвільних послуг. Усе це створює передумови для проведення подальших досліджень альтернативних послуг у сфері культури, таких як відеообслуговування, дискотеки, гральний та шоу-бізнес, естрада тощо.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у статті вирішено наукову задачу щодо концептуалізації розвитку креативних індустрій в Україні на основі визначення причин і особливостей ведення комерційної діяльності закладами культури, суть якої полягає в залежності обсягів культурно-дозвільних послуг від підприємницької активності. Доведено, що чим активніше комерційна діяльність організації, тим меншою мірою є її залежність від держави та інших зовнішніх джерел фінансування. Представлені результати створюють підґрунтя для виокремлення факторів, що спричиняють вплив на розвиток креативних індустрій та проведення їх діагностики, для мінімізації спричиненого впливу на засадах моніторингу.

Список використаних джерел

1. Адамик О. В. Доходи суб'єктів державного сектору: економічна сутність, вітчизняна та міжнародна інтерпретація / О. В. Адамик // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 1. – С. 29-36.
2. Беляевский И. К. Основы коммерции: учебно-практическое пособие / И. К. Беляевский. – М. : МЭСИ, 2005. – 129 с.
3. Бусыгин А. В. Важнейший источник экономического анализа / А. В. Бусыгин // Деловой вестник Российской кооперации. – 2001. – № 5. – С. 5-11.
4. Вахович І. Розвиток креативних індустрій: регіональний вимір : монографія / І. Вахович, О. Чуль. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 288 с.
5. Вовкун В. Національна культура – це і є національна ідея / В. Вовкун // Дзеркало тижня. – 2008. – № 27. – С. 13-16.
6. Грин Э. Креативность в публич рилейшнз : пер. с англ. / Грин Э. ; под ред. А. Н. Андреевой. – СПб. : Издательский дом «Нева», 2003. – 342 с.
7. Гриценко О. Основні положення Концепції державної культурної політики України : проект / О. Гриценко, М. Стріха // Культура і життя. – 1995. – 21 с.
8. Давимука С. А. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія / С. А. Давимука, Л. І. Федулова ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2017. – 528 с.
9. Дашков Л. П. Коммерция и технология торговли / Л. П. Дашков, В. К. Памбухчианц. – 5-е изд. – М. : Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 2007. – 448 с.
10. Комерційна діяльність : підручник / за ред. проф. В.В. Апопія. – К. : Знання, 2008. – 558 с.

11. Кравченко О. В. Ключові проблеми сучасної культурної політики України: культурологічний контекст / О. В. Кравченко / *Культура України*. – 2015. – Вип. 49. – С. 188-199.
12. Марченко Р. С. Системный подход к управлению коммерческой деятельностью организаций / Р. С. Марченко // *Вестник МГТУ*. – 2010. – Т. 13, № 1. – С. 27-30.
13. Половцева Ф. П. Коммерческая деятельность : учебник / Ф. П. Половцева. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 248 с.
14. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина [Електронний ресурс]: Конституція України. Розділ II. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>.
15. Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії» [Електронний ресурс] : Закон України від 19.06.2018 № 2458-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Text>.
16. Про підприємництво [Електронний ресурс] : Закон України від 11.02.2022 № 698-XII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
17. Рубинштейн А. Общественные интересы и теория публичных благ / А. Рубинштейн // *Вопросы экономики*. – 2007. – № 10. – С. 23-24.
18. Русева О. Н. Стратегическое управление коммерческой деятельностью предприятия / О. Н. Русева, А. С. Балан // *Труды Одесского политехнического университета*. – 2003. – Вып. 2 (20). – С. 1-4.
19. Тісунова В. М. Господарське право : навчальний посібник / В. М. Тісунова, А. В. Бондарчук ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – 584 с.
20. Bakhov I. Conditions for Development of the Socio-cultural Level of Personality in Today's Ukrainian Society / I. Bakhov, E. Boichenko, N. Martynovych, T. Nych, T. Okolnych, V. Vynnychenko // *Jour of Adv Research in Dynamical & Control Systems*. – 12 (04), Special Issue, 2020. – Pp. 1668-1676. – DOI: 10.5373/JARDCS/V12SP4/20201648.

References

1. Adamyk, O.V. (2012). Dokhody subiektiv derzhavnoho sektoru: ekonomichna sutnist, vitchyzniana ta mizhnarodna interpretatsiia [Incomes of public sector entities: economic essence, domestic and international interpretation]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt – Accounting and auditing, 1*, 29-36.
2. Beliaevskii, I.K. (2005). *Osnovy kommertsii [Commerce Basics]*. MESI.
3. Busygin, A.B. (2001). Vazhneishii istochnik ekonomicheskogo analiza [The most important source of economic analysis]. *Delovoi vestnik Rossiiskoi kooperatsii - Business Bulletin of the Russian Cooperation, (5)*, 5-11.
4. Vakhovych, I. (2014). *Rozvytok kreatyvnykh industrii: rehionalnyi vymir [Development of creative industries: regional dimension]*. Vezha-Druk.
5. Vovkun, V. (2008). Natsionalna kultura – tse i ye natsionalna ideia [National culture is a national idea]. *Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the week, 27*, 13-16.
6. Grin, E. (2003). *Kreativnost v pablik rileishnz [Creativity in public relations]*. Neva.
7. Hrytsenko, O. (1995). *Osnovni polozhennia Kontseptsii derzhavnoi kulturnoi polityky Ukrainy [Basic provisions of the Concept of State Cultural Policy of Ukraine]*. Kultura i zhyttia.
8. Dashkov, L.P. (2007). *Kommertsii i tekhnologiiia torgovli [Commerce and trade technology]*. Marketynh.
9. Dovhun, L.P. (2008). *Komertsiiina diialnist [Commercial activity]*. Znannia.
10. Davymuka, S.A., & Fedulova, L.I. (2017). *Kreatyvnyi sektor ekonomiky: dosvid ta napriamy rozbudovy [Creative sector of the economy: experience and development directions]*. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy».

11. Kravchenko, O.V. (2015). Kliuchovi problemy suchasnoi kulturnoi polityky Ukrainy: kulturolohichniy kontekst [The main problems of modern cultural policy of Ukraine: cultural context]. *Kultura Ukrainy – Culture of Ukraine*, 49, 188-199.
12. Marchenko, P.S. (2010). Sistemnyi podkhod k upravleniiu kommercheskoi deiatelnosti organizatsii [A systematic approach to managing the commercial activities of organizations]. *Vestnyk MHTU – Bulletin of MSTU*, 13(1), 27-30.
13. Polovtseva, F.P. (2001). *Kommercheskaia deiatelnost [Commercial activity]*. INFRA-M.
14. Prava, svobody ta oboviazky liudyny i hromadianyna [Rights, freedoms and duties of a person and a citizen], Constitution of Ukraine. Section II. <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
15. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro kulturu» shchodo vyznachennia poniatia «kreatyvni industrii» [On amendments to the Law of Ukraine "On Culture" regarding the definition of the concept of "creative industries"], Law № 2458-VIII. (June 19, 2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Text>.
16. Pro pidpriemnytstvo [About entrepreneurship], Law № 698-XII (February 11, 2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
17. Rubinshtein, A. (2007). Obshchestvennye interesy i teoriia publichnykh blag [Public interest and public goods theory]. *Voprosy ekonomiki – Economic questions*, 10, 23-24.
18. Ruseva, O.N. (2003). Strategicheskoe upravlenie kommercheskoi deiatelnostiu predpriatiia [Strategic management of the commercial activities of the enterprise]. *Trudy Odesskogo politekhnicheskogo universiteta – Proceedings of the Odessa Polytechnic University*, 2(20), 1-4.
19. Tisunova, V.M., & Bondarchuk, A.V. (2009). *Hospodarske pravo [Commercial law]*. RVV LDUVS im. E. O. Didorenka.
20. Bakhov, I., Boichenko, E., Martynovych, N., Nych, T., Okolnycha, T., & Vinychenko, V. (2020). Conditions for Development of the Socio-cultural Level of Personality in Today's Ukrainian Society. *Jour of Adv Research in Dynamical & Control Systems*, 12 (04), 1668-1676. doi: 10.5373/JARDCS/V12SP4/20201648.

Отримано 30.09.2022

UDC 338.4-026.15(477)

Serhii Plutalov

Senior Lecturer, Department of Performing Arts

Luhansk State Academy of Culture and Arts (Kiev, Ukraine)

E-mail: si.plutalov@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-9155-5324>

Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58042000900>

MODERN CONCEPT OF DEVELOPMENT CREATIVE INDUSTRIES IN UKRAINE

In the article, on the basis of the generalization of the theoretical and applied basis in the field of economy, law, culture, the reasons and features of the commercial activity of cultural institutions are determined. It has been established that modern science, in most cases, equates the concepts of "economic activity", "entrepreneurial activity", "economic activity", "commercial activity". Given that, the article delineates these concepts by defining the key features of economic and entrepreneurial activity. On the basis of the definition of the concept of "commercial activity", the main difference between it and other types is determined, the essence of which is to focus on commodity exchange or trade. The relationship between economic, entrepreneurial, economic and commercial activities is conceptualized. It has been proven that economic activity is a broader concept that includes such types as

entrepreneurial, economic and commercial activities. The main types of commercial services of cultural institutions are highlighted. It has been established that the main reason for conducting commercial activities by cultural institutions is obtaining additional income. It was found that not all paid forms of social and cultural activities of cultural and educational institutions, theaters, philharmonic societies, folk groups and performers are considered entrepreneurial. Additional, both traditional and new forms of financing cultural institutions are outlined. A modern concept of the development of creative industries in Ukraine has been formed, the essence of which is to use the so-called symbiosis of forms of economic activity to combine consumer, state and financial interests of cultural institutions and balance supply and demand in the field of cultural and creative industries.

Keywords: *cultural creative industries; economic, commercial, entrepreneurial, economic activity; cultural institutions.*

Fig.: 3. References: 20.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-175-186

УДК 332.8:338.012

JEL Classification: L74; D24; M11

Микола Руденко

аспірант

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: mvrudenko@i.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3134-5354>

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена методичному підходу до управління економічною безпекою будівельного підприємства. Визначено, що система управління економічною безпекою будівельного підприємства – це система, яка базується на принципах, методах та інструментах розробки та реалізації управлінських рішень, які пов'язані із забезпеченням захисту економічних інтересів будівельного підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз з урахуванням особливостей діяльності будівельних підприємств. Виявлено, що динаміка кількості будівельних підприємств в Україні за період 2016-2020 рр. має позитивну динаміку до зростання. Кількість будівельних підприємств у місті Києві за період 2016-2020 рр. зростає більш швидкими темпами. Визначено особливості функціонування будівельних підприємств, які потрібно враховувати при управлінні економічною безпекою будівельного підприємства. Визначено, що Процес управління економічною безпекою будівельного підприємства базується на єдності та синтезі всіх управлінських процесів. Виділено такі функції управління економічною безпекою будівельного підприємства: планування, організація, мотивація, оцінка й контроль, регулювання, прогнозування. Запропоновано функціональну модель управління економічною безпекою будівельного підприємства. Розроблено етапи управління економічною безпекою будівельних підприємств. Запропоновано узагальнену схему процесу прийняття рішення про впровадження стратегії безпечного розвитку будівельного підприємства. Розроблено алгоритм оцінювання ефективності управління економічною безпекою будівельного підприємства. Запропоновано схему формування інформаційного забезпечення бази даних управління економічною безпекою будівельного підприємства. Розроблено узагальнену схему фінансування процесу забезпечення економічної безпеки будівельного підприємства.

Ключові слова: будівельні підприємства; економічна безпека; управління; методичний підхід; функціональна модель; інформаційне забезпечення; фінанси.

Рис.: 5. Бібл.: 15.

Постановка проблеми. Сучасні будівельні підприємства працюють у динамічному зовнішньому середовищі, яке формує багато викликів і загроз економічній діяльності будівельних підприємств. Найважливішим завданням для багатьох із будівельних підприємств є гнучке пристосування до умов зовнішнього середовища, швидке реагування на зміни, вчасне запобігання загрозам та небезпекам. Зважаючи на це будівельні підприємства повинні мати систему управління економічною безпекою, яка враховувала особливості діяльності будівельних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств присвячені дослідження таких учених. Питанням формування та функціонування системи економічної безпеки підприємств будівельної галузі присвячені праці В. І. Дмитренка, В. В. Вовка [1-3]. Система економічної безпеки будівельного підприємства в розрізі функціональних складових розглянута

в роботі К. С. Дяченко [4]. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств будівельного комплексу в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем висвітлено в роботі Н. М. Богдан [5]. Особливості управління економічною безпекою будівельних підприємств висвітлено в роботі Н. О. Пархоменко [6]. Сучасні підходи до забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств розроблені в науковій статті В. М. Андрієнко [7].

Зважаючи на доробок учених, які у своїх працях висвітлювали питання забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств, доцільно приділити увагу дослідженню методичного підходу до управління економічною безпекою будівельного підприємства.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методичного підходу до управління економічною безпекою будівельного підприємства.

Виклад основного матеріалу. За період 2016-2020 рр. кількість будівельних підприємств зростає на 28,90 %, що є позитивною тенденцією в розвитку національної економіки [8]. Темпи зростання кількості будівельних підприємств в місті Києві перевищували темпи зростання кількості будівельних підприємств у середньому в Україні [9]. Питома вага будівельних підприємств у загальній кількості активних підприємств України, так у 2020 р. частка будівельних підприємств складала тільки 4,69 % від загальної кількості підприємств. Проте обсяги будівельних робіт за період 2016-2020 рр. зросли 2,74 рази, що демонструє позитивну тенденцію в розвитку будівельних підприємств [8].

У наукових працях під управлінням економічною безпекою промислового підприємства розуміють систему принципів, методів та інструментів розробки та реалізації управлінських рішень, які пов'язані із забезпеченням захисту його економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз [1-7]. При розробці методичного підходу до управління економічною безпекою будівельних підприємств доцільно врахувати особливості їх функціонування. До особливостей діяльності будівельних підприємств належать такі:

- будівельна продукція (будівлі та споруди) може бути використана тільки за місцем їх будівництва й не може бути переміщеною у просторі, що викликає питання узаконення власності на земельні ділянки під будівлями або спорудами [10; 11];

- мобільність техніки та будівельних бригад відбувається за об'єктами будівництва. Будівельне підприємство може одночасно працювати на декількох об'єктах, які можуть бути розташовані в різних містах. Цей факт потребує високого рівня мобільності як основних засобів, так і працівників будівельних підприємств;

- значна залежність виробничих процесів від сезонів року. Частина будівельних робіт за технологією їх виконання має значну залежність від кліматичних умов та сезонів року, що зумовлює необхідність дотримання норм та стандартів при прийнятті технічних та технологічних рішень;

- надання будівельних послуг є тривалим за часом процесом, що потребує залучення значних фінансових ресурсів та уповільнює кругообіг оборотних коштів. Це є негативним чинником для забезпечення фінансової функціональної складової економічної безпеки та й загалом економічної безпеки будівельного підприємства;

- висока вартість будівельної продукції викликає необхідність залучення інвестиційних ресурсів для забезпечення процесу будівництва, що в подальшому збільшує ціну готового будівельного об'єкта;

- значна індивідуалізація готової будівельної продукції (особливо при будівництві житлового фонду) щодо споживчих потреб та запитів кінцевих споживачів, з одного боку, і обов'язкове дотримання будівельних та санітарних норм та стандартів, з іншого боку, що також впливає на прийняття рішень при будівлі різних об'єктів;

- потребу у взаємодії значної кількості підрядних та субпідрядних підприємств та організацій, які забезпечують процес будівництва об'єкта;

- наявність великого обсягу різної документації, яка потребує узгодження та взаємодії;

- ступінь непрозорості на можливість використання корупційної складової при отриманні різних дозволів, ліцензій та інших документів.

Процес управління економічною безпекою будівельного підприємства базується на єдності та синтезі всіх управлінських процесів. Виділено такі функціональні процеси системи управління економічною безпекою будівельного підприємства: планування, організація, мотивація, оцінка й контроль, регулювання, прогнозування (рис. 1).

Функціональні процеси системи управління економічною безпекою будівельного підприємства тісно пов'язані між собою. Вони поєднуються сукупністю інформаційних каналів. Послідовність здійснення управлінських функцій є сталою та не порушується. Планування виробничої, господарської та інших видів діяльності є першою функцією управління економічною безпекою будівельного підприємства. Процес планування, зазвичай, здійснюється економічною службою підприємства, проте до нього залучаються всі фахівці і служби підприємства. У сучасних умовах господарювання приділяється більша увага формуванню тактичних планів підприємства.

Тактичне планування передбачає розвиток підприємства на короткостроковий період. Такі плани є більш реальними до виконання і тому їм приділяється більше уваги. При тактичному плануванні враховуються реальні можливості підприємства, ресурси й завдання на поточний період. Оскільки процес будівництва тривалий за часом і потребує значної суми коштів, то формуванню фінансового плану приділяється найбільше уваги. Рівень економічної безпеки будівельного підприємства залежить від достатності фінансових ресурсів і стабільності їх отримання. Тому існує практика залучення інвестиційних коштів як фінансові ресурси будівельних підприємств. Процес організації управління економічною безпекою будівельних підприємств базується на затвердженому плані роботи підприємства на поточний період і передбачає

організацію певних заходів, які спрямовані на запобігання або попередження виникнення загроз діяльності будівельного підприємства. Процес мотивації базується на розробці мотиваційних впливів на працівників з метою реалізації запланованих заходів щодо нейтралізації загроз діяльності будівельного підприємства або запобігання їх виникненню. Процес оцінювання і контролю здійснюються з метою оцінки якості та ефективності реалізації запланованих заходів у системі управління економічною безпекою будівельного підприємства та контролю за їх проведенням. Процес регулювання передбачає внесення коригування в заплановані заходи управління економічною безпекою будівельного підприємства на основі отриманих даних від оцінки ефективності проведених заходів та результатів контролю щодо їх здійснення. Процес прогнозування націлений на отримання прогнозних результатів рівня економічної безпеки будівельного підприємства на певний період часу. Відомості, які отримані в процесі прогнозування рівня економічної безпеки будівельного підприємства, у подальшому застосовуються для процесу наступного планування та розробки необхідних заходів для забезпечення стабільної роботи будівельного підприємства й нейтралізації загроз.

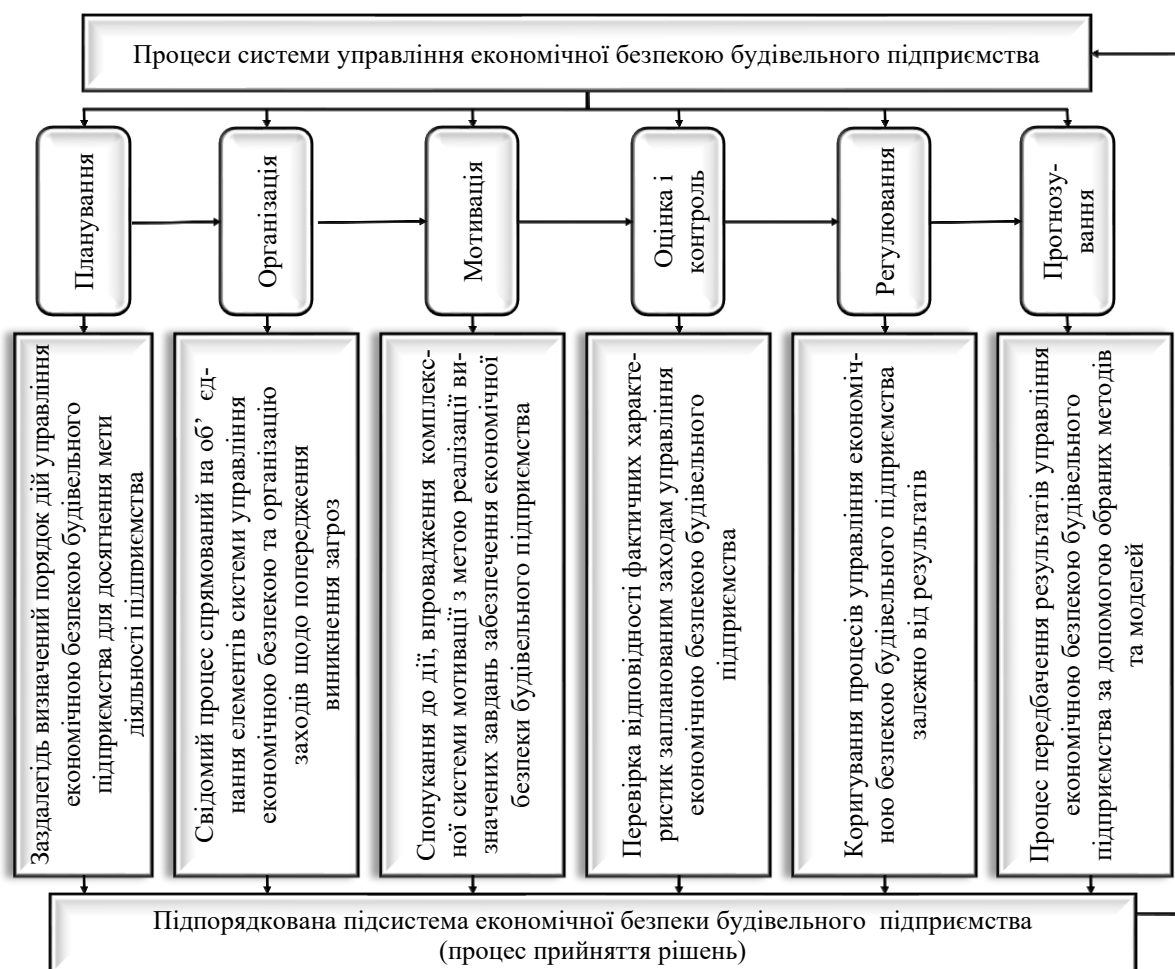

Рис. 1. Функціональна модель управління економічною безпекою будівельного підприємства

Джерело: запропоновано авторкою.

Розроблено етапи управління економічною безпекою будівельних підприємств.

Етап 1. Обирається суб'єкт, який буде відповідальним за розробку та здійснення процесу управління економічною безпекою будівельного підприємства. Зазвичай це заступник директора або начальник економічного відділу. Розпорядчими документами встановлюється перелік повноважень та відповідальності уповноваженої особи щодо формування та реалізації програми управління економічною безпекою будівельного підприємства та часові обмеження щодо встановлених завдань.

Етап 2. На основі обраних методики та алгоритму розрахунку рівня економічної безпеки будівельного підприємства проводиться комплексний аналіз рівня економічної безпеки будівельного підприємства за виділеними функціональними складовими у кількісному та якісному вимірах.

Етап 3. За отриманими результатами розрахунків рівнів функціональних складових та інтегрального показника економічної безпеки будівельного підприємства складається матриця ідентифікації та оцінки загроз для кожної функціональної складової економічної безпеки окремо.

Етап 4. За складеною матрицею загроз функціональним складовим економічної безпеки будівельного підприємства формуються цілі й завдання управління економічною безпекою будівельного підприємства та визначаються пріоритетні області для розробки завдань управління економічною безпекою будівельного підприємства відповідно до можливостей підприємства щодо їх вирішення.

Етап 5. Розробляється та затверджується перелік завдань з управління економічною безпекою будівельного підприємства, відповідальні виконавці та встановлюються терміни виконання завдань. З метою підвищення ефективності виконання розроблених завдань з управління економічною безпекою будівельного підприємства встановлюються види та терміни поточного та підсумкового контролю щодо виконання завдань.

Етап 6. Підводяться підсумки щодо результативності здійснених заходів з управління економічною безпекою будівельного підприємства. Здійснюється контрольний розрахунок рівня економічної безпеки будівельного підприємства з урахуванням реалізації розроблених заходів. Відбувається процес корегування управлінських впливів на рівень економічної безпеки будівельного підприємства.

Етап 7. На основі обраної методики та моделі прогнозування рівня економічної безпеки будівельного підприємства здійснюється процес прогнозування. На основі результатів прогнозування рівня економічної безпеки будівельного підприємства відбувається процес планування подальшого управління економічною безпекою будівельного підприємства.

Комплексна програма управлінських дій щодо забезпечення економічної безпеки будівельного підприємства формує стратегію безпечного розвитку будівельного підприємства. Формування та реалізація стратегії

безпечного розвитку будівельного підприємства базується на основах стратегічного управління підприємством, запропонованих Д. Аакером [12]. Процес прийняття управлінських рішень починається з процесу аналізу поточної ситуації і завершується прийняттям до впровадження розробленого варіанта стратегії безпечного розвитку будівельного підприємства (рис. 2).

Рис. 2. Узагальнена схема процесу прийняття рішення про впровадження стратегії безпечного розвитку будівельного підприємства

Джерело: запропоновано авторкою.

Розробка та впровадження стратегії безпечного розвитку будівельного підприємства супроводжується проведенням підсумкового оцінювання ефективності управління та результатом господарської діяльності підприємства [13-15].

Для прийняття ефективних рішень для забезпечення достатнього рівня економічної безпеки будівельного підприємства на початковому етапі потрібно сформулювати базу даних, визначити потоки інформації, відповідальних за інформацію і дати її надходження. Для забезпечення аналітично-розрахункової частини визначення інтегрального показника економічної безпеки будівельного підприємства в кількісному та якісному вимірах потрібно визначитися

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

з методикою проведення розрахунків, відповідальними особами та термінами виконання розрахунків. Першим етапом реалізації алгоритму оцінки ефективності управління економічною безпекою будівельного підприємства є формування групи фахівців із працівників підприємства з питань дослідження стану економічної безпеки будівельного підприємства (рис. 3).

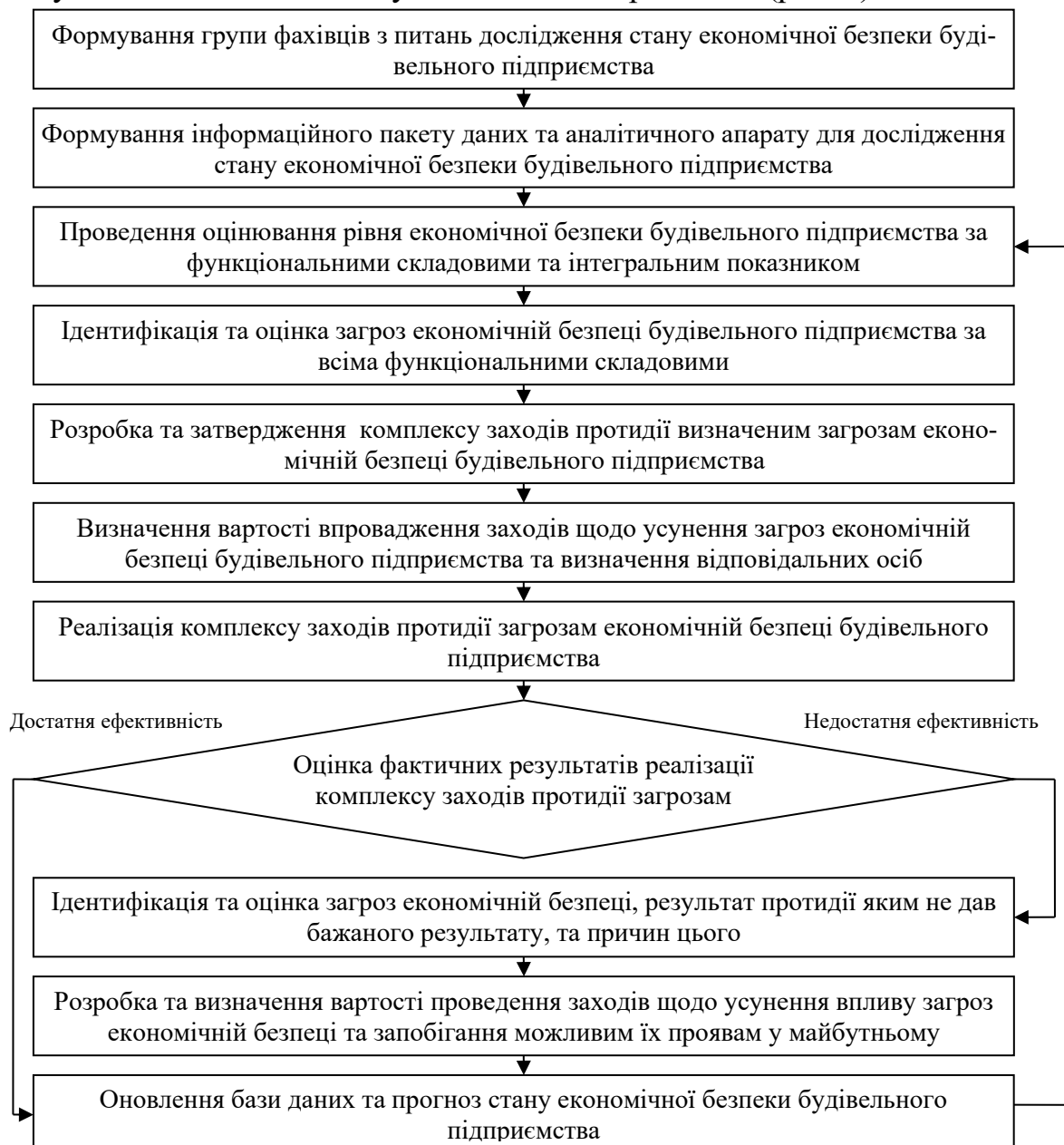

Рис. 3. Алгоритм оцінки ефективності управління економічною безпекою будівельного підприємства

Джерело: запропоновано авторкою.

Інформаційні потоки є найважливішою складовою системи економічної безпеки будівельного підприємства, тому надійному захисту інформації потрібно приділяти увагу. Інформаційне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень забезпечується таким чином (рис. 4).

Джерела формування інформаційної бази управління економічною безпекою

Сутність інформаційного забезпечення управління економічною безпекою будівельного підприємства

Рис. 4. Схема формування інформаційного забезпечення бази даних управління економічною безпекою будівельного підприємства
Джерело: запропоновано авторкою.

Усі заходи, які запропоновані робочою групою із забезпечення достатнього рівня економічної безпеки будівельного підприємства потребують певних фінансових витрат. Для реалізації заходів потрібно виділити кошти, які доцільно закласти до бюджету фінансування діяльності підприємства на наступний поточний період. Оскільки більшість будівельних підприємств є підприємствами, які засновані на приватній власності, то процес прийняття рішень щодо фінансування або не фінансування заходів протидії загрозам та підвищення рівня економічної безпеки підприємства, може бути прийнято в короткий термін, проте планування фінансів на поточний період (місяць, квартал, рік) є доречним.

Схема розробки та реалізації фінансового забезпечення та фінансової підтримки системи економічної безпеки будівельного підприємства представлено на рис. 5.

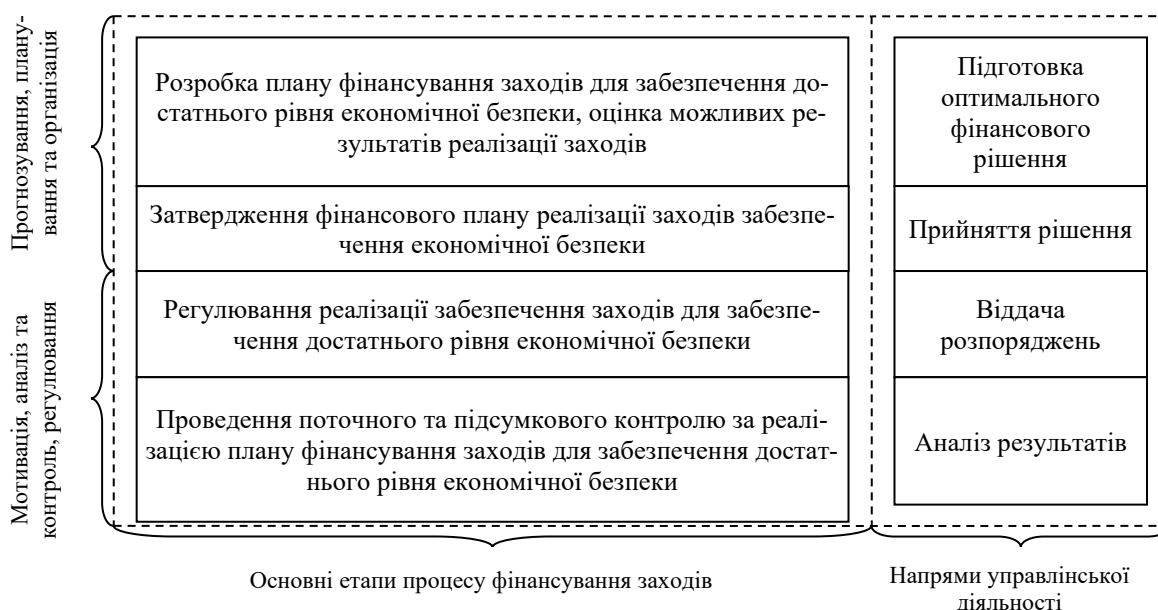

Рис. 5. Узагальнена схема фінансування процесу забезпечення економічної безпеки будівельного підприємства

Джерело: запропоновано авторкою.

Управління економічною безпекою будівельного підприємства базується на процесах діагностики та моніторингу рівня економічної безпеки, виявлення «слабких сторін» у системі економічної безпеки, ідентифікації та оцінці загроз функціональним складовим економічної безпеки та розробки й реалізації заходів для підвищення рівня економічної безпеки будівельного підприємства.

Висновки та пропозиції. Процес управління економічною безпекою будівельного підприємства повинен здійснюватися постійно. Управлінські рішення приймаються на основі даних моніторингу й діагностики. Процес діагностики здійснюється на основі запропонованого алгоритму розрахунку рівня інтегрального показника економічної безпеки будівельного підприємства та рівнів функціональних складових. Доцільно запропонувати наступний алгоритм інтеграції процесу управління економічною безпекою будівельного підприємства в загальну структуру управління підприємством. Він передбачає закріплення функцій прийняття управлінських рішень за директором підприємства або заступником директора підприємства з економічних питань та закріплення функцій підготовки рішень за працівником економічного відділу, діяльність якого ґрунтується на аналізі стану економічної безпеки та визначення на основі цього вразливих сторін підприємства.

Список використаних джерел

1. Дмитренко В. І. Система економічної безпеки підприємств будівельної галузі / В. І. Дмитренко // Вчені записки Університету «КРОК». – 2019. – № 4(56). – С. 156-164.
2. Дмитренко В. І. Методичний підхід до оцінювання стану системи економічної безпеки будівельних підприємств під впливом державного регулювання / В. І. Дмитренко // Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 33 (366). – С. 37-42.

3. Вовк В. В. Формування системи економічної безпеки підприємства / В. В. Вовк // Приазовський економічний вісник. – 2018. – № 6 (11). – С. 125-129.
4. Дяченко К. С. Система економічної безпеки діяльності будівельних підприємств у розрізі функціональних складових / К. С. Дяченко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2019. – № 22. – С. 45-69.
5. Богдан Н. М. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств будівельного комплексу в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем [Електронний ресурс] / Н. М. Богдан // Ефективна економіка. – 2012. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1434>.
6. Пархоменко Н. О. Особливості управління економічною безпекою будівельного підприємства [Електронний ресурс] / Н. О. Пархоменко // Ефективна економіка. – 2020. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7877>.
7. Андрієнко В. М. Сучасні підходи до забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств / В. М. Андрієнко // Будівельне виробництво. – 2013. – № 55. – С. 14–22.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
9. Лойко В. В. Динаміка розвитку будівельних підприємств України та міста Києва в контексті забезпечення економічної безпеки [Електронний ресурс] / В. В. Лойко, М. В. Руденко, В. С. Руденко // Ефективна економіка. – 2020. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8058>.
10. Лойко В. В., Маляр С. А., Руденко М. В. Економіко-правові аспекти створення та функціонування об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) / В. В. Лойко, С. А. Маляр, М. В. Руденко // Економіка та держава. – 2020. – № 5. – С. 58–63.
11. Маляр С. А. Фінансово-економічні та правові аспекти впорядкування стягнення земельного податку для ОСББ та ЖБК / С. А. Маляр, В. В. Лойко // Економіка, фінанси та управління сучасним містом: можливості, проблеми, перспективи : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 11 квітня 2019 р. – К. : КУБГ, 2019. – С. 34-36.
12. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление / Аакер Д. ; пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. – 7-е изд. – СПб. : Питер, 2007. – 496 с.
13. Мігус І. П. Структура та основні елементи системи забезпечення економічної безпеки при управлінні безпекою праці на будівельних підприємствах / І. П. Мігус, В. М. Андрієнко // Бізнес-Інформ. – 2014. – № 10. – С. 213-219.
14. Shlykov V. V. Complex providing economic security of the enterprise. SPb : Aleteya, 2015. P. 59.
15. Пархоменко Н. О. Особливості управління економічною безпекою будівельного підприємства [Електронний ресурс] / Н. О. Пархоменко // Ефективна економіка. – 2020. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7877>.

References

1. Dmitrenko, V.I. (2019). Systema ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv budivelnoi haluzi [The system of economic security of construction companies]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Scientific papers of the University "KROK"*, 4(56), 156-164.
2. Dmitrenko, V.I. (2015). Metodychnyi pidkhid do otsiniuvannia stanu systemy ekonomichnoi bezpeky budivelnykh pidpriemstv pid vplyvom derzhavnoho rehuliuвання [Methodical approach to assessing the state of the economic security of construction enterprises under the influence of state regulation]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky» – Bulletin of Cherkasy University. Economic Sciences Series*, 33(366), 37-42.

3. Vovk, V.V. (2018). Formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Formation of the system of economic security of the enterprise]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Pryazovsky Economic Bulletin*, 6(11), 125-129.
4. Dyachenko, K.S. (2019). Systema ekonomichnoi bezpeky diialnosti budivelnnykh pidpriemstv u rozrizi funktsionalnykh skladovykh [The system of economic security of construction enterprises in terms of functional components]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva – Problems and prospects of business development*, 22, 45-69.
5. Bogdan, N.M. (2012). Teoretychni aspekty zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv budivelnoho kompleksu v protsesi vzaiemodii iz zovnishnim seredovyschem [Theoretical aspects of ensuring economic security of construction companies in the process of interaction with the external environment]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 10. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1434>.
6. Parkhomenko, N.O. (2020). Osoblyvosti upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu budivelnoho pidpriemstva [Features of economic security management of a construction company]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 5. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7877>.
7. Andrienko, V.M. (2013). Suchasni pidkhody do zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky budivelnnykh pidpriemstv [Modern approaches to ensuring the economic security of construction companies]. *Budivne vyrobnytstvo – Building production*, 55, 14–22.
8. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine] (2021). *Statystychna informatsiia [Statistical information]*. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Loiko, V.V., Rudenko, M.V., & Rudenko, V.S. (2020). Dynamika rozvytku budivelnnykh pidpriemstv Ukrainy ta mista Kyieva v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky [Dynamics of development of construction enterprises of Ukraine and the city of Kyiv in the context of ensuring economic security]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 7. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8058>.
10. Loiko, V.V., Maliar, S.A., & Rudenko, M.V. (2020). Ekonomiko-pravovi aspekty stvorennia ta funktsionuvannia obiednan spivvlasnykiv bahatokvartyrnykh budynkiv (OSBB) [Economic and legal aspects of the establishment and operation of associations of co-owners of apartment buildings (condominiums)]. *Ekonomika ta derzhava – Economics and the state*, 5, 58–63.
11. Maliar, S.A., & Loiko, V.V. (2019). Finansovo-ekonomichni ta pravovi aspekty vporiadkuvannia stiahnennia zemelnogo podatku dlia OSBB ta ZhBK [Financial, economic and legal aspects of streamlining the collection of land tax for condominiums and housing and communal services]. *Ekonomika, finansy ta upravlinnia suchasnym mistom: mozhlyvosti, problemy, perspektyvy – Economics, finance and management of the modern city: opportunities, problems, prospects* (pp. 34-36). Borys Grinchenko Kyiv University.
12. Aaker, D. (2007). *Stratehycheskoe rynochnoe upravlenye [Strategic market management]*. 7th ed. Per. with English under ed. SG Bozhuk. Piter.
13. Migus, I.P., Andrienko, V.M. (2014). Struktura ta osnovni elementy systemy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pry upravlinni bezpekoiu pratsi na budivelnnykh pidpriemstvakh [Structure and basic elements of the system of economic security in the management of occupational safety at construction enterprises]. *Biznes Inform – Business Inform*, 10, 213-219.
14. Shlykov, V.V. (2015). *Complex providing economic security of the enterprise*. Aleteia.
15. Parkhomenko, N.O. (2020). Osoblyvosti upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu budivelnoho pidpriemstva [Features of economic security management of a construction company]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 5. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7877>.

Отримано 21.12.2022

UDC 332.8:338.012

Mykola Rudenko

PhD Student

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: mvrudenko@i.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3134-5354>**METHODICAL APPROACH TO MANAGING THE ECONOMIC SECURITY OF A CONSTRUCTION ENTERPRISE**

The article is devoted to the methodological approach to the management of economic security of a construction company. It is determined that the economic security management system of a construction company is a system based on the principles, methods and tools of development and implementation of management decisions related to protecting the economic interests of a construction company from internal and external threats. It is revealed that the dynamics of the number of construction enterprises in Ukraine for the period 2016-2020 has a positive dynamic to growth. The number of construction companies in the city of Kyiv during the period 2016-2020 grew faster. The peculiarities of the functioning of construction enterprises that need to be taken into account when managing the economic security of a construction enterprise are determined. It is determined that the process of economic security management of a construction company is based on the unity and synthesis of all management processes. The following functions of economic security management of a construction enterprise are distinguished: planning, organization, motivation, evaluation and control, regulation, forecasting. A functional model of economic security management of a construction company is proposed. Stages of economic security management of construction enterprises have been developed. A generalized scheme of the decision-making process on the implementation of the strategy of safe development of the construction company is proposed. An algorithm for assessing the effectiveness of economic security management of a construction company has been developed. The scheme of formation of information support of the database of economic security management of the construction enterprise is offered. The generalized scheme of financing of process of maintenance of economic safety of the building enterprise is developed.

Key words: construction enterprises; economic security; management; methodical approach; functional model; information support; finance.

Fig.: 5. References: 15.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-187-195

УДК: 338.43:631.11:004.738.5(477)

JEL Classification: B21; D23; D20

Марина Павленко

асистент кафедри глобальної економіки

Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

E-mail: marunnapavlenko@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7513-2425>**ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ВИРОБНИЦТВО
ЗЕРНОВИХ У СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

У цій статті досліджено вплив державного регулювання виробництва зернових у системі агропромислового комплексу, серед яких виділяються фінансові стимули, податкова політика, тарифне регулювання та інші. Вивчено вплив міжнародних факторів, таких як світові ціни на зерно, на розвиток галузі в Україні. Досліджено стратегію державної підтримки інноваційних технологій розвитку галузей агропромислового комплексу. З'ясовано оптимальні шляхи розвитку виробництва зернових культур в Україні та підвищення ефективності державного регулювання цієї галузі. Проаналізовано підходи та шляхи рішення, що можуть бути використані для досягнення цих цілей. Також враховано вплив міжнародних економічних факторів на галузь й агропромисловий комплекс та їх потенціал до економічного розвитку.

Ключові слова: стратегія; регулювання; агропромисловий комплекс; ринок зерна; інвестиції; попит; пропозиція; експорт; імпорт; державна підтримка; інвестиційний процес; тваринництво; інноваційні технології розвитку.

Табл.: 2. Бібл.: 12.

Постановка проблеми. Ринок зерна – це не просто один із найбільших, але й найважливіших ринків у світі. Проте, як і на будь-якому ринку, можуть виникати проблеми, що потребують вирішення. Нестабільність цін, низький рівень доходів виробників та екологічні проблеми – це лише декілька з них. У цій статті ми розглянемо різноманітні шляхи вирішення цих проблем. Один із найефективніших шляхів вирішення проблем ринку зерна – це впровадження новітніх технологій виробництва. Завдяки сучасним технологіям можливо збільшувати врожайність та знижувати витрати на виробництво зерна, а саме використання агротехнічних заходів, що забезпечують оптимальні умови для росту та розвитку рослин, може допомогти збільшити виробництво зерна. Крім цього, розвиток торговельних відносин може бути ще одним ключовим шляхом вирішення проблем на ринку зерна. Забезпечення стабільності цін на зерно можливе тільки завдяки ефективному та дієвому обігу зерна між різними країнами. Для цього можна розвивати міжнародну торгівлю зерном та сприяти створенню різних видів торговельних угод, а це, у свою чергу, забезпечити стабільність цін на зерно також необхідно розробляти та впроваджувати різноманітні механізми регулювання ринку зерна, такі як закупівлі державними організаціями, стимулювання виробництва зерна та ефективне координування між усіма учасниками ринку, включаючи фермерів, торговців, гуртовиків та роздрібних продавців. Також важливо розвивати міжнародну торгівлю зерном та сприяти створенню різних видів торговельних угод, щоб

забезпечити ефективний та дієвий обіг зерна між країнами. Проте, крім регулювання ринку зерна, також необхідно забезпечувати розвиток та впровадження нових технологій виробництва, які дозволяють збільшувати врожайність та знижувати витрати на виробництво зерна. Глобальні тенденції розвитку аграрного сектору також повинні бути враховані та вивчені для прогнозування можливих змін на ринку зерна в майбутньому. Тому необхідно проводити дослідження, аналізувати статистичні дані та використовувати інструменти економічного аналізу, щоб забезпечити стабільність на ринку зерна й забезпечити належне харчування для людства та тваринництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу державної підтримки інноваційних технологій розвитку галузей агропромислового комплексу в умовах інформаційної безпеки та стратегічне управління інвестиційним процесом в аграрному секторі активно обговорюються провідними науковцями-економістами. Значну увагу вказаним питанням приділено шляхом аналізу впливу державної підтримки на галузі агропромислового комплексу в умовах інформаційної безпеки, включаючи виробництво зернових, як на національному, так і регіональному рівнях в розробках: С. Захаріна, С. Стоянової-Коваль, І. Кичко [10], І. Охріменка [5], В. Маргасової, О. Шевцова [7; 10], Н. Вдовенко [3; 4], І. Марченко [6], О. Булюка, Р. Буряка, О. Захарчук, Т. Гринчук, О. Дорофєєва, М. Жибака, Ф. Зінов'єва, К. Іванієнко, Т. Калінеску, С. Карман, Т. Краснодєд, Ю. Кирилова, С. Клименко, Г. Крушніцької, К. Купрейчик, Н. Коровайченко, К. Лебедєв, О. Литвин, Т. Мельник, А. Мазаракі, Н. Мороз, Л. Петренко, Н. Пирець, О. Савицький, Н. Тюріна, О. Шубравської, В. Юхименко, Т. Яворської й інших вчених-економістів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У рамках даного дослідження ми плануємо провести аналіз різноманітних інструментів державного регулювання, таких як фінансові стимули, податкова політика, тарифне регулювання та інші. Додатково ми дослідимо вплив міжнародних факторів, таких як світові ціни на зерно та тарифні бар'єри. Наше дослідження також передбачає проведення огляду стану галузі зернових культур та визначення основних проблем, з якими мають справу виробники.

Мета статті. Науково обґрунтувати та запропонувати до практичного застосування результати проведених досліджень для визначення впливу державного регулювання на виробництво зернових у системі інноваційних технологій агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз впливу державного регулювання на виробництво зернових культур в Україні передбачає дослідження різноманітних заходів, які були запроваджені протягом останніх років. Серед інструментів державного регулювання, які використовуються в Україні, можна відзначити такі:

1. Субсидії та пільги на вирощування зернових. Уряд може надавати фінансову підтримку для зменшення витрат на вирощування зернових, що може сприяти збільшенню обсягів виробництва.

2. Законодавчі заходи для підтримки зернових фермерів. Уряд може запроваджувати різні законодавчі заходи, що стимулюють розвиток виробництва зернових в Україні. Наприклад, встановлювати пільговий податковий режим для зернових фермерів.

3. Регулювання цін на зерно. Уряд може встановлювати мінімальну ціну на зерно, що стимулює зернових фермерів до збільшення виробництва. Також, уряд може проводити інтервенційну закупівлю зерна для підтримки цін на зерно на ринку.

4. Запровадження технологій вирощування. Уряд може надавати допомогу виробникам зернових у впровадженні нових технологій вирощування, що дозволяє збільшити врожайність та якість зернових.

5. Розвиток інфраструктури для зернових. Уряд може надавати підтримку у розвитку транспортної інфраструктури для зернових, що сприяє зменшенню витрат на транспортування зерна та збільшенню обсягів виробництва.

Таблиця 1

Процес потрапляння зернової продукції на ринок зерна

Етап	Опис процесу
Виробництво	Зернові культури вирощують на посівних площах фермерських господарств
Збирання та переробка	Зібрані зернові культури транспортують до складів та переробних підприємств, де вони проходять післязбиральну обробку
Зберігання	Зерно зберігається на складах з правильною температурою та вологістю для збереження якості продукту
Транспортування	Зерно транспортується до ринків зерна або до зернових терміналів за допомогою залізниці, автотранспорту або кораблів
Ринок зерна	Торгівля зерном між продавцями та покупцями на локальних або глобальних ринках
Кінцеві споживачі	Використання зерна для виробництва хліба, круп'яних виробів, алкогольних напоїв та як корм у галузі тваринництва

Джерело: розроблено авторкою.

Аналіз впливу цих та інших заходів на виробництво зернових може допомогти визначити найбільш ефективні інструменти державного регулювання та розробити стратегії для подальшого розвитку виробництва зернових в Україні. Для проведення такого аналізу необхідно зібрати відповідні дані про виробництво зернових в Україні, а також про ефективність заходів державного регулювання, які вже були вжиті. На основі цих даних можна буде визначити найбільш ефективні інструменти державного регулювання, а також розробити стратегії для подальшого розвитку виробництва зернових в Україні. У результаті аналізу можуть бути виявлені проблеми та недоліки в державному регулюванні виробництва зернових, які потребують вирішення. Також

можуть бути визначені нові можливості та перспективи для розвитку галузі зернових. Наприклад, може виявитися, що деякі зернові культури вирощуються в недостатній кількості, що створює потенційну можливість для розвитку нових фермерських підприємств або розширення існуючих. Крім того, аналіз може показати, що існують певні законодавчі або регуляторні перешкоди, які не дозволяють галузі зернових розкрити свій потенціал, і їх потрібно виправити. Загалом результати аналізу можуть бути використані для покращення ефективності виробництва зернових, збільшення прибутковості фермерських господарств та підвищення якості продукції.

Ринок зернових України є дуже важливим для економіки самої країни, оскільки зерно є основним експортним товаром. Найбільші культури, які вирощують в Україні, це пшениця, кукурудза та ячмінь. Попит на зерно в Україні залежить від внутрішнього споживання, а також від зовнішнього попиту на українське зерно. За даними Державної служби статистики України, внутрішнє споживання зерна становить близько 20 % від загального обсягу вирощеного зерна в країні. Також, Україна є одним з провідних експортерів зерна у світі, особливо пшениці та кукурудзи. Пропозиція на ринку зернових України залежить від вирощуваної кількості зернових культур, а також від їхньої якості та ціни. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, в 2020 році загальний обсяг вирощеного зерна в Україні становив 65,4 млн тонн, що є одним з найбільших показників в історії країни. Проте, ціна на зерно залежить від багатьох факторів, таких як погода, економічна ситуація в країні та світі, зміни валютних курсів та інші фактори. Загалом, ринок зернових України є досить стійким та перспективним, оскільки вирощування зерна є однією з основних галузей сільського господарства країни. Проте для ефективного розвитку ринку необхідно забезпечити якість та конкурентоспроможність українського зерна на світовому ринку [8].

За даними досліджень ринок зерна в Україні має потенціал для подальшого розвитку і збільшення виробництва. Прогнозується, що виробництво зернових культур в Україні до 2030 року збільшиться до 87 млн тонн на рік, що є значним зростанням порівняно з виробництвом в 2016 році, яке становило 62 млн тонн. Прогнозується, що виробництво буде зростати завдяки збільшенню площ під посівами, удосконаленню технологій вирощування та використанню сучасних наукових розробок. За прогнозами, споживання зернових культур в Україні також зростатиме. Зокрема, споживання зернових у тваринництві прогнозується збільшитися на 50 % від рівня 2016 року до 2030 року. Щодо зовнішнього ринку, прогнозується, що експорт зерна з України до 2030 року збільшиться на 40 % порівняно з 2016 роком. У зв'язку з цим, Україна збереже своє місце серед провідних експортерів зерна в світі [1; 2].

Таблиця 2

Попит та пропозиція на ринку зерна в Україні за 2020-2022 роки

Зернові культури	Обсяг виробництва (млн тонн)	Обсяг внутрішнього споживання (млн тонн)	Обсяг експорту (млн тонн)	Ціна на внутрішньому ринку (грн/тонна)	Ціна на зовнішньому ринку (USD/тонна)
2020					
Пшениця	25,6	6,8	17,3	6100	235
Ячмінь	4,7	1,8	1,9	5500	220
Кукурудза	35,1	13,1	29,1	5400	225
2021					
Пшениця	26,2	6,5	18,2	6200	240
Ячмінь	5,1	1,9	2,3	5600	230
Кукурудза	36,2	14,2	30,1	5300	220
2022					
Пшениця	24,5	6,0	16,5	6000	230
Ячмінь	4,9	1,7	2,1	5400	225
Кукурудза	33,8	13,5	28,0	5200	210

Джерело: авторська розробка

Дані таблиці 2 містить інформацію про обсяги виробництва зернових культур, їх внутрішнє споживання, експорт, ціни на внутрішньому та зовнішньому ринках з 2020 р. по 2022 рік. Згідно з табл. 2 можна зробити висновок, що виробництво пшениці в Україні зросло з 25,6 млн тонн у 2020 році до 26,2 млн тонн у 2021 році, але зменшилося до 24,5 млн тонн у 2022 році. Внутрішнє споживання пшениці складало 6,8 млн тонн у 2020 році, 6,5 млн тонн у 2021 році та 6,0 млн тонн у 2022 році, а обсяг виробництва ячменю в Україні зріс з 4,7 млн тонн у 2020 році до 5,1 млн тонн у 2021 році, але знову зменшився до 4,9 млн. тонн у 2022 році. Внутрішнє споживання ячменю становило 1,8 млн тонн у 2020 році, 1,9 млн тонн у 2021 році та 1,7 млн. тонн у 2022 році. Виробництво кукурудзи в Україні зросло з 35,1 млн тонн у 2020 році до 36,2 млн тонн у 2021 році, але зменшилося до 33,8 млн тонн у 2022 році. Внутрішнє споживання кукурудзи збільшилось з 13,1 млн тонн у 2020 році до 14,2 млн тонн у 2021 році та 13,5 млн. тонн у 2022 році. Обсяг експорту кукурудзи також збільшився з 29,1 млн тонн у 2020 році до 30,1 млн. тонн у 2021 році, але знову зменшився до 28,0 млн тонн у 2022 році. Ціна на внутрішньому ринку пшениці зросла з 6100 грн/тонна у 2020 році до 6200 грн./тонна у 2021 році, але зменшилася до 6000 грн./тонна у 2022 році. Ціна на зовнішньому ринку пшениці також зросла з 235 дол. США за 1 тонну у 2020 році до 240 USD/тонна у 2021 році, але зменшилася до 230 дол. США за 1 тонну в 2022 році. Ціна на внутрішньому ринку ячменю зросла з 5500 грн/тонна у 2020 році до 5600 грн/тонна у 2021 році, але залишилася на рівні 5400 грн/тонна у 2022 році. Ціна на зовнішньому ринку ячменю зросла з 220 дол. США за 1 тонну у 2020 році до 230 USD/тонна у 2021 році, але залишилася на рівні 225 дол. США за 1 тонну у 2022 році. Ціна на внутрішньому

ринку кукурудзи зменшилася з 5400 грн./тонна у 2020 році до 5300 грн./тонна у 2021 році та 5200 грн./тонна у 2022 році. Ціна на зовнішньому ринку кукурудзи зберігалася на рівні 225 дол. США за 1 тонну у 2020 році та 2021 році, але зменшилася до 210 дол. США за 1 тонну в 2022 році.

Висновки і пропозиції. Маємо зауважити, що державне регулювання нині концентрує важливі інструменти для забезпечення стабільності та розвитку виробництва зернових культур в Україні. Одним з основних інструментів державного регулювання є система державної підтримки сільського господарства, включаючи субсидії для зернових культур, зниження податків і митних зборів на імпорт і експорт зернових культур, а також інші механізми фінансової підтримки. Це дозволяє забезпечувати стабільний розвиток виробництва зернових культур і забезпечувати їх конкурентоспроможність на світовому ринку. Крім того, державне регулювання також включає в себе механізми контролю за якістю зернових культур, що дозволяє забезпечувати їх високу якість та безпеку для споживачів. Отже, можна зробити висновок, що державне регулювання є важливим інструментом для забезпечення стійкого розвитку виробництва зернових культур в Україні, що включає в себе різноманітні механізми фінансової підтримки, контроль якості та розвиток технологій. Завдяки правильному державному регулюванню, Україна може забезпечити стабільне виробництво зернових культур, збільшення їх якості та кількості, а також підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку. Це дозволить покращити економічне становище сільськогосподарських підприємств та забезпечити національну безпеку у сфері продовольства. Однак, важливо забезпечувати ефективне та прозоре використання коштів державної підтримки, а також розробляти та впроваджувати нові технології для підвищення продуктивності та якості зерновиробництва.

Список використаних джерел

1. Аграрні перспективи України 2017–2030. Базовий сценарій: прогнольні оцінки розвитку аграрного сектору. Німецько-український агрополітичний діалог [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.apd-ukraine.de/images/AGMEMOD/Baseline_Outlook_2017-2030_AGMD_ua.pdf.
2. Аграрні перспективи України 2017–2030. Програма державної підтримки 2017: Звіт. 01.01.2018. Німецько-український агрополітичний діалог [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apd-ukraine.de/ua/publikatsiji>.
3. Вдовенко Н. М. Глобальні пріоритети сталого виробництва сільськогосподарської продукції / Н. М. Вдовенко // *Innovative solutions in modern science*. – 2016. – № 4 (4). – С. 3–17.
4. Вдовенко Н. М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу / Н. М. Вдовенко // *ScienceRise*. – 2015. – № 5/3 (10). – С. 39–44.
5. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації / І. В. Охріменко, Н. М. Вдовенко, Є. І. Овчаренко, І. А. Гнатенко // *Економіка та держава*. – 2021. – № 8. – С. 4–9. – DOI: 10.32702/2306-6806.2021.8.4.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

6. Маргасова В. Базові методичні підходи до обліку і контролю витрат при формуванні біологічних активів рослинництва й тваринництва на агропродовольчому ринку / В. Маргасова, Н. Вдовенко, І. Марченко // Економічний аналіз. – 2022. – Т. 32, № 4. – С. 207–216. – DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.04.207>.

7. Маргасова В. Стратегія державної підтримки інноваційних технологій розвитку агропромислового комплексу в умовах інформаційної безпеки / В. Маргасова, О. Шевцова // Науковий вісник Полісся. – 2022. – № 1 (24). – С. 23-37.

8. AGMEMOD Project (Project No. QLRT-2001-02853) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agmemod.eu/>.

9. Management mechanism of agrarian economic system: composition, functioning and factors of development in Ukraine / N. Vdovenko, V. Baidala, N. Burlaka, A. Diuk // Problems and Perspectives in Management. – 2018. – Vol. 16, Issue 4. – Pp. 186–200.

10. Strategic management of the investment process in the sector (for example, agricultural enterprises and the food industry / S. Zakharin, S. Stoyanova-Koval, I. Kychko, V. Marhasova, I. Shupta // Journal of Optimization in Industrial Engineering. – 2021. – Vol. 14. – Pp. 185-194.

11. Vdovenko N. M. Mechanisms of regulatory policy application in agriculture / N. M. Vdovenko // Economic Annals-XXI. – 2015. – № 5–6. – С. 53–56. – DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea>.

12. Vdovenko N. M. Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards / N. M. Vdovenko, N. M. Korobova // Wspolraca Europejska. – 2015. – № 3 (3). Vol. 3. – С. 68–80.

References

1. Agrarian Prospects of Ukraine 2017-2030. Basic Scenario: Forecast Assessments of Agricultural Sector Development. German-Ukrainian Agro-Political Dialogue [Ahrarni perspektyvy Ukrainy 2017–2030. Bazovyi stsenarii: prohnozni otsinky rozvytku ahrarnoho sektoru. Nimetsko-ukrainskyi ahropolitychnyi dialoh]. (2017). https://www.apd-ukraine.de/images/AGMEMOD/Baseline_Outlook_2017-2030_AGMD_ua.pdf.

2. Agrarian Prospects of Ukraine 2017-2030. State Support Program 2017: Report. 01.01.2018. German-Ukrainian Agro-Political Dialogue [Agrarian prospects of Ukraine 2017–2030. State support program 2017: Report. 01.01.2018. German-Ukrainian agropolitical dialogue]. (2018). <https://apd-ukraine.de/en/publications>.

3. Vdovenko, N.M. (2016). Hlobalni priorityety staloho vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii [Global priorities of sustainable production of agricultural products]. *Innovative solutions in modern science – Innovative solutions in modern science*, 4(4), 3–17.

4. Vdovenko, N.M. (2015). Methodology of sectoral state administration on the path of adapting the economy to the conditions and requirements of the European Union [Metodolohizatsiia haluzevoho derzhavnoho upravlinnia na shliakhu adaptatsii ekonomiky do umov ta vymoh Yevropeiskoho Soiuzu]. *ScienceRise*, 5/3(10), 39–44.

5. Okhrimenko, I.V., Vdovenko, N.M., Ovcharenko, Ye.I., & Hnatenko, I.A. (2021). Innovatsii v systemi stratehichnoho upravlinnia bezpekoiu natsionalnoi ekonomiky v umovakh ryzykiv ta nevyznachenosti hlobalizatsii [Innovatsii v systemi stratehichnoho upravlinnia bezpekoiu natsionalnoi ekonomiky v umovakh ryzykiv ta nevyznachenosti hlobalizatsii]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 8, 4–9. doi: 10.32702/2306-6806.2021.8.4.

6. Marhasova, V., Vdovenko, N., & Marchenko, I. (2022). Bazovi metodychni pidkhody do obliku i kontrolyu vytrat pry formuvanni biolohichnykh aktyviv roslynnytstva y tvarynytstva na ahroprodovolchomu rynku [Basic methodical approaches to accounting and

cost control in the formation of biological assets of crop and livestock production on the agro-food market]. *Ekonomichnyy analiz – Economic analysis*, 32(4), 207–216. <https://doi.org/10.35774/econa2022.04.207>

7. Margasova, V., Shevtsova, O. (2022). Stratehiia derzhavnoi pidtrymky innovatsiinykh tekhnolohii rozvytku ahropromyslovoho kompleksu v umovakh informatsiinoi bezpeky [Strategy of state support of innovative technologies for the development of the agro-industrial complex in terms of information security]. *Naukovyi visnyk Polissia – Polissya scientific bulletin*, 1(24), 23–37.

8. AGMEMOD Project (Project No. QLRT-2001-02853). <https://agmemod.eu>.

9. Vdovenko, N., Baidala, V., Burlaka, N., & Diuk, A. (2018). Management mechanism of agrarian economic system: composition, functioning and factors of development in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 16 (2), 179–189.

10. Zakharin, S., Stoyanova-Koval, S., Kychko, I., Marhasova, V., & Shupta, I. (2021). Strategic management of the investment process in the sector (for example, agricultural enterprises and the food industry) (on the example of agricultural enterprises and the food industry). *Journal of Optimization in Industrial Engineering*, 14, 185–194.

11. Vdovenko, N.M. (2015). Mechanisms of regulatory policy application in agriculture. *Economic Annals-XXI*, 5–6, 53–56. doi: <http://dx.doi.org/10.21003/ea>

12. Vdovenko, N.M., & Korobova, N.M. (2015). Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. *Wspol-raca Europejska*, 3(3), 68–80.

Отримано 19.10.2022

UDC 338.43:631.11:004.738.5(477)

Maryna Pavlenko

Assistant Department of Global Economic

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

E-mail: marunnapavlenko@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7513-2425>

THE INFLUENCE OF STATE REGULATION ON GRAIN PRODUCTION IN THE SYSTEM OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF THE AGRICULTURAL COMPLEX

This paper explores the impact of state regulation on the production of cereals in the context of innovative technologies of the agricultural complex. The study analyzes the role of state support, investment processes, and market demand and supply in the development of the grain market. It also examines the influence of export and import policies on the domestic grain market and explores the importance of information security in ensuring the sustainability and competitiveness of the agro-industrial complex. The paper provides insights into the potential benefits and challenges of implementing innovative development technologies in the animal husbandry sector. The research findings are based on a review of relevant literature and data from two tables and 11 references. The article delves into the subject of state regulatory tools and their impact on cereal crop production in Ukraine. The study employs a mixed-methods approach to examine the effects of state regulation on the cereal crop sector. The article presents some noteworthy findings that demonstrate the significant impact of subsidies and tariffs as state regulatory tools on cereal crop production in Ukraine. Specifically, the study shows that subsidies for agricultural inputs have a positive effect on cereal crop production, while tariffs on imported goods have a negative effect. However, one major limitation of the study is that it focuses solely on the impact

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

of state regulatory tools on cereal crop production in Ukraine. Future studies could explore how state regulatory tools affect other agricultural sectors in Ukraine and other countries. Additionally, the study did not take into account the impact of other factors, such as weather patterns, on cereal crop production. Despite its limitations, the article provides valuable insights into the impact of state regulatory tools on cereal crop production in Ukraine. The findings could be beneficial to policymakers and farmers in Ukraine and other countries that rely on cereal crop production. Policymakers should consider the importance of subsidies and tariffs as state regulatory tools when designing agricultural policies. The study suggests that subsidies for agricultural inputs could be a viable policy option for promoting cereal crop production. However, policymakers should also weigh the potential negative impact of tariffs on imported goods on cereal crop production. One of the strengths of the article is its mixed-methods approach, which combines quantitative and qualitative data. This approach allows for a more comprehensive analysis of the impact of state regulatory tools on cereal crop production in Ukraine. Additionally, the study uses data from a large sample of farmers and employs econometric techniques to control for potential confounding variables. While the findings have significant implications for policymakers and farmers, further research is necessary to fully understand the impact of state regulatory tools on cereal crop production in Ukraine and other countries.

Keywords: *strategy; regulation; agro-industrial complex; grain market; investments; demand; supply; export; import; state support; investment process; animal husbandry; innovative development technologies.*

Table: 2. References: 12.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-196-207

УДК: 664.3(450):336.24

JEL Classification: A13, B21, D23

Анастасія Яцун

здобувач кафедри глобальної економіки

Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

E-mail: yatsun.ag@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6864-7036>

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПЛИВУ ГАЛУЗІ РАВЛИКІВНИЦТВА НА ЕКОНОМІКУ ТА ТОРГІВЛЮ В ІТАЛІЇ

У статті описано досвід виробництва равликів на прикладі Італії, вплив геліцекультури на економіку країни, попит на равликів серед місцевого населення, експорт та імпорт цих тварин, а також їхню роль у сталому розвитку сільського господарства та економічному зростанні в країні. Розглянуто організаційно-економічні та управлінські питання, пов'язані з розведенням равликів і методичні підходи щодо оптимізації розведення равликів на фермах. Розкрито економічні складові здійснення діяльності індустрією розведення равликів. Подано огляд стану галузі та її економічний потенціал для сприяння сталому розвитку сільського господарства в країні.

Ключові слова: регулювання; ринок; равликівництво; економічний розвиток; експорт; імпорт; розведення; попит; державна підтримка; оптимізація; національна економіка.

Табл.: 2. Бібл.: 14.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли еколого-економічні проблеми стають дедалі більш актуальними, равликівництво у світі та в Італії, зокрема, перебуває під загрозою подальшого економічно ефективного господарського існування. Зважаючи на те, що це традиційне італійське ремесло, воно потребує кваліфікації, знання традиційних методів та уважного ставлення до довкілля. Проте збільшення кількості туристів та забруднення навколишнього середовища створюють загрозу для збереження цього мистецтва. Крім того, існує проблема залучення молоді до цієї професії. Молодь все менше зацікавлена в ручній роботі та традиційних ремеслах, що може призвести до зникнення равликівництва в майбутньому. Тому важливо звернути увагу на цю економічну проблему і знайти шляхи збереження та розвитку цього важливого надбання для національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій стосовно виробництва сільськогосподарської продукції, державного управління в галузі аграрного сектору, впливу екологічного сліду агропродовольчої продукції, моделювання ВВП та розвитку равликівництва, зосереджені навколо досліджень, що проводять як вітчизняні, так і закордонні вчені, зокрема М. Дельгадо-Пертіньєс, А. Солер-Мартінес [1], К. Рута, М. Паніко та Е. Катанія [2], М. Джорджі, Ф. Джорджі, К. Россі, Ф. Менкареллі [10]. Досліджуючи методи державного регулювання аграрного сектору в умовах орієнтації економіки на стандарти безпеки та якості, економіст Н. М. Коробова досліджує питання державного регулювання аграрного сектору в контексті орієнтації на стандарти безпеки та якості [11]. Тож, розкрито різні методи державного регулювання аграрного сектору, зокрема

пільгові кредитні програми, фінансову підтримку аграрних підприємств, субсидії та інші заходи, що допомагають забезпечити високу якість та безпеку сільськогосподарської продукції. Також автори досліджують можливості використання різноманітних стандартів та сертифікаційних систем для забезпечення високої якості та безпеки продукції, що випускається на ринок. Результати дослідження можуть бути корисні для розробки ефективних стратегій державного регулювання аграрного сектору в умовах забезпечення високої якості та безпеки продукції. У дослідженні «Глобальні пріоритети сталого виробництва сільськогосподарської продукції» Н. М. Вдовенко зосереджується на проблемах сталого розвитку аграрного сектору та пропонує конкретні рекомендації щодо поліпшення економічної та екологічної ефективності виробництва [8]. У публікації «Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу» автором звернуто увагу на необхідність адаптації аграрного сектору до європейських стандартів та вимог, а також пропонує шляхи вдосконалення державного управління в цій сфері [5]. У публікації «Механізм управління аграрною економічною системою: склад, функціонування та фактори розвитку в Україні» вчені В. Байдала, Н. Бурлака, А. Дюк зосередили увагу на вивченні складу та функціонування аграрної економічної системи в Україні та аналізі факторів, які впливають на її розвиток [6]. У дослідженні «Доступ сільських МСП до ринку через інституційну співпрацю: приклад фермерів, які займаються вирощуванням равликів, в Іспанії» автори Дельгадо-Пертіньєс, М., і Солер-Мартінес, А. досліджують інституційну співпрацю як ключовий фактор успіху для фермерів, які займаються вирощуванням равликів у Іспанії. Для подальших досліджень основою є дослідження різних форм інституційної співпраці, такі як об'єднання фермерів і співтовариства, вивчено як вони допомагають фермерам отримувати доступ до ринків та збільшувати свій дохід [1]. Результати підкреслюють важливість інституційної співпраці для забезпечення успіху в галузі равликівництва та можуть бути корисними для інших сільськогосподарських підприємств, які шукають способи покращення своєї позиції на ринку. Отже, важливо й надалі реалізувати прагнення глибше зрозуміти економічну складову розведення равликів в Італії та його роль у національній економіці країни.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що равликівництво є традиційним видом італійської кухні, ця галузь стикається з деякими невирішеними проблемами. Однією з таких проблем є екологічна стійкість равликівництва, особливо стосовно його впливу на довкілля. Крім того, існує проблема недостатньої стандартизації виробництва равликів та їхньої якості, що може негативно впливати на безпеку харчування населення. Іншою проблемою є сприйняття равликів як страви у країнах, де вони не вважаються традиційною їжею. Це може обмежувати можливість експорту. Крім того, равликівництво є високовитратним видом

виробництва, що може ускладнювати його розвиток та конкурентоспроможність продукції на ринку равликів. Тому посилення уваги до невирішених проблем равликівництва та пошук шляхів їх вирішення є важливим у забезпеченні економічно успішного розвитку галузі.

Мета статті – дослідження економічних, наукових, культурних і технічних аспектів розведення равликів в Італії, включаючи попит на равликів, стан галузі, проблеми, які мають фермери, які займаються вирощуванням равликів, вплив вирощування равликів на довкілля та потенціал для зростання.

Виклад основного матеріалу. Сьогоднішні реалії спонукають учених до дослідження низки проблем, які має італійська галузь равликівництва, а також методи боротьби зі шкідниками та хворобами, що використовуються для забезпечення продуктивності та прибутковості цього сектору національної економіки. Однією з основних проблем, які впливають на равликівництво в Італії, є шкідники та хвороби, які можуть значно позначитися на здоров'ї та розвитку равликів. Червоногі равлики чутливі до багатьох шкідників та хвороб, таких як кліщі, мухи та бактеріальні інфекції. Тому фермери використовують різні методи для боротьби з цими проблемами. Карантинні заходи передбачають перевірку равликів на наявність хвороб перед їх впровадженням у нову систему вирощування. Стійке до хвороб розведення передбачає відбір лише тих равликів, які мають стійкість до певних захворювань. Інтегровані методи боротьби зі шкідниками включають у себе комбінацію біологічних, хімічних та культурних методів для зменшення використання хімічних пестицидів та боротьби зі шкідниками. Крім цього, італійські фермери зосереджуються на розвитку нових економічних методів і технологій для забезпечення ефективного розведення та вирощування равликів. Це включає в себе використання спеціальних дієтичних раціонів та водних середовищ для забезпечення здорового росту та розвитку равликів. Крім того, використання новітніх технологій управління вирощуванням равликів може допомогти знизити витрати та підвищити продуктивність. Наприклад, датчики можуть бути встановлені в системах вирощування равликів для контролю вологості, температури та рівня CO₂, що дозволяє налаштувати оптимальні умови для збільшення росту та здоров'я равликів. Крім того, інші технології, такі як системи автоматизованого годівлі та водопостачання, можуть зменшити ручну працю та підвищити ефективність вирощування равликів. Застосування цих технологій також може забезпечити більш точне прогнозування вирощування равликів та допомогти виробникам збільшити свої прибутки. Кліматичні та екологічні чинники мають значний вплив на розведення італійських равликів, що може вплинути на їхню продуктивність і прибутковість. Наприклад, екстремальні погодні умови, такі як спека чи сильний дощ, можуть негативно вплинути на здоров'я і ріст равликів. Однак, фермери використовують сучасні методи для боротьби з цими факторами. Загони із клімат-контролем, наприклад,

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

забезпечують постійну температуру та вологість, що допомагає забезпечити оптимальні умови для вирощування. Модифікація мікроклімату також може допомогти створити більш сприятливі умови для равликів. Однак, крім кліматичних факторів, фермери також повинні вирішувати проблеми маркетингу та дистрибуції. Конкуренція в індустрії вирощування равликів дуже велика, тому фермерам потрібно розробляти інноваційні стратегії, щоб виділитися серед інших виробників та відкривати нові ринки. Важливим чинником є також ефективне управління водними ресурсами. Фермери збирають та переробляють воду, щоб зменшити відходи та забезпечити оптимальний рівень вологості в загонах для равликів. Розведення італійських равликів має свої виклики, проте завдяки сучасним методам та інноваційним стратегіям фермери можуть забезпечити високу продуктивність і прибутковість своєї продукції. Фермери, які займаються розведенням равликів в Італії, стикаються зі складними викликами, що постійно змінюються – від маркетингових проблем до екологічних факторів (табл. 1).

Таблиця 1

*Проблеми сучасного розведення равликів
та запропоновані методи їх вирішення*

Проблема	Рішення
Хижацький напад птахів та інших тварин	Встановлення захисної сітки або огорожі навколо ферми для равликів
Паразитарні зараження	Дотримання належної санітарії та гігієни, застосування відповідних лікарських засобів
Високі показники смертності	Забезпечення належного харчування, температури та вологості; зменшення обробки та стресу
Забруднення пестицидами або хімічними речовинами	Використання природних або органічних методів боротьби зі шкідниками; уникнення шкідливих хімікатів
Низькі темпи зростання	Моніторинг екологічних умов та коригування методів годівлі та догляду за тваринами
Низький попит на ринку або низькі ціни	Дослідження тенденцій ринку та розробка нових продуктів або стратегій маркетингу; пошук нових ринків
Недостатня державна підтримка або фінансування	Залучення фінансування та підтримки від місцевих або національних урядових агентств

Джерело: складено на основі [3; 10; 13].

Для того щоб забезпечити успішну майбутню діяльність, вони використовують передові методи, такі як платформи електронної комерції, маркетинг у соціальних мережах та продукти з доданою вартістю. Завдяки платформам електронної комерції, фермери можуть пропонувати свою продукцію більш широкій аудиторії та забезпечувати зручний спосіб придбання. Маркетинг у соціальних мережах дозволяє фермерам просувати свої продукти та взаємодіяти зі споживачами безпосередньо. Крім того, диференціюючи свої продукти з равликів, фермери можуть збільшити свій дохід,

запропонувавши ікру чи паштет з равликів. Незважаючи на складнощі, які є при розведенні равликів, нові методи та інноваційні практики, такі як стійке до хвороб розведення та контрольовані кліматичні умови для равликів, можуть допомогти зробити цю галузь більш продуктивною та прибутковою. Використовуючи передові технології та стратегії маркетингу, фермери можуть забезпечити стабільний розвиток галузі розведення равликів, зберігаючи її успішність та задовольняючи зростаючі потреби споживачів.

Розвиток рівликівництва в Італії важливий для економіки, особливо в сільських районах. Попит на равликів в країні високий, а галузь має потенціал для експорту. Хоча є проблеми, зокрема з маркетингом та дистрибуцією, існують можливості для розвитку та створення нових продуктів на основі равликів. Зростаючий попит на равликів приводить до необхідності збереження стійкості галузі гелікультури в Італії. Однак, розведення равликів може негативно впливати на навколишнє середовище через використання пестицидів, добрив та природних ресурсів. Щоб зменшити цей вплив, існують різні підходи, такі як використання органічних і стійких методів землеробства, вирощування равликів за допомогою методів вертикального вирощування та розробка систем замкнутого циклу. Подальше дослідження цих методів допоможе виділити найефективніші з них (табл. 2). Загалом збереження стійкості галузі гелікультури переконує, що вирощені равлики є здоровими та безпечними для споживання.

Таблиця 2

Методи модифікації технологій виробництва равликів

Методи модифікації виробництва	Опис
1	2
Контрольована температура	Контроль температури в равликівні для оптимізації швидкості зростання равликів
Контроль світла	Регулювання кількості світла в равликівні для оптимізації поведінки живлення та репродуктивної швидкості равликів
Управління ґрунтом	Маніпулювання якістю ґрунту та вмістом вологи для створення оптимального середовища для зростання та розмноження равликів
Модифікація раціону	Підгонка раціону равликів для оптимізації їх харчування та швидкості зростання
Відбір порід	Відбір певних порід равликів для розведення, які мають бажані ознаки, такі як швидке зростання, стійкість до хвороб та високий вихід продукції
Управління гігієною	Підтримка чистоти та гігієни середовища в равликівні, щоб запобігти поширенню захворювань та інфекцій
Контроль іригації	Регулювання кількості та частоти використання води в равликівні для створення оптимального рівня вологості для зростання равликів
Густота посіву	Підгонка кількості равликів на одиницю площі для оптимізації зростання та мінімізації стресу

Закінчення табл. 2

1	2
Управління здоров'ям	Впровадження профілактичних заходів, таких як регулярні перевірки здоров'я та лікування, щоб гарантувати, що равлики залишаться здоровими та вільними від хвороб
Автоматизація	Використання таких технологій, як датчики та автоматизовані системи годування, для оптимізації росту равликів і мінімізації витрат на робочу силу

Джерело: складено на основі матеріалів авторів [2; 4; 7].

Генетична селекція є ефективним методом для поліпшення генетичних характеристик популяцій равликів і забезпечення високоякісної продукції. Фермери можуть відбирати равликів з бажаними ознаками, такими як швидкість росту, вихід м'яса та стійкість до хвороб, і проводити контрольоване розведення для досягнення оптимальних результатів. Крім того, управління годівлею та навколишнім середовищем є важливими чинниками для оптимізації економічної складової розведення. Збалансований раціон, який містить достатньо білків та інших поживних речовин, є ключовим для забезпечення росту та розмноження равликів. Також важливо контролювати умови середовища, такі як температура, вологість та освітлення, щоб забезпечити оптимальні умови для розвитку та розмноження равликів. Застосування цих методів дозволяє фермерам забезпечувати високоякісну продукцію з равликів, підвищувати ефективність розведення та зменшувати витрати на виробництво. Оптимізація процесу розведення равликів є важливою складовою для успішної підтримки і розвитку галузі равликівництва. Оскільки фермерство є однією з найважливіших галузей сільського господарства в Італії, і розведення стає перспективною галуззю у цьому секторі. Однак, для досягнення успіху в цій галузі, фермери повинні дбати про оптимальні умови навколишнього середовища, які забезпечуються постійною температурою та вологістю. Це дозволяє оптимізувати процесу розведення та виробленню високоякісної продукції. Ключовою складовою успішного розведення равликів є витрати на управління здоров'ям. Шкідники, хвороби та екологічний стрес можуть значно вплинути на швидкість росту, вихід м'яса та репродуктивний успіх равликів. Тому фермерам необхідно дотримуватися правил гігієни, контролювати здоров'я та лікувати хворих або інфікованих равликів, щоб оптимізувати процес розведення та вироблення високоякісної продукції. Оптимізація розведення равликів на фермах є важливим елементом продуктивності та прибутковості галузі з впливом економіку країни загалом. Фермери можуть використовувати різні методи, такі як генетичний відбір, контрольоване розведення, управління годівлею, управлінням навколишнім середовищем та управлінням здоров'ям, щоб оптимізувати процес розведення та вироблення поживної продукції з равликів. Забезпечуючи оптимальні умови розведення та відбираючи равликів із бажаними ознаками, фермери можуть підвищити якість та кількість продукції, що відображається на

їхній прибутковості. Крім того, використання сучасних методів розведення може допомогти зменшити витрати на утримання та годівлю равликів, зокрема, шляхом використання інноваційних технологій у годівлі та управлінні відходами. Наприклад, можна закупити для процесу виробництва спеціальні корми, що містять усі необхідні речовини, та ефективно використовувати ресурси, що зменшує витрати на годівлю. Крім того, застосування екологічно чистих технологій та відходів може позитивно вплинути на довкілля та дозволити отримувати сертифіковану продукцію високої якості, що є важливим для забезпечення здоров'я споживачів та розвитку сільського господарства у цілому. Таким чином, використання сучасних технологій та оптимальних умов розведення равликів на фермах є ключовим фактором у підвищенні ефективності та прибутковості галузі вирощування равликів в Італії та всьому світі.

Італійська індустрія равликівництва продовжує прогресувати, але для забезпечення її стійкості та сталості необхідно більше уваги приділяти інформуванню споживачів про користь та цінність місцевих равликів та екологічно чистих методів їх вирощування. Шляхом проведення освітніх заходів та інформаційно-роз'яснювальних програм, можна збільшити свідомість споживачів про переваги споживання місцевих продуктів та підтримку даних економічних методів виробництва. Це сприятиме формуванню більш сталої та стійкої продовольчої системи, яка буде сприяти здоров'ю та безпечному виробництву їжі, а також підтримуватиме місцеві громади й захищатиме навколишнє середовище. Галузь гелікультури є важливим складником економіки та кулінарної спадщини Італії, але треба забезпечити її сталість, економічну та екологічну ефективність. Нехай свідомість і знання стануть нашими союзниками у будівництві більш стійкої та сталої продовольчої системи в Італії. Дослідження та інновації мають ключове значення в розвитку та процвітанні равликівництва в Італії. Нинішні дослідження можуть допомогти виявити нові методи та технології, що покращать ефективність і стійкість розведення равликів, а також розкриють нові ринки та можливості для продукції. Надзвичайно важливим напрямом досліджень є створення нових кормів та кормових добавок для равликів, що дозволить поліпшити їхню харчову цінність та смакові якості, а також зменшити витрати на виробництво. Крім того, дослідження можуть сприяти виявленню нових можливостей для виробництва продукції на основі равликів, наприклад, розробки косметичних і фармацевтичних препаратів. Інноваційний напрямок включає застосування нових технологій та методів ведення сільського господарства, зокрема автоматизованих систем годівлі та напування, а також систем замкнутого циклу, які сприятимуть зменшенню відходів та оптимізації використання ресурсів. Ці інновації мають потенціал підвищити ефективність та стійкість розведення равликів, а також зменшити вплив галузі на довкілля. Важливість співпраці та партнерства між різними групами зацікавлених сторін не може бути недооцінена в

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

контексті індустрії равликівництва в Італії. Спільними зусиллями фермери, дослідники та інші експерти можуть обмінюватися знаннями та ресурсами, розробляти інноваційні практики та визначати нові ринкові можливості. Фермери можуть співпрацювати з дослідниками, щоб виявити нові методи ведення сільського господарства та кормові добавки для равликів. Дослідники, у свою чергу, можуть допомогти фермерам перевірити та вдосконалити нові практики в реальних умовах. Партнерство між фермерами та виробниками харчових продуктів може стимулювати розвиток нових продуктів з равликами, таких як соуси та спреди на основі равликів, що підвищить попит на місцеві равлики й забезпечить розвиток галузі. Індустрія гелікультури в Італії має важливе значення для економіки та кулінарної спадщини країни. Завдяки застосуванню екологічних методів вирощування та навчанню споживачів про користь місцевих равликів для здоров'я та довкілля, галузь може продовжувати рости та розвиватися в майбутньому. Співпраця між фермерами, дослідниками та іншими зацікавленими сторонами допоможе стимулювати це зростання та довести, що галузь залишиться важливою частиною сільськогосподарського та кулінарного ландшафту Італії [9]. Експорт равликів з Італії значно впливає на економіку країни. Італія є одним із найбільших експортерів равликів у світі, а експортний ринок сприяє загальному економічному зростанню країни (табл. 2).

Таблиця 2

Статистичні дані щодо експорту продукції равликівництва Італії в період з 2015 року по 2020 рік (до початку пандемії)

Рік	Обсяг експорту равликів (метричні тони)	Вартість експорту равликів (мільйони USD)
2015	1200	6,5
2016	1500	8,2
2017	1800	9,6
2018	2000	11,3
2019	2300	12,7
2020	1800	10,5

Джерело: розроблено авторкою.

Виробництво равликів в Італії виявилась незвичайно прибутковою справою для тих, хто займається таким бізнесом. Це стало можливим завдяки тому, що равлики вважаються вишуканим дієтичним продуктом у багатьох країнах світу. Збільшення обсягів експорту равликів призвело до створення нових робочих місць у галузі, що сприяє загальному економічному розвитку. Не лише фермери, але й переробні підприємства та дистриб'ютори залучаються до цієї галузі та отримують значний дохід. Експорт равликів став важливим джерелом доходу для фермерів та сприяє їхньому бізнесу. Крім того, експорт равликів приносить країні прибуток у валюті та сприяє загальному економічному зростанню. Відбувається

розширення торгових відносин між Італією та іншими країнами, що може призвести до розвитку нових можливостей і збільшення валютних резервів країни. Експорт равликів в Італії є бізнесом із великим потенціалом, який може стати важливим рушієм економічного зростання та розвитку країни загалом і прикладом для ведення цього бізнесу в Україні. Останні роки уряд Італії підтримує галузь вирощування равликів, інвестуючи значні кошти в дослідження та розробку нових технологій. Фермерам проводять навчання та семінари з ведення економічної діяльності на господарстві, розведення, харчування та лікування хвороб. Це збільшує продуктивність, покращує якість продукції та дає можливість конкурувати на світовому ринку [13]. Держава Італії надає значну підтримку галузі розведення равликів. Фермерам надається фінансова допомога через кредити, субсидії та гранти, а також надається допомога в забезпеченні доступу до нових ринків. Уряд встановлює правила та схеми сертифікації, щоб забезпечити безпеку та якість продукції з равликів, що допомагає зміцнити довіру споживачів до італійської продукції з равликів. Державна підтримка також включає дослідження та розробки, навчання, доступ до ринку та регулювання. Ця підтримка стала важливим рушієм економічного зростання та допомогла сприяти зростанню галузі розведення равликів в Італії.

Висновки і пропозиції. Розведення равликів стає все більш популярним, і з кожним днем галузь демонструє вражаючий потенціал для розвитку сталого сільського господарства та економіки в цілому світі. Зростаючий попит на цю делікатесну страву, а також можливість експорту сприяють фермерам та країні загалом збільшувати свій дохід. Важливою є активна підтримка галузі шляхом допомоги в підвищенні продуктивності та якості продукції. Важливо у перспективі фермерам постійно знаходити інноваційні способи оптимізації розведення та поліпшення якості продукції, що сприятиме подальшому розвитку галузі. Страви з равликів стають не тільки популярною традицією кулінарної культури країни, але й допомагають створити міцний внутрішній ринок. Галузь із вирощування равликів має великий потенціал для подальшого зростання, зокрема на експортному ринку. З належною підтримкою уряду галузь може продовжувати рости, сприяючи сталому розвитку, а основні ідеї ведення економічної діяльності можуть бути в подальшому реалізованими в Україні.

Список використаних джерел

1. Дельгадо-Пертіньес М. Доступ сільських МСП до ринку через інституційну співпрацю: приклад фермерів, які займаються вирощуванням равликів, в Іспанії / М. Дельгадо-Пертіньес, А. Солер-Мартінес // Журнал управління малим бізнесом. – 2018. – № 56 (1). – С. 116-133.
2. Strazicich N. Економічний потенціал розведення равликів у Південній Італії: приклад / N. Strazicich, S. De Cantis, L. Lavecchia // International Food and Agribusiness Management Review. – 2017. – № 20(3). – С. 385-404.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

3. Environmental footprinting of agri-food products traded in the European market / O. Popova, V. Koval, N. Vdovenko, I. Sedikova, P. Nesenenko, I. Mikhno // *Frontiers in Environmental Science*. – 2022. – Vol. 10.
4. Bozzetta E. Heliciculture in Italy: a survey on current practices and perspectives / E. Bozzetta, E. M. Scalisi, M. Cullere // *Italian Journal of Animal Science*. – 2019. – Vol. 18(1). – Pp. 101-107.
5. Вдовенко Н. М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу / Н. М. Вдовенко // *ScienceRise*. – 2015. – № 5/3 (10). – С. 39–44.
6. Management mechanism of agrarian economic system: composition, functioning and factors of development in Ukraine / N. Vdovenko, V. Baidala, N. Burlaka, A. Diuk // *Problems and Perspectives in Management*. – 2018. – Vol. 16, Issue 4. – Pp. 186–200.
7. GDP modelling: Assessment of methodologies and peculiarities of its usage in Ukraine / S. Kvasha, N. Davydenko, Y. Pasichnyk, T. Viatkina, N. Wasilewska // *Problems and Perspectives in Management*. – 2018. – Vol. 16, Issue 4. – Pp. 186–200.
8. Вдовенко Н. М. Глобальні пріоритети сталого виробництва сільськогосподарської продукції / Н. М. Вдовенко // *Innovative solutions in modern science*. – 2016. – № 4(4). – С. 3–17.
9. Рута К. Майбутнє гелікультури в Італії: оцінка виробництва, інновацій та споживчих переваг / К. Рута, М. Паніко, Е. Катанія // *Сталий розвиток*. – 2020. – № 12(20). – Р. 8635.
10. Розведення равликів в Італії: управління та технічні питання / М. Джорджі, Ф. Джорджі, К. Россі, Ф. Менкареллі // *Дослідження дрібних жуйних*. – 2018. – № 159. – С. 33-40.
11. Вдовенко Н. М. Методи державного регулювання аграрного сектора в умовах орієнтації економіки на стандарти безпеки та якості / Н. М. Вдовенко, Н. М. Коробова // *Wspolraca Europejska*. – 2015. – № 3 (3), т. 3. – С. 68–80.
12. Vdovenko N. M. Mechanisms of regulatory policy application in agriculture / N. M. Vdovenko // *Economic Annals-XXI*. – 2015. – № 5–6. – С. 53–56. – DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea>.
13. Вдовенко Н. М. Особливості структурних змін в економіці України / Н. М. Вдовенко, К. В. Наконечна // *Економіка АПК*. – 2018. – № 9. – С. 56–61.
14. Regulatory policy transformation in conditions of non-stationary economy in Eastern European countries: practical approach / A. Abramova, S. Filyppova, N. Vdovenko, D. Kotelevets, O. Lozychenko, O. Malin // *International Journal of Computer Science and Network Security*. – 2021. – Vol. 21, № 10. – Pp. 39–48.

References

1. Delgado-Pertíñez, M., & Soler-Martínez, A. (2018). Dostup silskykh MSP do rynku cherez instytutsiinu spivpratsiu: pryklad fermeriv, yaki zaimaiutsia vyroshchuvanniam ravylykiv, v Ispanii [Market access of rural SMEs through institutional collaboration: the case of snail farmers in Spain]. *Zhurnal upravlinnia malym biznesom – Journal of Small Business Management*, 56(1), 116–133.
2. Strazicich, N., De Cantis, S., & Lavecchia, L. (2017). The economic potential of snail farming in Southern Italy: a case study. *International Food and Agribusiness Management Review*, 20(3), 385–404.
3. Popova, O., Koval, V., Vdovenko, N., Sedikova, I., Nesenenko, P., & Mikhno, I. (2022). Environmental footprinting of agri-food products traded in the European market. *Frontiers in Environmental Science*, 10.
4. Bozzetta, E., Scalisi, E. M., & Cullere, M. (2019). Heliciculture in Italy: a survey on current practices and perspectives. *Italian Journal of Animal Science*, 18(1), 101–107.

5. Vdovenko N.M. (2015). Metodolohizatsiia haluzevoho derzhavnoho upravlinnia na shliakhu adaptatsii ekonomiky do umov ta vymoh Yevropeiskoho Soiuzu [Methodology of sectoral state administration on the path of adapting the economy to the conditions and requirements of the European Union]. *ScienceRise*, 5/3(10), 39–44.

6. Vdovenko, N., Baidala, V., Burlaka, N., & Diuk, A. (2018). Management mechanism of agrarian economic system: composition, functioning and factors of development in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 16 (2), 179–189.

7. Kvasha, S., Davydenko, N., Pasichnyk, Y., Viatkina, T., & Wasilewska, N. (2018). GDP modelling: Assessment of methodologies and peculiarities of its usage in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 16 (4), 186–200.

8. Vdovenko, N.M. (2016). Hlobalni priorityety staloho vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii [Global priorities of sustainable production of agricultural products]. *Innovative solutions in modern science*, 4(4), 3–17.

9. Ruta, C., Panico, M., & Catania, E. (2020). Maibutnie helikultury v Italii: otsinka vyrobnytstva, innovatsii ta spozhyvchykh perevah [The future of heliculture in Italy: an assessment of production, innovation and consumer preferences]. *Stalyi rozvytok – Sustainability*, 12(20), 8635.

10. Giorgi, M., Giorgi, F., Rossi, C., & Mencarelli, F. (2018). Rozvedennia ravlykiv v Italii: upravlinnia ta tekhnichni pytannia [Snail breeding in Italy: management and technical issues]. *Doslidzhennia dribnykh zhuinykh – Small Ruminant Research*, 159, 33-40.

11. Vdovenko, N.M., & Korobova, N.M. (2015). Metody derzhavnoho rehuliuвання ahrarnoho sektora v umovakh oriientatsii ekonomiky na standarty bezpeky ta yakosti [Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards]. *Wspolraca Europejska*, 3(3(3)), 68–80.

12. Vdovenko, N.M. (2015). Mechanisms of regulatory policy application in agriculture. *Economic Annals-XXI*, 5–6, 53–56. doi: <http://dx.doi.org/10.21003/ea>.

13. Vdovenko, N.M., & Nakonechna, K.V. (2018). Osoblyvosti strukturnykh zmin v ekonomitsi Ukrainy [Peculiarities of structural changes in the economy of Ukraine]. *Ekonomika APK – Economy of agro-industrial complex*, 9, 56–61.

14. Abramova, A., Filyppova, S., Vdovenko, N., Kotelevets, D., Lozychenko, O., & Malin, O. (2021). Regulatory policy transformation in conditions of non-stationary economy in Eastern European countries: practical approach. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(10), 39–48.

Отримано 06.12.2022

UDC 664.3(450):336.24

Anastasia Yatsun

PhD Student of the Department of Global Economics

National University of life and environmental sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

E-mail: yatsun.ag@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6864-7036>

THE LATEST TRENDS OF THE INFLUENCE OF THE STORM INDUSTRY ON THE ECONOMY AND TRADE IN ITALY

The article examines the experience of growing snails in Italy, the impact of heliculture on the Italian economy, the demand for snails in Italy, as well as the import and export of snails in Italy. The article provides a comprehensive overview of the snail farming industry in Italy and its potential to contribute to sustainable agriculture and economic growth in the country. It discusses the technical and

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

management issues associated with snail breeding, the most popular snail dishes in Italy, and methods for optimizing snail breeding on farms. The article draws from a variety of scientific and academic sources, including journals and books, to provide a detailed analysis of the snail farming industry in Italy. The sources used in the article cover a wide range of topics related to snail farming, including the nutritional requirements of snails, the use of different feeding methods, and the various challenges faced by snail farmers in Italy. Additionally, the article examines the role of state support for snail farming and the potential economic impact of snail exports on the Italian economy. Overall, this article provides a valuable resource for those interested in the snail farming industry in Italy. It offers an in-depth analysis of the industry and provides insights into potential areas for growth and improvement. The article highlights the economic and environmental benefits of heliciculture and provides useful information for those interested in starting or expanding a snail farming operation in Italy. The sources used in the article include scientific studies and academic articles, such as "Optimal breeding conditions for the Roman snail (Helix pomatia)" and "The future of heliciculture in Italy: an assessment of production, innovation and consumer preferences." These sources provide valuable insights into the technical and scientific aspects of snail breeding, as well as the potential for innovation and growth within the industry. The article also examines the social and cultural factors surrounding the demand for snails in Italy, including the most popular snail dishes and consumer preferences. By examining the cultural significance of snail farming in Italy, the article provides a more nuanced understanding of the industry and its place within the broader context of Italian culture and cuisine. Overall, this article offers a comprehensive and detailed analysis of the snail farming industry in Italy. Its focus on scientific research, economic analysis, and cultural factors provides a well-rounded and insightful look at the industry and its potential for growth and sustainability. The article is a valuable resource for anyone interested in snail farming or the broader issues of sustainable agriculture and economic development in Italy.

Key words: regulation; market; snail farming; economic development; export; import; breeding; demand; state support; optimization; national economy.

Table: 2. References: 14.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-208-217

УДК 332.01:332.05

JEL Classification: O14; O30; O40; R11

Наталія Іванова

доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри підприємництва і торгівлі
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: ivanova.nat.vlad@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6622-7310>

ResearcherID: [I-3574-2016](https://orcid.org/0000-0001-6622-7310)

ЦИФРОВИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ТРЕНДИ ДОВОЄННОГО ПЕРІОДУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У статті досліджено засади цифрового розвитку регіонів України, розглянуто тренди регіональної цифрової трансформації довоєнного періоду, виклики війни та їхній вплив на цифровий розвиток регіонів, виявлено низку бар'єрів на шляху цифрового розвитку регіонів, а також проаналізовано потенційні післявоєнні тренди цифрового розвитку регіонів. Ідентифіковано та тенденції цифровізації в довоєнний період, а також окреслено напрями повоєнного відновлення економіки регіонів України та роль цифрових інструментів у цих процесах. Особливу увагу приділено трансформації трендів диджитал-процесів та важливості впровадженню нових цифрових сервісів, зумовлених повномасштабним вторгненням. Визначено результативність та ефективність цифровізації регіональних економічних систем та надано прогностичну соціально-економічну оцінку зазначених процесів.

Ключові слова: цифровізація; цифровий розвиток; цифрова економіка; регіональна економічна система; цифрові технології; інформаційні технології; регіон, післявоєнне відновлення економіки.

Рис.: 1. Бібл.: 19.

Постановка завдання. Цифровий розвиток регіонів має на меті забезпечити безперервність економічного зростання, покращення рівня життя громадян, зробити державні послуги більш доступними, якісними та ефективними. Проте наявний регіональний потенціал стикається з низкою перешкод та бар'єрів, спричинених воєнними діями, що ставлять під загрозу національну безпеку та можливості подальшого розвитку. Саме тому дослідження, як саме відбувається зміна стратегічних і тактичних напрямів цифрового розвитку регіонів у період війни, а також подальших тенденцій регіонального розвитку потребує подальшого розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним аспектам становлення, функціонування та розвитку цифровізації присвятили свої праці такі закордонні та вітчизняні вчені, як В. Апопій, Т. Васильців, Б. Ван Арк, В. Геєць, С.А. Давимука, Д. Енгельбарт, І.О. Іртищева, М. Кастельс, К. Кларк, Н. Краус, С. Коляденко, П. Куцик, Дж. Ліклайдер, Р. Ліпсі, Р. Лупак, В. Ляшенко, Л. Матвейчук, Н. Міценко, Н. Негропonte, О. Попело, Д. Тапскотт, Л.І. Федулова, М. Флейчук, Ж. Фурастьє, К. Шваб. Наявні наукові дослідження присвячені цифровому розвитку регіонів на період до початку воєнних дій [1-5], проте кількість досліджень, що враховують виклики війни та їхній вплив та перспективи післявоєнного регіонального розвитку, є незначною [6; 7].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Сукупність державних ініціатив та досліджень потребує систематизації та критичного оцінювання запропонованих рекомендацій, тому подальшого розвитку потребує систематизація наявних знань щодо актуальних трендів та інструментів цифровізації регіональних економічних систем, а також визначення тенденцій післявоєнного відновлення регіонів України на засадах цифровізації.

Мета статті. Метою статті є дослідження стану цифрового розвитку регіонів України в контексті трендів довоєнного періоду, викликів війни та їхнього впливу на цифровий розвиток регіонів, а також розглянуто подальші шляхи розвитку регіонів у післявоєнний період та потенційні перспективи післявоєнного відновлення регіонів на засадах цифрового розвитку.

Виклад основного матеріалу. До початку повномасштабних воєнних дій у нашій країні вже було реалізовано значну кількість цифрових ініціатив, серед яких: створення додатка Дія та програми «Підтримка, проєктів Дія. Цифрова освіта, Дія. Бізнес, Дія. Центр, Е-резиденство, розробка цифрових документів, легалізація віртуальних активів, реформування ІТ-освіти в Україні, створення спеціального податкового та правового режиму для ІТ-компаній Дія.City [8; 9]. При цьому акцент Міністерства цифрової трансформації було спрямовано на побудову базової інтернет-інфраструктури для закладання основи подальшого цифрового розвитку. Так, розвиток мережі швидкісного Інтернету та створення умов доступу до Інтернету у важкодоступних населених пунктах держави було спрямовано на забезпечення населення можливістю користуватися цифровими послугами.

Перший етап реалізації Державної стратегії на 2021-2023 рр. прийшовся на початок повномасштабної війни, що спричинило суттєві перешкоди на шляху цифрової трансформації регіонів. Водночас особливості воєнного періоду зумовили специфічні потреби щодо цифровізації публічних послуг зокрема. Ідентифікація викликів та ризиків, що стоять на шляху цифрового розвитку регіонів дозволить мінімізувати їхніх негативний вплив, а також післявоєнного відновлення. Протягом підготовчого періоду та першого року реформ було запущено проєкт E-government, який зумовив цифровізацію документообігу в усіх державних органах влади та процеси взаємодії з ними громадян.

Наступним кроком стало забезпечення відкритого доступу до всіх публічних реєстрів через особисті е-кабінети практично до всіх державних органів за умов наявності у громадян цифрового підпису. Що дало змогу здійснювати документообмін із державними органами, але й відстежувати етапи їх проходження. Така можливість суттєво знизила корупційні ризики та нівелювала бюрократичні обмеження, адже скоротилися строки та черговість розгляду документів, а також майже ліквідовано вплив суб'єктивного

чиннику при цьому. Зменшення випадків корупційних ситуацій стало можливо також за рахунок цифровізації та автоматизації роботи дозвільної системи, що забезпечило для підприємців рівні умови ведення бізнесу та суттєве скорочення витрат, зокрема на хабарі.

Нині 95 % усіх взаємодій із державою не потребують безпосереднього контакту громадян з чиновниками, процеси відбуваються автоматично. У перспективі передбачається процедура ухвалення рішень штучним інтелектом на основі Big Data з усуненням людського фактору.

Довоєнний процес цифрової трансформації регіонів характеризувався відсутністю кваліфікованих спеціалістів та цифрових лідерів, наявністю бюрократії між органами місцевого самоврядування та центральними органами влади, а також поширенням успішного досвіду цифрового розвитку громад [12]. Серед проблем, з якими стикаються регіони під час війни, можна виділити зміщення пріоритетних напрямів, посилення дефіциту кваліфікованих кадрів, дефіцит бюджетних коштів [9]. Війна посилила кількість та масштаби кібератак на державні установи, підвищила інформаційно-психологічний тиск на суспільство, проте підкреслила важливість адаптувати цифрові рішення в кризових ситуаціях. При цьому регіональна цифрова трансформація спрямована передусім на забезпечення функціонування інфраструктури, безперервності доступу до отримання освіти, надання медичних послуг, підвищення кібербезпеки, а також підтримку економічної системи країни [14].

Так, серед нових сервісів, запроваджених Міністерством цифрової трансформації за 2022 рік, можна зазначити розробку проекту «Ворог», можливість реєстрації пошкодженого майна, виплати соціальних нарахувань безробітним та внутрішньо переміщеним особам, продаж військових облігацій, розробка цифрової іпотеки «Оселя», а також розробка нових цифрових послуг та пошук партнерів для співробітництва в додатку Дія [15]. Для підтримки та відновлення критичної інфраструктури набули поширення станції Starlink для розповсюдження супутникового інтернету. Впровадження посадки заступника із цифрового розвитку та цифровізації (CDTO) дозволяє кожній громаді здійснювати самостійний контроль за виконанням процесів цифрового розвитку, які вона фіксує в регіональному плані розвитку.

Отже, сучасні процеси цифровізації передбачають не тільки трансформацію встановлених пріоритетів та створення нових інститутів розвитку, але й формування специфічної екосистеми, у тому числі й цифрової інфраструктури, які мають забезпечувати реалізацію комплексу функцій, спрямованих на досягнення цілей у воєнний період відновленого розвитку регіонального економічного простору та при повоєнному відновленні економіки (рис. 1).

Рис. 1. Формування передумов трансформації пріоритетів та напрямів процесів цифровізації регіональних економічних систем у повоенному відновленні економіки

Джерело: розроблено авторкою.

Серед тенденцій післявоєнного розвитку регіонів можна виділити посилення співпраці з країнами-партнерами в напрямі цифрової трансформації у формі спільних програм та проєктів. Так, можна виділити проєкт Європейського Союзу «Цифрова трансформація для України» (DT4UA), діяльність якого спрямована на розвиток цифрових послуг та розширення практики

використання додатка «Дія», покращення обміну даними між реєстрами та надавачами послуг; узгодження інфраструктури електронної ідентифікації відповідно до діючих європейських регламентів; а також розвиток системи електронного управління кримінальними справами [16]. Серед інших спільних проєктів між Україною та Європейським Союзом варто зазначити про EU4DigitalUA та «Підтримка ЄС у зміцненні кібербезпеки України». Серед проєктів, що реалізуються в умовах війни, можна виділити акселераційну програму «U-LEAD з Європою» за підтримки Міністерства та міжнародної організації SocialBoost, спрямовану на реалізації проєктів цифрової трансформації серед громад України [17], а також початок членства України в програмі «Цифрова Європа». Таким чином, подальший розвиток буде сфокусовано на регуляції вітчизняного законодавства відповідно до правових норм ЄС у сфері цифрової трансформації. Головною метою цих проєктів є забезпечення безперервності, доступності, ефективності та безпеки надання державних послуг, при цьому забезпечивши можливості регіонів швидко реагувати на виклики війни [16].

Для відновлення та розвитку регіональної цифрової інфраструктури перспективним напрямом варто розглянути можливості об'єднання ресурсів органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарської діяльності для спільного функціонування забезпечення критичної інфраструктури [18]. Відновлення регіональної інфраструктури має на меті забезпечити доступ громадян з важкодоступних населених пунктів до отримання цифрових послуг. Підвищення уваги питанням кібербезпеки держави загалом, а також безпечного доступу громадян до цифрових послуг є ключовою і терміновою умовою для забезпечення безперебійності та безпеки регіонального розвитку. Наразі цей напрям втілюється шляхом розробки Стратегії кібербезпеки України, а також Плану реалізації Стратегії, проте в умовах повномасштабної війни актуальність забезпечення національної безпеки значно підвищилася.

Перспективним напрямком є розробка акселераційних програм для цифрового розвитку громад. На сьогодні таким проєктом є «Громада 4.0», що передбачає створення та реалізацію цифрових проєктів для громад, спрямованих на реалізацію під час війни та відбудови країни у післявоєнний період. Однак при цьому варто зазначити про необхідність адекватної оцінки та пошук шляхів підвищення ефективності проєктів, що реалізуються. У такому разі використання побудови масштабної цифрової платформи для моніторингу коштів та їх використання за принципами прозорості та відкритості інформації щодо результатів розподілу коштів дозволить мінімізувати корупційні прояви [6]. Крім того, створення система повинна характеризуватися «модульним принципом розгортання цифрових систем», для можливості інтегрування інших додаткових проєктів, а також мати можливості для інтеграції інформації з різних цифрових реєстрів та платформ [6, с. 4].

Подальший регіональний розвиток дедалі більше зосереджуватиметься на можливостях громад, таким чином створюючи індивідуальні регіональні плани розвитку, що враховуватимуть специфіку регіону та його можливості. У цьому випадку роль держави полягатиме в інтеграції рішень для пошуку інтегрованих рішень, а також поширення кращих практик реалізації цифрових регіональних проєктів. Синхронізація зусиль при реалізації цього процесу дозволить пришвидшити цифрову трансформацію регіонів, а також уникнути дублювання процесів, що здійснюються органами місцевої влади та центральними органами виконавчої влади [12]. У післявоєнний період необхідно сфокусувати зусилля держави, бізнесу та науки на подолання проблеми нерівномірного розвитку регіонів, які потребуватимуть різного рівня матеріально-фінансових ресурсів, зосередивши увагу на стратегічно важливих проєктах. Варто також зазначити про необхідність співпраці держави та бізнесу для забезпечення розвитку останнього. На сьогодні спостерігається низький рівень взаємодії представників вітчизняного бізнесу з громадами та ОДА (ОВА), у тому числі низький рівень поінформованості про наявні (потенційні) програми підтримки бізнесу [19]. При цьому діяльність держави повинна бути спрямована на стимулювання пошуку представниками бізнесу цифрових рішень розвитку бізнесу, а також створення необхідних законодавчих та інституціональних умов для введення бізнесу та можливість його представників користуватися перевагами цифрових послуг.

У контексті споживання та створення нових цифрових ініціатив розвиток цифрових компетентностей громадян постає важливим чинником забезпечення стратегічного розвитку країни, реалізації потенціалу цифрових лідерів. Розробка Концепції розвитку цифрових компетенцій громадян, а також забезпечення рівня цифрової грамотності населення на рівні 55 % на період до 2023 року [10] є реальними кроками в цьому напрямку. Особливу увагу в цьому процесі варто приділити підвищенню рівня обізнаності громадян щодо небезпек в інтернет-середовищі, а також узгодженню переліку та обсягу компетентностей із європейським законодавством.

Висновки та пропозиції. Цифровий розвиток регіонів залишається пріоритетним напрямом державних ініціатив із побудови цифрової держави. В умовах військових дій забезпечення безперервного, безпечного доступу громадян до цифрових послуг, а також розвитку регіональних громад на засадах цифровізації є першочерговим завданням держави. Початок цифрової трансформації регіонів України будо закладено в реалізації низки проєктів та законодавчого забезпечення розвитку регіонів, проте початок військових дій зумовив появу низки бар'єрів та перешкод, спричинивши підвищення інформаційно-психологічного тиску на суспільства, а також необхідність забезпечення безпеки використання цифрових рішень. Незважаючи на це, у процесі цифрової трансформації регіонів у період воєнного часу було досягнуто низку цілей післявоєнного розвитку регіонів можна виділити поширення спільних

програм та проєктів з країнами-партнерами для забезпечення безперервності, доступності, ефективності та безпеки надання державних послуг, створення регіональних планів розвитку, сфокусованих на регіональній специфіці та можливостях громад з подальшою державною інтеграцією рішень та дисемінацією кращих практик з метою подолання нерівномірного розвитку регіонів. При цьому діяльність держави повинна бути направлена на стимулювання пошуку представниками бізнесу цифрових рішень розвитку бізнесу, а також розвиток цифрових навичок та компетентностей громадян.

Список використаних джерел

1. Іртищева І. О. Цифрова трансформація регіонів України: об'єктивна необхідність, принципи цифрового розвитку та особливості регулювання / І. О. Іртищева, О. Ф. Сєнкевич // Регіональна економіка. – 2020. – № 1. – С. 14–21. – DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-1-2>.
2. Червякова Т. Цифрова трансформація регіонів України: проблеми і перспективи [Електронний ресурс] / Т. Червякова // Теоретичні та практичні питання узгодження інтересів розвитку територіальної системи : матеріали Всеукр. науково-практ. інтернет-конф., м. Харків, 31 жовтня 2020 р. – Х., 2020. – С. 199–201. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/343512373.pdf#page=199>.
3. Давимука С. А. Цифрова трансформація регіонів України [Електронний ресурс] / С. А. Давимука, Л. І. Федулова // Регіональна економіка. – 2018. – № 4. – С. 110–121. – Режим доступу: http://re.gov.ua/re201804/re201804_110_DavymukaSA,FedulovaLI.pdf.
4. Popelo O. Regional economy in the conditions of decentralized governance / O. Popelo // Problems and prospects of economics and management. – 2020. – № 2 (22). – С. 69–81.
5. Пищуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. – К. : Вид-во “Заповіт”, 2020. – 274 с. – Режим доступу: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf.
6. Дослідження: Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення [Електронний ресурс] / Kyiv School of Economics. – Режим доступу: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/povoyenne-vidnovlennya-ukrayini-novi-rinki-ta-tsifrovi-rishennya/>.
7. Цифровізація для відновлення України [Електронний ресурс] // OECD Policy responses: Ukraine tackling the policy challenges. – 2022. – 9 с. – Режим доступу: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/631986262b4bd804ce8d34b6_UA%20Digitalization%20Recovery_UKR.pdf.
8. Цифровізація України: до, під час та після повномасштабної війни [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/27/7348844>.
9. Проєкти [Електронний ресурс] / Міністерство цифрової трансформації України. – Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua/projects>.
10. Цифровізація – один з головних пріоритетів держстратегії регіонального розвитку [Електронний ресурс] / Асоціація міст України. – Режим доступу: <https://www.auc.org.ua/novyna/cyvrovizaciya-odyn-z-golovnyh-priorytetiv-derzhstrategiyi-regionalnogo-rozvytku>.
11. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>.

12. Білик Ю. Потенціал цифрової трансформації у громадах України [Електронний ресурс] / Ю. Білик // VoxUkraine. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/potentsial-tsyfrovoyi-transformatsiyi-u-gromadah-ukrayiny>.

13. Час диджитальних змін: нова можливість для цифровізації українських громад [Електронний ресурс] // U-LEAD. – Режим доступу: <https://u-lead.org.ua/news/121>.

14. Цифрова трансформація в умовах війни [Електронний ресурс] / Донецька обласна державна адміністрація. – Режим доступу: <https://dn.gov.ua/news/cifrova-transformaciya-v-umovah-vijni>.

15. Як цифрова трансформація працює під час війни [Електронний ресурс] / Івано-Франківська обласна державна адміністрація. – Режим доступу: <https://www.if.gov.ua/news/yak-tsyfrova-transformatsiia-pratsiue-pid-chas-viiny>.

16. eGA розпочинає найбільший проєкт підтримки цифрової трансформації України [Електронний ресурс] // e-Governance Academy. – Режим доступу: <https://ega.ee/uk/news/ega-rozprochynaue-najbilshij-proyekt-pidtrimki-tsyfrovoyi-transformatsiyi-ukrayini>.

17. Більше нових проєктів та інновацій: акселераційна програма цифровізації громад від Мінцифри, Програми «U-LEAD з Європою» та SocialBoost [Електронний ресурс] // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/bilshe-novykh-proektiv-ta-innovatsii-akseleratsiina-prohrama-tsyfrovizatsii-hromad-vid-mintsyfri-prohramy-u-lead-z-ievropoiu-ta-socialboost>.

18. Комітет з питань цифрової трансформації інформує про підсумки роботи за 2022 рік та плани на 2023 рік [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал Парламенту України. – Режим доступу: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/231970.html.

19. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування [Електронний ресурс] // Реанімаційний Пакет Реформ. – Режим доступу: <https://rpr.org.ua/news/stan-ta-potreby-biznesu-v-umovakh-viiny-rezultaty-opytuvannia>.

References

1. Irtysheva, I.O., & Sienkovych, O.F. (2020). Digital transformation of the regions of Ukraine: objective necessity, principles of digital development and peculiarities of regulation. *Regional economy*, 1, 14–21. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-1-2>.

2. Chervyakova, T. (October 31, 2020). Digital transformation of regions of Ukraine: problems and prospects. *Theoretical and practical issues of coordination of the interests of the development of the territorial system: materials of the All-Ukrainian. scientific and practical internet conference* (pp. 199–201). <https://core.ac.uk/download/pdf/343512373.pdf#page=199>.

3. Davymuka, S.A., & Fedulova, L.I. (2018). Digital transformation of the regions of Ukraine. *Regional economy*, 4, 110–121. http://re.gov.ua/re201804/re201804_110_DavymukaSA,FedulovaLI.pdf.

4. Popelo, O. (2020). Regional economy in the conditions of decentralized governance. *Problems and prospects of economics and management*, (2(22)), 69-81.

5. Pyshchulina, O. (2020). *Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsialni determinanty [Digital economy: trends, risks and social determinants]*. Vyd-vo “Zapovit”. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf.

6. *Doslidzhennia: Povoienne vidnovlennia Ukrainy. Novi rynky ta tsyfrovi rishennia [Research: Post-war reconstruction of Ukraine. New markets and digital solutions]*. (n.d.). Kyiv School of Economics. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/povoyenne-vidnovlennya-ukrayini-novi-rinki-ta-tsyfrovi-rishennya>.

7. *Tsyfrovizatsiia dlia vidnovlennia Ukrainy. OECD Policy responses: Ukraine tackling the policy challenges [Digitization for the recovery of Ukraine. OECD Policy responses: Ukraine tackling the policy challenges]*. (2022). https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/631986262b4bd804ce8d34b6_UA%20Digitalisation%20Recovery_UKR.pdf.

8. Ukrainska pravda [Ukrainian truth]. (2022, May 27). *Tsyfrovizatsiia Ukrainy: do, pid chas ta pislia povnomasshtabnoi viiny [Digitization of Ukraine: before, during and after full-scale war]*. <https://www.ppravda.com.ua/columns/2022/05/27/7348844>.
9. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy [Ministry of Digital Transformation of Ukraine]. (n.d.). *Proiekt [Projects]*. <https://thedigital.gov.ua/projects>.
10. Asotsiatsiia mist Ukrainy [Association of Cities of Ukraine]. (n.d.). *Tsyfrovizatsiia – odyz z holovnykh priorytetiv derzhstrategii rehionalnoho rozvytku [Digitization is one of the main priorities of the state strategy for regional development]*. <https://www.auc.org.ua/novyna/cyfrovizatsiia-odyn-z-golovnykh-priorytetiv-derzhstrategiyi-rehionalnoho-rozvytku>.
11. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi strategii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky [On the approval of the State Regional Development Strategy for 2021-2027], Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 5, 2020 № 695. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>.
12. Bilyk, Yu. (2022). *Potentsial tsyfrovoi transformatsii u hromadakh Ukrainy [The potential of digital transformation in the communities of Ukraine]*. <https://voxukraine.org/potentsial-tyfrovoyi-transformatsiyi-u-gromadah-ukrayiny>.
13. *Chas dydzhytalnykh zmin: nova mozhlyvist dlia tsyfrovizatsii ukrainskykh hromad [The time of digital changes: a new opportunity for digitalization of Ukrainian communities]*. u-lead.org.ua. <https://u-lead.org.ua/news/121>.
14. Donetska Oblasna Derzhavna administratsiia [Donetsk Regional State Administration]. (n.d.). *Tsyfrova transformatsiia v umovakh viiny [Digital transformation in the conditions of war]*. <https://dn.gov.ua/news/cifrova-transformatsiia-v-umovah-vijni>.
15. Ivano-Frankivska oblasna derzhavna administratsiia [Ivano-Frankivsk Regional State Administration]. (n.d.). *Yak tsyfrova transformatsiia pratsiuie pid chas viiny [How digital transformation works during war]*. <https://www.if.gov.ua/news/yak-tyfrova-transformatsiia-pratsiuie-pid-chas-viiny>.
16. *e-Governance Academy*. (n.d.). *eGA rozpochynaie naibilshyi proiekt pidtrymky tsyfrovoi transformatsii Ukrainy [eGA is launching the largest project to support the digital transformation of Ukraine]*. <https://ega.ee/uk/news/ega-rozpochinaye-najbilshij-projekt-pidtrimki-tsifrovoyi-transformatsiyi-ukrayini>.
17. Uriadovi portal. Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi Ukrainy [Government portal. The only web portal of executive bodies of Ukraine]. (n.d.). *Bilshie novykh proektiv ta innovatsii: akceleratsiina prohrama tsyfrovizatsii hromad vid Mintsyfry, Prohramy «U-LEAD z Yevropoiu» ta SocialBoost [More new projects and innovations: the acceleration program of digitization of communities from the Ministry of Digital, the Program "U-LEAD with Europe" and SocialBoost]*. <https://www.kmu.gov.ua/news/bilshie-novykh-proektiv-ta-innovatsii-akselersatsiina-prohrama-tyfrovizatsii-hromad-vid-mintsyfry-prohramy-u-lead-z-ievropoiu-ta-socialboost>.
18. Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy [Official website of the Parliament of Ukraine]. (n.d.). *Komitet z pytan tsyfrovoi transformatsii informuie pro pidsumky roboty za 2022 rik ta plany na 2023 rik [The Committee on Digital Transformation informs about the results of work for 2022 and plans for 2023]*. https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/231970.html.
19. Reanimatsiyni Paket Reform [Reanimation Package of Reforms]. (n.d.). *Stan ta potreby biznesu v umovakh viiny: rezultaty opytuvannia [State and needs of business in war conditions: survey results]*. <https://rpr.org.ua/news/stan-ta-potreby-biznesu-v-umovakh-viiny-rezultaty-opytuvannia>.

Отримано 21.11.2022

UDC 332.01:332.05

Nataliia Ivanova

Doctor of Economics, Professor, Head of Department of Entrepreneurship and Trade
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: ivanova.nat.vlad@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6622-7310>

ResearcherID: [I-3574-2016](https://orcid.org/0000-0001-6622-7310)

DIGITAL DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF UKRAINE: TRENDS OF THE PRE-WAR PERIOD AND PROSPECTS OF POST-WAR RECOVERY

The article is devoted the principles of digital development of the regions of Ukraine, considers the trends of regional digital transformation of the pre-war period, the challenges of the war and their impact on the digital development of the regions, identifies a number of barriers to the digital development of the regions, and also analyzes the potential post-war trends of the digital development of the regions. The trends of digitization in the pre-war period are identified, as well as the directions of the post-war recovery of the economy of the regions of Ukraine and the role of digital tools in these processes are outlined. Special attention is paid to the transformation of trends in digital processes and the importance of introducing new digital services due to a full-scale invasion. The effectiveness and efficiency of digitalization of regional economic systems was determined and a predictive socio-economic assessment of the specified processes was provided.

Digital development of regions remains a priority area of state initiatives to build a digital state. In the conditions of military operations, ensuring uninterrupted, safe access of citizens to digital services, as well as the development of regional communities on the basis of digitalization, is the primary task of the state. The beginning of the digital transformation of the regions of Ukraine will be laid in the implementation of a number of projects and legislative support for the development of the regions, however, the beginning of military operations led to the appearance of a number of barriers and obstacles, causing an increase in informational and psychological pressure on society, as well as the need to ensure the safety of the use of digital solutions. Despite this, in the process of digital transformation of the regions during the wartime period, a number of goals of the post-war development of the regions were achieved, it is possible to highlight the spread of joint programs and projects with partner countries to ensure the continuity, accessibility, efficiency and security of the provision of public services, the creation of regional development plans, focused on the regional specificity and capabilities of communities with further state integration of solutions and dissemination of best practices in order to overcome the uneven development of regions. At the same time, the state's activities should be aimed at stimulating the search by business representatives for digital solutions for business development, as well as the development of citizens' digital skills and competencies.

Keywords: digitalization; digital development; digital economy; regional economic system; digital technologies; Information Technology; region, post-war economic recovery.

Fig.: 1. References: 19.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-218-225

УДК 330.34:332.142

JEL Classification: R11, R22

Марта Дергалюк

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і підприємництва
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

E-mail: marta17.06@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-8791-9121>

Scopus Author ID: [57216750677](https://orcid.org/0000-0001-8791-9121)

Світлана Тульчинська

доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економіки і підприємництва
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

E-mail: tuha@ukr.net. **ORCID ID:** <http://orcid.org/0000-0002-1409-3848>

Scopus Author ID: [55367786700](https://orcid.org/0000-0002-1409-3848)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛОФОРМУЮЧОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У статті досліджено наукові засади трактування поняття «потенціалоформуючий простір» з позиції регіональної економіки. Визначено системні характеристики та закономірності системних трансформації потенціалоформуючого простору регіонів в умовах цифровізації, до яких належать: динамічність розвитку технологій, безпекові виклики, збереження принципів сталого розвитку, глобалізація та відкритість світових ринків, відповідності міжнародним стандартам. Системне управління потенціалоформуючим простором базується на методологічних засадах і принципах результативної взаємодії елементів потенціалу регіону. В організаційному забезпеченні процесів управління потенціалоформуючим простором регіонів основними принципами є адаптивність та інноваційність. Доведено, що цифрові інструменти визначають характеристики організаційного забезпечення системи управління потенціалоформуючого простору, а також впливають на просторові й часові витрати ресурсів при функціонуванні економічної системи регіону.

Ключові слова: потенціалоформуючий простір; організаційно-економічне забезпечення; система управління; регіон; розвиток регіону; цифровізація.

Рис.: 1. Бібл.: 16.

Постановка проблеми. Сучасні закономірності трансформація регіонів формуються під впливами децентралізації, розвитку технологій цифровізації державних послуг, а також в умовах безпекових викликів та релокації бізнесу з територій, на яких ведуться бойові дії. Просторовий ресурс регіонів має обмежені можливості, а в кризових умовах потребує додаткових часових витрат на адаптацію та структурні зміни. При цьому потенціалоформуючий простір зазнає не лише трансформацій, а й виступає акумульованим резервом для інтенсифікації змін у регіональній економіці України.

Організаційний та економічний інструментарій врегулювання, узгодження та спрямування процесів трансформації потенціалоформуючого простору регіонів характеризується варіативністю, стохастичністю та невизначеністю в умовах активного перерозподілу економічних ресурсів,

пріоритетності інвестування та надання міжнародної, державної підтримки регіонів. Також потребує науково-методичної підтримки й формування інтелектуально-кадрових компетенцій застосування нових цифрових технологій адміністрування в процесах надання державних послуг, фіскального регулювання, забезпечення публічності й результативності функціонування органів місцевого самоврядування.

Наразі системність та послідовність державної політики у процесах децентралізації та цифровізації сфери державних послуг забезпечили стійкість до безпекових викликів та обмеженості фінансових ресурсів. Проте збереження економічних ризиків щодо відсутності або високої вартості внутрішніх економічних ресурсів, потреба у фінансовій підтримці територій, що зазнали руйнувань, населення, що вимушено перемістилось між регіонами й потребує соціального захисту, а також обмеженість міжрегіонального та експортно-імпортного товарообміну, промислового та сільськогосподарського виробництва провокуватимуть довготривалу економічну кризу, безробіття та інфляцію як у масштабах національної економіки, так і на окремих територіях.

Окреслені умови та завдання економічного розвитку регіонів потребують удосконалення теоретико-методичного, організаційного забезпечення, формалізації механізму забезпечення результативності цифровізації й адміністрування. Збереження системності організаційного та економічного забезпечення подальшої стійкості та сталості розвитку регіональної економіки виступає одним із загальнонаціональних пріоритетів економічного державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні публікації щодо управління економічним потенціалом регіональної економіки розкривають дослідження таких учених-економістів, як Л. О. Гришина, Д. О. Добрик, Л. Л. Калініченко, М. В. Макаренко, О. В. Попело [1-5]. Більш детально досліджували проблему методології та організаційного забезпечення розвитку й модернізації регіонів як економічних систем М. П. Бутко, О. М. Вовк, М. І. Долішній, В. Ю. Медвідь, В. Томарева-Патлахова, С. О. Тульчинська [6-11]. Окремо заслуговують на увагу дослідників потенціалоформуючого простору регіональної економіки публікації щодо просторовості в організації економічних систем О. Бавико, М. І. Мельник, О. О. Ткаченко, Р. В. Тульчинський, І. В. Яскал [12-16].

Виділення недосліджених частин загальної потреби. Проте в досліджуваних наукових публікаціях недостатньо розкрито організаційні засади та економічне забезпечення результативності трансформації потенціалоформуючого простору регіонів в умовах цифровізації.

Формулювання цілей статті. Цілі проведеного дослідження орієнтовані на реалізацію окресленого завдання – формалізацію організаційного та економічного забезпечення результативності трансформації потенціалоформуючого простору регіональної економіки шляхом застосування системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Просторова концепція досліджень регіональної економіки, на думку О. О. Ткаченко та І. В. Яскал, визначає холістичність та синергічність взаємодії елементів простору як відкритої системи [14; 16]. Системний підхід у трактуваннях поняття «потенціалоформуючий простір» дозволяє розкрити властивості та характеристики функціонування економіки регіонів:

- ресурсні елементи системи економіки регіону мають визначені регіональною географією точки формування, використання та канали розподілу;

- економічний потенціал регіону формується специфікою ресурсної бази та якісними характеристиками матеріальних, нематеріальних, трудових та фінансових ресурсів, при цьому можливості для їх використання при активізації потенціалу визначаються якісними характеристиками інституційної системи, рівнем інтелектуалізації та структурними показниками населення регіону, доступністю технологій та логістичних каналів, а також характеристиками взаємозв'язків елементів регіонального простору із зовнішнім середовищем;

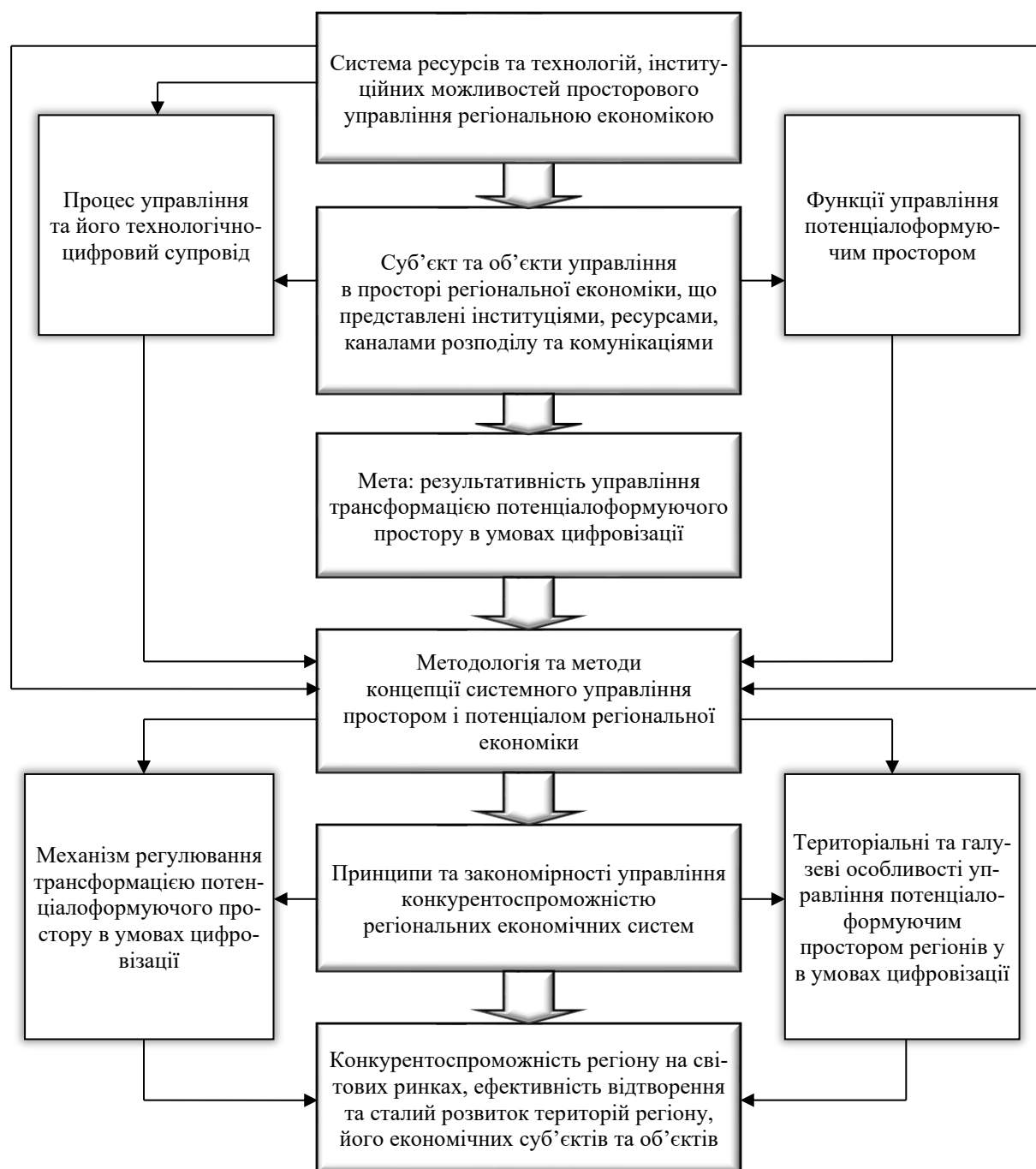
- економічні комунікації всередині економічного простору регіону та із зовнішнім середовищем визначають швидкість адаптації до змін, стійкість до ризиків, результативність модернізації як окремих галузей, так і загальної системи управління економікою регіону;

- просторовий фактор базується на фізичному розміщенні на території регіону ресурсів, виробничих потужностей, населення та інституцій, що в сукупності формує як економічні центри, так і інфраструктурну мережу;

- економічні відносини між різними елементами простору регіональної економіки визначають спрямованість та динамічність трансформацій, формуючи цінності та пріоритети у активізації економічного потенціалу як окремих суб'єктів господарювання, так і системної стратегії, єдиних принципів, загальних закономірностей у регіональному розвитку.

В окреслених закономірностях регіонального економічного розвитку детермінантою векторності структурних зрушень на сьогодні виступає технологія цифровізації, оскільки є основним інструментом і комунікацій, і формування економічних відносин, і розміщення та розподілу ресурсів. Цифрові інструменти визначають характеристики організаційного забезпечення системи управління потенціалоформуючого простору, а також впливають на просторові й часові витрати ресурсів при функціонуванні економічної системи регіону.

В умовах інтенсивної цифровізації всіх економічних сфер регіонального простору стимулами розвитку виступають технології та інновації, а також їх доступність, вартість та якість. Тому постає необхідність системного управління потенціалоформуючим простором, що має базуватись на методологічних засадах і принципах результативної взаємодії елементів (рис. 1).

Рис. 1. Організаційний взаємозв'язок елементів системи управління потенціалоформуючим простором регіону в умовах цифровізації
Джерело: побудовано авторами.

Організаційне забезпечення системи управління потенціалоформуючим простором регіону в умовах цифровізації має враховувати вищевказані властивості та закономірності трансформаційних змін. При цьому цифрові технології, територіальні та галузеві особливості регіональної економічного простору спрямовуються на нарощування конкурентоспроможності на світових ринках, ефективність відтворення та сталий розвиток територій регіону, його економічних суб'єктів та об'єктів.

В організаційному забезпеченні процесів управління потенціалоформуєчим простором регіонів адаптивність та інноваційність, як принципи розвитку, визначають стратегічні орієнтири для подальшого регулювання структурними змінами на формування конкурентоспроможності регіону на світових ринках, ефективності відтворення та сталого розвитку територій регіону, його економічних суб'єктів та об'єктів. Вказані принципи спрямовують організаційну систему економічного простору регіону на гармонізацію внутрішнього й зовнішнього середовища, а також орієнтують на модернізаційне відновлення об'єктів регіональної економіки.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження дозволило сформулювати організаційні та економічні засади наукового характеру щодо регулювання трансформацією потенціалоформуєчого простору регіональної економіки. У статті розкрито властивості та характеристики функціонування економіки регіонів в умовах цифровізації державних інституцій та сфери надання інституційних послуг. Ключовими закономірностями системних трансформацій потенціалоформуєчого простору регіонів є безпекові виклики, цифрові технології, необхідність збереження принципів сталого розвитку та глобалізація світових ринків для продукції та економічних зв'язків регіональних систем. Дотримання зазначених закономірностей у організаційному та економічному забезпеченні розвитку потенціалоформуєчого простору регіональної економіки реалізується через формалізацію системного підходу в умовах цифрової детермінанти.

Подальші дослідження необхідно спрямовувати на встановлення методичного інструментарію забезпечення результативності реалізації потенціалоформуєчого простору регіональної економіки в умовах цифровізації та моделювання адаптивних змін, що відповідатимуть безпековим викликам та потребам формування нового економічного потенціалу регіону.

Список використаних джерел

1. Гришина Л. О. Оцінка економічного потенціалу регіону при формування стратегії його розвитку / Л. О. Гришина, Г. В. Єфімова, Н. В. Гришина // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 19. – С. 95–101.
2. Добрик Д. О. Структурні складові соціально-економічного потенціалу регіону / Д. О. Добрик // Інтелект XXI. – 2019. – № 1. – С. 29–32.
3. Калініченко Л. Л. Механізм управління потенціалом соціально-економічного розвитку регіонів / Л. Л. Калініченко // Економічний вісник університету. – 2018. – Вип. 37(1). – С. 84–89.
4. Макаренко М. В. Економічний потенціал регіону як основа його розвитку / М. В. Макаренко // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – № 3. – С. 13–18.
5. Попело О. В. Аналіз ресурсного потенціалу регіонів України / О. В. Попело // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2018. – Вип. 2(14). – С. 64–83.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

6. Бутко М. П. Модернізація регіональних господарських систем у глобалізаційному економічному просторі : монографія / М. П. Бутко, Т. В. Пепа, Ф. М. Уляненко. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2014. – 268 с.
7. Вовк О. М. Закономірності розвитку транспортних підприємств в умовах структурних зрушень регіонів / О. М. Вовк, А. М. Ковальчук, Ю. А. Долгополова // Проблеми системного підходу в економіці. – 2020. – Вип. 3(77). – С. 99-104.
8. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети : монографія / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 512 с.
9. Медвідь В. Ю. Наукові парадигми сучасного регіонального розвитку / В. Ю. Медвідь // Економіка та держава. – 2013. – № 4. – С. 36–38.
10. Томарева-Патлахова В. Моделі регіонального розвитку в контексті економічних реформ / В. Томарева-Патлахова // Держава та регіони. – 2013. – № 1. – С. 76–80.
11. Тульчинська С. О. Концепція інноваційного розвитку регіонів на основі регіональних переваг / С. О. Тульчинська // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С. 138–142.
12. Бавико О. Формування стратегії постіндустріального розвитку регіонального економічного простору [Електронний ресурс] / О. Бавико // Ефективна економіка. – 2012. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1255>.
13. Мельник М. І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій : монографія / М. І. Мельник ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2012. – 568 с.
14. Ткаченко О. О. Потенціал розвитку просторової інтеграції бізнесу в регіонах України: аналіз та оцінювання / О. О. Ткаченко // Регіональна економіка. – 2018. – № 1. – С. 48-56.
15. Тульчинський Р. В. Детермінанти становлення нового регіоналізму: теорія, методологія, практика : монографія / Р. В. Тульчинський. – Херсон : Вид-во «ПП Вишемирський В.С.», 2018. – 400 с.
16. Яскал І. В. Категорії «економічний простір» і «просторова економіка» в регіональних дослідженнях / І. В. Яскал // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2016. – № 2 (13), том 1. – С. 48–54.

References

1. Hryshyna, L.O., Yefimova, H.V., Hryshyna, N.V. (2011). Otsinka ekonomichnoho potentsialu rehionu pry formuvannia stratehii yoho rozvytku [Evaluation of the economic potential of the region when formulating the strategy of its development]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Science of Kirovohrad National Technical University. Economics of Science*, 19, 95–101.
2. Dobryk, D.O. (2019). Strukturni skladovi sotsialno-ekonomichnoho potentsialu rehionu [Structural components of the socio-economic potential of the region]. *Intelekt XXI – Intellect XXI*, 1, 29–32.
3. Kalinichenko, L.L. (2018). Mekhanizm upravlinnia potentsialom sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv [The mechanism of managing the potential of socio-economic development of regions]. *Ekonomichniy visnyk universytetu – Economic Bulletin of the University*, 37(1), 84–89.
4. Makarenko, M.V. (2017). Economic potential of the region as a basis of its development. [Economic potential of the region as a basis for its development]. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnogo tekhnichnoho universytetu – Bulletin of the Azov State Technical University*, 34, 12–18.

5. Popelo, O.V. (2018). Analiz resursnoho potentsialu rehioniv Ukrainy [Analysis of the resource potential of the regions of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 2(14), 64–83.

6. Butko, M.P., Pepa, T.V. (2014). *Modernizatsiia rehional'nykh hospodars'kykh system u hlobalizatsijnomu ekonomichnomu prostori [Modernization of regional economic systems in a globalizing economic space]*. TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf».

7. Vovk, O.M., Kovalchuk, A.M. Dolhopolova, Yu.A (2020). Zakonomirnosti rozvytku transportnykh pidpryyemstv v umovakh strukturnykh zrushen rehioniv [Patterns of development of transport enterprises in conditions of structural shifts in regions]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi Problems of the systemic approach in economics*, 3(77), 99-104.

8. Dolishnii, M.I. (2006). *Rehionalna polityka na rubezhi XX-XXI stolit: novi priorytety [Regional policy at the turn of the XX-XXI centuries: new priorities]*. Naukova dumka. http://irr.org.ua/publication/dol_mopdf.

9. Medvid, V.Yu. (2013). Naukovi paradyhmy suchasnoho rehionalnoho rozvytku. [Scientific paradigms of modern regional development]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 4, 36-38.

10. Tomareva-Patlahova, V. (2013). Modeli rehionalnoho rozvytku v konteksti ekonomichnykh reform [Models of regional development in the context of economic reforms]. *Derzhava ta rehiony – State and regions*, 1, 76–80.

11. Tulchynska, S.O. (2012). Kontseptsiiia innovatsiinoho rozvytku rehioniv na osnovi rehionalnykh perevah [The concept of innovative development of regions on the basis of regional advantages]. *Aktualni problemy ekonomiky – Current problems of the economy*, 9, 138-142.

12. Bavyko, O. (2012). Formuvannia stratehii postindustrialnoho rozvytku rehionalnoho ekonomichnoho prostoru. [Formation of the strategy of post-industrial development of the regional economic space]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 7. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1255>.

13. Melnyk, M.I. (2012). *Formuvannya biznes-seredovyshcha Ukrayiny v umovakh instytutsiynykh transformatsiy [Formation of Ukrainian business environment in terms of institutional transformations]*. Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

14. Tkachenko, O.O. (2018). Potentsial rozvytku prostorovoyi intehratsiyi biznesu v rehionakh Ukrainy: analiz ta otsynuyannya [The potential for the development of spatial integration of business in the regions of Ukraine: analysis and evaluation]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, (1), 48-56.

15. Tulchynskyi, R.V. (2018). *Determinanty stanovlennia novoho rehionalizmu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Determinants of the emergence of a new regionalism: theory, methodology, practice]*. Vyd-vo “PP Vyshemyrskyi V.S.”.

16. Yaskal, I.V. (2016). Katehorii “ekonomichniy prostir” i “prostorova ekonomika” v rehionalnykh doslidzhenniakh. [Categories "economic space" and "spatial economy" in regional studies]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryyemnytstva – Problems and prospects of business development*, 1(2(13)), 48-54.

Отримано 14.11.2022

UDC 330.34:332.142

Marta Derhaliuk

PhD in Economics, Associate Professor of Economics and Entrepreneurship
National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” (Kyiv, Ukraine)

E-mail: marta17.06@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-8791-9121>

Scopus Author ID: [57216750677](https://orcid.org/57216750677)

Svitlana Tulchynska

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Head of the Department of Economics and Entrepreneurship
NTUU “Kyiv Polytechnic Institute” named after Igor Sikorsky

E-mail: tuha@ukr.net. **ORCID ID:** <http://orcid.org/0000-0002-1409-3848>

Scopus Author ID: [55367786700](https://orcid.org/55367786700)

ORGANISATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT OF THE POTENTIAL-FORMING SPACE OF THE REGIONS IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION

The article researches scientific principles of interpretation of the "potential-forming space" from the aspect of regional economy. The author defines the system characteristics of the potential-forming space of the regional economy: the resource elements of the regional economic system have locations determined by the regional geography; the economic potential of the region is formed by the specifics of resource provision; economic communications within the economic space of the region determine the speed of adaptation to changes, resistance to risks, and the effectiveness of modernisation; the spatial factor is based on the physical location of resources, production facilities, population, and institutions in the region. The systemic management of the potential-forming space is based on methodological foundations and principles of effective interaction of the elements of the region's potential. In the organisational support of the processes of managing the potential-forming space of regions, adaptability and innovativeness, as principles of development, determine the strategic guidelines for further regulation of structural changes to form the region's competitiveness in the world markets, the efficiency of reproduction and sustainable development of the region's territories, its economic entities and objects. The organisational and economic support of economic systems is coordinated by the author in the mechanism of regulation. The author also formulates the axiom of system management of the potential-forming space of a region - transformation takes place under the influence of geographical location, state policy, resource supply and allocation of productive forces, infrastructure development, specialisation of production and industry, competitive status in the national and world economies. The working hypotheses of the study are digitalisation as a determinant of innovative development and intellectualisation of the regional economy, which forms new technologies of administration and institutional regulation, competitive advantages for regional economic entities, and allows rationalising the processes of resource and product distribution.

Keywords: potential-forming space; organisational and economic support; management system; region; regional development; digitalisation.

Fig 1; References: 16.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-226-232

УДК 330.34:332.142

JEL Classification: R11, R22

Семен Ханін

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування,
ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая» (Київ, Україна)

E-mail: tuha@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1520-9504>

**СТАН ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
ІЗ УРАХУВАННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНИХ
ДЕТЕРМІНАНТ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**

У статті досліджено стан економіки України за такими показниками як частка прибуткових підприємств, курс гривні на готівковому ринку, зміни індексу споживчих цін за регіонами. Такий аналіз дав можливість обґрунтувати необхідність задіявання інтелектуально-інноваційних детермінант розвитку регіонів для забезпечення повоєнного відновлення економіки регіонів та України загалом. Воєнні дії, зниження розвитку промисловості, малого та середнього бізнесу сприяли зниженню рівня доходів населення, особливо в регіонах, де відбуваються найбільш активні бойові дії. Результати аналізу показників економіки показали, що відбувається зниження купівлі та продажу гривні на готівковому ринку. Прифронтові регіони мають невтішну тенденцію до розвитку економіки, більшість малих та середніх підприємств вимушені були перевести свій бізнес в інші регіони, більш спокійні, що вплинуло на зайнятість населення та рівень їхньої купівельної спроможності. Для підтримки населення та пожевлення споживчого ринку, відновлення економіки у повоєнний період на рівні регіональних економічних систем необхідно активізувати інноваційно-інтелектуальні детермінанти у напрямі: здійснення заходів з підтримки малого та середнього бізнесу, у тому числі в напрямі розвитку інноваційних підприємств; підтримки вітчизняних виробників в регіональному розрізі з врахуванням особливостей їх функціонування в існуючих умовах; стимулювання регіонів до використання інновацій та їх продукування; заохочення впровадження креативних рішень у всіх сферах регіонального відтворення для залучення латентного потенціалу регіональних економічних систем; активізація залучення зовнішніх інвестицій для повоєнного відновлення регіонів; забезпечення створення ефективною інфраструктури для підтримки інновацій та формування смартспеціалізації регіонів, а також підвищення рівня інноваційної культури в регіоні.

Ключові слова: інтелектуально-інноваційні детермінанти; регіон; регіональна економічна система; розвиток; економіка України.

Рис.: 3. Бібл.: 6.

Постановка проблеми. Необхідно наголосити, що Україна вже рік перебуває у воєнному стані, що викликано агресією та воєнним вторгненням на території України Російської Федерації. Безумовно, це відбивається на економічному розвитку країни та її регіонів. Інноваційне та інтелектуальний розвиток вже давно викликає зацікавленість наукової спільноти та практиків, оскільки інтелектуально-інноваційні детермінанти виступають драйвером економічного розвитку територій, що доводить досвід багатьох розвинутих країн світу [4-6]. Повоєнне відновлення економіки регіонів України в напрямі суспільно-економічного розвитку можливе тільки на інтелектуально-інноваційній основі з урахуванням потенційних можливостей

регіональних економічних систем. Це та інше зумовлює спрямування дослідження в напрямку обґрунтування засад повоєнного відновлення економіки України з урахуванням інтелектуально-інноваційних детермінант розвитку регіонів та сучасних змін в економіці викликаних воєнними діями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інтелектуального та інноваційного розвитку економіки економічних систем вже багато десятиліть привертає увагу науковців та практиків. Серед науковців, що активно висвітлювали наукові напрацювання щодо інтелектуально-інноваційного розвитку регіонів можна віднести: П. Бубенко, Б. Буркинський, М. Бутко, З. Варналій, І. Вахович, Б. Данилишин, М. Долішній, Б. Кваснюк, М. Макаренко, Т. Сидниця, В. Симоненко, В. Семиноженко, І. Сторонянська, О. Попело, С. Тульчинська, Р. Тульчинський, В. Худолей, Л.Федулова, В. Чужиков та ін.

Виділення недосліджених частин загальної потреби. Однак необхідно зазначити, що поглибленого вивчення потребують питання, що пов'язані з розвитком регіональних економічних систем на основі інтелектуально-інноваційних детермінант із урахуванням сучасного стану, який викликаний воєнними діями в наслідок агресії з боку Російської Федерації. Оскільки саме інтелектуально-інноваційні детермінанти виступатимуть базисом відновлення економіки України з урахуванням наявного потенціалу.

Метою дослідження виступає обґрунтування засад повоєнного відновлення економіки України із урахуванням інтелектуально-інноваційних детермінант розвитку регіонів, чому передуює аналіз економічної ситуації в країні та регіонах. Для досягнення поставленої мети автором було:

- обґрунтовано актуальність та своєчасність дослідження;
- проаналізовано певні економічні показники на рівні макроекономіки, до яких належить частка прибуткових підприємств, курс гривні на готівковому ринку;
- досліджено зміни індексу споживчих цін за регіонами;
- запропоновано напрями активізації інтелектуально-інноваційних детермінант регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу. В основі дослідження покладено оцінку поточного стану соціально-економічного розвитку держави, визначено сектори, за якими спостерігається покращення або стабільність ситуації та такі, у яких відбувається погіршення стану.

Для розробки заходів щодо стимулювання розвитку держави та її регіонів у повоєнний період необхідно на сьогодні розуміння стану економічного розвитку та розміру втрат. Оскільки сьогодні відсутні статистичні дані через неможливість нормального функціонування всіх служб та підприємств для проведення аналітичних оглядів доцільно використовувати експертні методи, дослідження аналітичних центрів.

Так, за даними центра досліджень Разумкова за 3 квартали 2022 року сукупна величина чистого прибутку підприємств склала 56,7 млрд грн, а у 2020 році – 93,3 млрд грн. Так, частка прибуткових підприємств за 2020 та 2022 рік наведено на рис. 1.

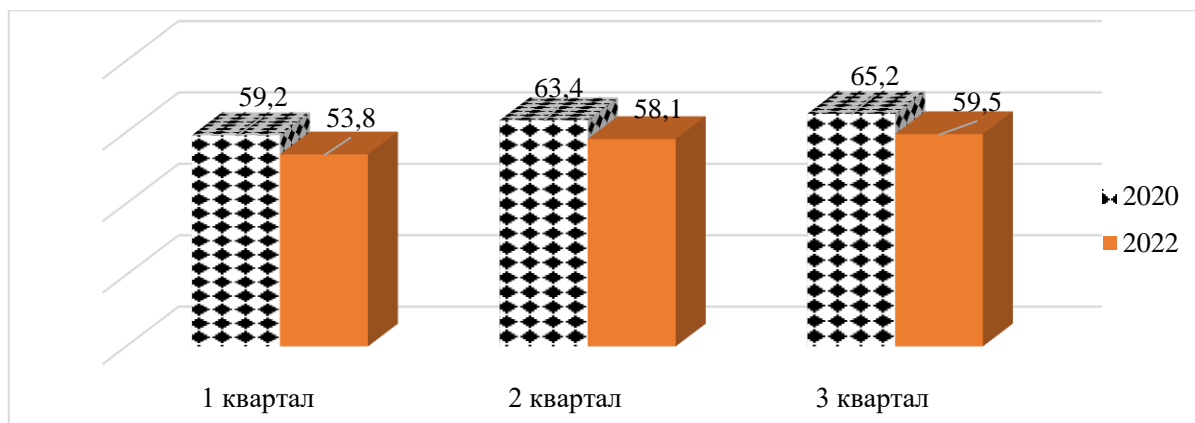

Рис. 1. Частка прибуткових підприємств (%)

Джерело: узагальнено за даними [3].

На купівельну спроможність населення великий вплив має коливання валютного курсу. За даними центра Разумков за період 01.09.2022 по 12.11.2022 року курс гривні на готівковому ринку мав суттєві коливання (рис. 2).

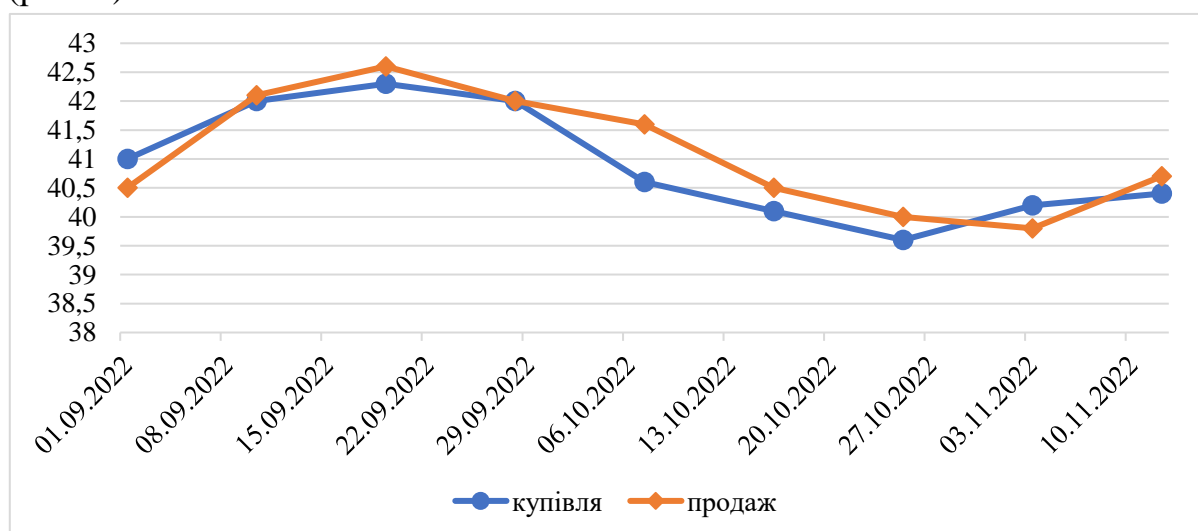
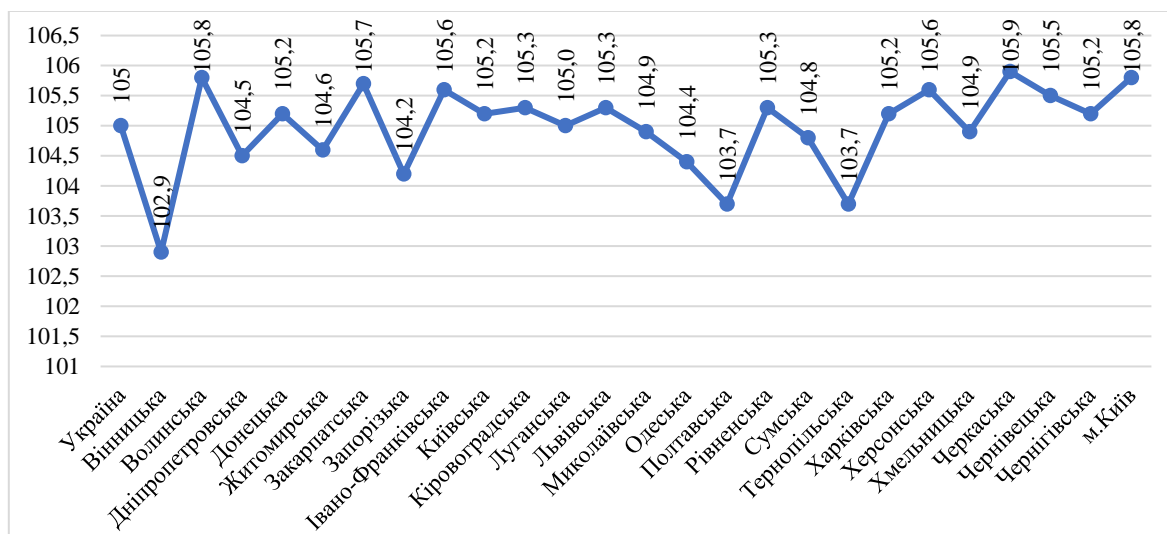

Рис. 2. Курс гривні на готівковому ринку, грн / 1 \$

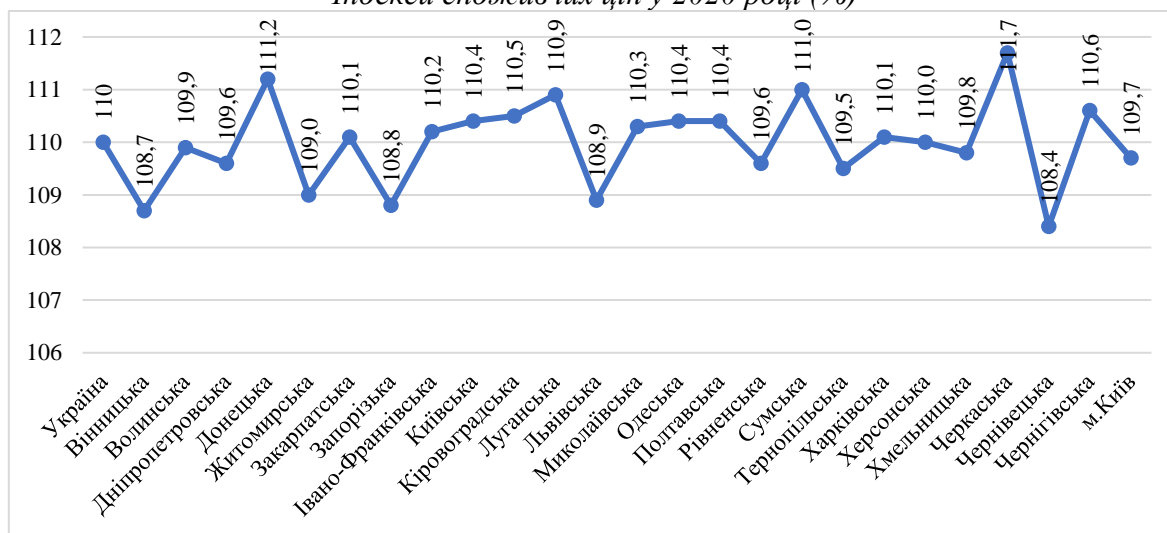
Джерело: узагальнено за даними [3].

Так, за аналізований період видно, що відбувається зниження купівлі та продажу гривні на готівковому ринку. До кінця року ці показники підвищуються (40,5 %). Такі коливання впливають на купівельну спроможність населення. Індекси споживчих цін значно зросли у 2022 році в порівнянні з аналогічними періодами 2020-2021 рр. Значення індексу споживчих цін у розрізі регіонів України представлено на рис. 3. Воєнні дії, спад показників розвитку промисловості, малого та середнього бізнесу сприяли зниженню рівня доходів населення, особливо в регіонах, де відбуваються найбільш активні бойові дії.

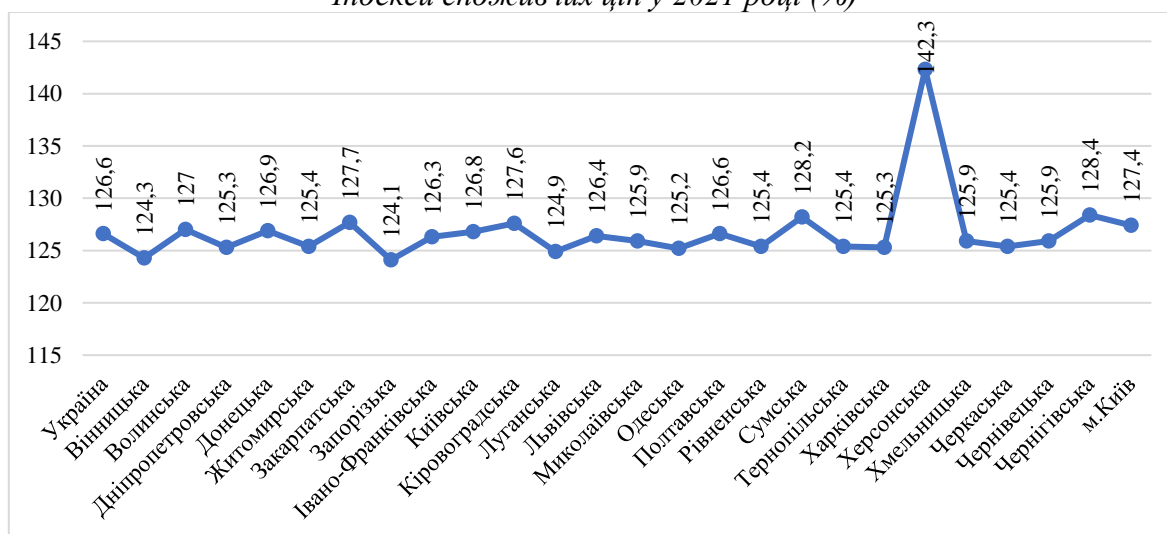
ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Індекси споживчих цін у 2020 році (%)

Індекси споживчих цін у 2021 році (%)

Індекси споживчих цін у 2022 році (%)

Рис. 3. Індекс споживчих цін по регіонах України у 2020-2022 рр. (%)

Джерело: узагальнено автором на основі [1-2].

Не враховуються тенденції на частині тимчасово окупованих територій. Прифронтові регіони мають неутішну тенденцію до розвитку економіки, більшість малих та середніх підприємств вимушені були перевести свій бізнес в інші регіони, більш спокійні, що вплинуло на зайнятість населення та рівень їхньої купівельної спроможності.

Так, за даними Міністерства фінансів України, у регіональному розрізі найбільше зростання індексу споживчих цін спостерігається в Херсонській області (142,3 %), тоді як середній по Україні (126,6%). Така тенденція пояснюється тимчасовою окупацією території, проведенням активних бойових дій, що впливає на виробництво та споживання товарів та послуг.

Найвищий рівень споживчих цін за період 2022 року спостерігається в прифронтових регіонах та областях, які межують з країною-агресором та Білоруссю. Так, індекс споживчих цін в м. Києві (127,4 %), Сумській області (128,2 %), Чернігівській області (128,4 %), Закарпатській області (127,7 %).

Висновки та пропозиції. Для підтримки населення та поживлення споживчого ринку, відновлення економіки в повоєнний період на рівні регіональних економічних систем необхідно активізувати інноваційно-інтелектуальні детермінанти в напрямі:

- здійснення заходів з підтримки малого та середнього бізнесу, у тому числі в напрямі розвитку інноваційних підприємств;
- підтримки вітчизняних виробників у регіональному розрізі з урахуванням особливостей їх функціонування в сучасних умовах;
- стимулювання регіонів до використання інновацій та їх продукування;
- заохочування впровадження креативних рішень у всіх сферах регіонального відтворення для залучення латентного потенціалу регіональних економічних систем;
- активізація залучення зовнішніх інвестицій для повоєнного відновлення регіонів;
- створення ефективної інфраструктури для підтримки інновацій;
- формування смартспеціалізації регіонів;
- підвищення рівня інноваційної культури в регіоні.

Окреслене зумовлює необхідність проведення подальших наукових досліджень щодо активізації інноваційно-інтелектуальних детермінант регіонального розвитку для забезпечення повоєнного відновлення України, удосконалення методологічного підходу до процесу формування регіональних інноваційних стратегій та програм з урахуванням наявних можливостей регіонів та руйнувань економіки.

Список використаних джерел

1. Дані Міністерства Фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/basic/2020>.
2. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.gov.ua>.

3. Про порівняння фінансових результатів діяльності підприємств / Центр Разумков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/komentari/pro-porivniania-fiansovoykh-rezultativ-diialnosti-pidpryiemstv>.

4. Тульчинська С. О. Перспективи та доміанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України : монографія / С. О. Тульчинська. – Херсон : Вид-во «ПП Вишемирський В. С.», 2014. – 210 с.

5. Тульчинський Р. В. Детермінанти становлення нового регіоналізму: теорія, методологія, практика : монографія / Р. В. Тульчинський. – Херсон : Вид-во «ПП Вишемирський В.С.», 2018. – 400 с.

6. Худолей В. Ю. Децентралізація як передумова модернізаційних змін сталого розвитку регіонів України : монографія / В. Ю. Худолей, Р. В. Тульчинський, А. В. Гречко. – К. : Вид-во «Вишемирський В.С.», 2019. – 111 с.

References

1. Dani Ministerstva Finansiv Ukrainy [Data from the Ministry of Finance of Ukraine]. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/basic/2020/>

2. Ofitsiynyi sait derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service]. <https://ukrstat.gov.ua>.

3. Pro porivniannia finansovykh rezultativ diialnosti pidpryiemstv [About comparing the financial results of enterprises]. <https://razumkov.org.ua>. <https://razumkov.org.ua/komentari/pro-porivniannia-fiansovoykh-rezultativ-diialnosti-pidpryiemstv>.

4. Tulchynska, S.O. (2014). *Perspektyvy ta dominanty rozvytku intelektualno-innovatsiinoi systemy rehioniv Ukrainy [Perspectives and dominants of development of the intellectual and innovative system of the regions of Ukraine]*. Vyshemyrskyi V.S.

5. Tulchynskiy, R.V. (2018). *Determinanty stanovlennia novoho rehionalizmu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Determinants of the formation of a new regionalism: theory, methodology, practice]*. Vyshemyrskyi V.S.

6. Khudolei, V.Yu., Tulchynskiy, R.V., Hrechko, A.V. (2019). *Detsentralizatsiia yak peredumova modernizatsiinykh zmin staloho rozvytku rehioniv Ukrainy [Decentralization as a prerequisite for modernization changes in the sustainable development of the regions of Ukraine]*. Vyshemyrskyi V.S.

Отримано 15.11.2022

UDC 330.34:332.142

Semen Khanin

PhD in Economics,

Associate Professor of the Management, Marketing and Public Administration Department
IHE “Academician Yuri Bugay International Scientific
and Technical University” (Kyiv, Ukraine)

E-mail: tuha@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1520-9504>

STATE AND POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE'S ECONOMY TAKING INTO ACCOUNT THE INTELLECTUAL AND INNOVATIVE DETERMINANTS OF REGIONAL DEVELOPMENT

The article examines the state of Ukraine's economy according to such indicators as the share of profitable enterprises, the hryvnia-to-cash exchange rate, changes in the consumer price index by region. Such an analysis made it possible to substantiate the need for the involvement of intellectual and

innovative determinants of the development of regions to ensure the recovery of the economy of the regions and Ukraine as a whole. Military operations, the decline in the development of industry, small and medium-sized businesses contributed to a decrease in the level of income of the population, especially in the regions where the most active hostilities take place. The results of the analysis of economic indicators showed that there is a decrease in the purchase and sale of the hryvnia on the cash market. Front-line regions have a disappointing trend in economic development, large small and medium-sized enterprises were forced to transfer their business to other, more peaceful regions, which affected the employment of the population and the level of their purchasing power. In order to support the population and revitalize the regional market, as well as the recovery of the economy during the war period, it is necessary to activate innovative and intellectual determinants at the level of economic systems in the direction of: promote measures to support small and medium-sized businesses, including the development of innovative enterprises; to support domestic producers in a regional section, taking into account the peculiarities of their functioning in the existing conditions; stimulate regional enterprises to use innovations and their production; encourage the implementation of creative solutions in all areas of regional reproduction to attract the latent potential of regional economic systems; to intensify the attraction of external investments for the military recovery of the regions; to ensure the creation of an effective infrastructure to support innovation and the formation of smart specialization in the regions, as well as to increase the level of innovative culture in the regions.

Keywords: *intellectual and innovative determinants; region; regional economic system; development; economy of Ukraine.*

Fig.: 3. References: 6.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-233-244

УДК 352/353:338

JEL Classification: O21

Олеся Хогуляк

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри зеленої економіки та економіки природокористування
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління (Київ, Україна)
E-mail: olealex.22@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0778-5501>

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ОРГАНІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У статті окреслено основні умови взаємодії населення, суб'єктів господарювання та місцевих органів влади у сфері забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Розкрито дуалістичну природу автономії місцевого управління, окреслено необхідність подальших досліджень та наведено пропозиції щодо формування функціонально-організаційної моделі управління сталим розвитком територіальної громади. Запропонована модель передбачає дві основні складові економічного результату управління сталим розвитком громади: ефективність і результативність, що відповідає дуалістичній природі муніципального управління. Також стаття розкриває особливості системного підходу до оцінювання економічного потенціалу території. Запропонована модель визначає місце та ключову роль інноваційної діяльності для сталого розвитку регіону.

Ключові слова: територіальні громади; сталий розвиток; модель; управління; економічний потенціал; інноваційна діяльність.

Рис.: 1. Бібл.: 14.

Постановка проблеми. Потреба в якнайшвидшій відбудові країни та євроінтеграційний курс розвитку економіки, як ніколи раніше, актуалізують удосконалення засад муніципального управління на місцевому та регіональному рівнях, а також підвищення ефективності та результативності функціонування територіальних громад. При цьому трансформація структури економіки України на регіональному рівні та реформа децентралізації зумовили зростання можливостей територіальних громад у частині вирішення завдань сталого розвитку з метою балансування економічних, соціальних та екологічних цілей суспільства [1].

Орієнтування на посилення автономії територіальних громад спрямоване на забезпечення сталого розвитку та результативність місцевого самоврядування, та дедалі гостріше постає проблема забезпечення фінансової незалежності місцевих органів влади. З одного боку, для свого розвитку та іноді навіть для виконання своїх прямих зобов'язань перед населенням, вони потребують підтримки державного бюджету, і водночас залежність від державних асигнувань негативно впливає на рівень автономії та самодостатності територіальної громади.

Оскільки рівень соціально-економічного забезпечення населення територіальної громади безпосередньо залежить від можливостей місцевого самоврядування (а саме від обсягів людських, фінансових та інших видів ресурсів для задоволення потреб населення громади у сферах освіти, культури,

охорони здоров'я, безпеки та захисту громадян), то зростання рівня автономії інститутів місцевого самоврядування є запорукою демократичного розвитку території (посилення рівня залученості населення до управління територією). Усе це є ключовою умовою для децентралізації бюджетних коштів та спрощення міжбюджетних відносин [2].

Управління територіальними громадами невід'ємно пов'язане з власною дуалістичною природою. З одного боку, інституція місцевого самоврядування є ланкою системи державного управління з покладанням на місцеві органи влади виконання функцій держави на місцях, а з іншого – діяльність, і що головне – автономність місцевих органів влади – це порівняно незалежна форма місцевої демократії, яка протиставляється централізованому управлінню територіями.

Значення високого рівня автономності управління територіальними громадами визнається на глобальному рівні й відзначається в міжнародних правових актах. Нині основні принципи та ідеї у сфері функціонального забезпечення управління територіями відображені в Європейській хартії місцевого самоврядування [3].

Питання функціонально-організаційного аспекту управління територіальними громадами входять до переліку тих проблем, які вимагають негайного та системного вирішення. Оскільки вирішення цих питань дасть змогу забезпечити оперативне, гнучке й результативне управління територіями, отримувати повну й актуальну інформацію для глибокого аналізу стратегічного управління територіями, що в результаті приведе до підвищення якості такого управління та показників добробуту населення [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі спостерігається висока зацікавленість дослідників у функціональному та організаційному аспектах управління та розвитку об'єднаних територіальних громад. Науковці активно вивчають питання моделювання соціально-економічних процесів на муніципальному рівні.

Підходи до моделювання функціонування та розвитку об'єднаних територіальних громад досліджували: Р. Панасюк [5], А. Переверзєва [6], А. Явтушенко [7]. Моделі управління грошовими потоками для виконання територіальними громадами узятих на себе функцій досліджували Л. Горшкова та В. Волков [8]. Закордонний досвід створення моделей автономного управління територіями досліджували С. Хрущ [9], Х. Кохалик [10].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри безумовно вагомий внесок згаданих вище вчених, питання функціонально-організаційного управління розвитком територіальних громад потребує подальших досліджень. Особливо з використанням ресурсного підходу та особливостей управління територіальними громадами, які водночас функціонують і як суб'єкти господарювання з орієнтацією на ефективність свого функціонування, так і виконавчі державних функцій перед населенням території.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад удосконалення функціонально-організаційної моделі управління розвитком територіальних громад у контексті стратегічного управління територіями.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток територіальної громади можливий лише за умови ефективного застосування в управлінні територіями інструментів стратегічного планування та забезпечення належної взаємодії трьох економічних суб'єктів – населення громади, органів місцевого самоврядування та підприємництва [11]. Таким чином, основа для розвитку територіальної громади – це забезпечення умов, за яких місцевих джерел фінансових, людських та інших видів ресурсів, а також рівня розвитку інфраструктури буде достатньо для результативного вирішення внутрішніх проблем та забезпечення відповідних потреб населення. Згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування, ратифікованою Україною, місцеві органи влади володіють правом і здатністю регулювати й керувати значною часткою суспільних справ, які належать до компетенції місцевих органів влади, в інтересах місцевого населення [12].

Протягом усього процесу управління та розвитку територіальної громади необхідно здійснювати заходи стратегічного планування та контролю результативності досягнення запланованих показників одночасно з аналізом здійснених заходів.

Для забезпечення безперервності управління та сталого розвитку територіальної громади доцільним є формування функціонально-організаційної моделі управління громадою, яка б включала в себе етапність управління, основні функції управління та розвитку громади, а також враховувала ресурсний підхід. Таким чином, урахування всіх вищезазначених вимог дасть змогу сформувати модель функціонування територіальної громади з можливістю подальшого її коригування залежно від впливу різних зовнішніх та внутрішніх факторів, особливостей кожної території.

Під час формування функціонально-організаційної моделі управління сталим розвитком територіальної громади важливо врахувати ключову роль інноваційної діяльності та її вплив на ефективність і результативність функціонування громади, а також продемонструвати переміщення та трансформацію матеріальних ресурсів під час реалізації органами місцевого управління запланованих заходів.

Головним у цьому аспекті стає удосконалення практичної моделі функціонально-організаційного управління розвитком територіальної громади, що дає змогу забезпечити стратегічне планування управління економічними процесами для забезпечення сталого розвитку території.

Функціонально-організаційну модель управління розвитком територіальної громади, на нашу думку, варто розглядати з погляду ресурсного підходу, який включає в себе дві основні складові: ефективність (максимізація

результату при мінімізації використання ресурсів на його досягнення) та результативність (відповідність досягненого результату та планових стратегічних показників). Управління територіальною громадою в такому аспекті подібне до керування окремим суб'єктом господарювання з власною розгалуженою структурою (наприклад, корпорацією). Проте основна відмінність полягає у відсутності для територіальних громад розвинених ринкових фінансових механізмів, таких як вітчизняний фондовий ринок. Звісно, частково це повторює початковий етап розвитку муніципального розвитку в країнах Європи, коли розвиток території відбувався паралельно з розвитком і становленням ринкових фінансових інструментів [13]. Тому особливість управління територіальними громадами, та їх економічний розвиток має відбуватися незалежно від масштабів та темпів розвитку фондового ринку. Що ще раз підкреслює необхідність звертати особливу увагу саме на фінансове забезпечення функціонування та розвитку територіальних громад, оскільки інструменти залучення коштів поза державним бюджетом суттєво обмежені актуальним станом економіки в країні та новими викликами у веденні господарської діяльності. Тому, з огляду на це, пропонується розглянути функціонально-організаційну модель управління сталим розвитком територіальних громад з використанням ресурсного підходу (рис. 1).

Ресурсний підхід до побудови функціонально-організаційної моделі управління сталим розвитком територіальної громади передбачає розподіл усіх наявних для керування ресурсів на три основні види капіталу: людський (трудові та інтелектуальні ресурси), фінансовий (власні чи залучені на місцевому рівні кошти, а також асигнування з державного бюджету) та фізичний (куди входять природні багатства регіону – земельні, водні ресурси, корисні копалини тощо, а також інші потенційні виходи, зумовлені географічним розташуванням регіону, погодними умовами тощо). Для провадження будь-якої діяльності – соціальної, економічної чи навіть екологічної – органи управління територіальною громадою використовують усі зазначені види капіталу.

Таким чином, спрямування капіталу на інноваційний розвиток регіону є невід'ємною складовою стратегічного планування та управління територіальною громадою, а також забезпечення сталого розвитку. Використання наявних ресурсів для розвитку територій дає змогу забезпечити економічне вирівнювання диспропорцій як у межах окремих громад, так і посилювати міжтериторіальні зв'язки всередині регіону. Просторова організація території включає в себе планування розміщення продуктивних сил та споживання ресурсів з урахуванням віддаленості територіальних громад від регіонального (обласного) центру, розвиненості транспортної інфраструктури між найбільшими населеними пунктами території, їх сполучення з центром регіону (а також якість дорожнього покриття, розташування та потужність об'єктів промисловості та інфраструктури, демографічний склад населення тощо).

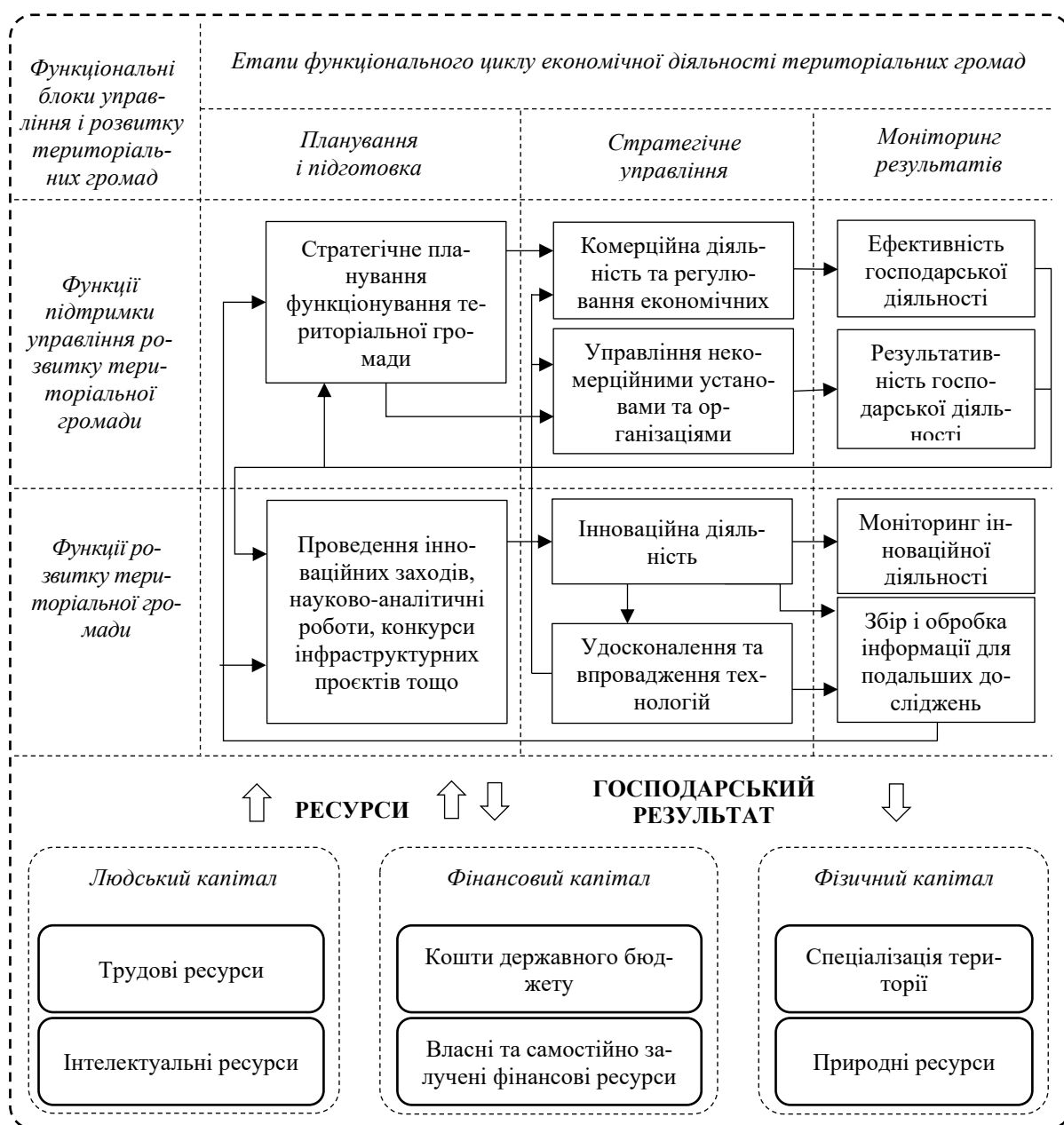

Рис 1. Схема функціонально-організаційної моделі управління сталим розвитком територіальної громади

Джерело: розроблено авторкою.

Одним з основних завдань сталого розвитку територіальної громади є забезпечення такого рівня використання ресурсів, щоб їхня загальна кількість (у вартісному вимірі) після завершення циклу стратегічного планування, провадження господарської діяльності та отримання результатів не зменшувалася, інакше з часом територіальна громада вичерпає власний ресурсний потенціал і можливість виконувати покладені на неї ресурси.

Нині в Україні спостерігається інтенсифікація управління територіальними громадами з використанням системного підходу для реалізації місцевих програм соціально-економічного розвитку. Поширення практики

використання системного підходу демонструє підвищення ефективності функціонування територіальних громад, а також більш глибоке та повне урахування ймовірних економічних, екологічних та соціальних ризиків.

З іншого боку, оскільки системний підхід спрямований насамперед на забезпечення комплексного та збалансованого розвитку територіальної громади, такий підхід суттєво обмежує варіативність у процесі стратегічного планування розвитку території. Оскільки прагнення до вирівнювання темпів розвитку всіх сфер діяльності вимагає вкладання більших обсягів ресурсів у менш розвинені напрями господарювання, в той час як надання переваги фінансуванню пріоритетних напрямів господарської діяльності регіону дасть змогу покращити загальний стан території [7].

Це зумовлює зосередження уваги на розрахунку та оцінюванні економічного потенціалу так званих «точок зростання» території. До таких точок варто включати перспективні галузі господарської діяльності територіальної громади залежно від наявного фізичного капіталу, щоб забезпечити його оптимальне використання та підвищення ефекту зростання економічного потенціалу. Таким чином, визначення та становлення перспективних галузей господарської діяльності громади одночасно зі зміцненням міжгалузевих та міжтериторіальних зв'язків формує кластерний підхід управління економічним потенціалом цілого регіону. Тоді галузеві суб'єкти господарювання з високим економічним потенціалом стають не лише основними виробниками внутрішнього регіонального продукту, але і стають основними споживачами інноваційних ресурсів, що стимулює сталий розвиток території.

Важливо також зазначити ключову роль міжтериторіальних зв'язків між громадами. Джерела людського та фінансового капіталу, які разом складають суттєву частину загального ресурсного потенціалу територіальної громади, не прив'язані до конкретної території чи навіть країни (звісно, з поправкою та увесь перелік обмежень на пересування, виїзд за кордон, зміну місця проживання чи роботи у зв'язку з активними бойовими діями на території нашої країни та введенням воєнного стану). Так само інноваційна діяльність, яка є невід'ємною складовою сталого розвитку, не провадиться кожною територіальною громадою окремо й незалежно від інших територій країни та світу. Рівень розгалуженості та структура інформаційних зв'язків безпосередньо впливає на стратегічне планування управління територіальними громадами. Застосування корпоративного підходу має найвищу ефективність у високоорганізованих громадах, де забезпечується рівновага в управлінських процесах. Забезпечення корпоративного підходу до управління та розвитку дає можливість успішно реагувати на зовнішні виклики та забезпечити взаємодію економічних суб'єктів – населення, місцевої влади та підприємців – як для управління територіальною громадою, так і впровадження в практику результатів інноваційної діяльності [14].

Усе це свідчить про необхідність забезпечення інноваційної діяльності, оскільки саме вона є джерелом розвитку регіону та ключовим елементом зростання економічних вигід не за рахунок збільшення кількості вкладених ресурсів, а за рахунок оптимізації їх розподілу. А це, у свою чергу, є запорукою розвитку об'єднаних територіальних громад, оскільки зумовлює підвищення рівня життя населення регіону.

На третьому етапі функціонального циклу економічної діяльності територіальних громад ключовими результатами є моніторинг і оцінювання інформації про ефективність та результативність діяльності громади. Визначаються ці показники співвідношенням отриманого господарського результату до затрачених на його отримання ресурсів (якщо йдеться про ефективність), а також співвідношенням досягнутих результатів до запланованих у процесі стратегічного планування та управління територією.

Такий підхід до оцінювання господарських результатів діяльності територіальних громад дає змогу посилити поточний контроль за процесами, які можуть стати загрозливими в довгостроковій перспективі, а також більш повно враховує позитивні та негативні ефекти реалізації заходів стратегічного планування розвитку територіальної громади. Проте варто відзначити, що завжди існує ризик викривлення як отриманих, так і запланованих показників, зумовлений недосконалістю інструментів формування і оцінювання потреб та економічного потенціалу територіальної громади, що може викривляти дані про оптимальне використання наявного капіталу будь-якого з видів. Крім того, відсутність гармонізації процесів стратегічного планування в різних громадах суттєво ускладнює можливість порівняльного аналізу та розвитку міжтериторіальної взаємодії, без якої інноваційний розвиток неможливий з огляду на високу ресурсомісткість автономної інноваційної діяльності.

Таким чином, запропонована функціонально-організаційна модель управління сталим розвитком територіальної громади передбачає наявність високого рівня стратегічного планування господарської діяльності громад з метою забезпечення позитивних ефектів для всіх суб'єктів економічної взаємодії – місцевих органів влади, підприємств та населення. Для цього необхідно продовжувати дослідження і удосконалення моделей управління територіальними громадами, особливо у сфері інноваційного розвитку.

Цікаву модель розвитку територіальної громади використовує у своїх дослідженнях А. В. Переверзева [6]. Оскільки територіальна громада – це складна система елементів та взаємозв'язків між ними, то від рівня взаємодії таких елементів безпосередньо залежить сталий розвиток території. Автор зображає модель розвитку об'єднаних територіальних громад у вигляді шестикутника, який балансує рівень розвитку громади за шістьма основними елементами (оплата праці, самодостатність, зайнятість, освіта, здоров'я і культура). Для такої моделі розвитку територіальних громад автор [6] надає формули для розрахунку індексів кожного з елементів від 0 до 1 для оцінки рівень розвитку громади та її майбутнього потенціалу.

Оскільки за запропонованою нами функціонально-організаційною моделлю управління сталим розвитком територіальної громади, усі функції, які забезпечує муніципальна влада, поділені на два блоки – функції підтримки та функції розвитку – пропонується аналогічним чином розділити вищезгадані елементи. Так, оплата праці, здоров'я і зайнятість належать до блоку функцій підтримки, в той час як освіта, культура і самодостатність — до функцій розвитку. Це дасть змогу не лише бачити співвідношення між окремими елементами, а й загальне співвідношення між елементами підтримки та розвитку, що в результаті позитивно вплине на результативність стратегічного планування.

Також, розглядаючи запроповану функціонально-організаційну модель, потрібно окремо наголосити на важелях впливу та господарську діяльність територіальних громад з погляду ресурсного підходу. А саме, які існують інструменти впливу на ресурсний потенціал території.

Очевидно, що фізичний капітал найменше піддається суб'єктному впливу. Змінити географічне положення, погодні умови чи склад та обсяги доступних природних копалин буквально неможливо. Або ж якщо йдеться про водні, земельні чи лісові ресурси, то тут господарська діяльність здатна до деякого впливу, хоча здебільшого негативного чи підтримувального. Найбільше піддається впливу фінансовий капітал. Обсяги асигнувань з державного бюджету можуть суттєво коливатися, а залучення інвестиційних коштів тісно залежати від наявності в достатній кількості перспективних проєктів та інших об'єктів для інвестування.

Рівень інвестиційного забезпечення територіальної громади відіграє дуже важливу роль у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад, адже за увесь час становлення автономності місцевого самоврядування переважна більшість територій не були спроможні покрити всі внутрішні потреби за рахунок власних надходжень. Продумана інвестиційна політика дасть змогу управлінню територією залучати ресурси для нарощування основних фондів економічних суб'єктів і впроваджувати результати інноваційної діяльності в господарські процеси.

Та попри таку гнучкість здійснювати вплив саме на фінансовий капітал території може призвести до негативних наслідків. Збільшення державного фінансування місцевих програм позбавляє громаду автономії та гальмує її сталий розвиток як самостійного економічного суб'єкта, зменшення бюджетних асигнувань може позбавити органи місцевого управління ресурсів для виконання своїх першочергових функцій, що, знову ж таки, призведе до гальмування розвитку території.

Людський капітал втілює в собі характеристики обох попередніх. З одного боку, на нього важко здійснювати безпосередній вплив. Ще рік тому можна було сміливо стверджувати, що одна з найбільших проблем сучасної України – соціальна пасивність населення [5], низька залученість до громадянської

активності. Лише підвищення рівня соціальної свідомості здатне створити дієздатну громаду та дати змогу втілити будь-які реформи на рівні окремої територіальної громади. Мешканці території повинні відчувати себе безпосередніми учасниками та ініціаторами всіх місцевих процесів, що не може відбутися без подолання відчуття підлеглих, керованості та патерналізму.

Сучасні події вносять колосальні зміни у структуру людського капіталу кожної території. І це також стосується вищезгаданих проблем пасивності та низької соціальної активності громадян. Це ще раз актуалізує дослідження у сфері інноваційного розвитку, стратегічного планування та управління територіальними громадами.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи зазначене вище, підкреслимо необхідність проведення подальших досліджень у частині створення моделі управління сталим розвитком територіальних громад в Україні.

Запропонована функціонально-організаційна модель управління сталим розвитком територіальних громад демонструє місце і ключову роль інноваційної діяльності в загальному розвитку громади. Усі функції розділено на два функціональні блоки – підтримки і розвитку – та окреслено взаємодію між окремими елементами згідно з етапами функціонального циклу діяльності громад для забезпечення результативності стратегічного управління.

Однією з невирішених на сьогодні проблем є система моніторингу та оцінювання ефективності та результативності діяльності територіальних громад. Особливо це стосується показників, які важко описати у вартісному вимірі (насамперед це інноваційний, культурний розвиток території тощо).

З огляду на це перспективними передбачаються подальші дослідження у сфері вивчення і оцінювання потенціалу впливів на результати господарської діяльності територіальних громад, а також залежність оптимального розподілу всіх видів капіталу від структури наявних і залучених у господарську діяльність ресурсів з урахуванням усіх реалій сьогодення.

Список використаних джерел

1. Шкуратов О. І. Концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки територій / О. І. Шкуратов, В. А. Чудовська // Економіка та держава. – 2022. – № 6. – С. 4–9.
2. Сторонянська І. З. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи / І. З. Сторонянська, А. О. Пелехатий // Регіональна економіка. – 2014. – № 3(73). – С. 230-241.
3. Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. Офіційний переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
4. Сірик З. О. Економічний розвиток і співробітництво територіальних громад [Електронний ресурс] / З. О. Сірик // Регіональна економіка. – 2016. – № 3. – С. 34-42. – Режим доступу: http://ird.gov.ua/pe/re201603/re201603_034_SirykZO.pdf.
5. Панасюк Р. В. Структурно-функціональна модель об'єднаної територіальної громади як первинного елемента системи місцевого самоврядування / Р. В. Панасюк // International Journal of Innovative Technologies in Economy. – 2018. – № 1(13). – С. 96-103.

6. Переверзєва А. В. Модель розвитку об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс] / А. В. Переверзєва // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2018. – № 1(29). – С. 109-112. – Режим доступу: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/176/171>.

7. Явтушенко А. Формування моделі розвитку територіальної громади на основі сучасних підходів / А. Явтушенко // Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. – 2021. – № 6. – С. 23-30. – DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.6.3>

8. Горошкова Л. Дерево моделей управління грошовими потоками територіальної громади / Л. Горошкова, В. Волков, Г. Коваленко // Вісник Приазовського Державного Технічного Університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – № 33. – С. 375-383. – DOI: <https://doi.org/10.31498/2225-6725.33.2017.134683>.

9. Хрущ С. В. Зарубіжний досвід розвитку територіальних громад в умовах децентралізації / С. В. Хрущ // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. – 2020. – № 4(10). – С. 208-216. – DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4\(10\)-208-216](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4(10)-208-216).

10. Кохалик Х. Організація та функціонування системи комунального самоврядування на прикладі міст Німеччини та України: компаративний аналіз / Х. Кохалик // Ефективність державного управління: збірник наукових праць. – 2010. – № 25.

11. Федірко Б. О. Сучасний стан та напрями реформування системи місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] / Б. О. Федірко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – № 6. – С. 18-22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_6_6.

12. Петрушенко Ю. М. Фінансова політика соціально-економічного розвитку територіальних громад [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / Петрушенко Юрій Миколайович ; Українська академія банківської справи. – Суми, 2015. – 42 с. – Режим доступу: <https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/2133/Petrushenko.pdf>.

13. Shkuratov O. The role of land resources in the financial provision of rural areas of Ukraine / O. Shkuratov, O. Khokhuliak, T. Kushniruk // Scientific Papers: Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development. – 2022. – Vol. 22, Issue 3. – Pp. 643–648.

14. Губа М. І. Розвиток сільських територій через публічно-приватне партнерство / М. І. Губа, О. Г. Карташова // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2019. – № 4. – DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.4.21>.

References

1. Shkuratov, O.I., & Chudovska, V.A. (2022). Kontseptualni zasady orhanizatsiino-ekonomichnoho zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky terytorii [Conceptual principles of organizational and economic provision of ecological security of territories]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 6, 4–9.

2. Storonianska, I.Z., & Pelekhatyi, A.O. (2014). Finansove zabezpechennia rozvytku terytorialnykh hromad u konteksti administratyvno-terytorialnoi reformy [Financial support for the development of territorial communities in the context of administrative-territorial reform]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 3(73), 230-241.

3. Yevropeiska hartiiia mistsevoho samovriaduvannia vid 06.11.1996 r. [European Charter of Local Self-Government dated 06.11.1996]. http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_03.

4. Siryk, Z.O. (2016). Ekonomichniy rozvytok i spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad [Economic development and cooperation of territorial communities]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*. http://ird.gov.ua/pe/re201603/re201603_034_SirykZO.pdf.

5. Panasiuk, R.V. (2018). Strukturno-funktsionalna model obiednanoi terytorialnoi hromady yak pervynnoho elementa systemy mistsevoho samovriaduvannia [Structural and functional model of the united territorial community as the primary element of the local self-government system]. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 1(13), 96-103.

6. Pereverzieva, A.V. (2018), Model rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad [Model of development of united territorial communities]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia "Ekonomichni nauky" – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Economic Sciences"*, 1(29), 109-112. <https://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/176/171>.

7. Yavtushenko, A. (2021). Formuvannia modeli rozvytku terytorialnoi hromady na osnovi suchasnykh pidkhodiv [Formation of a territorial community development model based on modern approaches]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriiia: Ekonomika – Tavriiskyi scientific bulletin*, 6, 23-30. doi: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.6.3>.

8. Horoshkova, L., Volkov, V., & Kovalenko, H. (2017). Derevo modelei upravlinnia hroshovymy potokamy terytorialnoi hromady [The tree of cash flow management models of the territorial community]. *Visnyk Pryazovskoho Derzhavnoho Tekhnichnoho Universytetu. Seriiia: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Pryazovsky State Technical University. Series: Economic Sciences*, 33, 375-383. doi: <https://doi.org/10.31498/2225-6725.33.2017.134683>.

9. Khrushch, S.V. (2020). Zarubizhnyi dosvid rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii [Foreign experience of the development of territorial communities in conditions of decentralization]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 4(10), 208-216. doi:10.32689/2617-9660-2020-4(10)-208-216.

10. Kokhalyk, Kh. (2010). Orhanizatsiia ta funktsionuvannia systemy komunalnoho samovriaduvannia na prykladi mist Nimechchyny ta Ukrainy: komparatyvnyi analiz [Organization and functioning of the system of communal self-government on the example of cities in Germany and Ukraine: a comparative analysis]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Effectiveness of public administration*, 25.

11. Fedirko, B.O. (2015). Suchasnyi stan ta napriamy reformuvannia systemy mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini [The current state and directions of reforming the system of local self-government in Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 6, 18-22. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_6_6.

12. Petrushenko, Yu.M. (2015). *Finansova polityka sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorialnykh hromad [Financial policy of socio-economic development of local communities]* (PhD dissertation, Ukrainian Academy of Banking). http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/2133/D_Petrushenko_.pdf.

13. Shkuratov, O., Khokhuliak, O., & Kushniruk, T. (2022). The role of land resources in the financial provision of rural areas of Ukraine. *Scientific Papers: Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 22(3), 643–648.

14. Huba, M.I., & Kartashova, O.G. (2019). Rozvitok silskykh teritorii cherez publichno-privatne partnerstvo [Development of rural areas through public-private partnership]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennia ta rozvitok – Public administration: improvement and development*, 4. <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.4.21>.

Отримано 21.11.2022

UDC 352/353:338

Olesia Khokhuliak

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor Department of Green Economics and Environmental Economics,
State Ecological Academy of Postgraduate Education and Management (Kyiv, Ukraine)**E-mail:** oleoex.22@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0003-0778-5501>**FUNCTIONAL AND ORGANIZATIONAL MODEL
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT MANAGEMENT
OF THE TERRITORIAL COMMUNITY**

The article outlines the main conditions of interaction of the population, economic entities and local authorities in the sphere of ensuring the sustainable development of territorial communities. The dualistic nature of the autonomy of local government is revealed, the essence is that the management of the territorial community simultaneously performs the functions of the state within the limits of their responsibility and by the same time has to plan its activities as separate economic entities in order to be able to ensure the sustainable development of the territory. The need for further research is outlined and suggestions are given for building a functional-organizational model of managing the sustainable development of the territorial community. The proposed model is based on the resource approach and takes into account the division of all functions into two main functional blocks: management support functions and development functions, and also takes into account the main stages of economic activity. The proposed model provides two main components of the economic result of managing the sustainable development of the community: efficiency and effectiveness, which corresponds to the dualistic nature of municipal management. The article also reveals the features of a systematic approach to assessing the economic potential of the territory. While the principles of balanced development orient the management to invest larger amounts of resources in less developed areas of economic activity, giving preference to the financing of priority areas of economic activity of the region will be able to increase the efficiency of management and the overall economic potential of the region. The proposed model determines the place and key role of innovative activity for the sustainable development of the region. The issue of monitoring and evaluating the effectiveness of the economic activity of territorial communities remains insufficiently resolved today. This especially applies to indicators that are difficult to describe in terms of value.

Keywords: territorial communities; sustainable development; model; management; economic potential; innovative activity.

Fig.: 1. References: 14.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-245-254

УДК 337:77

JEL Classification: G21

Вікторія Вовк

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Державного біотехнологічного університету (Харків, Україна)

E-mail: victoriavovk@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5680-2967>

Ірина Садчикова

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: aspirant_chstu@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>

ResearcherID: [F-4936-2014](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306)

Віктор Садчиков

Кандидат економічних наук,

головний фахівець сектору бізнесу фізичних осіб АТ ПУМБ

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: victor.sadchikov@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9450-8942>

ResearcherID: [F-4249-2014](https://orcid.org/0000-0002-9450-8942)

ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: СИСТЕМНІ АСПЕКТИ

У статті обґрунтовано теоретичні аспекти формування кредитного механізму в умовах трансформаційних змін на засадах системного підходу. Мета статті полягає в поглибленні концептуальних засад формування та розвитку кредитного механізму в умовах кризових явищ та трансформаційних процесів в економіці. Обґрунтовано, що наявність спільної мети, приділення уваги комплексності та системності фінансового управління створюють передумови для застосування системного підходу в дослідженні кредитного механізму. Визначено основні завдання, принципи, елементний склад та характеристики кредитного механізму. Запропоновано методіку визначення ефективності кредитного механізму в умовах трансформаційних процесів.

Ключові слова: банківське кредитування; кредитний механізм; кредитна інфраструктура; кредитний ринок; трансформаційні зміни

Рис.: 1. Табл.: 1. Бібл.: 13.

Постановка проблеми. Трансформаційні зрушення економіки України, її орієнтація на євроінтеграційні процеси вимагають формування ефективного ринкового середовища, одним із головних елементів якого виступає кредитний механізм розвитку. Водночас наявність негативних тенденцій у макроекономічній політиці внаслідок воєнних дій, необхідність активізації інвестиційних процесів та відбудови економіки, забезпечення соціально-економічного розвитку територій вимагають створення ефективних регуляторів, адекватних трансформаційним процесам національної економіки та потенціалу її розвитку. У зв'язку із зазначеним виникає необхідність у розробці нових підходів до формування та реалізації кредитного механізму та оцінки його ефективності, що знаходиться під впливом нестабільності зовнішніх факторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних умовах, спричинених воєнною агресією, виникає потреба активізації інвестиційних процесів з метою підтримки сталого розвитку економічних систем. У науковій літературі достатньо уваги приділяється проблемам формування та реалізації фінансово-кредитного механізму. Слід назвати таких фахівців у цій сфері, як С. Буковинський [1], М. Дубина [2], А. Жаворонок [3], М. Забаштанський, А. Роговий [4], М. Крупка [5], М. Міщенко [6], С. Науменкова [7], В. Огородник [8], В. Опарін [9], А. Пересада, Т. Майорова [10], О. Шевцова [11] та ін. Так, український учений М. Крупка дає загальне визначення: «фінансово-кредитний механізм – сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу (ціни, податки, мита, пільги, штрафи, санкції, дотації, субсидії, банківський кредитний і депозитний відсоток, дисконтну ставку, тарифи) на соціально-економічний розвиток суспільства» [5, с. 14]. У свою чергу, В. Опарін зазначає, що фінансово-кредитний механізм являє собою «...сукупність фінансових методів, форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства» [9, с. 18].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У контексті національної економіки більшість дослідників розглядають кредитний механізм як фінансово-кредитний, не виокремлюючи саме кредитну компоненту. Таким чином, ми можемо зробити висновок про дослідження різноманітних наукових проблем у сфері фінансово-кредитного механізму та оригінальні підходи, які пропонуються до їх вирішення. Однак численність питань у цій сфері викликає необхідність проведення подальших досліджень з метою вдосконалення наявних підходів до формування та реалізації аналізованого механізму.

Мета статті полягає в поглибленні концептуальних засад формування та розвитку кредитного механізму в умовах кризових явищ та трансформаційних процесів в економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна ринкова економіка передбачає виняткову роль фінансово-кредитним відносинам, які одночасно виступають важливим інструментом, за допомогою якого інститути державного управління здійснюють регулювання економіки. Ефективна фінансово-кредитна система позитивно впливає на стан економічного розвитку країни та регіонів, прискорює темпи економічного зростання. Помилково поширено думку, що кредитні відносини завдають шкоди економіці, проте історичний екскурс доводить, що лише завдяки механізму кредитування у 1960-1970 рр. було досягнуто колосального економічного зростання в Італії та Франції [12]. Якщо використовувати кредитні ресурси з метою розвитку виробництва з паралельним зростанням доходів населення та формування чіткої системи їх розподілу, кредит виступає ефективним інструментом стабілізації економіки. Однак використання кредиту як основного засобу заміщення доходів населення, особливо за умов стагнації економіки, має

негативний вплив на процеси регулювання фінансової сфери та економічну стабілізацію. За своєю суттю кредит має бути фінансовим інструментом тих інституцій, діяльність яких насамперед спрямована на стабілізацію економіки, має чітку політику доходів і регулювання фінансової сфери [13, с. 85].

Максимальний ефект від управління фінансовими ресурсами може бути отриманий від їхньої ефективної взаємодії на теренах механізму кредитного регулювання. Тільки в межах такої інтеграції можна вирішити суперечність між потребою у додаткових засобах та їх дефіцитом, щоб не порушити безперервність процесу відтворення [10, с. 24]. Проте створення оптимальних умов для безперебійного фінансового забезпечення пріоритетних галузей економіки може бути здійснено зв'язного рівня розвитку фінансово-кредитної інфраструктури, що передбачає вдосконалення відповідних механізмів і процесі розподілу та використання фінансових і кредитних ресурсів.

Науково-теоретичні дослідження дозволили зробити висновок, що нині немає єдиного погляду, єдиного визначення, що розкриває сутність фінансово-кредитного механізму. Узагальнюючи трактування кредитного механізму, надані провідними вченими, вважаємо доцільним наголошувати на взаємозв'язку та взаємовпливі всіх складових його елементів, які визначали можливість ефективного функціонування для досягнення поставленої мети. Наявність спільної мети, приділення уваги комплексності та системності фінансового управління створюють передумови для застосування системного підходу в дослідженні кредитного механізму.

В умовах трансформаційних процесів кредитний механізм набуває особливого значення, що дозволяє виокремити його такі завдання:

- реалізація функції акумулювання грошово-кредитного потенціалу з метою соціально-економічного розвитку;
- фінансове забезпечення виконання завдань розвитку пріоритетних сфер господарської діяльності;
- підвищення ефективності використання кредитних ресурсів у межах процесу кредитування;
- стратегічне та тактичне грошово-кредитне планування та прогнозування;
- розробка грошово-кредитних показників, нормативів та лімітів;
- визначення ефективних монетарних важелів (стимулів);
- реалізація заходів банківського нагляду (монетарного моніторингу).

Як раніше було зазначено, сучасна наука розглядає декілька підходів щодо сутності та призначення кредитного механізму, але загалом сформований єдиний підхід до визначення його основних характеристик:

- кредитний механізм охоплює дії суб'єктів управління (держава та її органи), які є фінансовими, управлінськими та організаційними методами та інструментами чинять вплив на реалізацію фінансово-кредитних відносин;

- ефективність функціонування кредитного механізму, що підпорядковує інструменти, важелі та методи впливу на процес кредитування, залежить від якості забезпечення економічних процесів суб'єктів фінансово-кредитних відносин;

- у процесі забезпечення процесу реалізації кредитних відносин між економічними суб'єктами, даний механізм включає в себе та регулятивні заходи, які спрямовані на його адаптацію змін економічної ситуації [9].

У процесі функціонування кредитного механізму з умовою підсилення процесів фінансового забезпечення мають бути консолідовані ресурси державного та місцевих бюджетів, банківських установ, парабанківського сектору, інвесторів, а також фінансові ресурси населення для інвестування програм соціально-економічного розвитку на макро- та мезорівнях. Створення умов для ефективного функціонування кредитного механізму, розвитку кредитного ринку та кредитної інфраструктури вимагає застосування комплексного системного підходу з метою подолання проблем дефіциту джерел фінансування (рис. 1). Це має знайти відображення у використанні нових підходів до розширення ресурсної бази, мінімізації кредитних ризиків, розширенні кордонів кредитування. На даному етапі трансформаційних зрушень в умовах подолання кризи актуальним є удосконалення інституційних засад для стимулювання багаторівневої кредитної кооперації, у активізації процесів банківського кредитування одночасно з використанням інноваційних підходів установами парабанківського сектору.

Якщо розглядати саме механізми функціонування кредитної інфраструктури пріоритетних сфер господарювання (сільського господарства, промисловості й т. ін.), доцільно виокремити в структурі зазначених механізмів функціональну підсистему, що складається з функціональних елементів (методів і важелів), і підсистему забезпечення функціонування кредитного механізмів, що включає елементи правового, нормативного та інформаційного забезпечення. При цьому до складу функціональних елементів більшістю авторів пропонується відносити кредитні методи та кредитні важелі, що відбивають специфіку елементів кредитної інфраструктури. За допомогою взаємодії забезпечувальних елементів створюються умови для ефективної роботи підприємств.

Застосування системного підходу передбачає виокремлення принципів формування елементів кредитного механізму, які є взаємопов'язаними між собою, а їхня конвергенція зумовлює цілісність процесу реалізації кредитного механізму. Незважаючи на їхню єдність, на нашу думку, доцільно зазначити на певній ієрархічності принципів, оскільки принцип системності має домінуючу роль, виступаючи основою формування механізму.

Домінуючу роль принципу системності необхідно враховувати на всіх етапах формування та розвитку цілей, завдань, функцій та інструментів, що складають основу кредитного механізму.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Рис. 1. Структура кредитного механізму в контексті системного підходу
Джерело: складено авторами.

Визначимо такі принципи формування та реалізації кредитного механізму:

- принцип адаптивності передбачає можливість гнучкого реагування кредитного механізму до нестійких умов внутрішнього та зовнішнього економіко-політичного середовища внаслідок дії об'єктивних та суб'єктивних факторів впливу;

- принцип узгодження – передбачає узгодження дій та інтересів усіх суб'єктів фінансово-кредитних відносин, що задіяні до механізму;

- принцип ефективності – дія механізму має сприяти впровадженню політики розвитку пріоритетних сфер економіки;

- принцип гарантованості – відповідальність органів державної влади та банківської системи за своєчасне фінансування кредитних програм;

- принцип зворотного зв'язку передбачає відповідність результатів дії механізму попередньо встановленим цілям та визначеним завданням з метою проведення процедур контролю та моніторингу;

- принцип рівності (доступності) – можливості суб'єктів господарювання в доступі до кредитних ресурсів незалежно від форми власності та організаційно-правової форми господарювання;

- принцип результативності – досягнення заданих результатів розвитку сфер господарювання на основі найменшого обсягу витрачених ресурсів та досягнення оптимального на основі кредитних ресурсів;

- принцип диференційованості заснований на залученні фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів, використання ресурсів позабюджетних фондів, активній взаємодії потенціалу кредитного, страхового та інвестиційного ринків.

Розглядаючи суб'єктний склад кредитного механізму, вважаємо за доцільне виокремити наступні елементи. З погляду інституційної складової кредитний механізм являє собою комплекс кредитно-фінансових установ, діяльність яких регулюється державою. Особливе місце в зазначеній структурі посідають спеціалізовані кредитно-фінансові інститути, а саме товариства взаємного кредитування, інвестиційні банки, страхові компанії. При цьому доцільно окремо приділити увагу регіональному аспекту функціонування механізму, який представлений діяльністю філій і представництв державних фінансових структур та небанківських установ, що здійснюють цільове фінансування.

Взаємодія елементів механізму знаходиться під впливом таких факторів:

- стан розвитку системи державного управління та політична ситуація;
- єдність грошово-кредитної системи держави;
- налагодженість та взаємодія процесів розподілу та перерозподілу фінансово-кредитних ресурсів на всіх рівнях державного управління;
- стан розвитку об'єктів кредитної інфраструктури;
- державна економічна політика у сфері фінансово-кредитного регулювання.

Кредитний механізм як складова фінансового управління виконує функції з розподілу та мобілізації фінансових ресурсів, а також виступає мотиватором мобілізації та розподілу кредитних ресурсів, задіяних до розвитку певних ланок економічних підсистем національної економіки. У контексті зазначеного доцільно розглядати кредитний механізм як складну систему взаємопов'язаних методів, що безпосередньо впливають на соціально-економічний розвиток суспільства, а також інструментів та важелів впливу, що формують базис для проведення оцінювання ефективності забезпечення такого впливу.

З метою вдосконалення кредитного механізму визначимо основні напрями його розвитку та вдосконалення елементів. Це сприятиме швидкому доступу до кредитних ресурсів зацікавлених товаровиробників, що надалі

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

матиме позитивний вплив на розвиток їхнього підприємницького потенціалу. Узгодженість інтересів учасників кредитних відносин, сукупність зв'язків та відносин кредитного характеру формують інтегрований кредитний простір, що виступає мотивуючим полем діяльності кредитного механізму та визначає його ефективність.

Ефективність кредитного механізму може розглядатись у таких аспектах. По-перше, наявність ефекту як кінцевого результату дії механізму та взаємозв'язку його елементів. По-друге, ефективність кредитного механізму трактується як здатність своєчасно задовольнити фінансову потребу позичальника на засадах повернення та платності.

В контексті зазначеного вважаємо доцільним використання наступної методики визначення ефективності кредитного механізму в умовах трансформаційних процесів (див. табл.).

Таблиця 1

*Методика оцінки ефективності кредитного механізму
в умовах трансформаційних змін*

Етап	Зміст етапу
1. Діагностика	Виявлення факторів, що впливають на розвиток кредитного механізму, та визначення системи показників, що їх характеризують: 1) Показники, що характеризують соціальний розвиток; 2) Показники, що характеризують економічний розвиток; 3) Показники розвитку банківського сектору.
2. Аналіз	Проведення аналізу регіонального зрізу з метою визначення типологічних груп регіонів за рівнем розвитку кредитного ринку та кредитної інфраструктури шляхом використання кількісних та якісних показників: - кількісні показники: надходження кредитних ресурсів від юридичних та фізичних осіб; надання кредитних ресурсів фізичним та юридичним особам; оцінка кредитних ризиків; - якісні показники: стан розвитку позикових операцій; стан розвитку депозитних операцій; активність кредитних організацій щодо розміщення позикового ресурсу.
3. Оцінювання	Визначається невикористаний кредитний потенціал та перспективи його використання.
4. Пропозиції	Розробка рекомендацій із підвищення рівня розвитку кредитного ринку та ефективності використання кредитної інфраструктури.

Джерело: розроблено авторами.

Зазначена методика дозволяє використати комплексний підхід до оцінки ефективності кредитного механізму, оскільки включає сукупність ключових показників, що дозволяють оцінити рівень розвитку кредитного ринку із врахуванням як макро-, так і мезоекономічного аспектів. При цьому значно переважають кількісні показники, які дозволяють в контексті впливу на національну економіку виокремлювати регіональні кредитні ринки, визначати специфіку кредитного механізму в регіональному аспекті, ступінь задоволення потреб у кредитних ресурсах.

Висновки та пропозиції. Таким чином, формування ефективного кредитного механізму в сучасних економічних умовах створить об'єктивний базис для сталого розвитку як регіонів, так і стратегічно важливих для держави галузей національної економіки. Водночас необхідною є адекватна система стратегування фінансово-кредитних процесів, налагодження конструктивного діалогу між учасниками кредитних відносин на основі підтримки органів державної влади та місцевого самоврядування, оскільки їхні регулюючі дії визначають ефективність новостворюваного механізму. Фокусування уваги на регіональному аспекті кредитних відносин, надання суб'єктам механізму більшої самостійності на регіональному рівні в контексті реформи децентралізації формуватиме подальшу злагодженість та гнучкість кредитного механізму в умовах трансформаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Буковинський С. Глобальна фінансова нестабільність: інституційні ризики для грошово-кредитної політики України / С. Буковинський, О. Яременко // Економічна теорія. – 2012. – № 2. – С. 52–61.
2. Transformation of household credit behavior in the conditions of digitalization of the financial services market / M. Dubyna, A. Zhavoronok, N. Kudlaieva, I. Lopashchuk // Journal of Optimization in Industrial Engineering. – 2021. – Vol. 14(1). – 97-102. – DOI: <https://doi.org/10.22094/JOIE.2020.677835>.
3. Жаворонок А. В. Трансформація банківських продуктів і послуг у сучасних умовах / А. В. Жаворонок, М. П. Федішин, Н. О. Ковальчук // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – № 2(18). – С. 202-215. – DOI: [http://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-2\(18\)-202-215](http://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-2(18)-202-215).
4. Дубина М. В. Роль фінансово-кредитних установ у стратегічному розвитку сфери охорони здоров'я / М. В. Дубина, М. М. Забаштанський, А. В. Роговий // Проблеми і перспективи економіки і управління. – 2020. – № 4(24). – С. 64–73
5. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
6. Міщенко В. І. Удосконалення дії каналів трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в Україні в умовах переходу до таргетування інфляції / В. І. Міщенко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 421–428.
7. Науменкова С. Основні напрями координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики / С. Науменкова, С. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 5. – С. 13–21.
8. Огородник В. В. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України за умов фінансової нестабільності та фактори впливу на неї [Електронний ресурс] / В. В. Огородник // Регіональна економіка. – 2012. – № 1. – С. 161-169. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2012_1_21.
9. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навчальний посібник / 2-е вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2001. – 240 с.
10. Пересада А. А. Управління банківськими інвестиціями : монографія / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К. : КНЕУ, 2005. – 388 с.
11. Шевцова О. Й. Кредитна система України: розвиток інституційної структури / О. Й. Шевцова // Вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 2(37). – С. 3-6.

12. Calderon C. The Direction of Causality between Financial Development and Economic Growth / C. Calderon, L. Liu // *Journal of Development Economics*. –2003. – Vol. 72, Issue 1. – Pp. 321–334.

13. Stein J. C. Monetary Policy as Financial Stability Regulationю / J. C. Stein // *The Quarterly Journal of Economics*. – 2012. – Vol. 127 (1). – P. 57–95.

References

1. Bukovynskiy, S.A., Yaremenko, O.L. (2012). Hlobalna finansova nestabilnist: instytutsiini ryzyky dlia hroshovo-kredytnei polityky Ukrainy [Global financial instability, institutional risks to monetary policy in Ukraine]. *Ekonomichna teoriia – Economic theory*, 2, 52-61.

2. Dubyna, M., Zhavoronok, A., Kudlaieva, N., & Lopashchuk, I. (2021). Transformation of household credit behavior in the conditions of digitalization of the financial services market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*, 14(1), 97-102. <https://doi.org/10.22094/JOIE.2020.677835>.

3. Zhavoronok, A.V., Fedyshyn, M.P., & Kovalchuk, N.O. (2019). Transformatsiia bankivskykh produktiv i posluh u suchasnykh umovakh [Transformation of banking products and services in modern conditions]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (2(18)), 202-215.

4. Dubyna, M.V., Zabashtanskyi, M.M., Rohovyi, A.V. (2020). Rol finansovo-kredytnykh ustanov u stratehichnomu rozvytku sfery okhorony zdorovya [The role of financial institutions in the strategic development of health care]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky i upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (4(24)), 64–73.

5. Krupka, M.I. (2001). *Finansovo-kredytnyi mekhanizm innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Financial and credit mechanism of innovative development of the economy of Ukraine]*. Vydavnychiy tsestr LNU im. Ivana Franka.

6. Mishchenko, V.I., Mishchenko, S.V. (2015). Udoskonalennia dii kanaliv transmisiinoho mekhanizmu hroshovo-kredytnei polityky v Ukraini v umovakh perekhodu do tarhetuvannia inflitsii [Improvement actions channels of the transmission mechanism of monetary policy in Ukraine in the transition to inflation targeting]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of the economy*, (1), 421-428.

7. Naumenkova, S., Mishchenko, S. (2012). Osnovni napriamy koordynatsii hroshovo-kredytnei ta biudzhethno-podatkovoi polityky. [Main directions of coordination of monetary and fiscal policy]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, (5), 13-21.

8. Ohorodnyk, V.V. (2012). Kredytно-investytsiina diialnist bankiv Ukrainy za umov finansovoi nestabilnosti ta faktory vplyvu na nei [The credit-investment activity of Ukrainian banks under the financial unsteadiness conditions and the influencing factors]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 1, 161-169. http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2012_1_21.

9. Oparin, V.M. (1999). *Finansy (zahalna teoriia) [Finances (general theory)]*. KNEU.

10. Peresada, A.A., Maiorova, T.V. (2005). *Upravlinnia bankivskymy investytsiamy [The bank investments management]*. KNEU.

11. Shevtsova, O.Y., & Potii, A.D. (2014). Kredytна systema Ukrainy: rozvytok instytutsiinoi struktury [Credit system of Ukraine: development of institutional structure]. *Visnyk Ukrainskoi akad-emii bankivskoi spravy – Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, (2(37)), 3-6.

12. Calderon, C., Liu, L. (2003). The Direction of Causality between Financial Development and Economic Growth. *Journal of Development Economics*, 72, 321–334.

13. Stein, J.C. (2012). Monetary Policy as Financial Stability Regulation. *The Quarterly Journal of Economics*, 127(1), 57–95.

Отримано 27.11.2022

UDC 337:77

Viktoriiia Vovk

Doctor of Economics, Professor, Professor of Department of Finance, Banking and Insurance
State Biotechnological University (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: victoriavovk@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-5680-2967>

Iryna Sadchykova

PhD in Economics, Associate Professor of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: aspirant_chstu@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>.

ResearcherID: [F-4936-2014](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306)

Victor Sadchykov

PhD in Economics, chief specialist of the service sector for individuals JSC PUMB
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: victor.sadchikov@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-9450-8942>

ResearcherID: [F-4249-2014](https://orcid.org/0000-0002-9450-8942)

FORMATION OF A CREDIT MECHANISM IN THE TRANSFORMATION PROCESSES CONDITIONS: SYSTEM ASPECTS

Within the article, theoretical aspects of the credit mechanism formation in the conditions of transformational changes according to the system approach are substantiated. The purpose of the article is to deepen conceptual foundations of the formation and development of the credit mechanism in the context of crisis phenomena and transformational processes in economy. It has been noted that the maximum effect from the management of financial resources can be obtained from their effective interaction in the field of the credit regulation mechanism. Only within the framework of such integration can the contradiction between the need for additional resources and their scarcity be resolved, so as not to disrupt continuity of the reproduction process. It has been substantiated that the presence of a common goal, paying attention to the complexity and systematicity of financial management create prerequisites for applying a systemic approach in the study of the credit mechanism. It has been noted that in the process of the credit mechanism functioning with the condition of strengthening the processes of financial support, the resources of the state and local budgets, banking institutions, the parabanking sector, investors, as well as financial resources of the population for investing in socio-economic development programs at the macro and meso levels should be consolidated. Creation of the conditions for effective functioning of the credit mechanism, the development of the credit market and credit infrastructure requires the use of a complex system approach to overcome the problems of the shortage of funding sources. The main tasks, principles, elemental composition and characteristics of the credit mechanism has been defined. The following factors influencing the mechanism functioning has been singled out, such as: state of the development of the state administration system and the political situation; unity of the monetary and credit system of the state; stability and interaction of the distribution and redistribution processes of financial and credit resources at all levels of state administration; state of the development of credit infrastructure facilities; state economic policy in the field of financial and credit regulation. The methodology for determining the effectiveness of the credit mechanism in the conditions of transformational processes has been proposed.

Keywords: bank lending; credit mechanism; credit infrastructure; credit market; transformational changes

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-255-278

УДК 330.567.28:336.76(477)

JEL Classification: R20; D11; O16

Максим Дубина

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: maksim-32@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>
ResearcherID: [F-3291-2014](https://orcid.org/0000-0002-5305-7815). Scopus Author ID: [56912277800](https://orcid.org/0000-0002-5305-7815)

Ольга Попело

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту та державної служби
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: popelo.olha@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4581-5129>

Наталія Холявко

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: nateco@meta.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2951-7233>
ResearcherID: [G-6951-2014](https://orcid.org/0000-0003-2951-7233). Scopus Author ID: [56912328200](https://orcid.org/0000-0003-2951-7233)

РОЛЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ У РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання ролі домогосподарств у розвитку ринку фінансових послуг України через поетапний аналіз впливу цих економічних суб'єктів на діяльність окремих типів фінансових установ, які функціонують у межах зазначеного ринку. Важлива увага приділена обґрунтуванню особливостей розвитку фінансових посередників у різні періоди соціально-економічного розвитку країни. Аналіз основних тенденцій розвитку ринку фінансових послуг проведений через поступове дослідження сучасного стану функціонування ринків кредитних, депозитних, страхових та інвестиційних послуг. Також особливу увагу було сфокусовано на вивченні актуальних тенденцій розвитку саме ринків кредитних та депозитних послуг як найбільш розвинених ланок системи ринку фінансових послуг та ролі домогосподарств у забезпеченні їх функціонування.

Ключові слова: ринок фінансових послуг; домогосподарство; фінансові відносини; кредитна установа; інвестиційна установа; фінансовий посередник.

Рис.: 17. Бібл.: 7.

Постановка проблеми. Розвиток ринку фінансових послуг відбувається в умовах одночасного впливу значної кількості чинників на формування та розвиток фінансових відносин. Цей ринок є невід'ємною складовою національної економіки, відіграє важливу роль у її розбудові і є результатом взаємодії між виробниками та споживачами фінансових послуг, у результаті якої кожний з окреслених суб'єктів має змогу задовольнити власні потреби, які пов'язані з обігом фінансових ресурсів між ними.

Домогосподарства за своєю природою є невід'ємними економічними суб'єктами національної економіки, які відіграють одну з ключових ролей у її розвитку і, відповідно, також виступають важливими споживачами на

ринку фінансових послуг. Сьогодні ці суб'єкти досить часто визначають розвиток окремих компонентів цього ринку. Відповідно це засвідчує важливість ресурсів домогосподарств для розвитку фінансової системи та загалом національного господарства [2]. У розвинутих країнах фінансові установи, функціонуючи у стабільних умовах, залучають такі кошти й перетворюють їх на кредитні, інвестиційні ресурси, на які є попит з боку інших економічних суб'єктів, включаючи й домогосподарства. Таким чином, ці економічні суб'єкти, крім того, що формують організовані заощадження в фінансовій системі країни, також строюють попит на відповідні послуги і стимулюють розбудову ринку фінансових послуг.

Отже, враховуючи окреслене, питання ролі домогосподарств у розвитку ринку фінансових послуг потребують конкретизації та більш поглибленого аналізу. Детальної уваги потребують питання аналізу ролі цих економічних суб'єктів у функціонуванні окремих компонентів ринку фінансових послуг, а саме в розвитку ринку депозитних, кредитних, страхових та інвестиційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку ринку фінансових послуг, його місце у функціонуванні фінансової системи країни розглядаються сьогодні у значній кількості наукових праць. Авторами цих праць є такі учені: Т. Васильєва, Є. Бондаренко, С. Глущенко, Ю. Коваленко, С. Козьменко, С. Леонов, О. Осадець, Є. Поліщук, І. Рекуненко, Н. Слав'юк, Н. Ткаченко, Г. Юрчук та ін.

Саме обґрунтуванню ролі домогосподарств у розбудові зазначеного ринку присвятили свої роботи такі науковці: І. Буряк, Ю. Воробйов, В. Ворошило, О. Гай, З. Галушка, О. Задоя, В. Ільчук, Т. Кізима, О. Мітал, А. Рамський, О. Тарасенко та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Однак попри значну кількість наукових робіт зазначених науковців, досить часто питання ролі ринку фінансових послуг у розбудові національної економіки та місце домогосподарств у розвитку такого ринку розглядаються фрагментарно. Аналіз впливу зазначених суб'єктів на функціонування фінансових відносин не здійснюється системно, а в переважній більшості випадків науковці фокусують увагу на окремих сферах ринку фінансових послуг та поведінці домогосподарств у їхніх межах. Цілісних наукових робіт, у яких вивчалися б прикладні положення щодо їхньої ролі в розбудові загалом ринку фінансових послуг, недостатньо.

Мета статті є проведення прикладного аналізу ролі домогосподарств у розвитку ринку фінансових послуг та визначення основних тенденцій їх функціонування на такому ринку.

Виклад основного матеріалу. Ринок фінансових послуг – сукупність економічних відносин, що виникають у процесі реалізації нематеріальної форми результатів взаємодії, яким притаманна споживча вартість, між

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

суб'єктами в процесі задоволення одними учасниками (виробниками) фінансових потреб інших (споживачів) на взаємовигідній основі узгодження їхніх інтересів за власний рахунок, рахунок клієнтів або за рахунок залучених фінансових ресурсів інших суб'єктів відповідно до чинного законодавства з метою отримання прибутку, збереження вартості активів або досягнення соціального ефекту від реалізації такої взаємодії [3, с. 40].

Отже, домогосподарства є дійсно важливими суб'єктами в розвитку ринку фінансових послуг. Проте ці установи також можуть не лише позитивно впливати на функціонування фінансових установ, але і продукувати системні загрози для їхньої діяльності й загалом для функціонування окресленого ринку [4; 7]. Таким чином, одразу можна констатувати, що роль таких установ у фінансовій системі є неоднозначною, а тому їхню фінансову поведінку необхідно постійно аналізувати та коригувати відповідно до основних напрямів соціально-економічного розвитку країни.

Проте також цілком зрозуміло, що роль домогосподарств у розвитку окремих компонентів ринку фінансових послуг є різною, що актуалізує питання конкретизації такої ролі для кожного з таких компонентів. На рис. 1 представлено інформацію про кількість домогосподарств в Україні у 2014-2021 рр. Розуміючи кількісні параметри функціонування цих суб'єктів у межах національної економіки, можна більш предметно робити висновки і про їхні потенційні можливості впливати на розвиток фінансових відносин у країні, зміну їхньої сили впливу, враховуючи базові тенденції їхньої економічної діяльності.

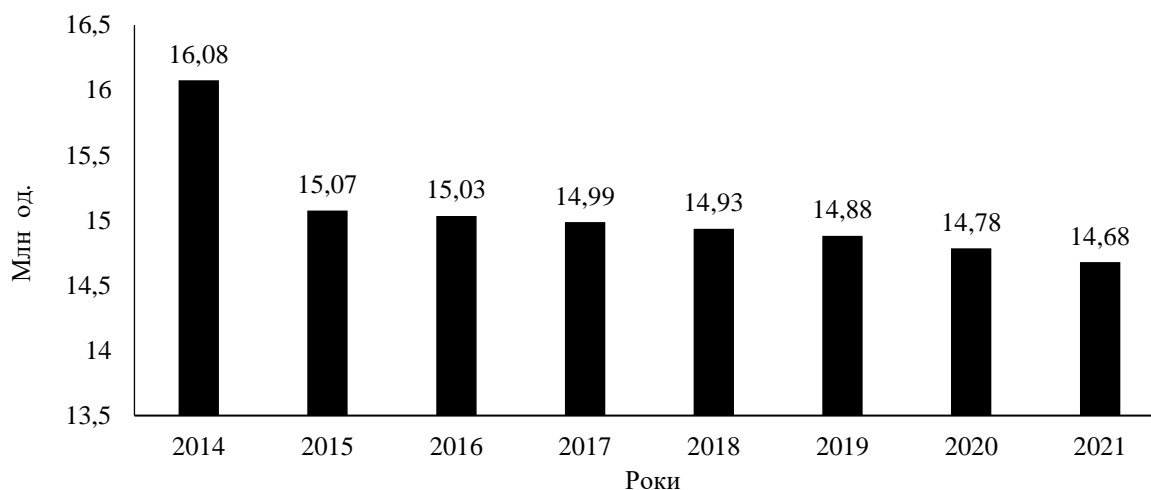

Рис. 1. Загальна кількість домогосподарств в Україні у 2014-2021 рр.

Джерело: складено авторами на основі [6].

Аналізуючи дані рис. 1, можна констатувати, що наприкінці 2021 р. в Україні було зафіксовано 14,68 млн од. домогосподарств. У порівнянні з 2014 р. їх кількість зменшилася на 1,4 млн од., або майже 10,0 %. Така ситуація, безперечно, негативно впливає і на розвиток ринку фінансових послуг,

обсягів їхніх коштів, які можуть залучатися фінансовими установами й потрапляти в систему національної економіки. Причини такого стану різні, включаючи непросту загалом демографічну ситуацію в країні протягом усього періоду незалежності країни, різкі соціально-економічні шоки, які періодично відбуваються в країні, анексію Криму, війну на Сході України, масову міграцію населення до зарубіжних країн. Звичайно, війна з російською федерацією, яка сьогодні відбувається в країні, матиме ще гірші економічні та демографічні наслідки для нашої країни й негативно буде впливати на розвиток ринку фінансових послуг і всієї фінансової системи.

Розглянемо сучасний стан впливу домогосподарств на функціонування окремих компонентів ринку фінансових послуг. Це здійснимо на основі детального розгляду функціонування цих економічних суб'єктів у межах ринку депозитних, кредитних, страхових та інвестиційних послуг. Дослідження почнемо з аналізу ринку депозитних послуг.

Спочатку коротко розглянемо окремі тенденції розвитку основних депозитних установ, які відіграють ключову роль у залученні коштів домогосподарств. Здебільшого до таких суб'єктів належать насамперед банківські установи, які є лідерами з надання депозитних послуг усім економічним суб'єктам. На рис. 2 представлено інформацію про загальну кількість банківських установ в Україні у 2006-2021 рр. Зауважимо, що в межах статті не будемо розглядати сучасні тенденції розвитку кредитних спілок та результати їхньої діяльності, оскільки сьогодні сфера кредитної кооперації в Україні перебуває в досить стагнуючому стані, а отже, роль таких установ на ринку депозитних послуг є незначною.

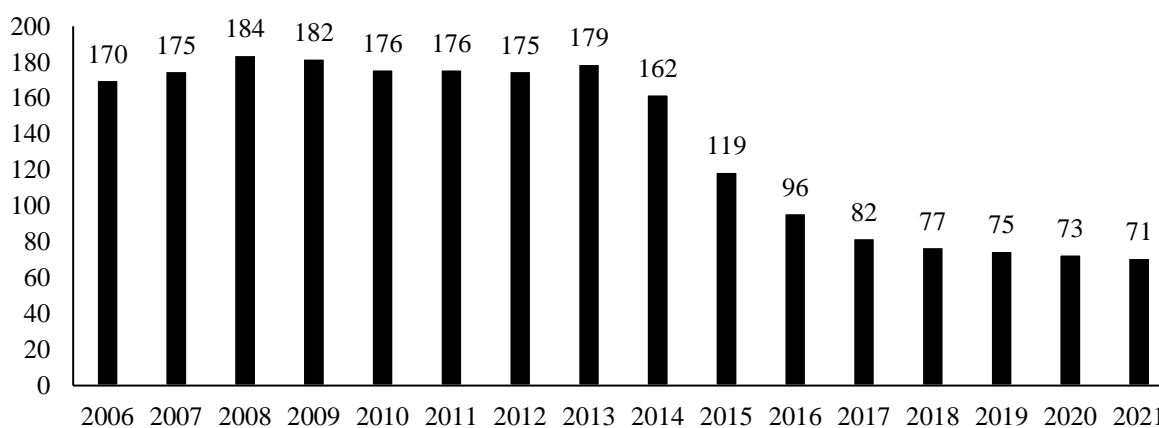

Рис. 2. Кількість банків, які мають банківську ліцензію (на кінець періоду)

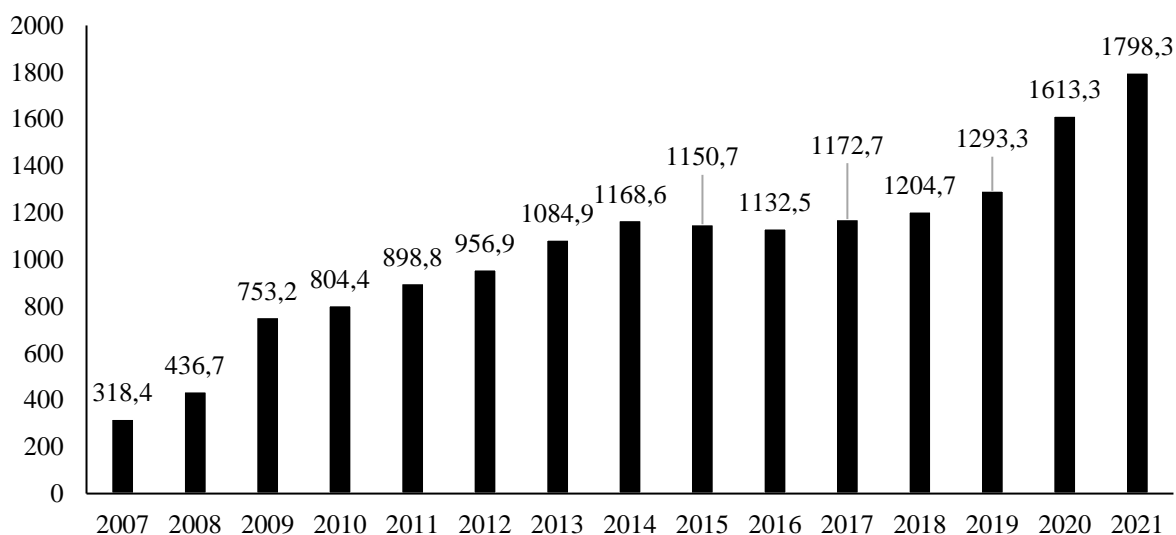
Джерело: складено авторами на основі [5].

Отже, наприкінці 2021 р. в Україні було зареєстровано 71 банківську установу. Аналіз тренду їх кількості свідчить, що поступово спостерігаємо зменшення банківських установ у країні. Починаючи з 2014 року спад є колосальним: з 162 од. у 2014 році до 71 банку у 2021 році, тобто більше ніж удвічі. Більша частина установ була закрита у 2014-2016 рр., коли було

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

впроваджено нові підходи до нагляду за банківськими установами, змінилися вимоги до здійснення цими установами власної діяльності, переглянуто питання забезпечення належного рівня фінансової стабільності комерційних банків, їхньої спроможності протидіяти зовнішнім викликам. У результаті реалізації банківської реформи стабільність вітчизняної банківської системи значно підвищилася. Зауважимо, що війна, яка розпочалася у 2022 р., мала дуже негативний вплив на функціонування всієї фінансової системи, системи державних фінансів, але банківська система витримала всі деструктивні наслідки та непередбачувані чинники, які були надзвичайно шоківими та складно прогнозованими. Це підтверджується також тим, що в банківській системі не спостерігаються системні кризові явища, які були у 2015 році, хоча сьогодні наслідки війни є набагато тяжчими та складнішими для країни та її фінансової системи.

На рис. 3 представлена інформація про обсяги депозитних ресурсів, які були залучені банківськими установами в Україні від усіх економічних суб'єктів.

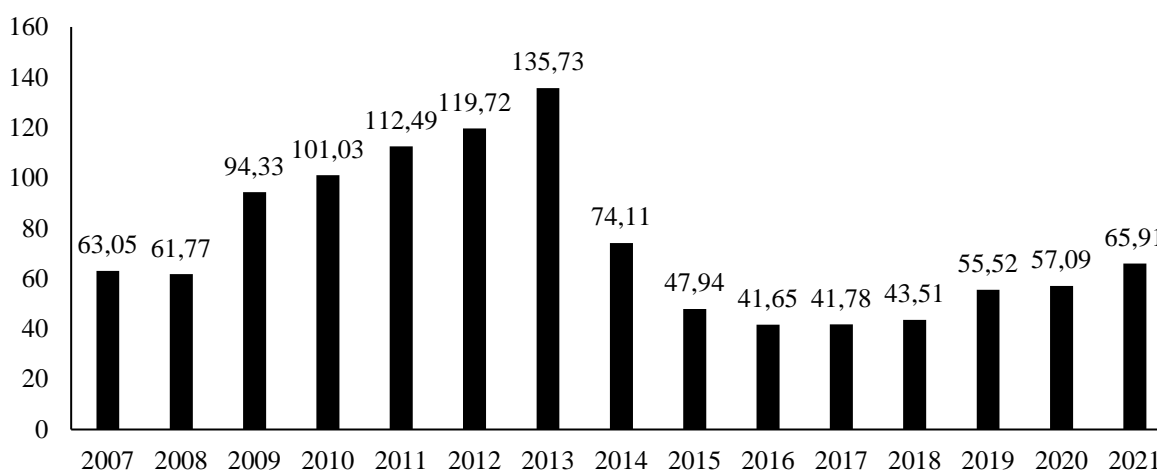
Рис. 3. Загальні обсяги депозитів, акумульованих комерційними банками в Україні

Джерело: складено авторами на основі [5].

Таким чином, наприкінці 2021 р. в Україні було акумульовано банківськими установами майже 1,8 трлн грн депозитних ресурсів від усіх економічних суб'єктів. Аналіз динаміки цього показника дозволяє констатувати, що в номінальному вираженні обсяги банківських депозитів постійно в Україні зростають. Певні спади спостерігалися в періоди складних економічних потрясінь: 2014-2015 рр., 2019 р. Проте, якщо проаналізувати поетапно представлений тренд, то можна зауважити таку ситуацію. З 2007 по 2014 рік обсяг депозитів, які залучені банками, збільшився з 318,4 млрд грн у 2007 р. до 1168,6 млрд грн у 2014 році, тобто більш ніж утричі. А зростання з 2014 р.

до 2021 р. відбулося всього з 1,17 трлн грн до 1,8 трлн грн, тобто на 600 млрд грн. Це свідчить про досить суттєве зниження рівня фінансового потенціалу домогосподарств та зменшення в них бажання передавати власні ресурси в тимчасове користування банківським установам. При цьому вартість ресурсів наведена в номінальних цінах.

Цілком зрозуміло, враховуючи періоди економічної нестабільності в Україні, що реальна вартість обсягів депозитних ресурсів, які були описані вище, є іншою і значно відрізняється. На рис. 4 наведено інформацію про обсяги зазначених ресурсів у доларах США. Такий підхід дозволяє більш адекватно реальній ситуації у країні оцінювати тренди у зміні формування банківських депозитів.

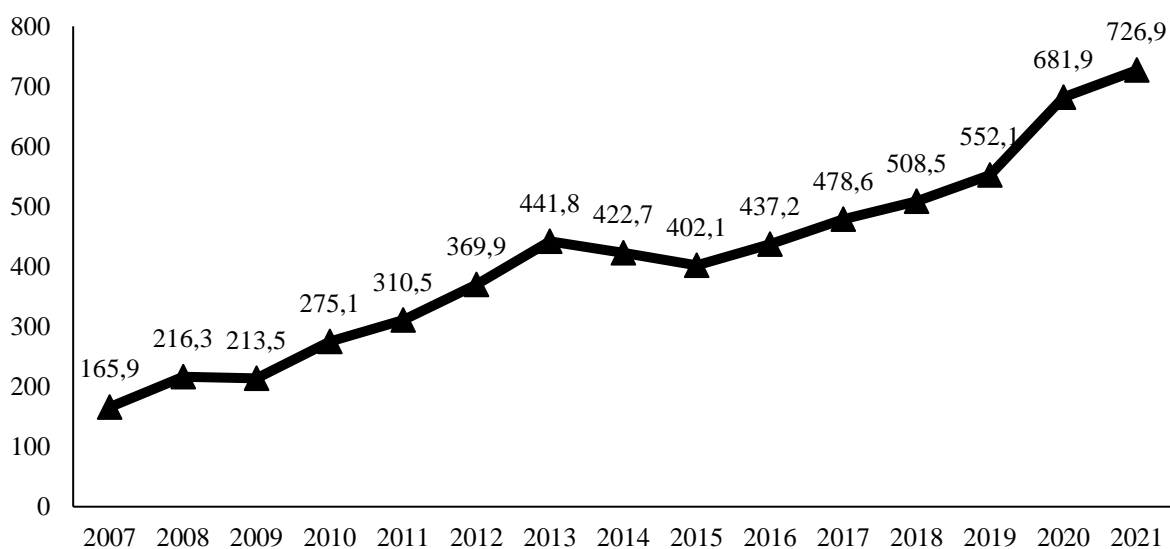
Рис. 4. Загальні обсяги депозитів, акумульованих комерційними банками в Україні, млрд дол. США

Джерело: складено авторами на основі [5].

Аналіз тренду обсягу депозитів, який представлений на рис. 4, свідчить, що внаслідок значної девальвації гривні у 2015-2016 рр., реальні обсяги депозитів економічних суб'єктів знизилися досить суттєво. Таким чином, за період з 2007 по 2014 рік обсяги банківських депозитів були у 2 рази більше, ніж реальна вартість депозитів, які були акумульовані наприкінці 2021 р.

З даних рис. 4 також видно, що у 2016-2017 рр. у банківській системі України були зафіксовані найнижчі обсяги депозитних ресурсів. Після 2017 р. ситуація почала покращуватися – спостерігаємо поступове зростання обсягів таких коштів до 2021 р. Проте досягнути показників 2013 р. не вдалося, і така ситуація залишиться і в майбутньому. Враховуючи війну з російською федерацією та її наслідки, у 2022 р. і у подальших роках у банківській системі реальні з позиції вартості обсяги депозитів будуть скорочуватися, що значно впливатиме і на можливості комерційних банків створювати кредитні й інвестиційні кошти.

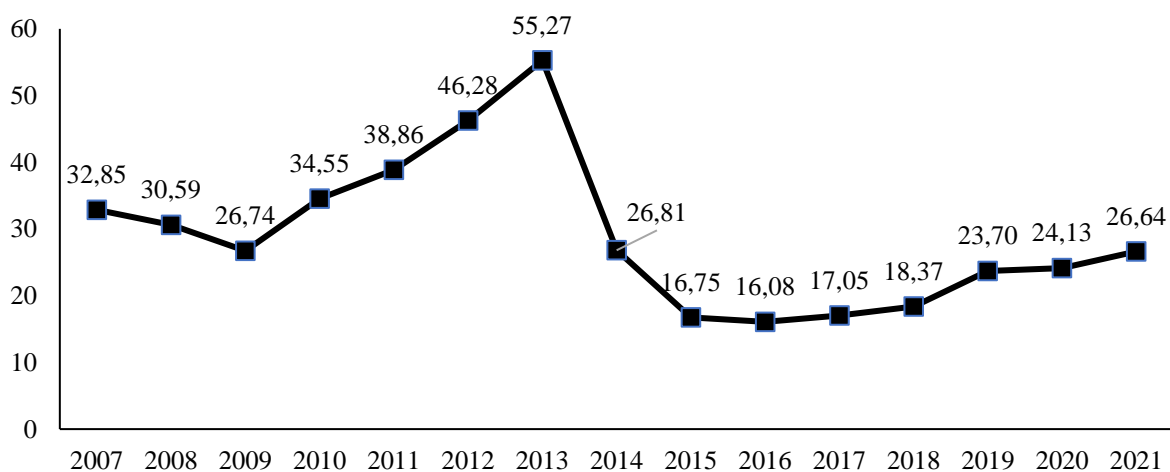
На рис. 5 представлено інформацію про обсяги депозитів домогосподарств, які були залучені комерційними банками.

Рис. 5. Загальні обсяги депозитів, залучених комерційними банками від населення, млрд грн

Джерело: складено авторами на основі [5].

Наприкінці 2021 р. банківські установи в Україні залучили депозитів від фізичних осіб на загальну суму 726,9 млрд грн. Це є найбільшим показником за весь період, який аналізується. Зауважимо, що лише у 2014-2015 рр. у номінальному вираженні обсяги депозитів домогосподарств знизилися нижче рівня попереднього року. Проте варто аналізувати передусім реальну вартість обсягу депозитів домогосподарств, які були залучені банками. Відповідна інформація представлена на рис. 6.

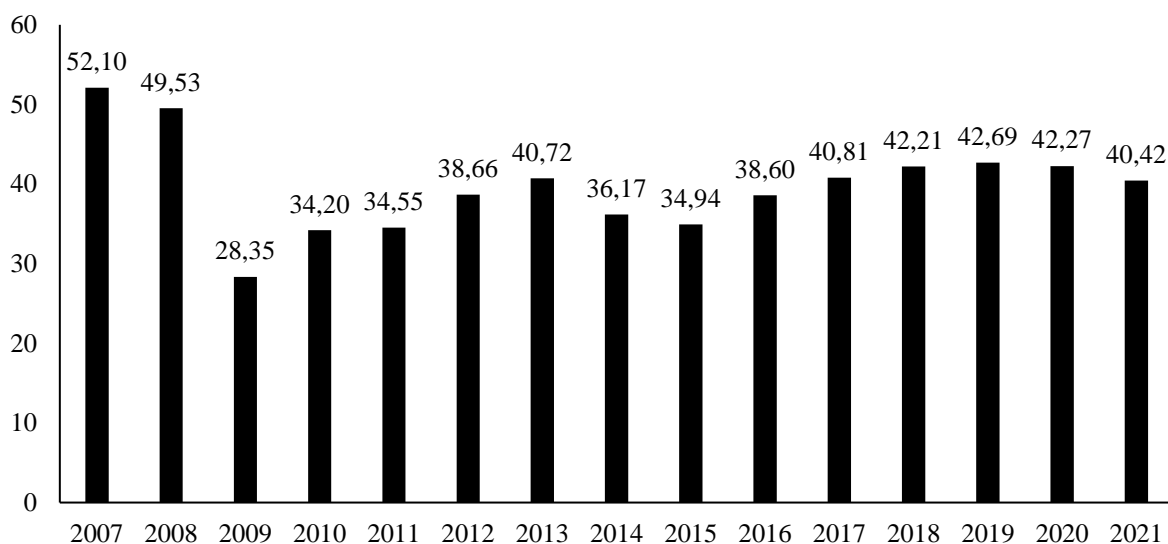
Рис. 6. Загальні обсяги депозитів, залучених комерційними банками від населення, млрд дол. США

Джерело: складено авторами на основі [5].

Аналізуючи рис. 6, можна стверджувати, що наприкінці 2021 р. в Україні обсяг залучених від домогосподарств депозитів становив 26,64 млрд дол. США. Починаючи з 2015 р. це є найбільшим показником. Однак це фактично

вдвічі менше аналогічного показника 2013 р. Таким чином, реальна вартість обсягу депозитів фізичних осіб у 2014 р. знизилася у два рази. При цьому за сім наступних років відновлення на докризовий рівень не спостерігається. Це свідчить про те, що домогосподарства, з одного боку, не мають можливості здійснювати значні заощадження. З іншого боку, після 2014 р. рівень довіри до роботи фінансових установ у населення також значно зменшився, і значна кількість громадян конвертувала власні кошти в іноземну валюту та зберігає кошти вдома. Війна та період післявоєнної відбудови також не будуть сприятливими для акумулювання коштів домогосподарств банківськими установами.

Проаналізуємо роль домогосподарств у формуванні банківських депозитів. На рис. 7 представлено дані про питому вагу депозитів домогосподарств у загальному обсязі депозитних ресурсів, які були акумульовані комерційними банками від усіх економічних суб'єктів.

Рис. 7. Питома вага депозитів домогосподарств у загальному обсязі депозитних ресурсів, %

Джерело: складено авторами на основі [5].

Аналіз представленої інформації свідчить про важливу роль домогосподарств у формуванні депозитів банків. Зміни лише відбулися у 2014-2015 рр., коли частка таких ресурсів знизилася. Проте в банківській системі України роль домогосподарств у формуванні депозитних коштів залишається вагомим. На кінець 2021 р. частка депозитів цих суб'єктів господарювання в загальному обсязі банківських депозитів становила 40,42 %, що за останні чотири роки є найменшим показником і відповідає рівню 2013 р. – періоду максимального обсягу залучених банками депозитів від економічних суб'єктів.

Проте цікавою є структура депозитів домогосподарств за термінами, на які вони надають свої кошти в розпорядження банківським установам. Відповідна інформація представлена на рис. 8.

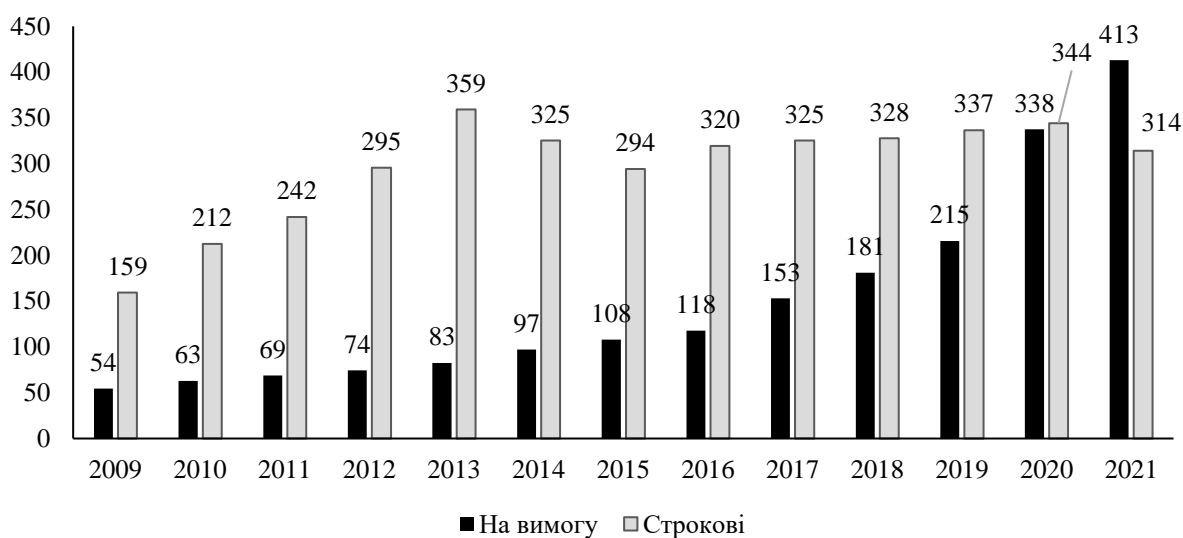
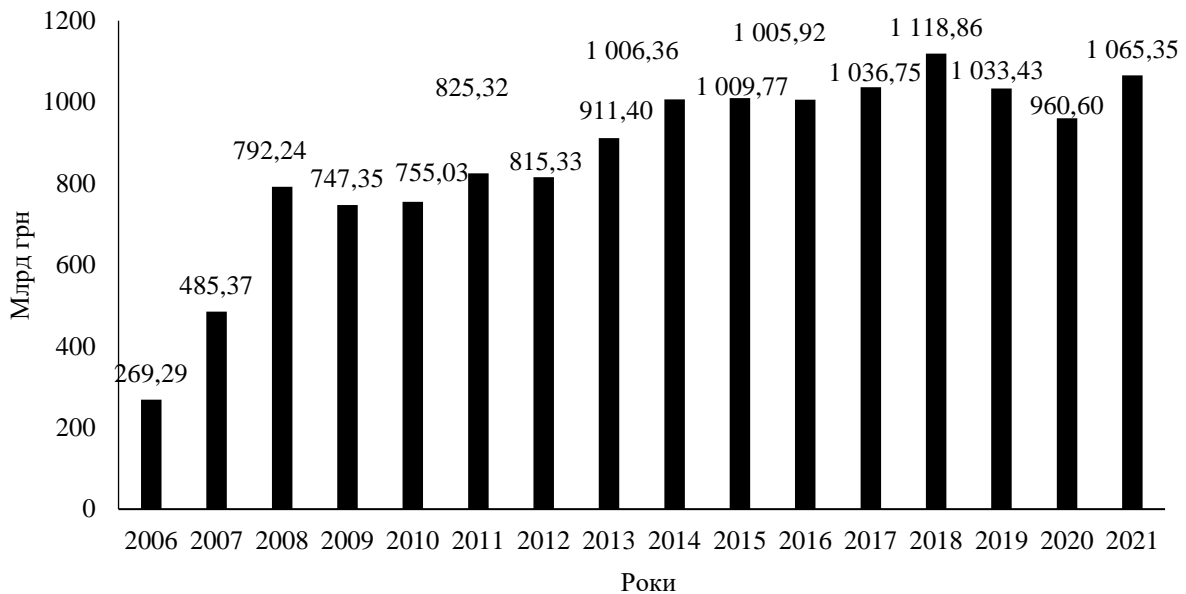

Рис. 8. Обсяги акумульованих банками коштів населення за терміном
Джерело: складено авторами на основі [5].

Якщо наприкінці 2007 р. строкові кошти в структурі депозитів домогосподарств становили більшу частину – 159 млрд грн, а кошти до запитання – 54 млрд грн, тобто співвідношення було між різними категоріями один до трьох у середньому, то вже у 2021 р. ситуація кардинально змінилася. Насамперед обсяг коштів до запитання перевищив загальний обсяг строкових депозитів. Перевищення становило майже 100 млрд грн. Особливо зростання короткострокових депозитів спостерігається з 2014 р., що лише підтверджує значний вплив макроекономічної нестабільності в країні на довіру домогосподарств до банківських установ. Така ситуація не є типовою для функціонування ринків депозитних послуг. У розвинутих країнах саме строкові кошти є найважливішим ресурсом для функціонування комерційних банків і загалом національної економіки й саме для їх залучення від населення і органи державної влади й самі банківські установи докладають значні зусилля.

Перейдемо до аналізу ролі домогосподарств у розвитку ринку кредитних послуг. Зазначимо, що в Україні сьогодні досить значна кількість фінансових установ пропонує послуги кредитування для різних економічних суб'єктів. До їх числа належать такі фінансові посередники: комерційні банки, кредитні спілки, фінансові компанії, у тому числі факторингові та лізингові компанії, ломбарди. Лідерами за обсягами кредитування національної економіки є банківські установи. Роль небанківських кредитних установ постійно змінюється протягом усього періоду незалежності України. У той чи інший час одні з таких установ починали розвиватися активніше, інші знижували темпи власного розвитку. Зміна кон'юнктури фінансового ринку постійно впливала на діяльність кредитних установ (фінансові кризи, соціально-політичні трансформації у суспільстві, зміна системи інституційного забезпечення та ін.). Проте лідерами за обсягами кредитування завжди

залишалися комерційні банки, які сьогодні володіють найбільшим фінансовим капіталом серед усіх кредитних установ для надання позик як на короткострокові, так і довгострокові терміни. Крім того, обсяги позик, які надані банками, значно більше загального розміру коштів решти кредитних установ, які розвиваються в Україні. Відповідно в межах статті основну увагу сфокусуємо на функціонуванні банківських установ на ринку кредитних послуг. На рис. 9 представлено інформацію про обсяги банківського кредитування в Україні у 2006-2021 рр.

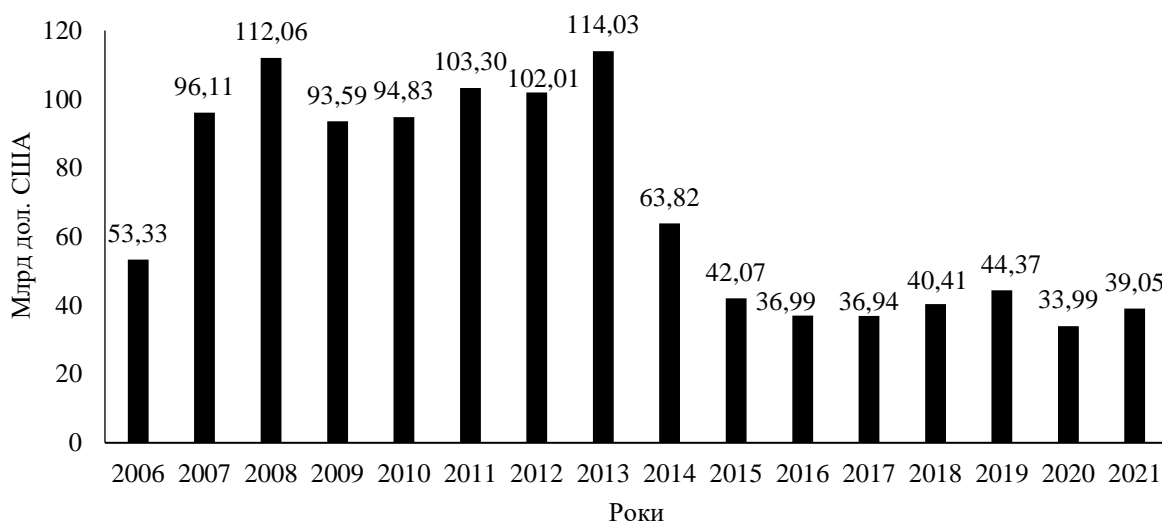
Рис. 9. Обсяги банківського кредитування в Україні у 2006-2021 рр., млрд грн

Джерело: складено авторами на основі [5].

Отже, наприкінці 2021 р. в Україні було видано банківських кредитів на загальну суму 1,06 трлн грн, що є одним із найбільших показників за весь період, який аналізується. Більший кредитний портфель спостерігався лише у 2018 р. – 1,12 трлн грн. Безумовно, пандемія COVID-19 негативно вплинула на банківське кредитування, обсяги якого у 2019-2020 рр. були меншими за показник 2018 р.

Аналізуючи дані рис. 9 також можна констатувати загалом позитивну динаміку зростання обсягів кредитування банками національної економіки, навіть попри численні соціально-політичні кризи, не завжди сприятливу кон'юнктуру зовнішніх ринків, високу вартість позик для суб'єктів підприємницької діяльності. Однак, якщо проаналізувати реальну вартість обсягу такого кредитування, зважаючи на курс національної валюти, який протягом 2006-2021 рр. значно змінився, то динаміка банківського кредитування виглядає інакше (рис. 10).

Рис. 10. Обсяги банківського кредитування в Україні у 2006-2021 рр., млрд дол. США

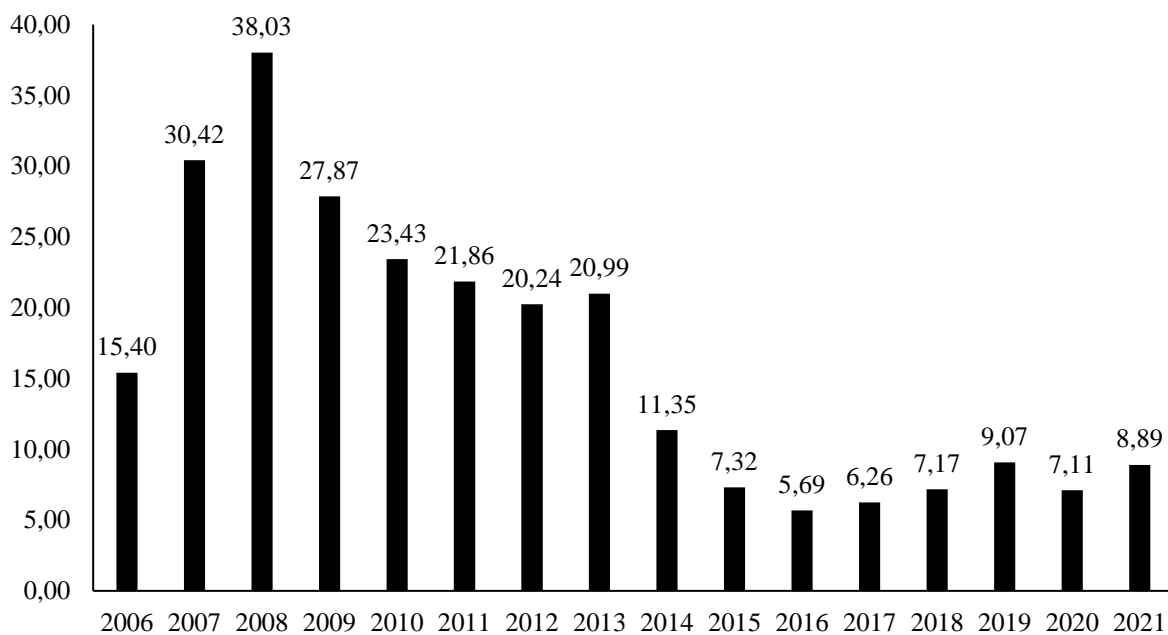
Джерело: складено авторами на основі [5].

Отже, якщо аналізувати дані рис. 10, то можна констатувати, що в реальності вартість позикових коштів, які були надані комерційними банками, є значно меншою. Це пояснюється значною девальвацією національної валюти і країні після Революції гідності, анексії Криму, та війні на Сході. Цілком зрозуміло, що у 2022 році показники кредитування ще більше зменшаться, враховуючи складність соціального, економічного та політичного розвитку країни в період війни з російською федерацією.

Наприкінці 2021 р. банки видали кредитів на загальну суму 39,05 млрд дол., фактично це рівень 2018 р. Аналіз динаміки обсягу цих кредитів досить чітко фіксує наслідки пандемії COVID-19, коли такі обсяги кредитування починаючи з 2017 р. зростали до 2019 р., а потім почали знову знижуватися. Проте, безперечно, обсяги кредитування національної економіки насправді не можна порівнювати з тими обсягами кредитування національної економіки, які були до 2014 р. Фактично вся банківська система України до 2014 р. функціонувала й розвивалася в інших умовах, в іншій системі державного регулювання їхньої діяльності.

Проведемо тепер аналіз обсягів кредитування фізичних осіб банківськими установами. Відповідна інформація представлена на рис. 11.

Отже, спостерігаємо подібний до стану розвитку банківського кредитування тренд надання позик і фізичним особам. Якщо для аналізу використовувати номінальні значення обсягів такого кредитування в національній валюті, то також спостерігається постійна позитивна динаміка видачі банківських кредитів домогосподарствам. Однак насправді спостерігається інша ситуація. У 2021 р. банки видали позик населенню на загальну суму 8,89 млрд дол., що для країни з населенням понад 40,0 млн громадян є надто незначним показником.

Рис. 11. Обсяг виданих позик фізичним особам банківськими установами в Україні у 2006-2021 рр., млрд дол. США

Джерело: складено авторами на основі [5].

Такий значний спад кредитування фізичних осіб банками спостерігаємо у 2014 р., а саме з 20,99 млрд дол. США у 2013 р. до 11,35 млрд дол. США у 2014 р. та до 7,32 млрд дол. США у 2015 р. Зниження обсягів кредитування населення насправді було колосальним. Навіть через вісім років цей показник не досяг половини від показника за 2013 р. При цьому, якщо обсяги позик, виданих населенню, наприкінці 2021 р. становили 8,89 млрд дол. США, що майже половина від показника 2013 р., то загальний обсяг банківського кредитування не досяг і цього рівня відновлення. У 2013 р. – 114,03 млрд дол. США, у 2021 р. – 39,05 млрд дол. США. Таким чином, відновлення кредитування домогосподарств відбувається хоча й досить тривалий час, але більш впевнено, ніж відновлення надання позик іншим економічним суб'єктам.

На рис. 12 представлено інформацію про питому вагу обсягів кредитування населення в загальному обсязі банківських позик. Зазначимо, що в докризовий період (2007-2008 рр.) роль домогосподарств у розвитку ринку кредитних послуг була більш помітною, що пояснюється активним розвитком іпотечного кредитування, автокредитування та інших видів, які після фінансової кризи 2008 р. так і не відновилися в Україні на тому ж рівні. Відповідно це призвело до поступового зниження частки домогосподарств у загальному обсязі кредитів, що були видані комерційними банками.

Аналізуючи більш детально інформацію рис. 12, зауважимо, що у 2021 р. частка кредитування домогосподарств становила 22,78 %, що є найвищим показником починаючи з 2011 р. і засвідчує поступове зростання ролі

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

цих економічних суб'єктів у розвитку ринку кредитних послуг. Це відбувалося насамперед за рахунок поступового відновлення іпотечного кредитування в країні, поживлення видачі позик фізичним особам у вигляді готівкових коштів. Також паралельно ця динаміка супроводжувалася значним зменшенням кредитного портфеля суб'єктів підприємницької діяльності. Саме кредитування підприємств різних типів так і не відновилося в Україні на рівні 2012-2013 рр., що деструктивно впливає і на структуру позик, які видані комерційними банками загалом економічним суб'єктам.

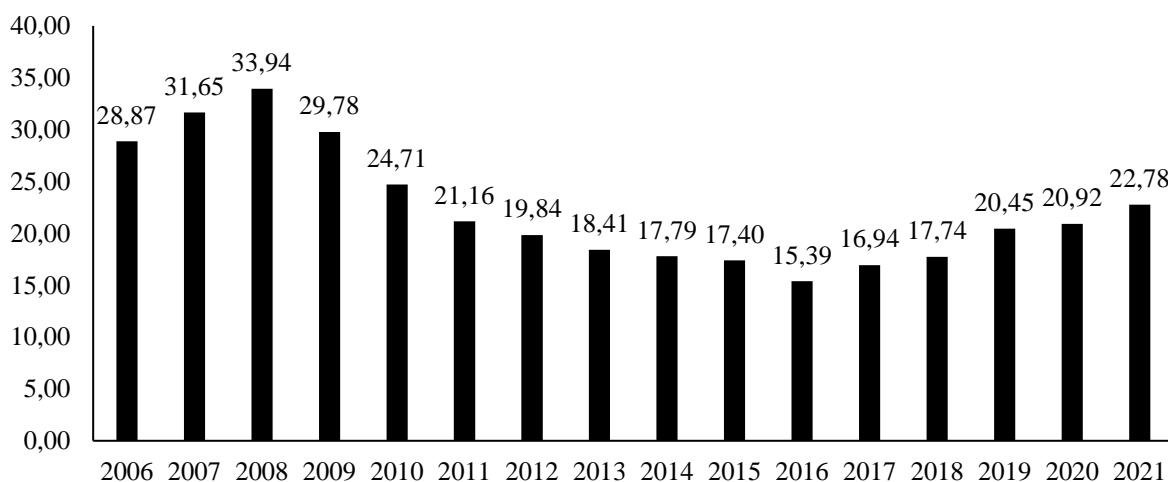
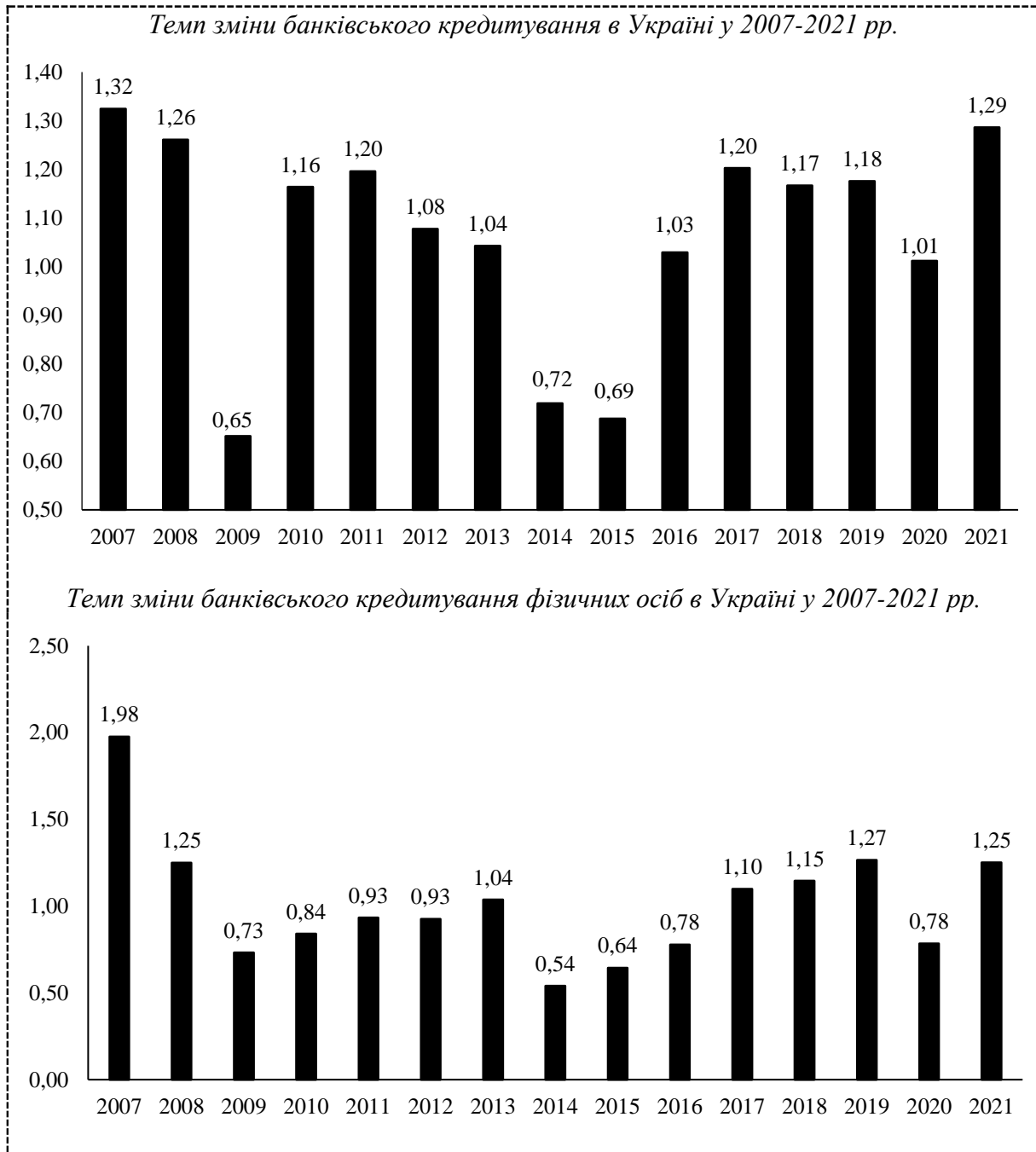

Рис. 12. Питома вага виданих позик фізичним особам у загальному обсязі банківського кредитування в Україні у 2006-2021 рр., %
Джерело: складено авторами на основі [5].

Отже, роль домогосподарств у розвитку ринку кредитних послуг до 2021 р. в Україні постійно зростала. Проте цілком усвідомлюємо, що починаючи з 2022 р. функціонування окресленого ринку перебуває в надскладних умовах і це позначиться на статистичній інформації про обсяги банківського кредитування відповідно. Війна повністю дестабілізувала ті процеси відновлення кредитування національної економіки, які хоч і поступово, але відбувалися в країні, попри різні стримуючі чинники (відповідна політика НБУ щодо стримування інфляції, знову ж пандемія COVID-19, відчуття нестабільності у 2021 р. через можливе вторгнення російських військ).

На рис. 13 представлено дані про темп зміни обсягів банківського кредитування в Україні загалом та кредитування банками саме домогосподарств зокрема.

Отже, можна констатувати, що у 2014-2015 рр. рівень зниження обсягів кредитування домогосподарств був більшим за показник зниження загального обсягу банківського кредитування. Подібна ситуація спостерігалася також у 2020 р., коли проявилися у фінансовій сфері всі наслідки впливу пандемії COVID-19. Проте саме у 2019 році кредитування населення розвивалося підвищеними темпами. При цьому зауважимо також рівномірний характер відновлення кредитування домогосподарств у 2014-2019 рр.

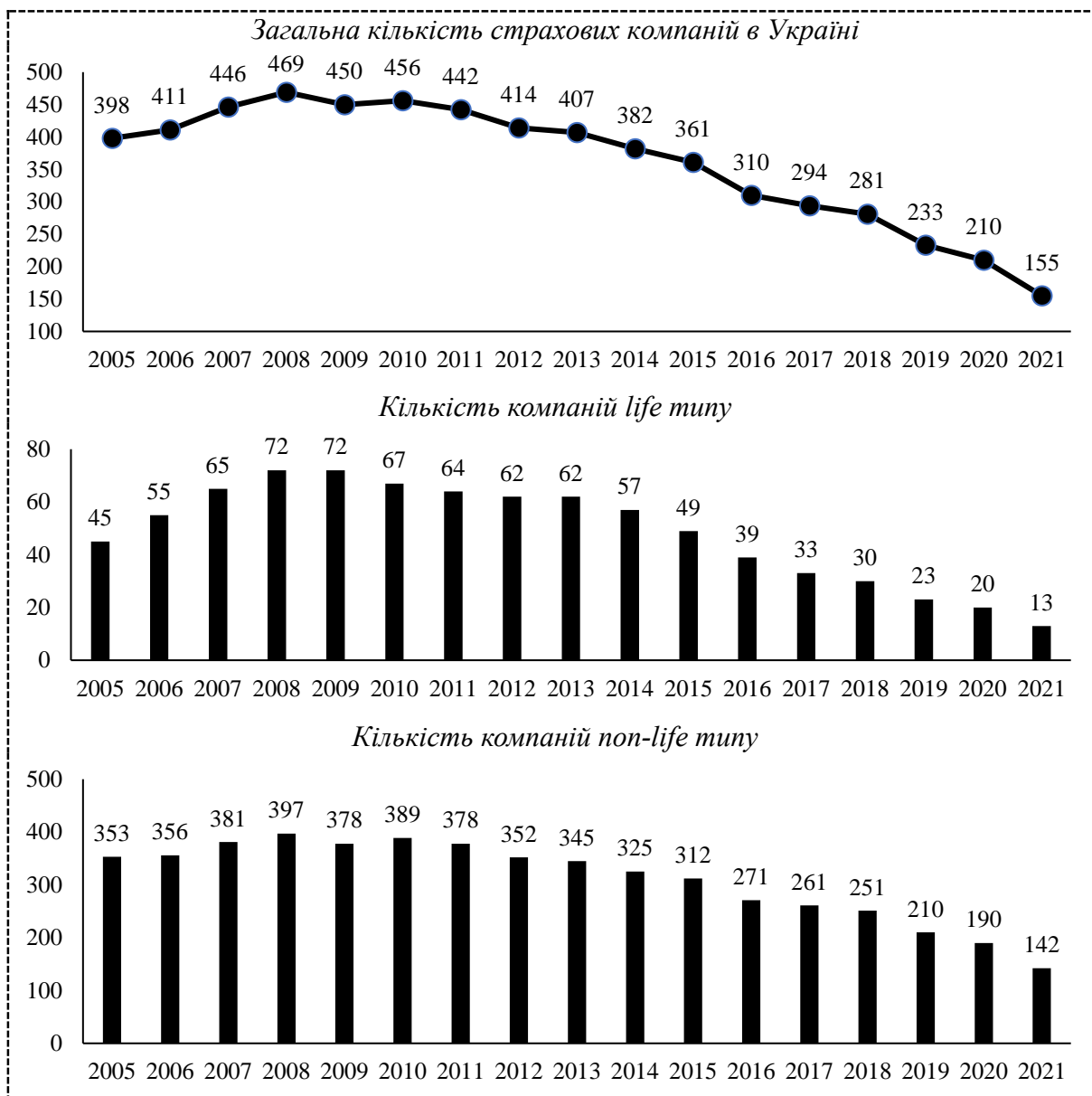

Рис. 13. Темп зміни обсягів банківського кредитування в Україні у 2007-2021 рр.

Джерело: складено авторами на основі [5].

Проаналізуємо тепер більш детально роль домогосподарств у розвитку ринку страхових послуг та визначимо загалом основні тенденції функціонування такого ринку в Україні.

На рис. 14 представлено інформацію про кількість страхових компаній в Україні у 2005-2021 рр.

Рис. 14. Кількість зареєстрованих страховиків

Джерело: складено авторами на основі [5].

Таким чином, наприкінці 2021 р. в Україні нараховувалося загалом 155 страхових компаній, більша частина з яких є ризиковими страховиками, які надають широкий спектр послуг, крім послуг зі страхування життя. Якщо аналізувати динаміку зміни кількості страхових компаній у країні, то одразу видно, що значна їх кількість перестала існувати саме в останні роки. Наприклад, якщо у 2018 р. компаній non-life типу було 251 од., то вже у 2021 р. – 142 од. Аналогічна ситуація виглядає і зі страховими компаніями life типу. У 2017 р. їх нараховувалося 33 од., а у 2021 р. – всього 13. Якщо аналізувати параметр кількості страхових компаній у довгостроковій перспективі, то варто зазначити, у 2008 р. була зафіксована найбільша кількість цих установ – 469 од., тобто втричі більше ніж сьогодні.

Однак, враховуючи нерозвиненість ринку страхових послуг в Україні, фінансова система особливо не відчула у власному розвитку зміну кількості страховиків. Також жодного критичної для економіки ситуації не виникло при поступовому закритті цих фінансових посередників. Звичайно, найбільш негативний вплив на розвиток страхових компаній в Україні здійснювали періодичні фінансові та економічні кризи. Зменшення їх кількості в останні роки пов'язано передусім зі зміною моделі державного регулювання діяльності цих установ та підвищення вимог до їх функціонування. Сьогодні нагляд за діяльністю страховиків здійснює НБУ, який поступово впроваджує політику відкритості роботи страхових компаній, прозорості фінансової діяльності та транспарентності їхніх власників. Також підвищені вимоги до показників стійкості зазначених установ і ефективності їх роботи.

На рис. 15 представлено дані про обсяги страхових премій, які були акумульовані страховими компаніями в Україні у 2005-2021 рр.

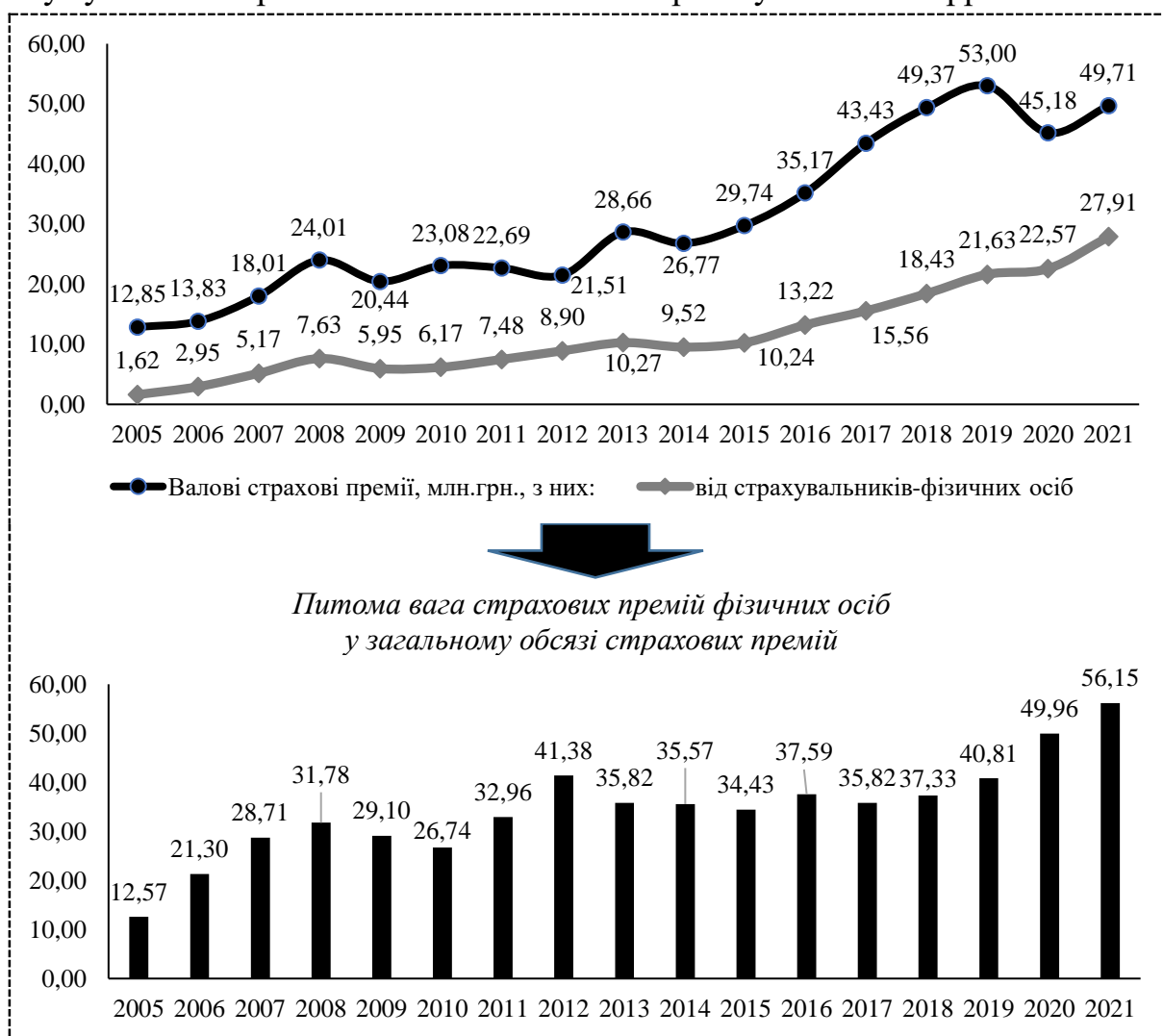

Рис. 15. Обсяг валових премій, акумульованих страховими компаніями в Україні у 2005-2021 рр.

Джерело: складено авторами на основі [5].

Таким чином, аналіз даних рис. 15, дає можливість зробити такі висновки. Наприкінці 2021 р. страховими компаніями в Україні було акумульовано 49,71 млрд грн страхових премій, що є вищим показником за аналогічний параметр 2019 р., але він відповідає рівню 2018 р. У 2019 році в Україні було акумульовано максимальний за весь період обсяг страхових платежів від усіх економічних суб'єктів – 53,0 млрд грн.

Проте, знову ж таки, представлені дані є номінальними, незважені на фактори, що негативно впливають на вартість фінансових ресурсів. У дійсності суми страхових внесків є ще меншими, що для такої великої країни, як Україна є нетиповою ситуацією, яка засвідчує нерозвиненість ринку страхових послуг у країні.

Зауважимо, що у 2021 р. обсяг ресурсів, які були залучені від домогосподарств, становив 27,91 млрд грн. При цьому динаміка рівня зростання цього показника є безперервною та сталою. Це свідчить про те, що навіть у період пандемії COVID-19 заощадження та внески населення були стабільним джерелом формування фінансових ресурсів страхових компаній.

Також на рис. 15 представлено дані про частку страхових премій, які були отримані від домогосподарств у загальній структурі таких премій, що були акумульовані страховими компаніями від усіх економічних суб'єктів. Аналіз тренду відповідного показника засвідчує, що починаючи з 2017 р. питома вага коштів населення постійно збільшується у структурі валових страхових премій, що підтверджує зростаючу роль цих суб'єктів у розвитку ринку страхових послуг. Якщо у 2017 р. така частка становила 35,82 %, то вже наприкінці 2021 р. – 56,15 %. Тобто у 2021 р. більша частина всіх премій страховики отримали від фізичних осіб, що, враховуючи тренди розвитку таких установ у розвинутих країнах, свідчить про наявність значних диспропорцій у функціонуванні вітчизняного ринку страхових послуг.

На рис. 16 наведено інформацію про обсяги валових страхових виплат, які були здійснені вітчизняними страховими компаніями у 2005-2021 рр. Таким чином, наприкінці 2021 р. цей показник становив 17,96 млрд грн, що є найбільшим показником за весь період, за який проводиться аналіз. Варто зазначити, що цей показник збільшився вдвічі за 2016-2021 рр. Це не означає, на жаль, що вітчизняний ринок страхових послуг почав активніше розвиватися, це пов'язано передусім із реальною вартістю фінансових ресурсів, та їх значною девальвацією у 2016-2021 рр. Насправді обсяг страхових виплат в Україні є незначним і насамперед формується на основі продажу страховими компаніями полісів за обов'язковими видами страхових послуг.

Якщо аналізувати обсяги страхових виплат домогосподарствам, то можна зазначити поступове, але стабільне зростання цього показника. У 2021 р. його значення становило 8,92 млрд грн. У структурі зазначеного показника виплати населенню за підрахунками становили у 2021 р. 49,67 %, що також є найбільш високим показником за весь аналізований період.

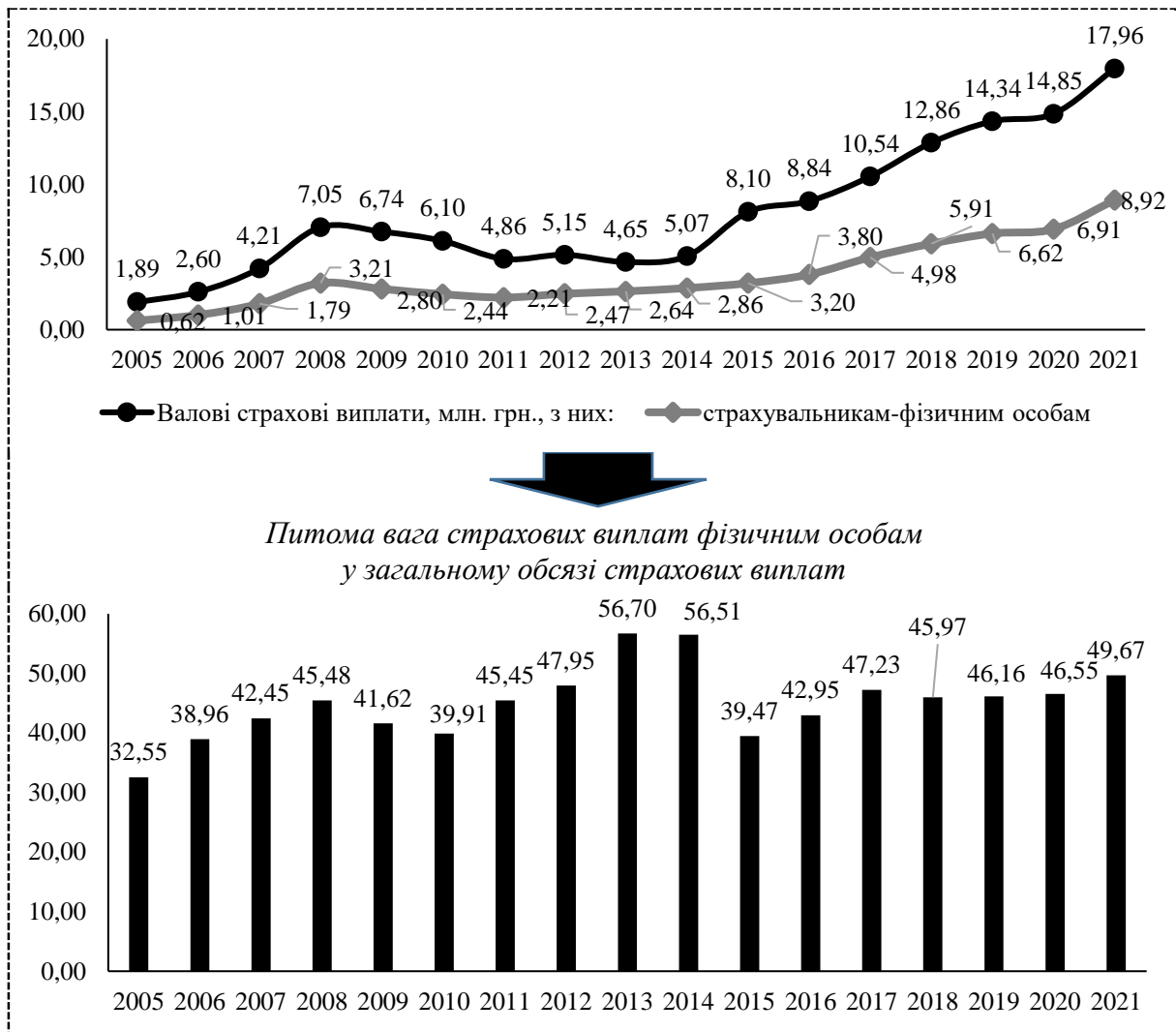

Рис. 16. Обсяг валових виплат, здійснених страховими компаніями в Україні у 2005-2021 рр.

Джерело: складено авторами на основі [5].

Отже, результати аналізу розвитку ринку страхових послуг в Україні засвідчують, що домогосподарства відіграють одну з ключових ролей у розвитку досліджуваного ринку та формуванні фінансових ресурсів для діяльності страхових компаній. При цьому питома вага цих суб'єктів у загальному обсязі акумульованих ресурсів більша, ніж частка у валових страхових виплатах, що підтверджує важливість цих економічних суб'єктів і для забезпечення ефективного функціонування страхових компаній в Україні.

Наявність значних, нетипових для ринку страхових послуг, диспропорцій лише підтверджує наявність системних проблем у функціонуванні такого ринку, його нерозвиненість в Україні в порівнянні з іншими розвинутих країнами. Саме тому НБУ сьогодні вагому увагу приділяє саме фінансовій стабільності страхових компаній, що дозволить забезпечити їхню нормальну роботу навіть в умовах складних соціально-економічних умовах розвитку країни. Це, у свою чергу, повинно сприяти зростанню довіри фізичних

осіб до страховиків. Однак війна здійснила надзвичайно деструктивний вплив на функціонування ринку страхових послуг, діяльність страхових компаній загалом. Відновлення довіри клієнтів буде тривати довго, а повернення до довоєнних показників функціонування цього ринку буде дуже складним процесом.

Значною частиною розвитку ринку фінансових послуг є саме інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання в його межах. Сьогодні в Україні історично так склалося, що ринок інвестиційних послуг нерозвинений. Причинами такого стану є значний перелік різних перешкод, нормативно-правового, інституційного, історичного та економічного змісту. Економічні суб'єкти не відіграють ключової ролі в розбудові такого ринку, як це відбувається в розвинених країнах. Особливо низька активність домогосподарств на такому ринку, що однозначно ускладнює його розвиток у довгостроковій перспективі.

Аналізувати сучасні тенденції розвитку ринку інвестиційних послуг в Україні доволі складно. Найбільш поширеними серед інвестиційних установ, які займаються акумулюванням коштів економічних суб'єктів з метою їх подальшого вкладення в інвестиційні активи, є страхові компанії, банківські установи, недержавні пенсійні фонди та інститути спільного інвестування. Роль домогосподарств у розвитку банківських установ та страхових компаніях уже була проаналізована вище. До того ж ці установи використовують у своїй інвестиційній діяльності кошти населення, що ними залучаються у вигляді депозитів, страхових внесків.

Інша ситуація полягає з недержавними пенсійними фондами та інститутами спільного інвестування. Сьогодні регулювання діяльності цих установ здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Інформації про функціонування інститутів спільного інвестування загалом недостатньо для проведення ґрунтовного аналізу їхньої роботи. Фактично відсутні дані про роль домогосподарств у функціонуванні цих установ, що робить дослідження сучасних тенденцій впливу заощаджень громадян на роботу інвестиційних установ дуже складним.

При цьому є інформація про розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні. На рис. 17 представлено окремі статистичні дані про функціонування цих установ в Україні. Проаналізуємо їх більш докладно.

Одразу варто зауважити, що ні НПФ, ні ІСІ не відіграють помітної ролі в розвитку ринку фінансових послуг, особливо в частині використання заощаджень домогосподарств. Якщо в межах ІСІ активну роль відіграють суб'єкти підприємницької діяльності, інвестори, які вкладають кошти в різні активи, то НПФ акумулюють власні ресурси від фізичних та юридичних осіб у вигляді знову ж страхових внесків. При цьому попит на послуги серед населення як НПФ, так і ІСІ в Україні залишається низьким.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

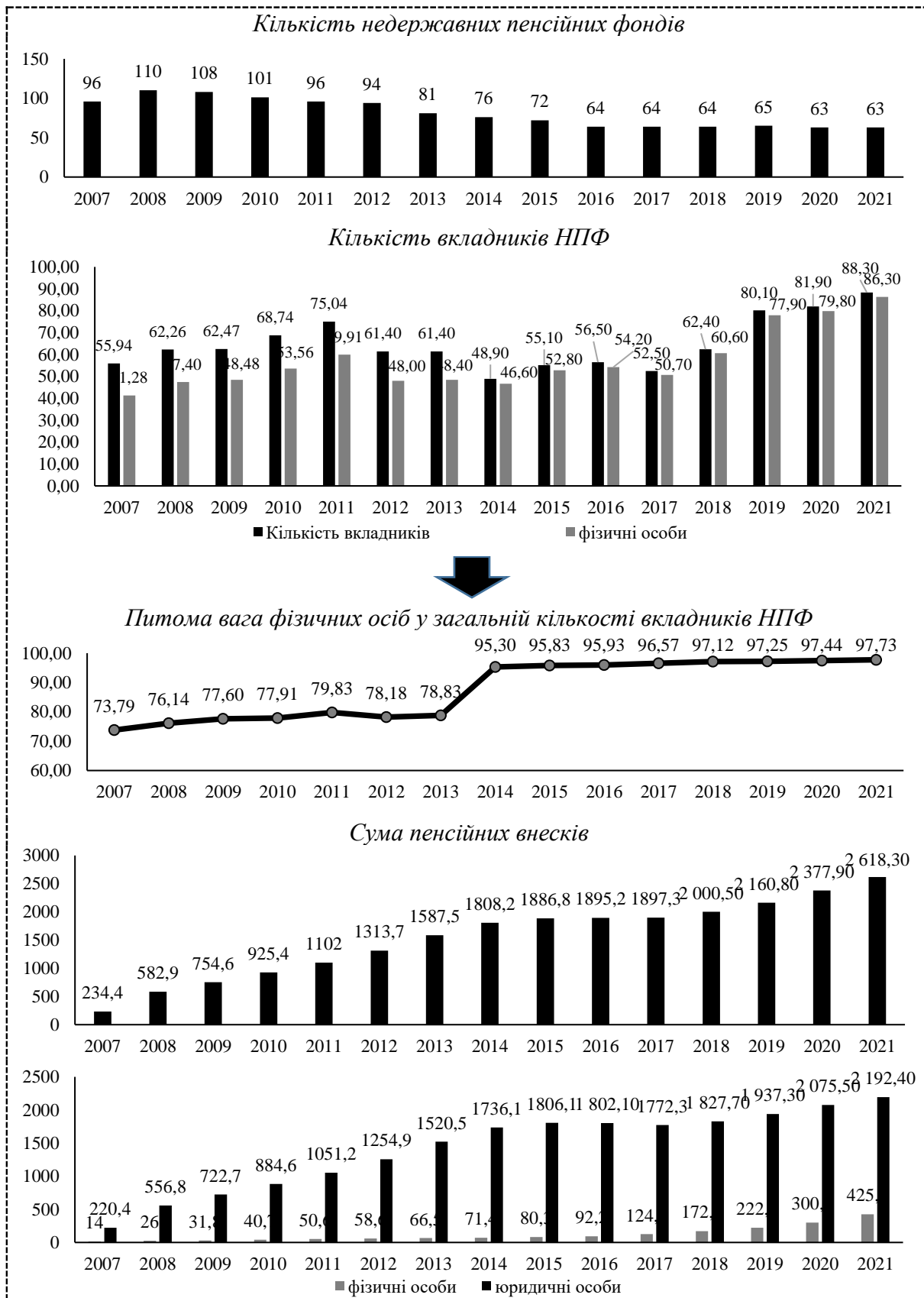

Рис. 17. Аналітична інформація про розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні у 2007-2021 рр. Джерело: складено авторами на основі [5].

Отже, з даних рис. 17 можна зробити висновки, що наприкінці 2021 р. в Україні функціонували 63 НПФ. Після кризових для всієї фінансової системи 2014-2015 рр. кількість цих установ залишається на майже стабільно однаковому рівні.

Результати аналізу рис. 17 дозволяють зауважити позитивну динаміку кількості вкладників НПФ, яка спостерігається протягом 2014-2021 рр. На кінець 2021 р. клієнтами НПФ було загалом 88,3 тис. ос., що є найбільшим показником за весь час функціонування НПФ в Україні. Варто зазначити, що значний спад кількості клієнтів цих установ спостерігався у 2014 р., коли фінансові можливості суб'єктів господарювання були обмеженими.

Важливо зазначити, що у структурі клієнтів НПФ найбільшу питому вагу займають звичайно фізичні особи, у 2021 р. їх нараховувалося 86,3 тис. осіб, що становило 97,73 % від загальної кількості клієнтів цих установ. Відповідно домогосподарства відіграють ключову роль у розвитку всієї системи недержавного пенсійного забезпечення. Після 2014 р. їхня роль ще більше посилилася, оскільки частка фізичних осіб у загальній кількості клієнтів НПФ зросла з 78,83 до 95,3 %.

Представлені на рис. 17 дані про страхові пенсійні внески та виплати ще раз підтверджують незначну роль НПФ у розвитку ринку фінансових послуг України. Наприкінці 2021 р. загальний обсяг страхових внесків від усіх клієнтів становив 2,6 млрд грн, що є дуже низьким показником. Безперечно, реальна вартість цих коштів є ще меншою. Таким чином, система недержавного пенсійного забезпечення в країні перебуває фактично на початкових етапах власного розвитку, хоча НПФ функціонують у фінансовій системі країни тривалий час. Окреслене дає підстави констатувати, що послуги значених установ сьогодні не є цікавими домогосподарствам, які є ключовими клієнтами НПФ.

Висновки і пропозиції. Отже, у статті проведено аналіз ролі домогосподарств у розвитку ринку фінансових послуг. Це реалізовано за рахунок поетапного дослідження впливу таких економічних суб'єктів на розвиток окремих складових такого ринку, а саме ринку кредитних, депозитних, страхових та інвестиційних послуг.

Отримані під час дослідження результати дають підстави стверджувати, що роль домогосподарств у фінансовій системі країни є дуже важливою. Особливу роль ці економічні суб'єкти відіграють у функціонуванні депозитного ринку, тобто у формуванні ресурсної бази банківських установ (40 % від загального обсягу таких коштів). Також домогосподарства створюють стабільний попит на кредитні ресурси, а питома вага позик, які видані цим суб'єктам господарювання в загальному обсязі банківських позик, постійно зростає.

Визначальну роль домогосподарства відіграють у діяльності страхових компаній та недержавних пенсійних фондів. Понад 56,0 % страхових премій, які акумулюються страховиками, є внески від фізичних осіб, і протягом

2014-2021 рр. цей показник збільшився з 35,82 до 56,15 %. Також 97,73 % усіх вкладників НПФ є фізичними особами, а обсяг здійснених ними страхових внесків не є значним у порівнянні з обсягами коштів, що надійшли від юридичних осіб, але постійно зростає.

Таким чином, домогосподарства сьогодні в межах ринку фінансових послуг відіграють одну з ключових ролей як у формуванні ресурсів для функціонування фінансових посередників, так і у використанні таких коштів. Соціально-економічна ситуація в країні досить складно й непередбачувано постійно впливає на функціонування фінансової сфери. Однак поступово, як продемонстрували результати проведеного дослідження, домогосподарства відновлюють своє місце в розвитку фінансової системи й загалом національної економіки.

Список використаних джерел

1. Аналіз ринку / НКЦПФР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>.
2. Галушка З. І. Поведінка домашніх господарств України: моделі та особливості регулювання [Електронний ресурс] : монографія / Зоя Галушка, Ганна Катаранчук. – Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2018. – 190 с. – Режим доступу: <http://surl.li/foycs>.
3. Дубина М. В. Механізм розвитку ринку фінансових послуг на основі інституту довіри: теорія, методологія, практика : монографія / М. В. Дубина. – Чернівці : ЧНТУ, 2018. – 666 с.
4. Кізіма Т. Домогосподарства на фінансовому ринку України: поведінково-мотиваційний аспект [Електронний ресурс] / Т. Кізіма, А. Кізіма // Світ фінансів. – 2016. – Вип. 3. – С. 89-101. – Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7441/1/%D0%9A%D1%96%D0%B7%D0%B8%D0%BC%D0%B0%20%D0%A2..pdf>.
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.
6. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України (за матеріалами вибіркового обстеження) [Електронний ресурс]. – К., 2021. – 92 с. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_cdhd_21.pdf.
7. Transformation of household credit behavior in the conditions of digitalization of the financial services market / M. Dubyna, A. Zhavoronok, N. Kudlaieva, I. Lopashchuk // Journal of Optimization in Industrial Engineering this link is disabled. – 2021. – Vol. 14(1). – Pp. 97–102.

References

1. *NKCPFR [NKCPFR]*. (n.d.). Analiz rynku [Market analysis]. <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>.
2. Halushka, Z., Kataranchuk, H. (2018). *Povedinka domashnikh gospodarstv Ukrainy: modeli ta osoblyvosti rehuliuivannia [Behavior of Ukrainian households: models and features of regulation]*. Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yuriiia Fedkovycha. <http://surl.li/foycs>.
3. Dubyna, M.V. (2018). *Mekhanizm rozvytku rynku finansovykh posluh na osnovi instytutu doviry: teoriia, metodolohiia, praktyka [The mechanism of development of the market of financial services based on the institution of trust: theory, methodology, practice]*. ChNTU.

4. Kizyma, T., Kizyma, A. (2016). Domohospodarstva na finansovomu rynku Ukrainy: povedinkovo-motyvatsiyni aspekt [Households on the financial market of Ukraine: behavioral and motivational aspect]. *Svit finansiv – World of Finance*, 3, 89-101. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7441/1/%D0%9A%D1%96%D0%B7%D0%B8%D0%BC%D0%B0%20%D0%A2..pdf>.

5. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official website of the National Bank of Ukraine]. <https://bank.gov.ua>. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.

6. Sotsialno-demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy (za materialamy vybirkovoho obstezhennia) [Socio-demographic characteristics of Ukrainian households (based on sample survey materials)]. (2021). https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_cdhd_21.pdf.

7. Dubyna, M., Zhavoronok, A., Kudlaieva, N., Lopashchuk, I. (2021). Transformation of household credit behavior in the conditions of digitalization of the financial services market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering* [this link is disabled](#), 14(1), 97–102.

Отримано 05.11.2022

UDC 330.567.28:336.76(477)

Maksym Dubyna

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: maksim-32@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>

ResearcherID: [F-3291-2014](https://orcid.org/0000-0002-5305-7815). **Scopus Author ID:** [56912277800](https://orcid.org/0000-0002-5305-7815)

Olha Popelo

Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Management and Civil Service
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: popelo.olha@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-4581-5129>

Nataliia Kholiavko

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: nateco@meta.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-2951-7233>

ResearcherID: [G-6951-2014](https://orcid.org/0000-0003-2951-7233). **Scopus Author ID:** [56912328200](https://orcid.org/0000-0003-2951-7233)

THE ROLE OF HOUSEHOLDS IN THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL SERVICES MARKET OF UKRAINE

Households, by their nature, are integral economic subjects of the national economy, which pay one of the key roles in its development and, accordingly, also act as important consumers in the financial services market. The study of the role of these subjects in the development of the specified market as an important component of the formation of conditions for its effective functioning, which determines the relevance of studying their behavior with the aim of its formation. This requires knowledge of current trends in the households' role in the development of certain areas of the financial services market.

Within the article, a step-by-step analysis of the households' activities within certain types of financial institutions that operate within certain types of activities of financial institutions that operate within the specified market is provided. The analysis of the main trends in the development of the financial services market was carried out through a gradual study of the current state of the operation of credit, deposit, insurance and investment services markets. Particular attention was focused on the study of current trends in the development of credit and deposit services markets as the most developed links of the system of the financial services market, and the role of households in ensuring their functioning.

The results obtained during the research give grounds to assert that the role of households in the country's financial system is very important. These economic entities play a special role in the deposit market functioning, create a stable demand for credit resources, and the specific weight of loans issued to these economic entities in the total volume of bank loans is constantly growing. Households also play a decisive role in the activities of insurance companies and non-state pension funds.

It was also established that in the future, the role of households in the development of the financial services market will remain significant, and therefore, there is an objective need for the formation of a rational model of the financial behavior of these economic entities.

Keywords: *financial services market; household; financial relations; credit institution; investment institution; financial intermediary.*

Fig.: 17. References: 7.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-279-290

УДК 330.322.5:336.73]:338.1(477)

JEL Classification: G00, G20, G31

Валерій Ільчук

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: ivp5@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4844-1326>
ResearcherID: [F-4864-2016](https://orcid.org/0000-0003-4844-1326)

Тетяна Шпомер

кандидат економічних наук, старший викладач
кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: tanya_shpomer@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6680-5889>
ResearcherID: [L-9323-2015](https://orcid.org/0000-0001-6680-5889)

Андрій Шпомер

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: 6248747@gmail.com

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Визначено особливості інвестиційного потенціалу небанківських фінансових установ (НФУ), розглянуто його структуру та фактори макро- і мікросередовища, які впливають на його формування і нарощування. Зазначено, що за умов ефективного функціонування і розвитку НФУ можуть сформувати достатній інвестиційний потенціал, щоб посісти належне місце серед постачальників інвестиційного капіталу в реальний сектор національної економіки. Визначена роль держави в розвитку НФУ, у створенні сприятливих умов функціонування для всіх суб'єктів фінансового ринку з метою активізації процесів залучення та накопичення фінансових ресурсів для задоволення попиту на інвестиції з боку суб'єктів господарювання. Розглянуто та проаналізовано складові ресурсного забезпечення інвестиційного потенціалу НФУ та визначено ефективні шляхи їх наповнення. Розглянуто чинники, які впливають на темпи формування і нарощування інвестиційного потенціалу НФУ, показано, що необхідно посилити управлінські функції системи менеджменту за напрямками, які визначають результативність функціонування зазначених установ. Запропонована функціональна схема управління процесами формування і нарощування інвестиційного потенціалу НФУ, яка визначає напрямки управлінського впливу для підвищення ефективності зазначених процесів.

Ключові слова: інвестиційний потенціал; небанківські фінансові установи; фінансовий ринок; інвестиції; фактори впливу.

Рис.: 4. Бібл.: 13.

Постановка проблеми. Дефіцит інвестиційних ресурсів гальмує розвиток вітчизняного виробництва, стримує процеси інноваційного оновлення основних засобів підприємств, що знижує їхню конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Одним зі шляхів вирішення проблеми пошуку джерел інвестиційних ресурсів для розвитку національної

економіки є залучення поряд з інвестиційними ресурсами традиційних постачальників інвестиційних ресурсів інвестиційного капіталу небанківських фінансових установ (НФУ), які до теперішнього часу не є активними гравцями на ринку фінансових послуг, але за умов їх ефективного функціонування та розвитку можуть стати потужним джерелом інвестиційного капіталу.

Дослідження можливості залучення інвестиційного потенціалу НФУ є нині актуальним завданням, тому що в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів залучення будь-якого додаткового джерела фінансових ресурсів збільшує можливість прискорити темпи економічного розвитку національної економіки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми формування і нарощування інвестиційного потенціалу суб'єктів ринку та його ефективного використання стали предметом досліджень багатьох закордонних та вітчизняних учених, таких як А. В. Цурелін, Л. Дж. Гітман, Ф. С. Тумусов, Є. В. Лапін, Ю. В. Лимич, М. С. Кукош, В. О. Бударна, П. В. Жук, З. О. Сірик, Г. Г. Гайдай, В. В. Бочаров, І. А. Бланк, Г. Л. Вознюк, А. С. Гальчинській, У. П. Нечитайло, С. В. Захарін, Т. Ю. Зудова, В. Г. Федоренко та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Беручи до уваги наявність значної кількості наукових праць зазначених учених і віддаючи належне їхнім вагомим науковим здобуткам на сьогодні ще не розв'язаними залишаються проблеми формування і нарощування інвестиційного потенціалу саме НФУ, не досліджені їхнє місце та роль у системі інвестиційного забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Мета статті – розробка шляхів та засобів ефективного формування і нарощування інвестиційного потенціалу НФУ для підвищення їхніх можливостей як постачальників інвестиційного капіталу в розвиток національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування та реалізації інвестиційного потенціалу небанківських фінансових установ (НФУ) ще не знайшла своє чільне місце в системі науково-практичних та методологічних досліджень учених-економістів і потребує активізації наукового пошуку в окресленій сфері з метою розкриття потенційних можливостей зазначених установ як інвесторів, здатних зайняти свою нішу у сфері інвестиційного забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Питання стосується формування потужного інвестиційного потенціалу НФУ, який буде спроможний завдяки накопиченим ресурсам і створеним можливостям реалізувати реальні інвестиційні потоки на інвестиційному ринку України.

Розкриття інвестиційного потенціалу НФУ є досить актуальним в умовах дефіциту фінансових ресурсів, коли підприємства реального сектору економіки потерпають через відсутність фінансування як поточної, так і перспективної діяльності. Оцінюючи НФУ як потенційних інвесторів на інвестиційному ринку, умовою їхньої успішної інвестиційної діяльності є нарощування ними інвестиційного потенціалу, інвестиційні ресурси й можливості якого мають бути спрямовані на задоволення інвестиційних потреб виробничих підприємств.

Враховуючи, що існують проблеми пошуку та залучення інвестиційних ресурсів, актуалізуються процеси формування інвестиційного потенціалу саме НФУ, інвестиційні можливості та перспективи розвитку яких на сьогодні ще не розкриті.

Успішне вирішення проблеми формування і розвитку інвестиційного потенціалу НФУ можливе за умов державної підтримки інвесторів, досконалого та стабільного законодавства, зваженої інвестиційної політики. Формування інвестиційного потенціалу та інвестиційна активність НФУ на фінансовому ринку України залежить від зусиль держави в напрямку створення належних умов для їх функціонування і розвитку. Насамперед це стосується створення сприятливого інвестиційного клімату, де всі суб'єкти фінансового ринку мали б змогу реалізувати свої інвестиційні можливості, як постачальників фінансових ресурсів до НФУ, а для останніх – можливість ефективної реалізації інвестицій.

НФУ реалізують свої функції, а саме: залучення інвестиційного капіталу й акумуляції фінансових ресурсів на ринку капіталів; фінансового інвестування на ринку фінансових інвестицій (фондовому ринку). На зазначених ринках як складових фінансового ринку НФУ мають бути інвестиційно привабливими для своїх клієнтів, а також професіоналами в галузі фінансових інвестицій, виконуючи роль інституційних інвесторів, які здатні сформувати якісний інвестиційний портфель за параметрами прибутковості, надійності та ліквідності.

Можливості ефективно залучити інвестиційні кошти, можливості сформувати інвестиційні ресурси із зовнішніх та внутрішніх джерел, можливості вкладання коштів в об'єкти інвестування в сукупності і формують ті можливості, які разом із ресурсами (фінансовими, трудовими, матеріальними, інтелектуальними, інформаційними, маркетинговими та ін.) складають інвестиційний потенціал НФУ (рис. 1).

З огляду на те, що джерелами формування інвестиційного потенціалу є грошові заощадження населення, накопичення суб'єктів господарювання, місцеві бюджети територіальних громад, кошти держави та іноземних інвесторів, то завданням інвестиційної політики є застосування спеціальних заходів, організаційно-економічних та нормативно-правових заходів для сприяння накопиченню зазначених ресурсів, а також використання відповідних фінансових установ (банківських та небанківських), що забезпечують трансформацію накопичень в інвестиції для технологічного оновлення реального сектору економіки [2].

У структурі інвестиційного потенціалу підприємств реального сектору економіки виокремлюють потенціал виробничих (капітальних) інвестицій та потенціал фінансових інвестицій [10].

Щодо інвестиційного потенціалу НФУ, то йдеться переважно про потенціал фінансових інвестицій, що має місце на сьогодні, але це не значить, що напрям капітальних інвестицій, як форма інвестування, не може бути реалізована за допомогою НФУ.

На сьогодні інвестиційна діяльність НФУ виявляється у формі фінансового інвестування і пов'язує такі фази, як залучення фінансових ресурсів від постачальників інвестиційного капіталу, акумуляції і створення фондів інвестиційних ресурсів і самого процесу інвестування шляхом купівлі корпоративних або державних цінних паперів.

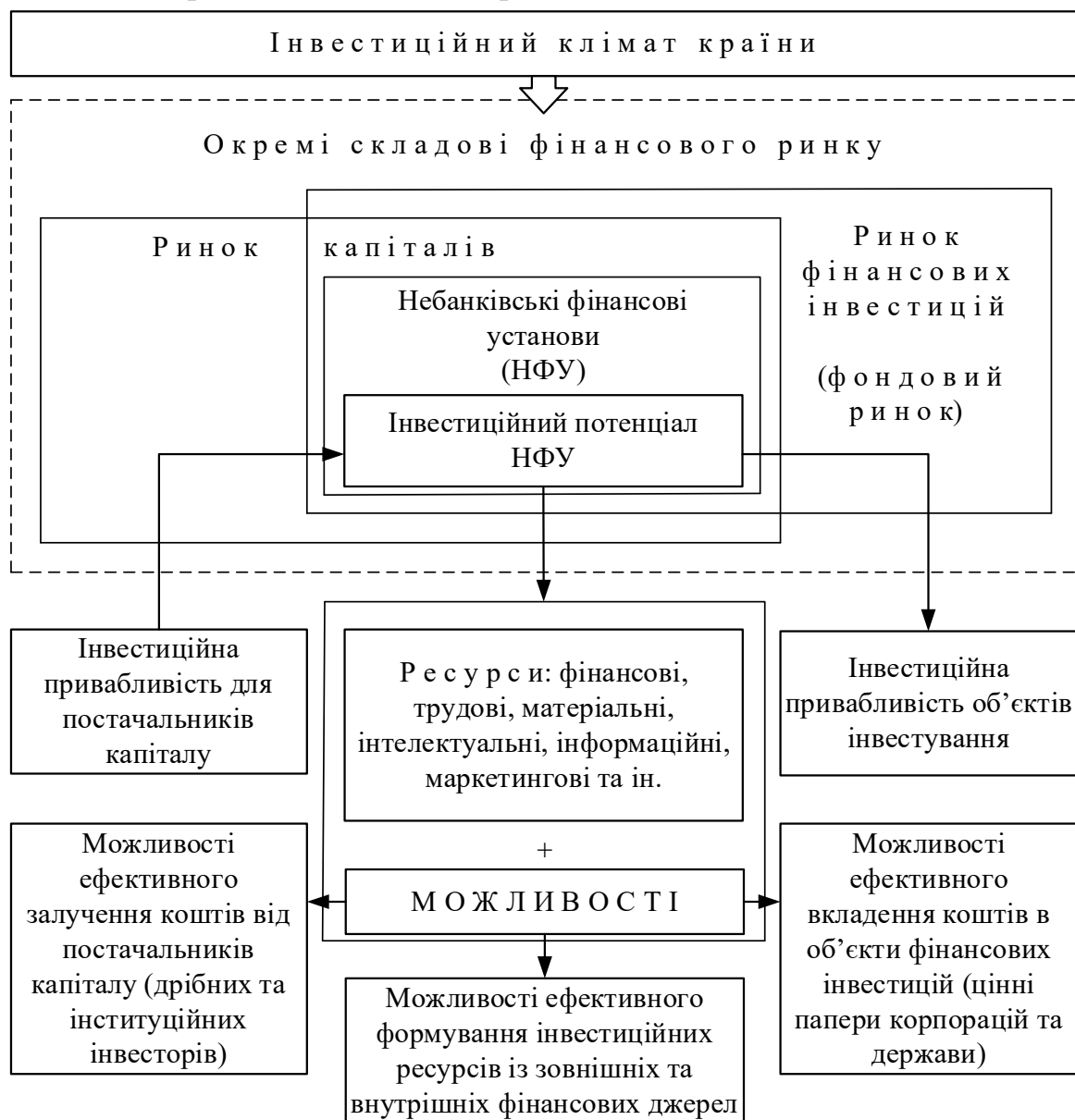

Рис. 1. Структурна схема інвестиційного потенціалу НФУ

Джерело: розроблено авторами.

Інвестиційний потенціал НФУ, як і інших суб'єктів ринку, виявляється в єдності трьох взаємопов'язаних властивостей: здатності продукувати й мобілізувати внутрішні ресурси та резерви; здатності акумулювати і залучати фінансово-кредитні та інвестиційні ресурси ззовні; здатності трансформувати ресурси й заощадження в інвестиції [2].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Безперервність фінансового інвестування є умовою подальшого розвитку інвестиційних можливостей НФУ і інвестиційних ресурсів, що забезпечує формування і нарощування інвестиційного потенціалу зазначених установ.

Нарощування інвестиційного потенціалу НФУ здійснюється шляхом мобілізації як внутрішніх, так і зовнішніх фінансових ресурсів, а також у створенні сприятливих інвестиційних можливостей, тобто умов ефективного використання наявних інвестиційних ресурсів.

Фінансові ресурси інвестиційного потенціалу залежно від джерел формування можуть бути як внутрішнього, так і зовнішнього походження (рис. 2).

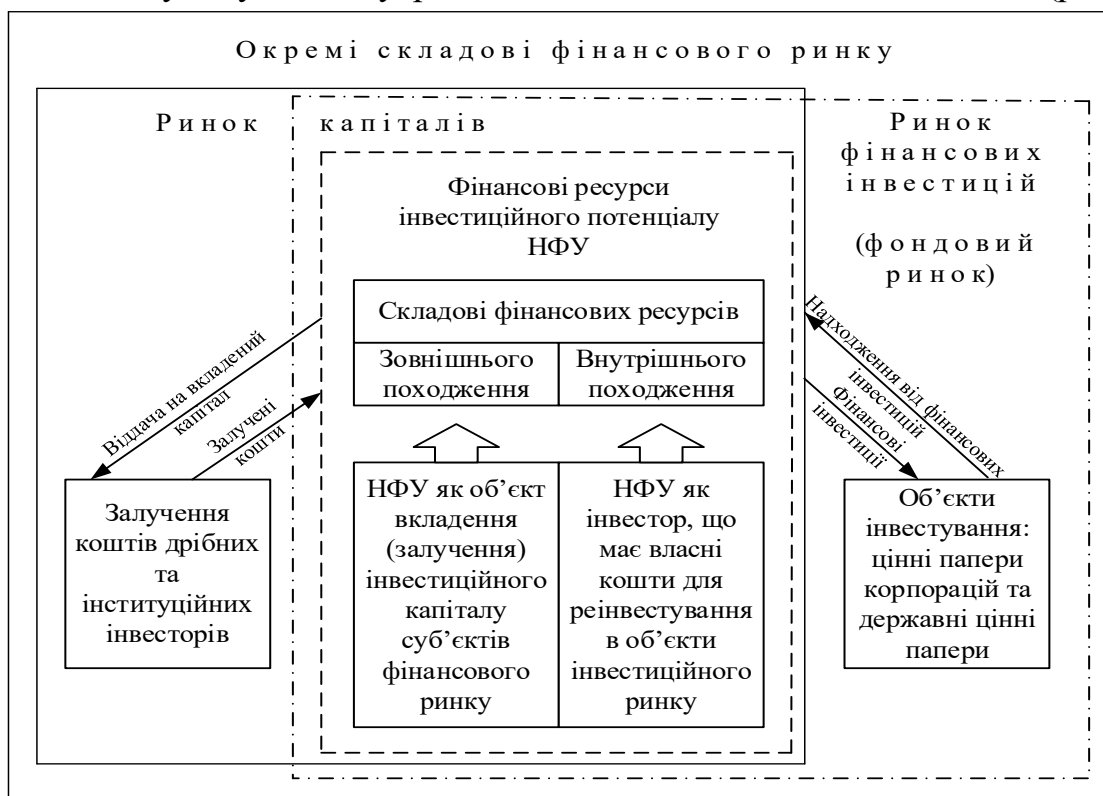

Рис. 2. Складові фінансових ресурсів інвестиційного потенціалу НФУ
Джерело: розроблено авторами.

Зовнішня складова ресурсного потенціалу формується на фінансовому ринку шляхом залучення коштів дрібних та інституційних інвесторів, які є клієнтами НФУ і виконують функцію постачальників фінансових ресурсів. Обсяги постачання фінансових ресурсів НФУ залежать від їхньої інвестиційної привабливості як об'єктів вкладення капіталу, ефективності роботи менеджменту зазначених установ, кон'юнктури на ринку фінансових послуг.

Внутрішня складова інвестиційного потенціалу формується в процесі інвестиційної діяльності НФУ за рахунок надходжень у процесі фінансового інвестування.

За умов ефективної роботи НФУ на фінансовому ринку нарощування інвестиційних ресурсів зовнішнього і внутрішнього походження відбувається безперервно шляхом залучення нових клієнтів – споживачів фінансових послуг і шляхом реінвестування прибутку від фінансових інвестицій.

Темпи формування та нарощування інвестиційного потенціалу НФУ залежать від багатьох чинників, в саме:

- ефективності схем та механізмів залучення коштів дрібних та інституційних інвесторів;
- ефективності фінансових інструментів та відповідності їх застосування за різних економічних умов;
- темпів накопичення власних інвестиційних ресурсів від операцій на фінансовому ринку;
- ефективності формування всіх видів ресурсів, які використовуються як інвестиційні (фінансових, кадрових, матеріальних, інтелектуальних, маркетингових та ін.);
- оптимального вибору напрямів вкладення інвестиційних ресурсів;
- досконалості та виваженості державної інвестиційної політики;
- сприятливого інвестиційного клімату країни;
- наявності та відпрацьованості схем страхування інвестиційних ризиків;
- стабільності та досконалості законодавства, що регулює інвестиційну діяльність.

Реалізація інвестиційного потенціалу НФУ як засобу поліпшення фінансового забезпечення розвитку економіки, визначається таким:

- розробкою ефективної стратегії фінансового інвестування;
- формуванням довгострокових цілей діяльності НФУ на фінансовому ринку;
- визначенням довгострокових пріоритетів інвестиційної діяльності на інвестиційному ринку.

Зважаючи на те, що інвестиційний потенціал характеризується певним відкладеним у часі ефектом, який має соціально-економічний або суспільний характер, а сам факт результативності його використання залежить від управлінських рішень, що приймаються в системі менеджменту НФУ, то складові зазначеного потенціалу, особливо інвестиційні ресурси, виступають як об'єкти, які потребують ефективного управління [6]. Менеджмент НФУ має відстежувати всі значущі фактори внутрішнього і зовнішнього походження, які тим чи іншим чином впливають на процеси формування і нарощування інвестиційного потенціалу.

Проблеми управління процесами формування і нарощування інвестиційного потенціалу визначаються таким:

- низька якість менеджменту НФУ;
- відсутність дієвих засобів впливу ефективних маркетингових програм залучення потенційних інвесторів до співпраці з НФУ;
- відсутність привабливих для суб'єктів фінансового ринку об'єктів інвестування – цінних паперів, інвестиційних проєктів;
- низька фінансово-інвестиційна активність самих НФУ;
- недосконала маркетингова діяльність і низька промоційна активність відповідних служб НФУ.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Для підвищення ефективності формування і нарощування інвестиційного потенціалу НФУ, необхідно мати на увазі й використовувати регулюючу функцію держави на діяльність усіх суб'єктів фінансового ринку та здійснювати управлінський вплив менеджменту НФУ на фактори негативного впливу мікросередовища та розробляти певні заходи щодо усунення або мінімізації наслідків негативного впливу факторів макросередовища.

Загалом управлінські функції менеджменту НФУ мають бути спрямовані як мінімум за п'ятьма напрямками (рис. 3).

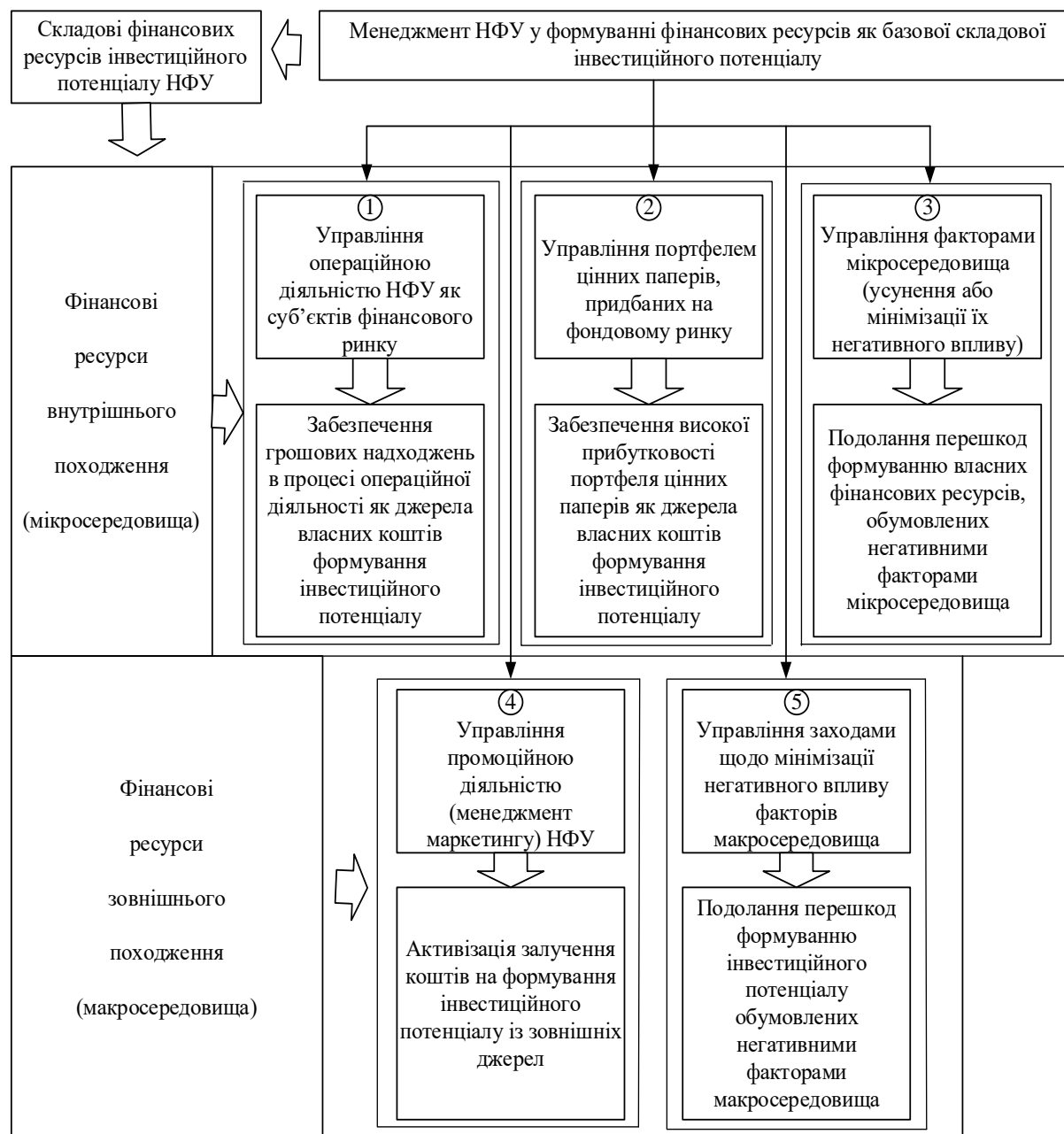

Рис. 3. Схема управління процесом формування фінансових ресурсів НФУ
Джерело: розроблено авторами.

Перший напрям стосується залучення потенційних інвесторів до співробітництва з НФУ, для чого слід активізувати промоційну діяльність щодо власної ролі та значущості на фінансовому ринку як успішних гравців і надійних партнерів, так і інвестиційних програм та можливостей, які отримують учасники інвестиційних проєктів. Інформація має бути подана так, щоб вона стала привабливою для потенційних постачальників інвестиційного капіталу і сприяла розгортанню їхньої діяльності як активних учасників фінансового ринку.

Другий напрям стосується управлінських дій безпосередньо на фактори негативного впливу мікросередовища з метою мінімізації або усунення їх негативних наслідків на процеси формування та нарощування інвестиційного потенціалу НФУ.

Третій напрям виявляється в розробці відповідних управлінських заходів щодо мінімізації наслідків негативного впливу факторів макросередовища на формування інвестиційного потенціалу, які не є об'єктом управління через їхній об'єктивний характер, але наслідки їхнього негативного впливу мають бути мінімізовані.

Четвертий напрям стосується управління операційною діяльністю самих НФУ на ринках фінансових послуг для забезпечення їхньої прибуткової діяльності, що дозволить використовувати прибуток на формування фінансових ресурсів інвестиційного потенціалу зазначених установ.

П'ятий напрям – це формування та управління портфелем цінних паперів, придбаних НФУ на фондовому ринку, що має забезпечити надходження грошових коштів у результаті фінансового інвестування.

Зазначені напрями управління спрямовані на фактори різного походження, які мають певний вплив на процеси формування і нарощування інвестиційного потенціалу НФУ (рис. 4).

При цьому об'єктами управління стають як фактори, які стримують процеси формування і нарощування інвестиційного потенціалу, де мінімізується або усувається їхній негативний вплив, так і фактори, які сприяють зазначеним процесам, шляхом підсилення їхнього позитивного впливу.

Основні зусилля управлінських функцій мають бути спрямовані на ті фактори внутрішнього та зовнішнього походження, які забезпечують як процес залучення інвестиційного капіталу і формування фінансових ресурсів, так і ефективну реалізацію інвестиційного потенціалу шляхом інвестування розвитку підприємств реального сектора економіки.

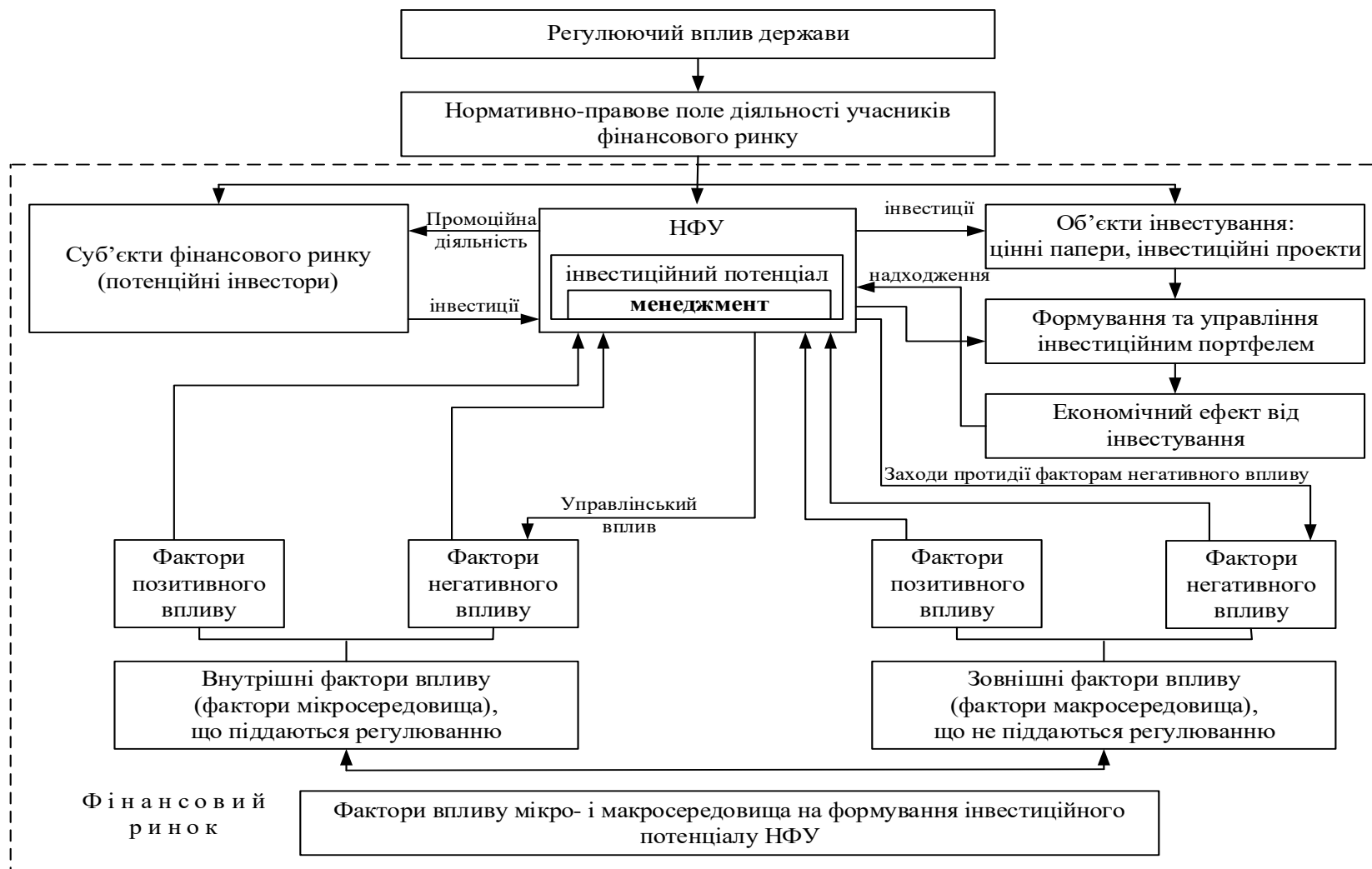

Рис. 4. Схема управління процесами формування і нарощування інвестиційного потенціалу НФУ
 Джерело: розроблено авторами.

Висновки та пропозиції. На сьогодні інвестиційний потенціал НФУ внаслідок обмеженості фінансових ресурсів не є вагомим засобом інвестування розвитку підприємств реального сектору економіки і потребує розробки відповідних дієвих заходів щодо його формування і нарощування.

Формування та нарощування інвестиційного потенціалу НФУ потребує як державної підтримки в плані створення досконалого і стабільного законодавства у сфері інвестиційної діяльності, розробки зваженої інвестиційної політики, створення сприятливого інвестиційного клімату, так і з боку зазначених суб'єктів, які мають активізувати свою діяльність на фінансовому ринку щодо залучення грошових коштів та ефективного використання інвестиційного капіталу.

У процесі формування та нарощування інвестиційного потенціалу значної уваги потребують фактори впливу макро- і мікросередовища, які стають об'єктами управління з боку менеджменту НФУ. При цьому управлінські зусилля головним чином мають бути зосереджені на управлінні факторами, які визначають результативність процесів накопичення фінансових ресурсів і реалізації інвестиційного потенціалу в реальному секторі економіки.

Список використаних джерел

1. Андріанов Ю. Сутність поняття «інвестиційний потенціал машинобудівного підприємства» і фактори, які на нього впливають / Ю. Андріанов // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 23. – С. 3-7.
2. Бударна В. О. Правові засоби формування інвестиційного потенціалу України / В. О. Бударна // Економічна теорія та право. – 2017. – № 3. – С. 120-131.
3. Гайдай Г. Г. Інвестиційний потенціал як основа формування комплексу стратегічних інвестиційних рішень / Г. Г. Гайдай // Економіка та управління на транспорті. – 2018. – Вип. 6. – С. 106-112.
4. Дубина М. В. Проблеми активізації формування та залучення інвестицій у розвиток національної економіки / М. В. Дубина, Д. С. Пілевич // Науковий Вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2014. – № 1 (26). – С. 94-101.
5. Дубина М. В. Застосування системного підходу до дослідження ринку фінансових послуг / М. В. Дубина // Проблеми економіки. – 2016. – № 3. – С. 261-266.
6. Жук П. В. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління / П. В. Жук, З. О. Сірик. // Регіональна економіка. – 2017. – № 2. – С. 16-22.
7. Зудова І. Ю. Особливості формування чинників інвестиційного потенціалу підприємства / І. Ю. Зудова, А. В. Щиголева // Економіка і суспільство. – 2018. – № 19. – С. 403-408.
8. Копельчук В. П. Механізм покращення інвестиційного потенціалу підприємств легкої промисловості / В. П. Копельчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2019. – № 2. – С. 88-90.
9. Кукош М. С. Концепція формування інвестиційного потенціалу регіону / М. С. Кукош // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Вип. 19(2). – С. 66-70.
10. Лапин Е. В. Оценка экономического потенциала предприятия и механизм ее реализации / Е. В. Лапин // Вісник Сумського державного університету. – 2004. – № 9(68). – С. 109-123.
11. Леонов С. В. Інвестиційний потенціал банківської системи: теоретичні основи формування та оцінки з позиції системного підходу / С. В. Леонов // Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 127. – С. 280-289.

12. Лимич Ю. В. Структурно-функціональні ознаки механізмів формування та використання інноваційно-інвестиційного потенціалу економічного розвитку / Ю. В. Лимич // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – Вип. 12. – С. 54-57.

13. Нечитайло У. П. Інвестиційний потенціал та інвестиційний клімат: особливості формування та співвідношення / У. П. Нечитайло // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Вип. 2 (32). – С. 97-103.

References

1. Andrianov, Yu. (2008). Sutnist poniattia «investytsiyni potentsial mashynobudivnoho pidpriemstva» i faktory, yaki na noho vplyvaiut [The essence of the concept of “investment potential of a machine-building enterprise” and the factors affecting it]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha” – Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”*, 23, 3-7.

2. Budarna, V.O. (2017). Pravovi zasoby formuvannya investytsiynoho potentsialu Ukrainy [Legal means of formation of investment potential of Ukraine]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic theory and law*, 3, 120-131.

3. Haidai, H.H. (2018). Investytsiyni potentsial yak osnova formuvannya kompleksu stratehichnykh investytsiynykh rishen [Investment potential as a basis for the formation of a complex of strategic investment decisions]. *Ekonomika ta upravlinnia na transporti – Economics and Transport Management*, 6, 106-112.

4. Dubyna, M.V., Pilevych, D.S. (2014). Problemy aktyvizatsii formuvannya ta zaluchennia investytsii u rozvytok natsionalnoi ekonomiky [Problems on activation of the formation and attraction of investments in the national economy development]. *Naukovyi Visnyk: finansy, banky, investytsii – Scientific Bulletin: finance, banks, investments*, 1(26), 94-101.

5. Dubyna, M.V. (2016). Zastosuvannya systemnoho pidkhodu do doslidzhennia rynku finansovykh posluh [Application of the System Approach to Financial Services Market Research]. *Problemy ekonomiky – Problems of economics*, 3, 261-266.

6. Zhuk, P.V., Siryk, Z.O. (2017). Investytsiyniy potentsial terytorialnykh ghromad: sutj ponjattja ta pytannja upravlinnja [Investment potential of territorial communities: the essence of the concept and issues of management]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 2, 16-22.

7. Zudova, I.Yu., Shchigoleva, A.V. (2018). Osoblyvosti formuvannya chynnykiv investytsiynoho potentsialu pidpriemstva [Peculiarities of the formation of factors of the enterprise's investment potential]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 19, 403-408.

8. Kopelchuk, V. (2019). Mekhanizm pokrashchennia investytsiynoho potentsialu pidpriemstv lehkoï promyslovosti [Mechanism of improving the investment potential of light industry enterprises]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 2, 88-90.

9. Kukosh, M.S. (2018). Kontseptsiya formuvannya investytsiynoho potentsialu rehionu. [The concept of formation of investment potential of the region]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 19(2), 66-70.

10. Lapyn, E.V. (2004). Otsenka ekonomycheskoho potentsyala predpriatyia y mekhanyzm ee realizatsyy [Assessment of the economic potential of the enterprise and the mechanism for its implementation]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu – Visnyk of Sumy State University*, 9(68), 109-123.

11. Lieonov, S.V. (2009). Investytsiyni potentsial bankivskoi systemy: teoretychni osnovy formuvannya ta otsinky z pozytsii systemnoho pidkhodu [Investment potential of the banking system: theoretical foundations of formation and evaluation from the position of a systemic approach]. *Rozvytok finansovykh metodiv derzhavnoho upravlinnia natsionalnoiu ekonomikoiu – Development of financial methods of state management of the national economy*, 127, 280-289.

12. Lymych, Yu.V. (2015). Strukturno-funktsionalni oznaky mekhanizmiv formuvannya ta vykorystannia innovatsiino-investytsiynoho potentsialu ekonomichnoho rozvytku [Structural and functional features of the mechanisms of formation and use of innovation and investment

potential of economic development]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 12, 54-57.

13. Nechitaylo, U.P. (2011). Investytsiyni potentsial ta investytsiyni klimat: osoblyvosti formuvannia ta spivvidnoshennia [Investment potential and investment climate: features of formation and ratio]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 2(32), 97-103.

Отримано 25.11.2022

UDC 330.322.5:336.73]:338.1(477)

Valerii Ilchuk

Doctor of Economics, Professor, Professor of Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: ivp5@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0003-4844-1326>

ResearcherID: [F-4864-2016](https://orcid.org/0000-0003-4844-1326)

Tetiana Shpomer

PhD in Economics, Senior Lecturer of Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: tanya_shpomer@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-6680-5889>.

ResearcherID: [L-9323-2015](https://orcid.org/0000-0001-6680-5889)

Andrii Shpomer

PhD student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: 6248747@gmail.com

INVESTMENT POTENTIAL OF NON-BANKING FINANCIAL INSTITUTIONS IN THE SYSTEM OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

The peculiarities of the investment potential of non-banking financial institutions (NFI) are determined, its structure and factors of the macro- and microenvironment that affect its formation and growth are considered. It is noted that, under the conditions of effective functioning and development, NFI can form sufficient investment potential to take a proper place among providers of investment capital in the real sector of the national economy. The role of the state in the development of NFI, in creating favorable operating conditions for all subjects of the financial market in order to activate the processes of attraction and accumulation of financial resources to meet the demand for investments by economic subjects, is defined. The components of resource provision of the investment potential of NFI are considered and analyzed, and effective ways of filling them were determined. The considered factors that affect the rate of formation and growth of the investment potential of NFI show that it is necessary to strengthen the management functions of the management system in the directions that determine the effectiveness of the functioning of these institutions. A functional scheme for managing the processes of forming and increasing the investment potential of the NFI is proposed, which determines the directions of managerial influence to increase the efficiency of the specified processes.

Key words: investment potential; non-bank financial institutions; financial market; investments; influencing factors.

Fig.: 4. References: 13.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-291-300

УДК 657.631.6

JEL Classification: M42

Ольга Кальченко

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: onkalchenko.2014@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-7120-9843>**ResearcherID:** [H-2185-2014](https://orcid.org/0000-0002-7120-9843)**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ
НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

У статті сформульовано значення фінансового контролінгу для промислових підприємств у сучасних умовах, проведено аналіз сутності економічної категорії «фінансовий контролінг» та виділено два підходи до його визначення: інституціональний та функціональний, надано їх характеристику. У межах функціонального підходу проаналізовано чотири концепції: концепцію функції контролю, концепцію функції координації, концепцію інформаційної функції та концепцію, що базується на управлінні. Сформульовано основну мету та пріоритетні завдання фінансового контролінгу на промислових підприємствах; досліджено та сформульовано головні принципи фінансового контролінгу для підприємств промисловості.

Ключові слова: контролінг, фінансовий контролінг, підходи, концепції, координація, управління, принципи фінансового контролінгу.

Табл.: 1. Бібл.: 19.

Постановка проблеми. На сучасному етапі функціонування вітчизняного національного господарства, економічний потенціал якого був істотно підірваний подіями останніх років (пандемія COVID-19, повномасштабне російське воєнне вторгнення, активні міграційні процеси та ін.) ефективність роботи та фінансова стійкість будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі і промислових підприємств, значною мірою залежить від впроваджених передових технологій та методів фінансового управління. Диджиталізація економіки, глобалізація фінансово-економічних зв'язків та посилення конкуренції висувають нові вимоги до системи фінансового менеджменту підприємства. Сучасні промислові підприємства, що розглядаються як складні економічні системи, децентралізують фінансове управління та оперують значними обсягами фінансово-економічної інформації, яка постійно змінюється та втрачає свою актуальність. Виходячи з цього постає об'єктивна необхідність підвищення ефективності фінансового контролю та координації діяльності різних структурних підрозділів підприємств. Для забезпечення їх керованості необхідні сучасні методи фінансового управління, що відповідають високій динамічності, ризикованості та непередбачуваності зовнішнього і внутрішнього середовища. У таких умовах необхідним стає впровадження досягнень фінансового контролінгу, який координує роботу функціональних служб підприємства та надає всебічну інформаційно-аналітичну підтримку фінансовому менеджменту під час прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння важливості розвитку та впровадження контролінгу на сучасних підприємствах знайшли своє відображення в наукових публікаціях І. А. Бланка, Н. С. Брехун, О. О. Гасило, І. Є. Давидовича, Л. Л. Дякон, С. В. Івахненко, А. М. Кармінського, Д. С. Лозовицького, Л. М. Малярець, І. А. Маркіної, А. В. Михайлової, І. В. Підпригоди, С. В. Приймак, М. С. Пушкар, А. О. Скнар, М. Л. Слуцкіна, С. А. Смірнова, Л. А. Сухарєвої, І. Г. Філіпової, С. О. Хайлук, Н. П. Шульги, С. Я. Юсупової, Ю. П. Яковлева та ін.

Окремі теоретико-методологічні та організаційні проблеми впровадження фінансового контролінгу на підприємствах вивчаються такими вітчизняними та закордонними науковцями, як І. Бланк, Р. Брейлі, Ю. Брігхем, А. Бобильова, О. Василик, Й. Вебер, Г. Висоцький, І. Давидович, У. Кінг, В. Килимнюк, Т. Момот, Л. Набієва, В. Опарін, І. Полтьєва, І. Савчук, О. Сафаров, Н. Собкова, О. Терещенко, А. Ткаченко, І. Хома та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на активні дослідження контролінгу, необхідно зауважити недостатній рівень наукових розробок у сфері вивчення предмета фінансового контролінгу як підсистеми управління промисловим підприємством відповідно до концептуальних позицій. Впровадження актуального та ефективного фінансового контролінгу на промислових підприємствах потребує подальшого розвитку його теорії та методології для підвищення рівня системної організації та координації всього процесу фінансового менеджменту вказаних суб'єктів господарювання.

Метою статті є дослідження сутності поняття «фінансовий контролінг» та концептуальних підходів до його визначення, а також визначення основних принципів фінансового контролінгу на промислових підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Контролінг увійшов у сучасну наукову термінологію з англо-американської науки менеджменту й поєднує кілька підходів щодо його визначення. Загалом його можна вивести з основи слова «контролювати», яке у ширшому розумінні дефініції контролінгу переважно означає певну форму контролю, регулювання та управління. Під впливом глобалізаційних процесів, контроль і пов'язане з ним регулювання є важливим елементом управління в сучасній економіці.

Концепція контролінгу в його сучасному розумінні сприймається як підсистема підтримки менеджменту підприємства, а також як підтримка підсистем планування та координації або як координація системи управління для вирішення різних типів завдань та прийняття управлінських рішень.

Що стосується фінансового контролінгу, то він у загальному вигляді являє собою систему управління фінансами підприємств в умовах високої ризикованості, динамічності та невизначеності зовнішнього середовища.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Фінансовий контролінг є важливою складовою фінансового управління, здійснюється в межах фінансової стратегії суб'єкта господарювання та спрямований на забезпечення надійності та результативності фінансової діяльності, стабільності фінансового стану, а також на мінімізацію фінансових ризиків промислових підприємств.

Застосування системи фінансового контролінгу є новим напрямом у системі управлінні стійким розвитком підприємства як функціонально відокремленого напрямку фінансової роботи, пов'язаного з реалізацією фінансово-економічної функції менеджменту, управління формуванням, використанням і розподілом його фінансових ресурсів, фінансових результатів та рухом грошових коштів, що забезпечує прийняття раціональних оперативних і стратегічних рішень [1].

Існує значна кількість підходів до розуміння сутності фінансового контролінгу та його методологічних основ, що говорить про складність та динамічність цієї наукової категорії (див. табл.).

Таблиця

Сутність дефініції «фінансовий контролінг»

Автор	Визначення
1	2
Бланк І. [2]	Фінансовий контролінг – контролююча система, яка забезпечує концентрацію контрольних процедур на найпріоритетніших напрямках фінансової діяльності підприємства
Буратчук Н. Ю. [4]	Фінансовий контролінг – це набір методик, спрямованих на вдосконалення облікової політики й управлінської практики підприємств, виходячи з фінансових критеріїв успішності функціонування підприємства
Васильєва Т. А. [5]	Фінансовий контролінг – це найважливіша функція підтримки системи менеджменту, яка займається плануванням і постановкою мети
Григорів О. О. [6]	Розглядає контролінг як адаптивну складну динамічну сукупність взаємопов'язаних елементів, які виконують функцію забезпечення довгострокового ефективного функціонування та розвитку підприємства шляхом координації і спрямування зусиль усіх підрозділів і служб
Івахненкова С. В., Мелих О. В. [7]	Фінансовий контролінг є інтегрованою підсистемою прийняття управлінських рішень щодо пріоритетних напрямів фінансової діяльності підприємства, яка базується на комплексному аналізі даних бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та передбачає узгодження фінансових аспектів функціонування всіх підрозділів підприємства
Коковіхіна О. О. [10]	Фінансовий контролінг – підсистема контролінгу, що здійснює орієнтоване на результат управління фінансами підприємства за допомогою використання методів та інструментів фінансового менеджменту, забезпечення безперервного потоку внутрішньої і зовнішньої інформації для ухвалення управлінських рішень

Закінчення табл.

1	2
Швиданенко Г. О., Лаврененко В. В., Дерев'янка О. Г., Приходько Л. М. [18]	Фінансовий контролінг є принципово новою концепцією в управлінні підприємством, яка здатна забезпечити підтримку внутрішнього балансу фінансів підприємства й ефективного його розвитку шляхом формування об'єктивної інформації про витрати та доходи, що дає змогу приймати оптимальні управлінські рішення
Партин Г. О., Маєвська Я. В. [12]	Фінансовий контролінг – це філософія менеджменту, мистецтво управління (система управління), спрямоване на визначення майбутнього фінансового достатку підприємства і шляхів його досягнення
Пустосвіт Л. Є. Зо- ріна О. А. [13]	Фінансовий контролінг – це сукупність методів аналізу, планування та контролю, що надає інформацію про діяльність підприємства для подальшого її аналізу
Татарчук М. І. [15]	Фінансовий контролінг - це контролююча система, що забезпечує концентрацію контрольних дій на найбільш пріоритетних напрямках фінансової діяльності підприємства, своєчасне виявлення відхилень фактичних показників від запланованих і прийняття оперативних управлінських рішень, які забезпечать нормалізацію цих показників
Терещенко О. О., Стащук Д. М, Савчук Д. Г. [17]	Фінансовий контролінг - це спеціальна саморегулююча система методів та інструментів, яка спрямована на функціональну підтримку фінансового менеджменту підприємства і включає в себе інформаційне забезпечення, планування, координацію, контроль і внутрішній консалтинг

Аналіз поняття «фінансовий контролінг» дозволяє виділити два основні підходи до визначення його сутності:

- функціональний підхід – це підхід, що базується на розумінні функцій фінансового контролінгу та їх взаємодії між собою;

- інституційний підхід – це підхід, який визначає фінансовий контролінг як сукупність певних інституційних механізмів.

Відповідно до інституційного підходу фінансовий контролінг можна розглядати як систему правил, процедур, інструментів та механізмів, що забезпечують контроль за фінансовими процесами та операціями для ефективною і стабільною фінансовою діяльністю підприємства, а також організують та створюють підґрунтя для продуктивної взаємодії всіх учасників його фінансово-господарської діяльності.

За інституційним підходом фінансовий контролінг розглядається не як окрема функція, а як частина системи управління підприємством, що забезпечує ефективне функціонування фінансової системи суб'єкта господарювання загалом. Отже, основним завданням фінансового контролінгу в межах інституційного підходу є застосування відповідних інструментів і механізмів, дотримання встановлених правил та норм, що регулюють фінансову діяльність підприємства та забезпечують підвищення ефективності фінансового управління загалом.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Найбільшого поширення серед науковців набув функціональний підхід, відповідно до якого фінансовий контролінг розглядається як система певних функцій, які мають власні цілі й завдання та забезпечують контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства і його фінансовими операціями для досягнення визначених цілей і забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів та мінімізації фінансових ризиків. На основі аналізу наукових праць [9; 11; 14] та даних таблиці в межах функціонального підходу можна виділити чотири основні концепції:

- 1) концепція функції контролю [2; 15];
- 2) концепція функції координації [6; 7];
- 3) концепція інформаційної функції [10; 18];
- 4) концепція, що базується на управлінні [5; 7; 12].

Так, концепція функції контролю розглядає фінансовий контролінг з погляду пріоритетності контролю за головними напрямками діяльності суб'єкта економіки; у концепції інформаційної функції першочерговою є інформаційна підтримка фінансового менеджменту; концепція функції координації вбачає основним завданням фінансового контролінгу координацію різних підсистем фінансового управління, а концепція, що базується на управлінні розглядає фінансовий контролінг як підґрунтя для підтримки ключових функцій управлінської діяльності підприємства.

На нашу думку, фінансовий контролінг повинен забезпечувати виконання всіх цих функцій, що дозволить підприємству досягати своїх фінансових цілей із мінімальними ризиками та ефективно управляти своїми фінансовими ресурсами. Таким чином, фінансовий контролінг на промисловому підприємстві являє собою підсистему фінансового менеджменту, яка включає в себе контроль, координацію, планування та аналіз фінансово-господарської діяльності з метою підвищення ефективності, стабільності та безпеки його функціонування та базується на системі відповідного інформаційного забезпечення для прийняття ефективних фінансових рішень у сфері управління грошовими потоками, активами, капіталом, фінансовими результатами, інвестиціями тощо.

Фінансовий контролінг включає в себе заходи та процедури, що забезпечують здійснення контролю за фінансово-господарськими операціями, ризиками та фінансовими результатами діяльності промислового підприємства. Він містить такі елементи, як розробка та впровадження фінансової політики, аналіз і моніторинг фінансових процесів, що відбуваються на підприємстві, контроль за виконанням фінансових планів та бюджетів, а також організацію внутрішнього управлінського обліку та аудиту.

Основна мета фінансового контролінгу полягає в забезпеченні ефективного використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання та мінімізації загроз шляхом планування та контролю бюджетів, аналізу фінансової звітності та управління фінансовими ризиками.

Головними завданнями фінансового контролінгу на промисловому підприємстві є:

- забезпечення дотримання законодавства та внутрішніх нормативних документів, що визначають ведення фінансового та управлінського обліку;
- забезпечення достовірності, правильності та точності складання фінансової та управлінської звітності підприємства;
- контроль за дотриманням фінансової політики та фінансових процедур;
- контроль за витратами та оптимізація витратних бюджетів;
- контроль за ризиками та оцінювання фінансових загроз для суб'єкта господарювання, розробка заходів щодо їх мінімізації;
- оцінка фінансового стану та виявлення проблем у фінансово-господарській діяльності;
- розробка рекомендацій для підвищення результативності та ефективності функціонування промислового підприємства.

Принципи фінансового контролінгу на підприємствах можуть варіювати залежно від конкретних умов функціонування та потреб суб'єкта економіки, але загалом можна виділити такі принципи для промислових підприємств, що сформульовані на основі [3; 8; 16; 19,], розширені та доповнені:

- цільова спрямованість фінансового контролінгу – фінансовий контролінг повинен мати стратегічний характер для досягнення визначеної мети та забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності;
- системність - розподіл складових системи фінансового контролінгу за конкретними підсистемами, які мають власну структуру і є взаємопов'язаними;
- принцип відповідальності – передбачає, що працівники підприємства виконують свої обов'язки та несуть відповідальність за свої фінансові рішення та дії;
- принцип незалежності – передбачає, що фінансовий контролінг є самостійною управлінською функцією та повинен забезпечувати незалежний аналіз та оцінку фінансових процесів і показників підприємства;
- принцип систематичності – полягає в тому, що фінансовий контролінг повинен здійснюватися на підприємстві регулярно, що дозволить постійно контролювати фінансово-господарську діяльність і фінансові показники для виявлення можливих ризиків та проблем забезпечення фінансової стабільності;
- принцип комплексності – передбачає, що ефективність фінансового контролінгу можлива лише за умов комплексної дієвості всіх складових (підсистем), а в процесі фінансового контролінгу здійснюється комплексний аналіз фінансових процесів та фінансових показників;
- принцип автоматизації – передбачає, що застосування комп'ютерних систем та програмного забезпечення дозволить автоматизувати процеси фінансового контролінгу для підвищення ефективності управлінського обліку та зменшення ймовірності помилок;

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

- принцип делегування повноважень – полягає в тому, щоб обов'язки, повноваження та функції контролю були розподілені між підрозділами і співробітниками з метою запобігання зловживань та недоброчесності;

- принцип конфіденційності – передбачає обмеження доступу до конфіденційної фінансової інформації та ресурсам підприємства;

- принцип внутрішнього аудиту – передбачає періодичне проведення внутрішніх перевірок ведення бухгалтерського та управлінського обліку, перевірок фінансової звітності щодо точності, достовірності та відповідності стандартам;

- принцип об'єктивності – спрямованість фінансового контролінгу на кількісні стандарти та нормативи;

- принцип економічності – витрати на здійснення фінансового контролінгу мають бути мінімізовані з позицій їхньої відповідності ефекту від впровадження;

- принцип своєчасності – фінансовий контролінг повинен мати характер раннього попередження погіршення фінансово-господарської діяльності підприємства, тобто дозволяти усунути поточні відхилення показників від запланованого рівня до того, як вони перейдуть у стан високого рівня фінансового ризику;

- принцип багатфункціональності – забезпечення системних планово-контрольних розрахунків, їх розосередження за пріоритетними напрямками фінансової діяльності, науково обґрунтованого відбору контрольованих показників, координації функцій фінансових служб та результативне виконання прийнятих рішень.

Висновки і пропозиції. Таким чином, стосовно промислових підприємств можна зазначити, що сучасний фінансовий контролінг виступає необхідним елементом менеджменту суб'єкта господарювання. З одного боку, фінансовий контролінг – це система, основною метою якої є організація процесу ефективного фінансового управління підприємством, з іншого – це механізм інтеграції всіх структурних підрозділів, що дозволяє координувати та контролювати їхню діяльність. А ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства, досягнення оперативних, тактичних і стратегічних цілей розвитку його структурних підрозділів значною мірою залежить від якості та ефективності фінансового контролінгу.

Список використаних джерел

1. Бердар М. М. Фінансовий контролінг як складова системи управління стійким розвитком підприємства [Електронний ресурс] / М. М. Бердар // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 18. – С. 33-37. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2017/8.pdf.

2. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – Т. 1. – 592 с.

3. Брехун Н. С. Контролінг в умовах використання комп'ютерних інформаційних систем підприємств [Електронний ресурс] / Н. С. Брехун // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4. – Т. 1. – С. 101-105. – Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_4_1/101-105.pdf.

4. Буратчук Н. Ю. Beyond Budgeting – модель фінансового управління ХХІ століття / Н. Ю. Буратчук // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 1-2. – С. 53–58.
5. Васильєва Т. А. Фінансовий контролінг як інструмент управління економічними процесами на підприємстві / Т. А. Васильєва // Вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 1. – С. 84–90.
6. Григорів О. О. Теоретичні засади запровадження контролінгу у вищих навчальних закладах / О. О. Григорів // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2009. – Вип. V. – Т. 2. – С. 326-332.
7. Івахненко С. В. Фінансовий контролінг: методи та інформаційні технології / С. В. Івахненко, О. В. Мелих. – К. : Знання, 2009. – 319 с.
8. Кальченко О. М. Інноваційно-інвестиційний механізм підвищення ефективності підприємств туристичної сфери / О. М. Кальченко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2011. – № 6 (51). – С. 58–67.
9. Клокар О. Соціально-економічна сутність фінансового контролінгу та його ефективне формування та розвиток [Електронний ресурс] / О. Клокар. – Схід. – 2016. – № 5(145). – DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2016.5\(145\).82905](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2016.5(145).82905).
10. Коковіхіна О. О. Необхідність фінансового контролінгу як системи ефективного управління діяльністю підприємства залізничного транспорту / О. О. Коковіхіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. – С. 196–199.
11. Меренкова Л. О. Фінансовий контролінг як система ефективного управління підприємством [Електронний ресурс] / Л. О. Меренкова // Ефективна економіка. – 2016. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5147>.
12. Партин Г. О. Види та місце фінансового контролінгу на підприємстві / Г. О. Партин, Я. В. Маєвська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19(6). – С. 199–202.
13. Гузар Б. С. Фінансовий контролінг в системі управління підприємствами України [Електронний ресурс] : монографія / під ред. д.е.н., професора О. О. Непочатенко. – Умань : Видавець «Сочинський М.М.», 2021. – Режим доступу: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/ba182045-d236-40e4-aec3-76b3cd887f47/content>.
14. Сабліна Н. В. Фінансовий контролінг: навчальний посібник / Н. В. Сабліна, Т. Б. Кузенко. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 161 с.
15. Татарчук М. І. Корпоративні інформаційні системи: навч. посіб. / М. І. Татарчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 291 с.
16. Тельнова Г. Підсистема контролінгу в системі фінансового менеджменту підприємства [Електронний ресурс] / Г. Тельнова // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 4. – С. 140-147. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=gev_2012_4_21.
17. Терещенко О. О. Сучасний стан і перспективи розвитку фінансового контролінгу / О. О. Терещенко, Д. М. Стащук, Д. Г. Савчук // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 117-126.
18. Контролінг: навч. посіб. / Г. О. Швиданенко, В. В. Лаврененко, О. Г. Дерев'янка, Л. М. Приходько. – К. : КНЕУ, 2008. – 264 с.
19. Шкарлет С. М. Розвиток системи контролінгу в управлінні страховими компаніями на ринку фінансових послуг України : монографія / С. М. Шкарлет, М. В. Дубина, М. В. Туник. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. – 328 с.

References

1. Berdar, M.M. (2017). Finansovyi kontrolinh yak skladova systemy upravlinnia stiikym rozvytkom pidpryiemstva [Financial controlling as a component of the management system of sustainable development of the enterprise]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, (18), 33-37. http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2017/8.pdf.
2. Blank, I.A. (1999). *Osnovy finansovogo menedzhmenta [Fundamentals of financial management]* (Vol. 1). Nyka-Tsentr.

3. Brokhun, N.S. (2010). Kontrolinh v umovakh vykorystannia kompiuternykh informatsiinykh system pidpriemstv [Controlling in conditions of use of computer information systems of enterprises]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, 1(4), 101-105. http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_4_1/101-105.pdf.
4. Byratchuk, N.Yu. (2012). Beyond Budgeting – model finansovoho upravlinnia XXI stolittia [Beyond Budgeting – a model of financial management of the 21st century]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy – Securities market of Ukraine*, (1-2), 53–58.
5. Vasylieva, T.A. (2014). Finansovyi kontrolinh yak instrument upravlinnia ekonomichnymy protsesamy na pidpriemstvi [Financial controlling as a tool for managing economic processes at the enterprise]. *Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy – Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, (1), 84–90.
6. Hryhoriv, O.O. (2009). Teoretychni zasady zaprovadzhennia kontrolinhu u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Theoretical principles of the introduction of controlling in higher educational institutions]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Actual problems of the development of the economy of the region: Scientific collection*, V(2), 326-332.
7. Ivakhnenkov, S.V., Melykh, O.V. (2009). *Finansovyi kontrolinh: metody ta informatsiini tekhnolohii [Financial controlling: methods and information technologies]. Znannia.*
8. Kalchenko, O.M. (2011). Innovatsiino-investytsiinyi mekhanizm pidvyshchennia efektyvnosti pidpriemstv turystychnoi sfery [Innovative and investment mechanism for increasing the efficiency of enterprises in the tourism sphere]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy – Scientific Bulletin of the Poltava University of Consumer Cooperation of Ukraine*, (6(51)), 58–67.
9. Klokar, O. (2016). Sotsialno-ekonomichna sutnist finansovoho kontrolinhu ta yoho efektyvne formuvannia ta rozvytok [Socio-economic essence of financial controlling and its effective formation and development]. *Skhid – East*, (5(145)). [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2016.5\(145\).82905](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2016.5(145).82905).
10. Kokovikhina, O.O. (2012). Neobkhidnist finansovoho kontrolinhu yak systemy efektyvnoho pravlinnia diialnistiu pidpriemstva zaliznychnoho transportu [Necessity of financial controlling as a system of effective management of the activity of a railway transport enterprise]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Bulletin of the Economy of Transport and Industry*, (38), 196–199.
11. Merenkova, L.O. (2016). Finansovyi kontrolinh yak systema efektyvnoho upravlinnia pidpriemstvom [Financial controlling as a system of effective enterprise management]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, (9). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5147>.
12. Partyn, H.O., Maievska, Ya.V. (2009). Vydny ta mistse finansovoho kontrolinhu na pidpriemstvi [Types and place of financial controlling in the enterprise]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of National Technical University of Ukraine*, (19(6)), 199–202.
13. Huzar B.S., Nepochatenko, O.O. (Ed.). (2021). *Finansovyi kontrolinh v systemi upravlinnia pidpriemstvamy Ukrainy [Financial controlling in the management system of enterprises of Ukraine]. Vydavets "Sochynskyi M.M."*.
14. Sablina, N.V., Kuzenko, T.B. (2019). *Finansovyi kontrolinh [Financial controlling]. KhNEU im. S. Kuznetsia.*
15. Tatarchuk, M.I. (2005). *Korporatyvni informatsiini systemy [Corporate information systems]. KNEU.*
16. Telnova, H. (2012). Pidsystema kontrolinhu v systemi finansovoho menedzhmentu pidpriemstva [Subsystem of controlling in the financial management system of the enterprise]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, (4), 140-147. <http://www.irbis->

nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=gev_2012_4_21.

17. Tereshchenko, O.O., Stashchuk, D.M., Savchuk, D.H. (2011). Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku finansovoho kontrolinhu [Current state and prospects for the development of financial controlling]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, (2), 117-126.

18. Shvydanenko, H.O., Lavrenenko, V.V., Derevianko, O.H., Prykhodko, L.M. (2008). *Kontrolinh [Controlling]*. KNEU.

19. Shkarlet, S.M., Dubyna, M.V., Tunik, M.V. (2016). *Rozvytok systemy kontrolinhu v upravlinni strakhovymy kompaniiami na rynku finansovykh posluh Ukrainy [Development of the controlling system in the management of insurance companies in the financial services market of Ukraine]*. Chernih. nats. tekhnol. un-t.

Отримано 27.09.2022

UDC 657.631.6

Olha Kalchenko

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: onkalchenko.2014@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-7120-9843>

ResearcherID: [H-2185-2014](https://orcid.org/H-2185-2014)

CONCEPTUAL BASIS OF FINANCIAL CONTROL AT INDUSTRIAL ENTERPRISES

Modern industrial enterprises, considered as complex economic systems, decentralize financial management and operate with significant volumes of financial and economic information, which is constantly changing and losing its relevance. Based on this, there is an objective need to increase the efficiency of financial control and coordination of the activities of various structural divisions of enterprises that correspond to the high dynamism, riskiness and unpredictability of the external and internal environment. In such conditions, it becomes necessary to implement the achievements of financial controlling, which coordinates the work of functional services of the enterprise and provides comprehensive information and analytical support to financial management during management decision-making.

The purpose of the article is to study the essence of the concept of "financial controlling" and conceptual approaches to its definition, as well as the definition of the main principles of financial controlling at industrial enterprises.

The article formulates the meaning of financial controlling for industrial enterprises in modern conditions, conducts an analysis of the essence of the economic category "financial controlling" and highlights two approaches to its definition: institutional and functional, and provides their characteristics. Within the framework of the functional approach, four concepts are analyzed: the concept of the control function, the concept of the coordination function, the concept of the information function and the concept based on management. The main goal and priority tasks of financial controlling at industrial enterprises are formulated; the main principles of financial controlling for industrial enterprises are researched and formulated: target orientation, systematicity, responsibility, independence, complexity, automation, confidentiality, internal audit, objectivity, economy, timeliness.

Keywords: *controlling; financial controlling; approaches; concepts; coordination; management; principles of financial controlling.*

Table: 1. References: 19.

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-4(32)-301-320

UDC 336.2

JEL Classification: H23

Inna Lazaryshyna

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Statistics and Economic Analysis
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
E-mail: lazaryshyna_inna@nubip.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1183-7530>

Yuliia Nehoda

Doctor of Economics, Associate Professor of the Department of Finance
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: negoda_y@nubip.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9714-5438>

Larysa Oliinyk

PhD in Economic Science, Associate Professor
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
E-mail: oliinyk_larisa@nubip.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8163-3763>

THE EU ENVIRONMENTAL TAXATION INFLUENCE ON A SUSTAINABLE DEVELOPMENT

European policy and environmental taxation may have a significant impact on promoting sustainable development in the whole world and Europe in particular. Although, properly designed strategic plans and a set of wide policy measures should be shaped to meet national needs and capabilities. Sustainable development refers to a way of achieving economic growth and societal progress that meets the needs of the present generation without compromising the ability of future generations to meet their own needs. It recognizes that economic, social, and environmental considerations are interconnected and that sustainable development requires a balance between these three pillars. The 2030 Agenda for Sustainable Development and its 17 Sustainable Development Goals (SDGs) adopted by the United Nations (UN) in September 2015, lay down as an intrinsic part of the European Commission's work programme, are the roadmap for achieving a sustainable future. The framework for sustainable development embraces poverty reduction, zero hunger, good health, education, clean water, affordable and clean energy, decent work and economic growth, reduced inequalities, sustainable cities, responsible consumption, climate action, gender equality, life below water, life on land, peace, justice and strong institutions, partnerships for the goals. The European Green Deal and the common agricultural policy (CAP), set ambitious goals for reducing greenhouse gas emissions and promoting renewable energy and circular economy practices. On the other hand, environmental taxation remains an important tool for promoting a "green" future. Taxes on carbon emissions, for example, can incentivize companies and individuals to reduce their carbon footprint and shift towards cleaner energy sources. Similarly, taxes on single-use plastics can discourage their use and promote more sustainable alternatives. Also, the revision of the Energy Taxation Directive (ETD) supports the EU's climate targets by ensuring that the taxation of motor and heating fuels and electricity in the EU reflects their impact on the environment and our health. Overall, the combination of well-thought and revised EU policies along with environmental taxation can create a more sustainable economic model. By incentivizing companies and individuals to adopt sustainable practices, and by setting ambitious targets for reducing emissions and promoting sustainable development, European countries can help build a more sustainable future for generations to come.

Keywords: environmental taxation; sustainable development; European Green Deal; Energy Taxation Directive (ETD); Common Agricultural Policy (CAP); CO₂ emissions; energy intensity; renewable energy.

Fig.: 12. References: 28.

Introduction. Addressing challenges that affect humanity, such as climate change, water scarcity, inequality, and hunger, necessitates global solutions that foster sustainable development. This involves a dedication to social progress, environmental equilibrium, and economic growth. To achieve this, the United Nations has adopted a new sustainable development roadmap called the 2030 Agenda, which outlines the Sustainable Development Goals. These goals urge everyone, including individuals, businesses, administrations, and countries across the globe, to take part in protecting the planet and ensuring the well-being of all people. Cooperation and participation at all levels are crucial to achieving these shared objectives. Human activity is exacerbating temperature rises, which is having adverse effects on people, ecosystems, and the economy. The interconnected effects of climate change include rising sea levels, warming oceans, crop damage from desertification, and increasing water scarcity, among others. Climate change is the most significant threat to life on our planet as we know it today. CO₂ emissions have surged by around 50% since 1990, leading to a global temperature rise that jeopardizes the Paris Agreement's objective of keeping global warming below 2°C.

Analysis of recent research and publications. There have been numerous works from both foreign and domestic scientists dedicated to studying the theoretical aspects of using environmental taxation and other policy instruments as the means of addressing global sustainable problems. Some of these foreign scientists include W. Baumol [1], H. Vollebergh [2], A. L. Bovenberg [3], D. Fullerton [4], A. Pigou [5], and A. Sandmo [6], while domestic scientists such as N. V. Novytska [7], V. L. Andrushchenko [8], Y. V. Samusevych [9], V. A. Lukyanikhina [10], O. P. Maslyukivska [11], L. S. Hryniv [12] have also contributed. Despite the considerable amount of literature on the practical implementation of environmental taxation and the movement towards sustainable development, there is still an open question regarding the determination of the impact of financial and economic policies and measures on environmental change, as well as the prospects of EU and domestic taxation systems for improving the quality of environmental tax performance.

The purpose of the article. This work is mainly devoted to a deeper analysis of the current European policies, directives revision and impact of environmental taxation on sustainability while exploring a rationale for enhancing the domestic system of environmental preservation.

Results and discussions. At the environmental level, sustainability involves safeguarding and responsibly using nature's resources instead of exploiting them without limit. Contributing factors include environmental conservation, investment in renewable energy, water conservation, supporting sustainable mobility, and innovation in sustainable construction and architecture. These efforts work together to achieve environmental sustainability on multiple fronts. Social sustainability, on the other hand, can promote the development of people, communities, and cultures, ultimately achieving a reasonable and fairly-distributed quality of life, healthcare, and education across the globe. Gender equality, especially in

developing countries, will be a critical aspect in the coming years. Sustainability also aims to promote equal economic growth that benefits everyone without harming the environment. Investing in and equitably distributing economic resources will strengthen the other pillars of sustainability for holistic development.

In September 2015, the UN General Assembly (UNGA) adopted the “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development” document. At the core of the 2030 Agenda is a list of 17 SDGs (see Fig. 1) and 169 related targets to end poverty, protect the planet and ensure prosperity and peace. The Agenda also calls for a revitalised global partnership to ensure its implementation. The SDGs are unprecedented in terms of significance and scope and go far beyond the UN Millennium Development Goals by setting a wide range of economic, social and environmental objectives and calling for action by all countries, regardless of their level of economic development.

Among other initiatives, several major policy documents have shaped the EU’s approach to implementing the SDGs. A communication from 2016 “Next steps for a sustainable European future: European action for sustainability” [14] announced the integration of the SDGs into the European policy framework. As a consequence, the EU has been monitoring the implementation of the SDGs since 2017 via annual SDG monitoring reports. In addition, a reflection paper “Towards a Sustainable Europe by 2030” from 2019 [15] highlighted the complex challenges the EU is facing and identified the competitive advantages that implementing the SDGs would offer the EU.

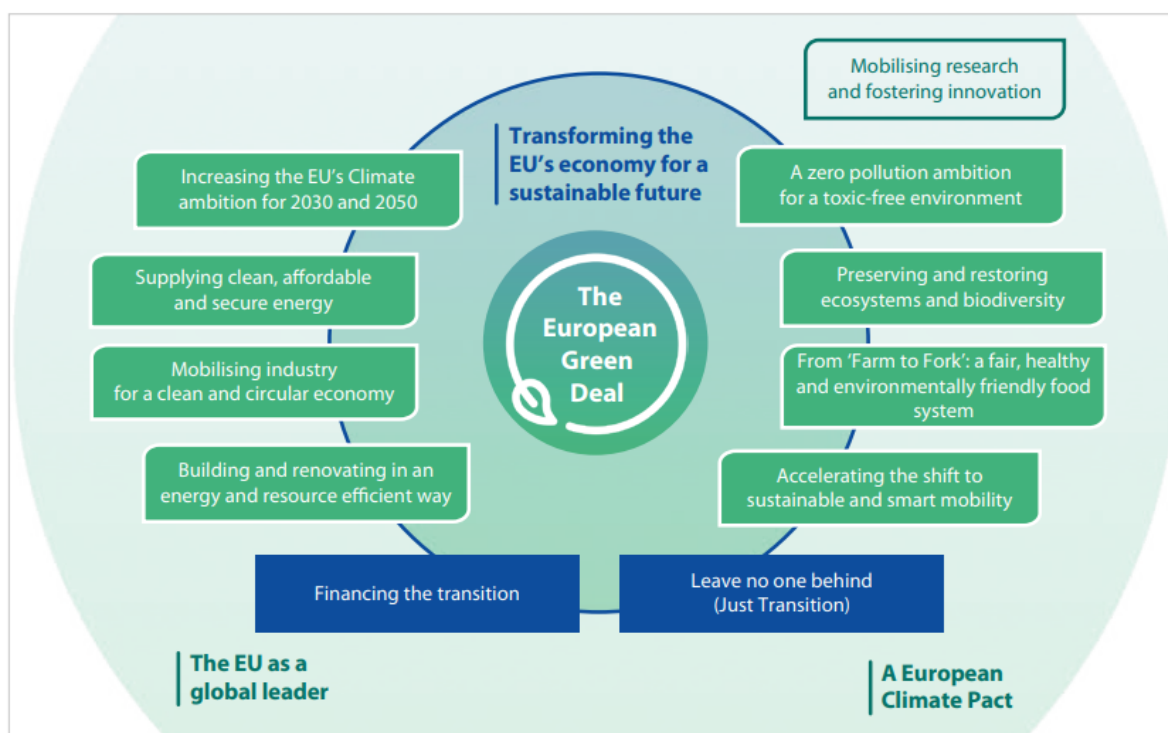

Fig. 1. The UN Sustainable Development Goals [13]

Another important EU policy update is The European Green Deal, adopted in December 2019, which is the EU’s new growth strategy and aims to transform the Union into a climate-neutral society while leaving no one behind (see Fig. 2). It aims to create a modern, resource-efficient and competitive economy where

there are no net emissions of greenhouse gases by 2050 and where economic growth is decoupled from resource use. It also aims to protect, conserve and enhance the EU's natural capital and to protect the health and well-being of citizens from environment-related risks and impacts. It is also an integral part of the Commission's strategy to implement the 2030 Agenda and the SDGs.

In March 2020, a new Circular Economy Action Plan [17] was adopted by the European Commission, introducing measures along the entire life cycle of products. The new Plan focuses on design and production for a circular economy, to ensure that the resources used are kept in the EU economy for as long as possible. In May 2020, another important initiative that lies at the heart of the European Green Deal was adopted — the Farm to Fork Strategy [18]. The strategy aims to make food systems in the EU fair, healthy and environmentally friendly by ensuring sustainable food production, processing, distribution and consumption and by minimising food loss.

Fig. 2. The European Green Deal [16]

The EU Biodiversity strategy for 2030 [19], also adopted in May 2020 as a part of the Green Deal, aims to put Europe's biodiversity on a path to recovery by 2030 and contains specific actions and commitments, such as establishing a large EU-wide network of protected areas on land and at sea, launching an EU nature-restoration plan and introducing measures to tackle the global biodiversity challenge. There are main ten key objectives for the period 2023-27 (see Fig. 3) of the well-adopted EU common agricultural policy (CAP) that stands as a part of the European Green Deal.

Fig. 3. Key policy objectives of the new CAP for 2023-27 [20]

The main objectives are as follows:

- support the agricultural sector throughout the EU by promoting viable farm income and resilience, leading to long-term food security and agricultural diversity, as well as ensuring the economic sustainability of agricultural production;
- increase farm competitiveness both in the short and long term by improving market orientation and placing greater focus on research, technology, and digitalization;
- improve the position of farmers in the value chain;
- contribute to climate change mitigation and adaptation by reducing greenhouse gas emissions and enhancing carbon sequestration, promoting sustainable energy;
- supporting sustainable development and efficient management of natural resources such as water, soil, and air (e.g. reducing chemical dependency);
- help to halt and reverse biodiversity loss, enhance ecosystem services, and preserve habitats and landscapes;
- attract and retain young and new farmers while facilitating sustainable business development in rural areas;
- promote employment, growth, and gender equality, including the participation of women in farming, social inclusion, and local development in rural areas;
- improve the response of EU agriculture to societal demands on food and health, including high-quality, safe, and nutritious food produced sustainably;
- modernize agriculture and rural areas through the fostering and sharing of knowledge, innovation, and digitalization, and by encouraging their uptake by farmers through improved access to research, innovation, knowledge exchange, and training.

On the other hand, The Energy Taxation Directive (ETD) of the EU came into effect in 2003, establishing structural regulations and minimum excise duty rates for energy products used in motor fuel, heating fuel, and electricity taxation. Member States can set their rates, but they must respect the minimum rates specified in the directive. Most Member States tax energy products and, in some cases, electricity, above the ETD minimum rates.

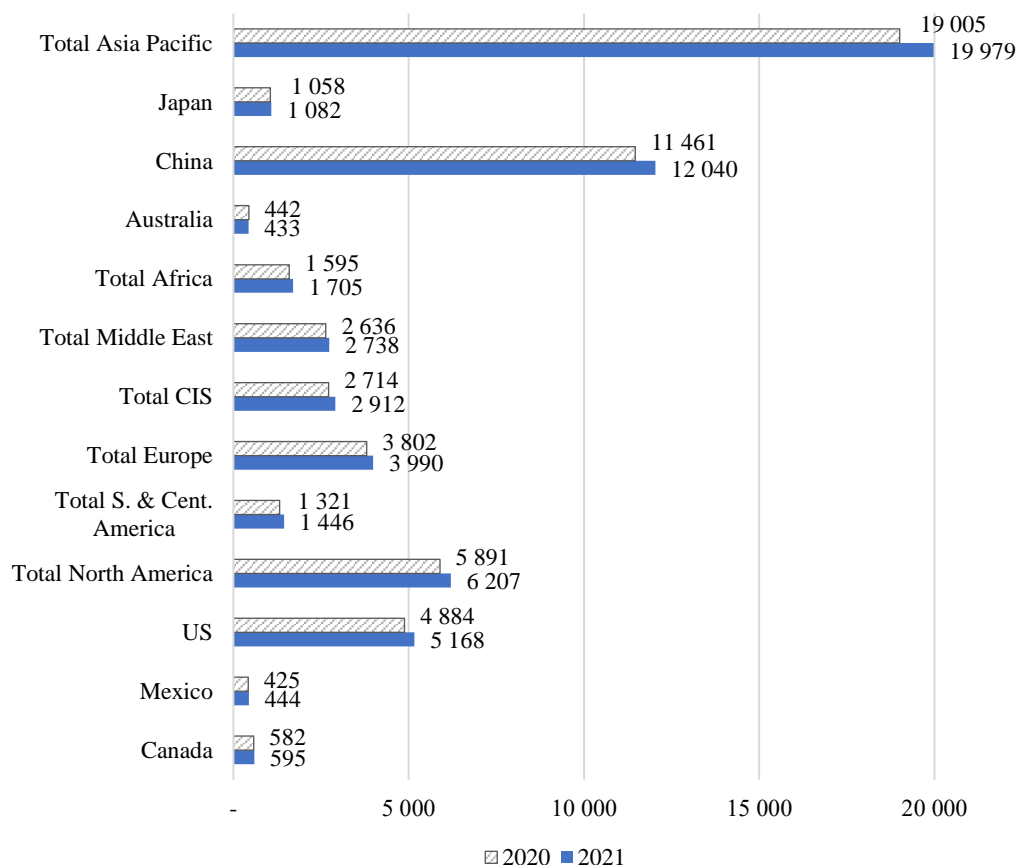
However, the directive is outdated and does not align with the EU's climate and energy policies, nor its legal obligation to reduce greenhouse gas emissions by 55% by 2030 and achieve a climate-neutral continent by 2050. There is no connection between the minimum tax rates of fuels and their energy content or environmental impact. The directive has not kept up with the development of alternative fuels such as cleaner and sustainable biofuels and hydrogen. Its design and structure do not promote energy efficiency, cleaner and sustainable alternative fuels, or investment and innovation in clean technologies and sustainable energy. Moreover, the real value of the minimum rates has declined over time, and a complex array of exemptions and reductions has emerged across Member States, leading to an uneven playing field in the Single Market [21].

The proposed update of the EU's ETD focuses on two main areas of reform that will have a significant impact on achieving common green goals. The first area of reform involves introducing a new tax rate structure that reflects the energy content and environmental performance of fuels and electricity, instead of the current volume-based system. Minimum rates will be based on the energy content of each product, and energy products and electricity will be grouped into general categories according to their environmental impact. This will ensure that the most polluting fuels are taxed the highest, providing clear price signals to encourage cleaner and more energy-efficient choices. In addition to this, the taxable base will be expanded to include energy products and uses that had previously been exempt from the EU's energy taxation framework, such as mineralogical processes. Some national exemptions and rate reductions will be removed, but reduced rates will still be possible for renewable energy products and primary sector industries. Kerosene and heavy oil used in the aviation and maritime industries will no longer be fully exempt from energy taxation for intra-EU voyages, and the minimum tax rates for these fuels will gradually increase over ten years. This measure is vital for reducing energy consumption and pollution in these sectors. The proposed minimum rates will be adjusted to reflect the most recent prices and will be automatically adjusted annually based on Eurostat consumer price figures. Current minimum rates were set in 2003 and have not been updated to reflect current prices. The update provides clearer price signals to businesses and consumers, encouraging them to make more climate-friendly choices [21].

Man-made greenhouse gases, with carbon dioxide (CO₂) as the largest contributor, have disrupted the earth's radiative balance by adding to the atmosphere. This disturbance impacts the balance between the solar energy absorbed

by the earth and the energy radiated back into space. Consequently, the earth's surface temperature is rising, causing various effects on climate, sea level, and global agriculture.

As could be observed in figure 4, the main emitter of carbon dioxide equivalent emissions from energy, process emissions, methane and flaring is the Asia Pacific with the majority held by China. It is worth noting that only China in 2021 emitted CO₂ amounted to a total of Africa, the Middle East, CIS (Armenia, Azerbaijan, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Russia, Tajikistan, Uzbekistan) and Europe.

Fig. 4. Carbon Dioxide Equivalent Emissions from Energy, Process Emissions, Methane, and Flaring in 2020-2021, Million tonnes of carbon dioxide equivalent [22]

Emissions are the release of carbon dioxide (CO₂) into the atmosphere from burning oil, coal, natural gas, and waste materials for energy production. Deforestation and some industrial processes, like cement production, also contribute to atmospheric CO₂ levels, but their share is relatively small and not included in global emissions estimates. Carbon dioxide emissions have more than doubled since 1971, with an average increase of 2 % per year. In 1971, OECD countries accounted for 67 % of the world's CO₂ emissions, but their contribution fell to 37 % in 2013 due to the rapidly rising emissions in developing countries,

especially in Asia. China's CO₂ emissions from fuel combustion have increased by an average of 6 % per year between 1971 and 2013, primarily due to increased coal use, resulting in over tenfold growth in emissions. OECD CO₂ emissions declined twice following the oil shocks of the mid-1970s and early 1980s, and emissions from economies in transition decreased in the 1990s, offsetting the OECD's increase between 1990 and the present. However, emissions continued to grow in developing countries, and the global economic crisis in 2008/2009 led to a 2% decline in world CO₂ emissions in 2009. Despite this decline, emissions rebounded, increasing by 1 % in 2012 and 2 % in 2013 [26].

Emissions estimates show significant variations within individual sectors, with the combined share of electricity and heat generation and transport shifting from one-half to two-thirds of the total between 1971 and 2013. The respective fuels' share in overall emissions also changed significantly during the period, with the share of oil decreasing from 48% to 34%, natural gas increasing from 15% to 20%, and coal increasing from 38% to 46%. Fuel switching, including the penetration of nuclear energy and other non-fossil energy sources, reduced the CO₂/total primary energy supply ratio by only 6% over the past 40 years [26].

Figure 5 shows the dynamics of sectoral shares of all GHG emissions in EU-27 member states. The most changing (-29.2%) was energy supply, with a shortage from 1190244.4 to 842906.7 kt CO₂ equivalent in 2020 since 2015, while agriculture sector dynamics almost remain the same.

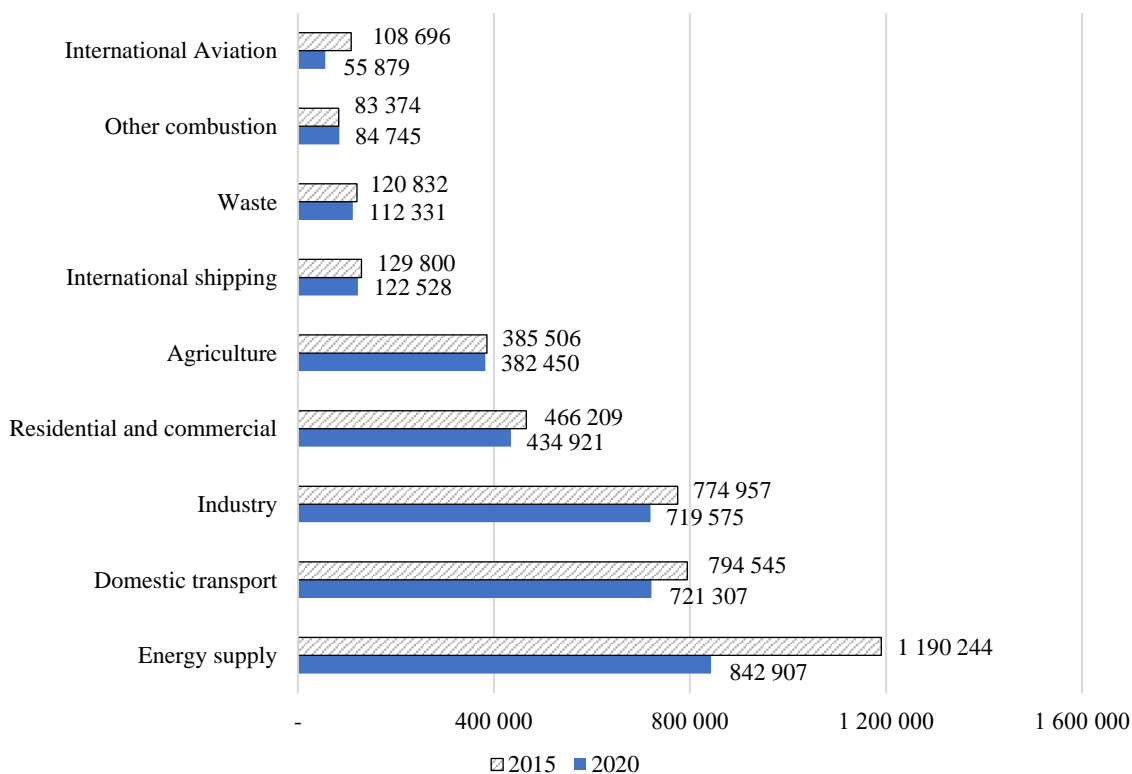

Fig. 5. EU-27 sectoral shares of all GHG emissions (kt CO₂ equivalent), 2015-2020 [23]

Among the sectoral decomposition of EU-27 GHG emissions in 2020 (Fig. 6), we may observe the absolute dominance of CO₂ in energy supply, domestic transport, industry, residential and commercial, international shipping and aviation. The only sector is agriculture with stress at CH₄ and N₂O as the dominant GHGs.

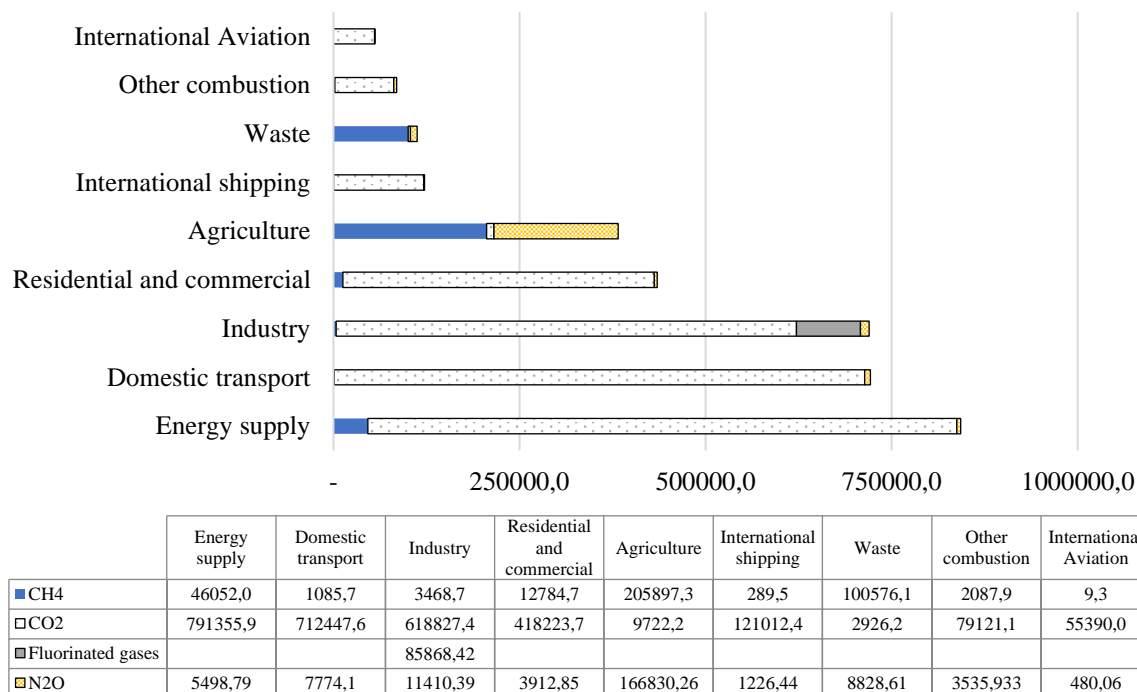

Fig. 6. EU-27 sectoral decomposition structure of GHG emissions (kt CO₂ equivalent), 2020 [23]

Renewable energy refers to energy derived from natural sources that are constantly replenished at a rate faster than they are consumed. Sunlight and wind are examples of such sources that are readily available to us. Renewable energy sources are abundant and ubiquitous. In contrast, fossil fuels like coal, oil, and gas are non-renewable resources that take millions of years to form. When fossil fuels are burned to generate energy, they emit harmful greenhouse gases, such as carbon dioxide. Renewable energy production results in significantly lower emissions than burning fossil fuels. The transition from fossil fuels, which currently contribute the majority of greenhouse gas emissions, to renewable energy is critical in addressing the climate crisis. Renewable energy is now more affordable than fossil fuels in most countries and creates three times more jobs.

Figure 7 shows the international efforts toward a “green” future and renewable energy use.

The absolute majority of continents in 2021 are striving to use wind as a main renewable energy source. In total, Europe is accounting for 25,9 % of world renewables, Asia Pacific 46,2 %, North America 19,5 %, and South and Central America nearly 6.3 %. Other renewables include geothermal energy, hydropower, ocean energy and bioenergy.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

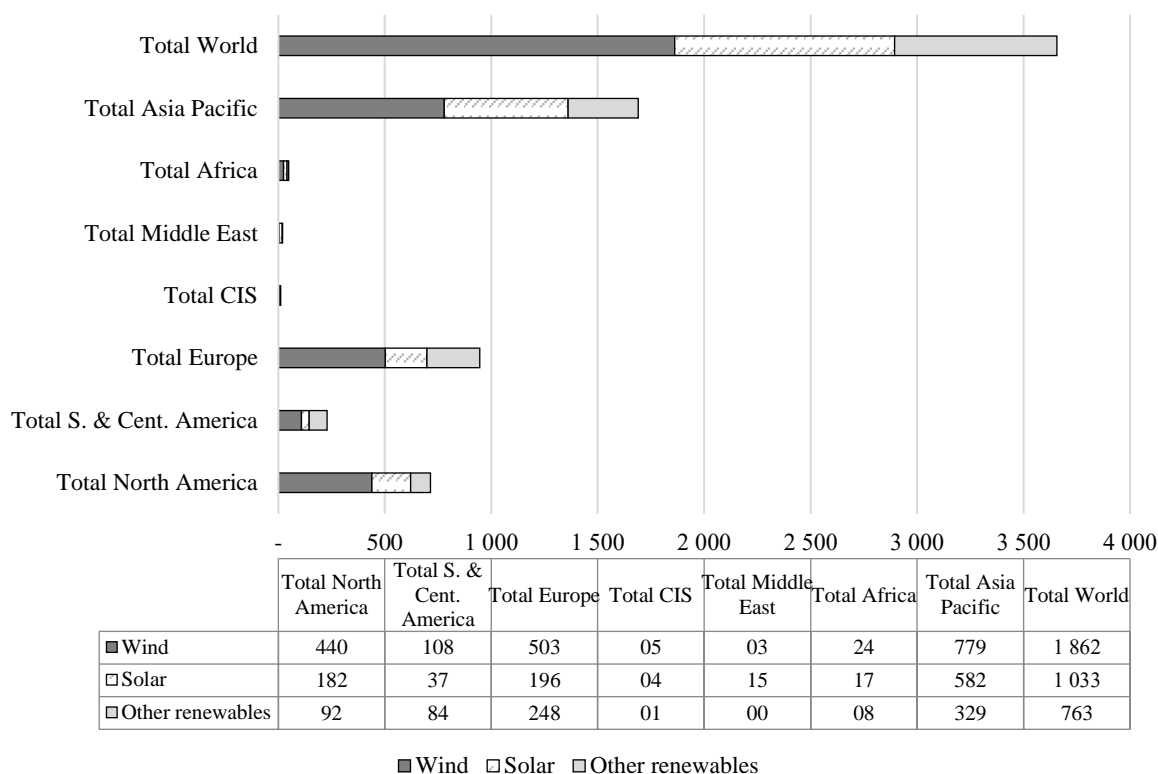
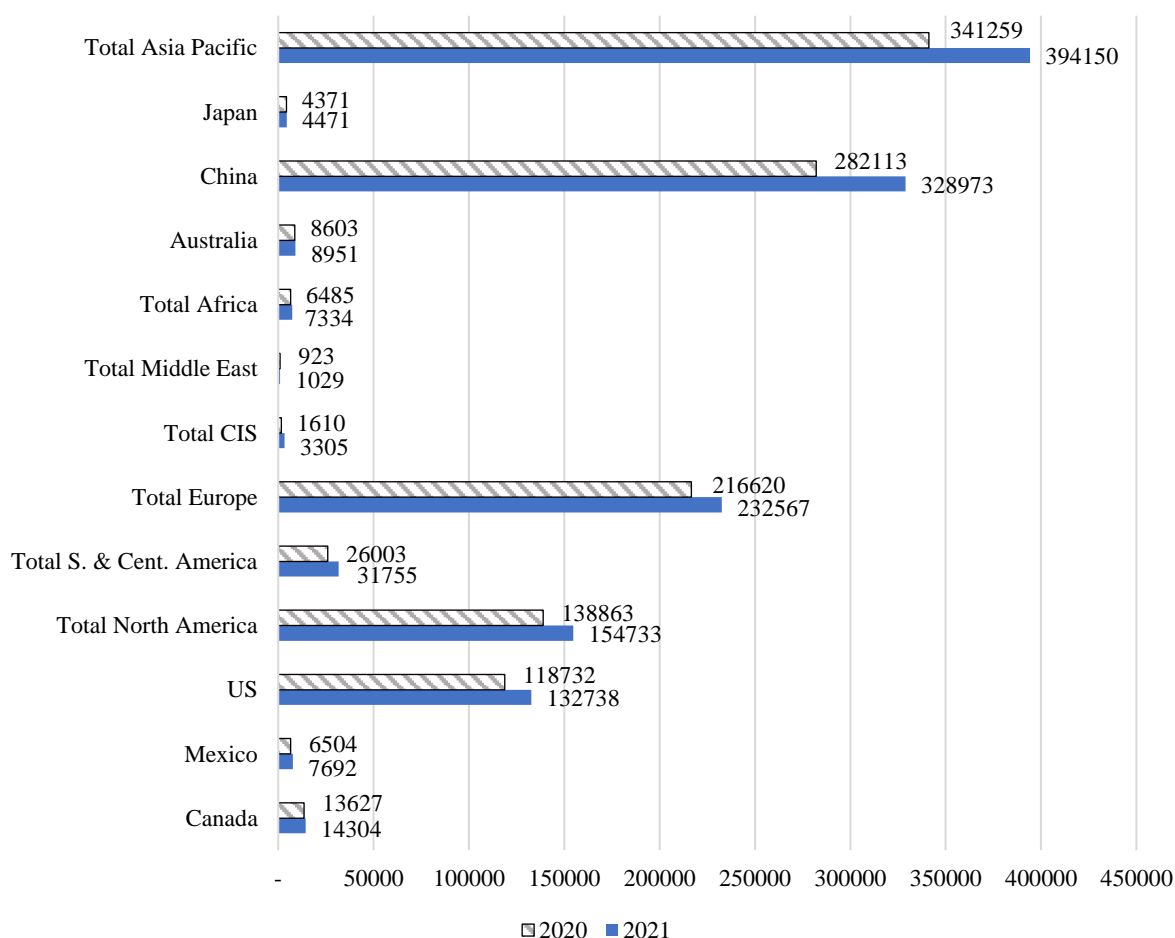

Fig. 7. Renewable energy in 2021. Generation by source, Terawatt-hours [22]

Wind power captures the kinetic energy of moving air by employing large wind turbines on land (onshore) or in bodies of water (offshore). While wind energy has been utilized for centuries, recent advancements in onshore and offshore wind technologies have resulted in taller turbines and larger rotor diameters to optimize electricity generation. Figure 8 shows the installed wind turbine capacity in 2021 for global continents. Although average wind speeds vary significantly by location, the technical potential for wind energy surpasses global electricity production. Most regions of the world possess ample potential to facilitate substantial wind energy utilization.

Despite strong wind speeds in many regions, the most suitable locations for generating wind power are sometimes remote. This obstacle can be overcome with offshore wind power, which offers enormous potential for energy production.

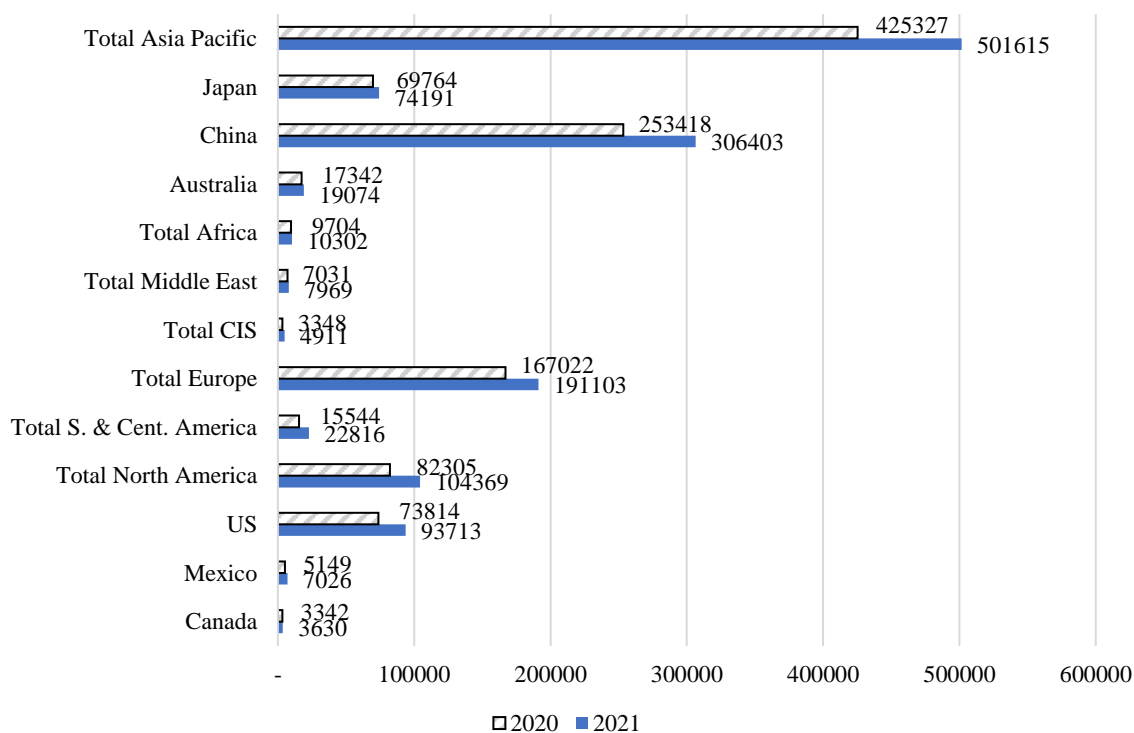
Asia Pacific region is the global leader in wind renewable energy capacities with China as a main contributor (nearly 83,5% of total Asia Pacific generation in 2021). While Europe takes second place in 2021, it accounts for capacity more than Africa, the Middle East, CIS, South and Central America, North America, Japan and Australia in total. Also, dynamic shows a powerful increase in 2021 for China (14,2%), Europe (6,8%), North America (10,2%) and South and Central America (18,1%).

*Fig. 8. Renewable energy in 2020-2021 - wind
(installed wind turbine capacity, Megawatts) [22]*

Installed photovoltaic (PV) power of solar renewable energy in 2020-2021 illustrated in figure 9. Solar power is a highly abundant and versatile energy resource that can be harnessed even in cloudy conditions. The amount of solar energy absorbed by the Earth is around 10,000 times greater than the total energy consumption of human beings. Solar technology offers various applications, including heating, cooling, natural lighting, electricity generation, and fuel production. This technology converts sunlight into electrical energy through photovoltaic panels or mirrors that focus solar radiation. Although solar energy availability varies between countries, every nation can potentially benefit from direct solar energy contribution to their energy mix. The manufacturing cost of solar panels has drastically reduced in the past decade, making them not only affordable but also often the most cost-effective electricity source. Additionally, solar panels have a lifespan of approximately 30 years and come in different colours depending on the manufacturing material used.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

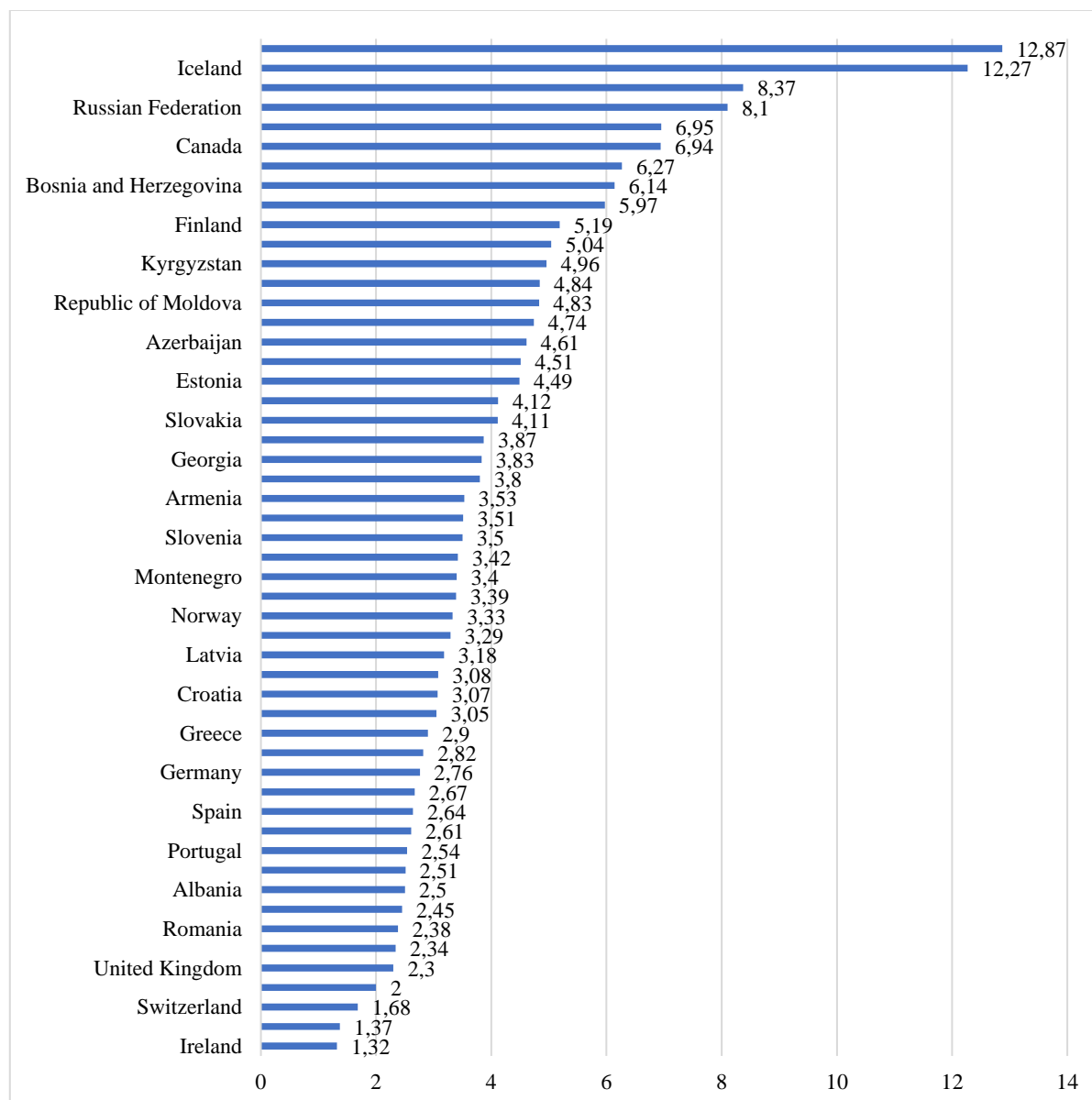

Fig. 9. Renewable energy in 2020-2021 - solar (installed photovoltaic (PV) power, Megawatts) [22]

In solar renewable energy capacities, we may spectate an almost identical situation in 2020-2021. China is the global leader and main contributor to the Asia Pacific region (nearly 61%), while Europe accounts for more than Africa, the Middle East, CIS, South and Central America, North America, and Australia's installed capacities in total.

Energy intensity (figure 10) is defined as the energy supplied to the economy per unit value of economic output (megajoules per constant 2011 purchasing power parity GDP). Throughout history, economic growth has typically led to increased energy consumption, which in turn has put greater pressure on the environment due to energy production and consumption. To assess the extent to which energy consumption and economic growth have been decoupled, an indicator has been developed. If energy consumption grows but at a slower rate than GDP, this is known as relative decoupling. Absolute decoupling, on the other hand, occurs when energy consumption remains stable or decreases while GDP grows. Achieving absolute decoupling is likely to reduce the environmental impacts of energy production and consumption. By decoupling energy consumption from economic growth, it is possible to achieve both economic and environmental goals simultaneously. This can be accomplished by reducing the demand for energy services (such as heating, lighting, passenger, or freight transport) through more efficient energy use, using less energy per unit of economic output, or a combination of the two. Environmental impacts are dependent on the total amount of energy consumption, as well as the type of fuels and technology used for energy generation.

Fig. 10. Energy intensity level of primary energy in 2019, MJ/constant 2011 PPP GDP [24]

One of the biggest analyzed energy intensity levels has Turkmenistan and Iceland (12,87 MJ and 12,27 MJ respectively), while Ireland and Malta have the lowest (1,32 MJ and 1,37 MJ). Ukraine stands somewhere in-between (6,95MJ) close to the Canadian (6,94MJ) economic primary energy intensity.

Environmental taxes (corresponding tax revenues as % of GDP illustrated in figure 11 and as % of total tax revenue in figure 12) are increasingly recognized as a crucial policy tool for policymakers to influence environmental outcomes and generate government revenue. Their role in internalizing the external environmental costs not factored into market pricing is essential to cost-effective environmental policy. There is broad agreement in the economics literature that environmental taxes are a useful means to achieve environmental effectiveness, economic efficiency, and

social inclusiveness, as long as negative distributional impacts on vulnerable households are addressed through targeted measures. Many countries use environmental taxes in conjunction with other measures to address pollution externalities.

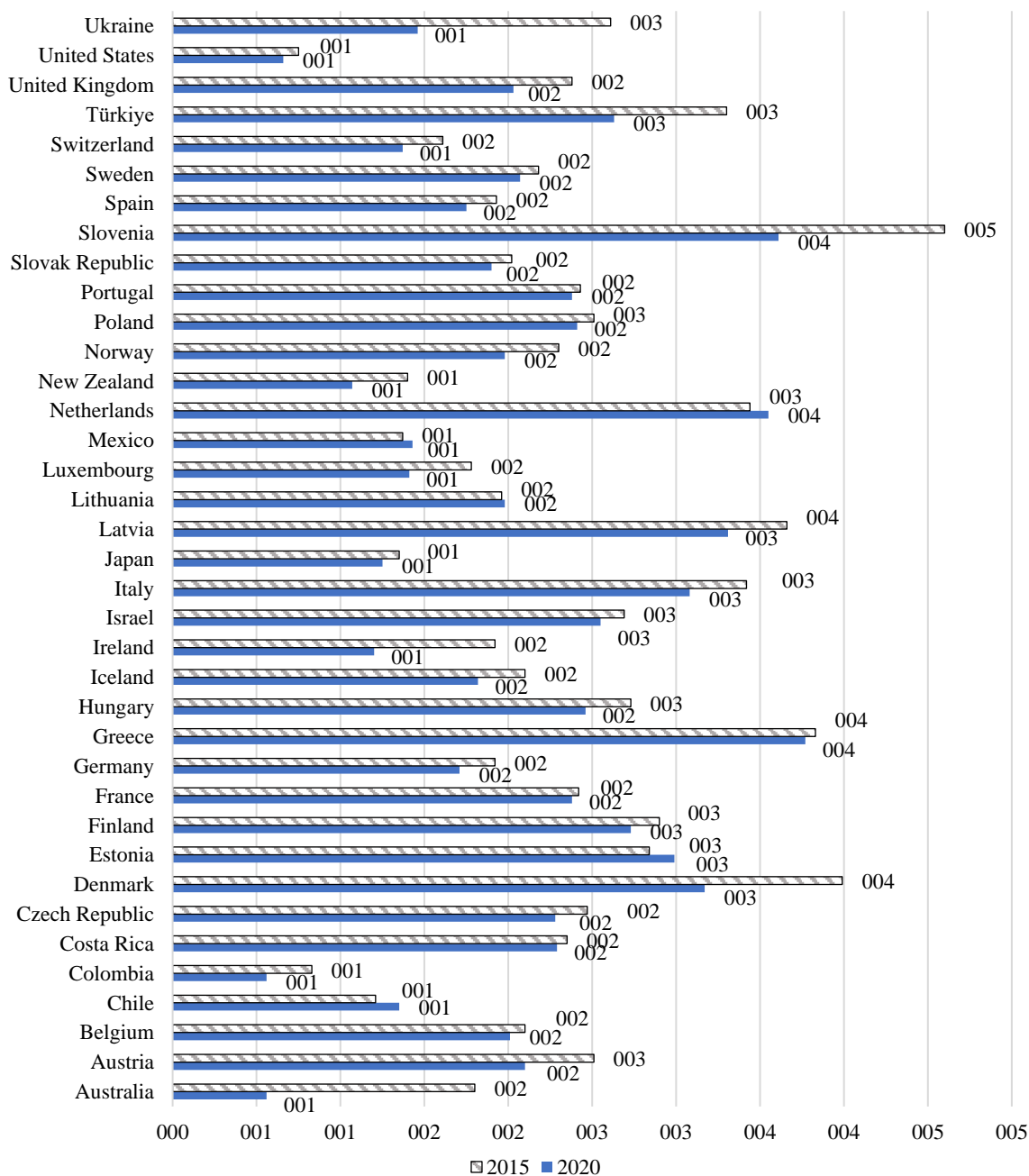

Fig. 11. Environmentally related tax revenue in 2015-2020, % of GDP [25; 28]

The most environmental tax burden was observed in Greece, Slovenia and the Netherlands (3,77%; 3,61 and 3,55 % of GDP in 2020 respectively) and overall it decreased in 2020 compared to 2015. The lowest revenues have the United States, Colombia and Australia (0,66; 0,56 and 0,56% in 2020). Ukraine has a significant shortage in 2020 compared to 2015: - 79.3% although, the revenues of 2020 stayed near Switzerland, Mexico, Luxembourg and Chile.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Environmental taxes aim to internalize externalities by aligning tax rates with marginal external costs or reducing environmentally harmful behaviour. An environmentally related tax base is defined as a physical unit or proxy thereof that has a specific, proven, negative impact on the environment. Ideally, environmentally related tax bases should directly relate to environmental pressures, such as emissions and pollutant concentrations. However, for practical or administrative reasons, tax bases linked to activities closely associated with environmental pressures, such as fuel consumption and car ownership, may be used instead [27].

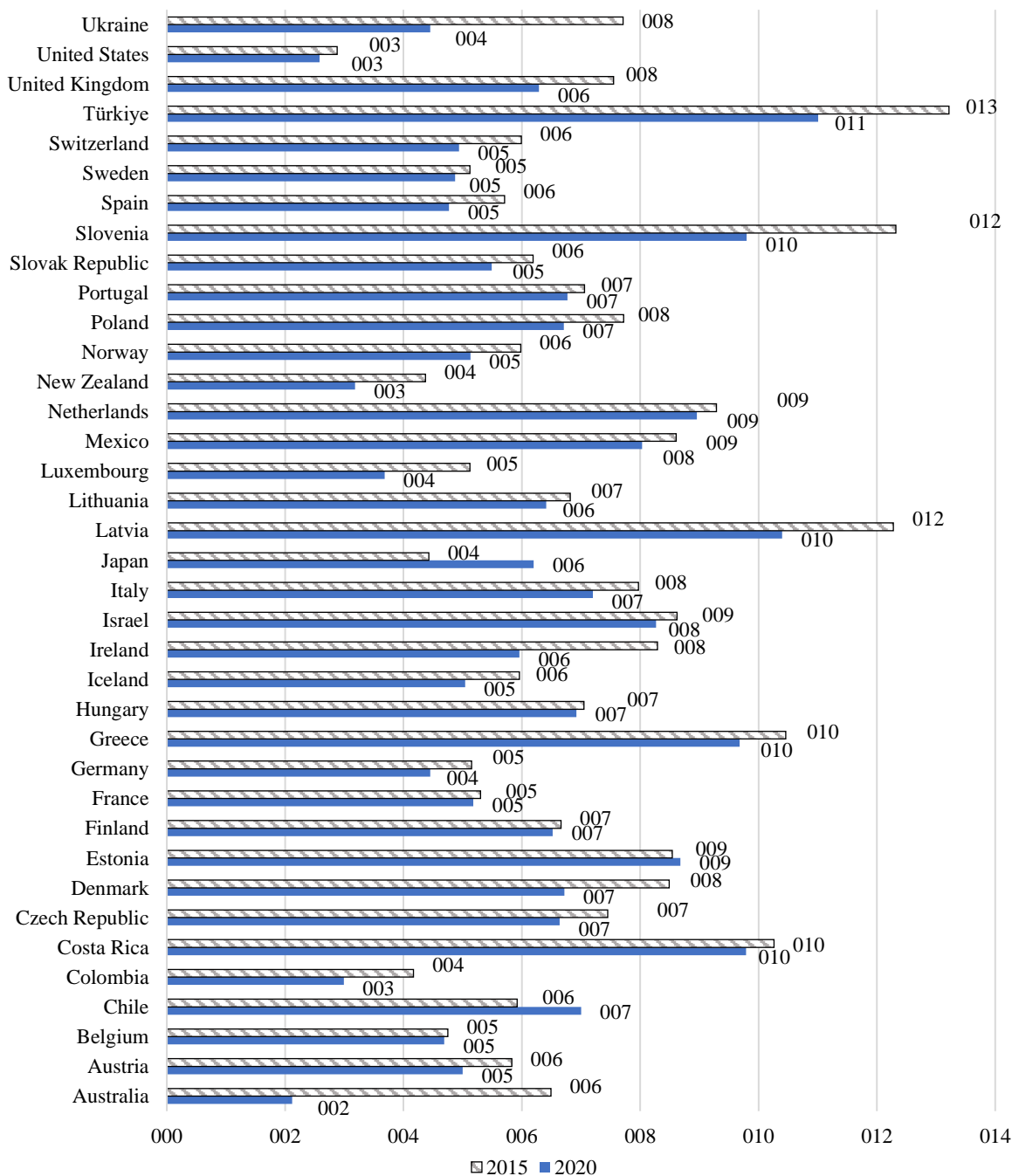

Fig. 12. Environmentally related tax revenue in 2015-2020, % of total tax revenue [25; 28]

While analyzing the environmental tax revenues as a percentage of the total tax burden, Turkey, Slovenia, Latvia, Greece, and Costa Rica (11,01%; 9,8%; 10,4%; 9,68% and 9,79% respectively). Ukraine has a significant shortage of -73,2%, although some sort of decrease can be relevant for almost each analyzed country, except Japan (28,5% increase), Estonia (1,6% increase) and Chile (15,4% increase).

Environmental taxes are often used to incentivize changes in behaviour and generate revenue. However, depending on the tax's design, there may be a trade-off between achieving desired behaviour changes and revenue generation. As a result, caution should be exercised when interpreting revenue figures from an environmental perspective, as they may not fully reflect environmental impacts. Environmental taxes include taxes on energy products (including CO₂ taxes), transport (excluding fuel), and pollution and resources. In 2020, revenue from environmental taxes in the EU-27 accounted for 2.2% of GDP, down from 2.4% in 2019, mainly due to reduced revenue from energy taxes, particularly from fuel consumption in transport. The decline in energy consumption, which dropped by 6% in the EU, could be attributed to pandemic-related mobility restrictions. Despite this decrease, environmental taxes represented 5.6% of total tax revenue in the EU-27, lower than in previous years where the figure was typically around or above 6%. Revenue from other environmental taxes remained stable in 2020 [14].

In summary, environmental taxation can contribute to multiple Sustainable Development Goals (SDGs) beyond climate, such as reducing local air pollution, supporting sustainable cities and communities, and promoting decent work and economic growth. Environmental taxes also improve the efficiency of domestic resource mobilization, generating revenue while increasing economic efficiency and reducing the need for conventional taxes to finance public expenditures. Furthermore, environmental taxes can help developing countries achieve low-carbon transformation while supporting inclusive and equitable growth pathways. However, despite progress, gaps in environmental taxation remain globally, with most carbon prices remaining inefficiently low and global fossil fuel subsidies continuing to negatively impact carbon emissions. An environmental taxation is a powerful tool for improving domestic resource mobilization and promoting sustainable and inclusive growth. However, more needs to be done to address the gaps in environmental taxation and reduce global fossil fuel subsidies [27].

Conclusion. A well-designed environmental taxation system can enhance a country's environmental security. The EU has a modern system of compulsory environmental payments that considers the connection between negative impacts on the environment and tax rates. This contributes to the effectiveness of environmental taxation. A diverse range of environmental taxes can achieve different effects on the environment, forming the foundation for a new concept of environmental taxation in Ukraine. Research indicates that evaluating the correlation between environmental taxes and sustainable development parameters should underpin the development of an environmental policy. This policy should aim to reduce the burden on the natural environment and provide targeted financing for ecosystem protection through revenue from environmental taxes.

References

1. Baumol, W.J., Wallace, E. Oates, Bawa, W. S., David F. (1988). *Bradford. The theory of environmental policy*. Cambridge university press.
2. Van Lerland E. C., van der Straaten J., Vollebergh H. (Eds.). (2001). *Economic Growth and Valuation of the Environment. A debate*. Edward, Elgar.
3. Bovenberg, A.L. De Mooij, R.A. (1994). Environmental levies and distortionary taxation. *American Economic Review*, 94(4), 1085–1088.
4. Fullerton, D., Leicester, A., Smith, S. (2008). *Environmental Taxe. Report of a Commission on Reforming the Tax System for the 21st Century*.
5. Pigou, A.C. (2005). *The economics of Welfare* (Vol. 1). Cosimo Classics.
6. Sandmo, A. (1975). Optimal Taxation in the Presence of Externalities. *The Swedish Journal of Economics*, 77(1), 86–98.
7. Novytska, N.V. (2016). *Ekolohichne opodatkuvannia v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku [Environmental taxation in Ukraine: state and development prospects]* (Ph.D. Thesis).
8. Andrushchenko, V.L. (2000). *Problematyka derzhavnykh finansiv [Problems of state finances]*. Kameniar.
9. Samusevych, Ya.V., Solodukha, M.V., Tenytska, I.A. (2017). Doslidzhennia vplyvu ekolohichnykh podatkov na pokaznyky staloho rozvytku suspilstva [Study of the influence of environmental taxes on indicators of sustainable development of society]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 13, 938-945.
10. Lukianykhyn, V.A. (2004). *Ekolohycheskyi menedzhment: pryntsypu y metodu [Environmental management: principles and methods]*. Unyversytetskaia knyha.
11. Masliukivska, O.P. (2011). *Mekhanizm vprovadzhennia ekoloho-trudovoi podatkovoi reformy v Ukraini [The mechanism of implementing environmental and labor tax reform in Ukraine]* (Ph.D. Thesis).
12. Hryniv, L.S. (2010). *Ekolohichna ekonomika [Ecological economics]*. Mahnoliia 2006.
13. Sustainable development in the European Union. Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/15242025/KS-09-22-019-EN-N.pdf/a2be16e4-b925-f109-563c-f94ae09f5436?t=1667397761499>.
14. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2016%3A739%3AFIN>.
15. Towards a sustainable Europe by 2030. https://commission.europa.eu/publications/towards-sustainable-europe-2030_en.
16. A European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.
17. Circular economy action plan. The EU's new circular action plan paves the way for a cleaner and more competitive Europe. https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en.
18. Farm to Fork strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system. https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en.
19. Biodiversity strategy for 2030. https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en.
20. Key policy objectives of the new CAP. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_en.
21. Revision of the Energy Taxation Directive (ETD): Questions and Answers. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/qanda_21_3662/QA_NDA_21_3662_EN.pdf.

22. The Statistical Review of World Energy. <https://www.bp.com/en/global/corporate/economy-economics/statistical-review-of-world-energy/co2-emissions.html>.
23. EEA greenhouse gases – data viewer. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/greenhouse-gases-viewer>.
24. The energy intensity level of primary energy. <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=24>.
25. Environmentally related tax revenue. OECD. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ERTR#>.
26. Emissions of carbon dioxide. OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-factbook-2015-2016/emissions-of-carbon-dioxide_factbook-2015-60-en.
27. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). <https://www.oecd.org>.
28. State Treasury Service of Ukraine. <https://treasury.gov.ua>.

Список використаних джерел

1. Bradford. The theory of environmental policy / W. J. Baumol, Wallace E. Oates, W. S. Bawa, F. David. – Cambridge university press, 1988.
2. Economic Growth and Valuation of the Environment. A debate / Ed. By Van Lerland E. C., van der Straaten J., Vollebergh H. – Cheltenham [etc.] : Edward Elgar, 2001. – 397 p.
3. Bovenberg A.L. Environmental levies and distortionary taxation / A.L. Bovenberg, R.A. De Mooij // American Economic Review. – 1994. – Vol. 94. – № 4. – Pp. 1085–1088.
4. Fullerton D. Environmental Taxes / D. Fullerton, A. Leicester, S. Smith // Report of a Commission on Reforming the Tax System for the 21st Century.
5. Pigou A.C. The economics of Welfare: Volume 1 / A.C. Pigou. – New York : Cosimo Classics, 2005. – 412 p.
6. Sandmo A. Optimal Taxation in the Presence of Externalities / A. Sandmo // The Swedish Journal of Economics. – Vol. 77. – № 1. – P. 86–98.
7. Новицька Н. Екологічне оподаткування в Україні: стан та перспективи розвитку : дис. ... канд. Екон. наук / Надія Новицька. – Ірпінь, 2016. – 274 p.
8. Андрущенко В. Л. Проблематика державних фінансів / В. Л. Андрущенко. – Львів: Каменяр, 1999. – 303 с.
9. Самусевич Я. В. Дослідження впливу екологічних податків на показники сталого розвитку суспільства / Я. В. Самусевич, М. В. Солодуха, І. А. Теницька // Економіка та суспільство. – 2017. – № 13. – С. 938–945.
10. Лукьянихин В. А. Экологический менеджмент: принципы и методы : [монография] / В. А. Лукьянихин, Н. Н. Петрушенко. – Сумы : Университетская книга, 2004. – 408 с.
11. Маслюківська О. П. Механізм податкової реформи в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.06 / О. П. Маслюківська ; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К., 2011. – 21 с.
12. Гринів Л. С. Екологічна економіка / Л. С. Гринів. – Львів : Магнолія 2006, 2010. – 358 с.
13. Sustainable development in the European Union. Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/15242025/KS-09-22-019-EN-N.pdf/a2be16e4-b925-f109-563c-f94ae09f5436?t=1667397761499>.

14. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2016%3A739%3AFIN>.

15. Towards a sustainable Europe by 2030 [Electronic resource]. – Accessed mode: https://commission.europa.eu/publications/towards-sustainable-europe-2030_en.

16. A European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent [Electronic resource]. – Accessed mode: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

17. Circular economy action plan. The EU's new circular action plan paves the way for a cleaner and more competitive Europe [Electronic resource]. – Accessed mode: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en.

18. Farm to Fork strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system [Electronic resource]. – Accessed mode: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en.

19. Biodiversity strategy for 2030 [Electronic resource]. – Accessed mode: https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en.

20. Key policy objectives of the new CAP [Electronic resource]. – Accessed mode: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_en.

21. Revision of the Energy Taxation Directive (ETD): Questions and Answers [Electronic resource]. – Accessed mode: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/qanda_21_3662/QANDA_21_3662_EN.pdf.

22. The Statistical Review of World Energy [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/co2-emissions.html>.

23. EEA greenhouse gases – data viewer [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/greenhouse-gases-viewer>.

24. The energy intensity level of primary energy [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=24>.

25. Environmentally related tax revenue. OECD [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ERTR#>.

26. Emissions of carbon dioxide. OECD [Electronic resource]. – Accessed mode: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-factbook-2015-2016/emissions-of-carbon-dioxide_factbook-2015-60-en.

27. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.oecd.org>.

28. State Treasury Service of Ukraine [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://treasury.gov.ua>.

Отримано 18.11.2022

УДК 336.2

Інна Лазарюшина

доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри статистики та економічного аналізу
Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
E-mail: lazaryshyna_inna@nubip.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1183-7530>

Юлія Негода

доктор економічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
E-mail: negoda_y@nubip.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9714-5438>

Лариса Олійник

кандидат економічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
E-mail: oliynik_larisa@nubip.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8163-3763>

**ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЕКОЛОГІЧНОГО
ОПОДАТКУВАННЯ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК**

Європейська політика та екологічне оподаткування можуть мати значний вплив на сприяння сталому розвитку в усьому світі та Європі зокрема. Хоча належним чином розроблені стратегічні плани та набір широких політичних заходів повинні бути сформовані відповідно до національних потреб і можливостей. Сталий розвиток означає спосіб досягнення економічного зростання та суспільного прогресу, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Він визнає, що економічні, соціальні та екологічні міркування взаємопов'язані і вимагає балансу між цими трьома складовими. Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року та його 17 цілей сталого розвитку (ЦСР), прийняті Організацією Об'єднаних Націй (ООН) у вересні 2015 року, є невід'ємною частиною робочої програми Європейської комісії та дорожньою картою для досягнення сталого майбутнього. Основи сталого розвитку охоплюють скорочення бідності, відсутність голоду, міцне здоров'я, освіту, чисту воду, доступну та чисту енергію, гідну роботу та економічне зростання, зменшення нерівності, стійкі міста, відповідальне споживання, кліматичні заходи, гендерну рівність, життя під водою, життя на землі, мир, справедливість і міцні інституції, партнерство для досягнення цілей. Європейська зелена угода та спільна сільськогосподарська політика (САР) встановлюють амбітні цілі щодо скорочення викидів парникових газів і просування відновлюваних джерел енергії та практики циркулярної економіки. З іншого боку, екологічне оподаткування залишається важливим інструментом досягнення «зеленого» майбутнього. Наприклад, податки на викиди вуглецю можуть стимулювати компанії та окремих осіб зменшувати свій вуглецевий слід і переходити на більш чисті джерела енергії. Подібним чином податки на одноразовий пластик можуть перешкодити його використанню та сприяти більшій стійким альтернативам. Крім того, перегляд Директиви про оподаткування енергії (ETD) підтримує кліматичні цілі ЄС, забезпечуючи, щоб оподаткування моторного і опалювального палива та електроенергії в ЄС відображало їхній вплив на навколишнє середовище та наше здоров'я. Загалом, поєднання добре продуманої та переглянутої політики ЄС разом із екологічним оподаткуванням може створити більш сталу економічну модель. Стимулюючи компанії та окремих людей до впровадження екологічних практик і встановлюючи амбітні цілі щодо скорочення викидів і сприяння сталому розвитку, європейські країни можуть допомогти побудувати більш стійке майбутнє для прийдешніх поколінь.

Ключові слова: екологічне оподаткування; сталий розвиток; Європейський зелений курс; Директива про оподаткування енергії (ETD); спільна сільськогосподарська політика (САР); викиди CO₂; енергоємність, відновлювальна енергія.

Рис.: 12. Бібл.: 28.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ДО НАУКОВОГО ЖУРНАЛУ «ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ»

Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління» внесено до переліку наукових фахових видань України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.05.2019 р. № 612, відповідно до якого журналу надано категорію «Б».

Журнал розміщено в таких базах даних: НБУ ім. Вернадського, eLIBRARY.RU, українська науково-освітня мережа «УРАН», реферативна база даних «Україніка наукова», USJ (Ukrainian scientific journals), Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine).

Процедура подачі рукописів:

1. Для публікації статті в науковому виданні «Проблеми і перспективи економіки та управління» необхідно спочатку в обов'язковому порядку подати:

- електронний варіант статті, оформленої за зразком (Додаток А);
- довідку про авторів, заповнену за наведеним бланком (Додаток Б).

Звертаємо Вашу увагу, що ім'я та по батькові автора (ів) подаються повністю.

2. Розгляд статті складається з **таких етапів:**

- технічна перевірка статті на відповідність основним вимогам щодо її оформлення;

Зверніть увагу: у кінці статті обов'язково подається інформація про ID автора (у системі наукової ідентифікації) у ORCID, ResearcherID або у SCOPUS.

Наприклад: ORCID: <http://orcid.org/xxxx-xxxx-xxxx-xxxx>

ResearcherID:

Scopus Author ID:

- наукове рецензування статті;
- перевірка статті на відсутність плагіату.

У разі позитивного висновку стаття приймається до друку.

3. Після прийняття статті до друку автор повинен:

- надіслати згоду на обробку персональних даних (Додаток В)
- надіслати розширену структуровану анотацію (вимоги наведені нижче);
- підготувати проєкт рецензії на статтю (без підписів рецензентів у довільній формі);
- сплатити вартість публікації.

Основні вимоги до оформлення рукописів:

1. **Вимоги до наукової статті.** Статтю можна подавати двома мовами: українська, англійська.

Обсяг статті повинен бути таким: мінімум – 7 сторінок, максимум – 15 сторінок (остання сторінка має бути заповнена не менш ніж на $\frac{3}{4}$).

Стаття надсилається електронною поштою на адресу: **maksim-32@ukr.net**. Текст статті набирається з використанням комп'ютерних текстових редакторів Word for Windows 97/2000/XP.

За потреби редакція надає послуги з **перекладу анотацій, статей.**

2. **Вимоги до анотації та ключових слів**

Стаття повинна містити анотацію мовою статті (обсягом не менше 600 знаків), а також розширену анотацію англійською (якщо мова статті українська) або українською (якщо мова статті англійська) мовою, обсягом не менше 1800 знаків (з пробілами).

Ключових слів та словосполучень має бути не менше п'яти.

3. **Параметри сторінки повинні бути такими:**

Формат А4 (210×297 мм).

Поля: верхнє, нижнє та бокові – 25 мм.

Верхній і нижній колонтитули, а також номери сторінок не вводити. Текст повинен бути вирівняний по ширині аркуша.

КАТЕГОРИЧНО ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ У СТАТТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЧНОЇ РОЗСТАНОВКИ ПЕРЕНОСІВ ТА АВТОМАТИЧНИХ СПИСКІВ. УСІ СПИСКИ ПРОСТАВЛЯЮТЬСЯ В РУЧНОМУ РЕЖИМІ!

4. Структура статті. Вимоги до оформлення структурних елементів статті.

4.1. УДК – шрифт Times New Roman (кегель 14), курсив, вирівнювання по лівому краю без абзацу.

4.2. JEL Classification – шрифт Times New Roman (кегель 14), вирівнювання по ширині, без абзацного відступу, одинарний інтервал. За необхідності редакція може самостійно визначати JEL Classification.

4.3. Ім'я та прізвище автора (ів) – шрифт Times New Roman (кегель 14), напівжирний, курсив, розміщення по центру, без абзацного відступу.

Після ім'я та прізвище автора (з нового рядка) подаються такі дані:

- науковий ступінь, вчене звання, посада автора (ів) – кегель 12;
- місце роботи автора (ів) – кегель 12;
- електронна адреса автора (ів) – кегель 12.
- ID (у системі наукової ідентифікації) у **ORCID, ResearcherID** або у **SCOPUS**.

Наприклад: ORCID: <http://orcid.org/xxxx-xxxx-xxxx-xxxx>

ResearcherID:

Scopus Author ID:

Після відомостей про першого автора аналогічно подаються дані про співавторів.

4.4. Назва статті – шрифт Times New Roman (кегель 14). Подається прописними напівжирними літерами, вирівнювання по центру без абзацу.

4.5. Анотація – шрифт Times New Roman (кегель 11), курсив, вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,75 см, одинарний інтервал. В анотації має бути чітко сформульована головна ідея статті та коротко обґрунтована її актуальність (**обсяг не менше 600 знаків з пробілами**).

4.6. Ключові слова – шрифт Times New Roman (кегель 11), вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,75 см, одинарний інтервал. Кількість ключових слів – не менше п'яти, які пишуться через крапку з комою. Після ключових слів необхідно вказати загальну кількість таблиць, рисунків та використаних джерел (Додаток А).

4.7. Основний текст – шрифт Times New Roman (кегель 14), абзац 0,75 см, вирівнювання по ширині, одинарний інтервал.

Основний текст статті обов'язково повинен містити такі необхідні елементи – розділи (Times New Roman, кегель 14, напівжирний):

- Постановка проблеми.
- Аналіз останніх досліджень і публікацій.
- Виділення недосліджених частин загальної проблеми (**обов'язково!!!**).
- Мета статті.
- Виклад основного матеріалу.
- Висновки і пропозиції.
- Список використаних джерел.

Після назви розділів ставиться крапка і продовжується текст самої статті.

Цитати, таблиці, статистичні дані, цифрові показники, що підвищують рівень аналітичних матеріалів, подаються з посиланням на джерела. Відповідальність за наведені показники несе автор.

Рисунки і таблиці необхідно подавати у статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці.

Ілюстрації (рисунки та чорно-білі фотографії)

Під час виконання рисунків рекомендується використання Microsoft Visio. За умови використання закладеної графіки Microsoft Word рисунки повинні бути згрупованими. **Рисунки не повинні виходити за межі текстового блока.**

Рисунки позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах статті, якщо у статті є лише один рисунок, він не нумерується. Пояснювальні підписи, номер рисунка, його назву розміщують послідовно під ілюстрацією.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ

Назва рисунку – шрифт Times New Roman, кегель 14, курсив, вирівнювання по центру без абзацу. Пояснювальні підписи (експлікація) – шрифт Times New Roman, кегель 12, курсив, вирівнювання по центру без абзацу.

Наприклад:

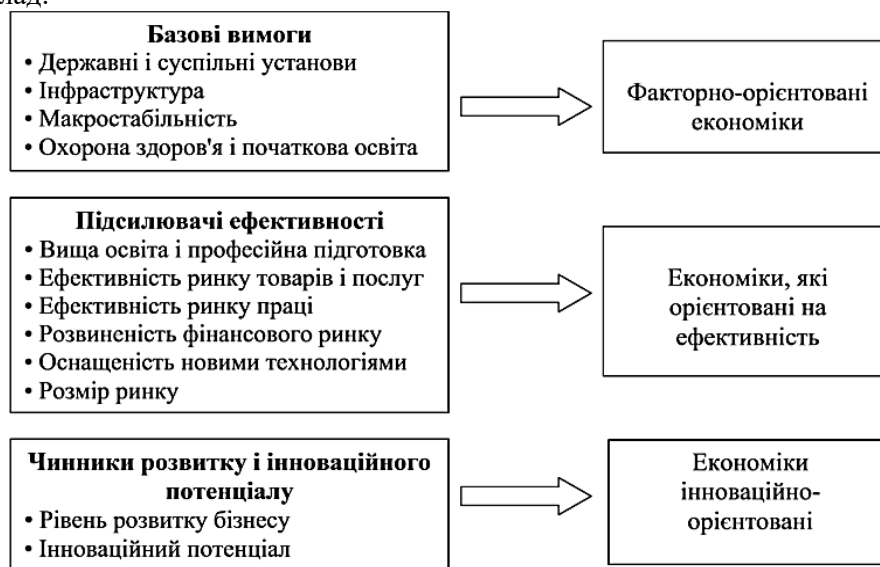

Рис. 1. Складові конкурентоспроможності на відповідній стадії розвитку економіки

Таблиці

Цифровий матеріал, що наводиться у статті, повинен оформлятися у вигляді таблиць.

Розмір тексту таблиць – кегель 12. Усі таблиці мають бути пронумеровані й мати заголовок. Нумераційний заголовок таблиць (кегель 14) вирівнюють по правому краю таблиці, тематичний заголовок таблиці – по центру (кегель 14, курсив). **Усі графи таблиць повинні мати назву.**

Наприклад:

Таблиця 1

Аналіз показників діяльності підприємства

Показники	Формула розрахунку	Фактори, що впливають на показник	Напрями поліпшення показників
1.			
...			

Якщо таблиця не вміщується на одній сторінці, всі її колонки нумерують, а над перенесеною частиною таблиці справа надписують: «Закінчення табл. 1».

Формули

Використовуючи формули, необхідно дотримуватися певних правил.

Великі, довгі та громіздкі формули, які мають у складі знаки суми, добутку, диференціювання, інтегрування, розміщують на окремих рядках. Це стосується також і всіх нумерованих формул. Для економії місця кілька коротких однотипних формул, відокремлених від тексту, можна подати в одному рядку, а не одну під одною. Невеликі й нескладні формули, що не мають самостійного значення, вписують усередині рядків тексту.

Формули, на які є посилання, нумерують арабськими цифрами в круглих дужках праворуч, не виходячи за поле. Формули необхідно вирівнювати по лівому краю сторінки. Між ними та текстом витримується інтервал в один рядок. Обов'язково подають розшифрування літерних позначень величин у формулах. Для набору позначень фізичних величин використовують редактор формул Microsoft Equation для WINDOWS.

Наприклад:

Ефективна ставка процента для позичальника визначається за формулою (1)

$$Rt = \frac{SK}{z - h} \cdot 360, \quad (1)$$

де SK – величина знижки (%);
 h – період дії знижки (днів);
 z – тривалість відстрочки платежу (днів).

4.8. Список використаних джерел необхідно складати за вимогами ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, розміщувати бібліографічні записи за алфавітом чи в послідовності їхніх перших згадувань в основному тексті статті. Список літератури повинен містити не менше 7 джерел.

Посилання на матеріали з інтернет-енциклопедії Вікіпедія не прийнятне для наукових статей, оскільки це джерело неперевірене і не має наукового підґрунтя.

Зверніть увагу! Посилання на власні статті дозволяється в кількості не більше 15–20 % від загальної сукупності найменувань літературних джерел (1-2 з 10 джерел)!!!

4.9. Після списку використаних джерел подається його транслітерація латиницею (з підзаголовком **References**) відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27.01.2010 р. (зі змінами від 23.12.2015 р.).

References повинен бути оформлений за міжнародним бібліографічним стандартом APA (<http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

Примітка. Після транслітерованої назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою в квадратних дужках. Назви журналу, газети тощо повинні бути надані (крім транслітерації) також у перекладі англ. мовою.

Для транслітерування літератури (References) пропонуємо скористатися онлайн-конвекторами:

- для української мови: <http://ukrlit.org/transliterations> та ін.;

- для російської мови: <http://translit-online.ru/pasport.html>

<http://translit.net/ru/>

<http://www.transliterations.ru/transliterations-imeni-i-familii-dlya-zagranpasporta>.

Приклади оформлення транслітерованого списку використаних джерел наведено у Додатку Г.

У разі необхідності редакція **надає послуги з підготовки References**.

4.10. У кінці статті необхідно подати **англійською мовою** такі дані:

- **ім'я та прізвище автора (ів)** – шрифт Times New Roman (кегель 14), напівжирний, курсив, розміщення по центру, без абзацного відступу.

Після ім'я та прізвище автора (з нового рядка) подаються такі дані:

– науковий ступінь, вчене звання, посада автора (ів) – кегель 12;

– місце роботи автора (ів) – кегель 12;

– електронна адреса автора (ів) – кегель 12.

– ID (у системі наукової ідентифікації) у **ORCID**, **ResearcherID** або у **SCOPUS**.

Наприклад: ORCID: <http://orcid.org/xxxx-xxxx-xxxx-xxxx>

ResearcherID:

Scopus Author ID:

- **назва статті** – шрифт Times New Roman (кегель 14). Подається прописними напівжирними літерами, вирівнювання по центру без абзацу.

- **анотація** – шрифт Times New Roman (кегель 11), курсив, вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,75 см, одинарний інтервал. В анотації має бути чітко сформульована головна ідея статті та коротко обґрунтована її актуальність (**обсяг не менше 1800 знаків з пробілами**).

- **ключові слова** – шрифт Times New Roman (кегель 11), вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,75 см, одинарний інтервал. Кількість ключових слів – не менше п'яти, які пишуться через крапку з комою. Після ключових слів необхідно вказати загальну кількість таблиць, рисунків та використаних джерел (Додаток А).

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ

5. Оплата публікації. Опублікування наукових статей у науковому журналі «Проблеми і перспективи економіки та управління» є платним. Вартість публікації однієї сторінки наукової статті становить **60 грн** (прохання обов'язково уточнювати вартість публікації). Оплата підтверджується квитанцією.

Реквізити для оплати можна знайти за посиланням:

<https://www.stu.cn.ua/staticpages/fahovividannya>

Реквізити для оплати:

14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Національний університет «Чернігівська політехніка».

банк ДКСУ у м. Київ, МФО 820172.

Код ЗКПО: 05460798.

Номер рахунку: UA728201720313271002201006996

Призначення платежу: за публікацію статті в журналі _____ автор _____ ПІБ

До переліку документів додати квитанцію

7. Контактна інформація.

Матеріали необхідно надсилати на електронну адресу: **maksim-32@ukr.net**

Контактна особа: *Дубина Максим Вікторович.*

Моб. тел.: +38 (099) 376-32-87

Viber: +38 (099) 376-32-87

*Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління»
розміщено на сайті Національного університету «Чернігівська політехніка»,
де можна переглянути останні номери видання:*

<http://ppeu.stu.cn.ua>

**Відповідальність за матеріали, наведені у статті, несе автор.
Неправильно оформлені автором стаття та супровідні документи,
що не відповідають зазначеним вимогам, розглядатися не будуть.**

*Редакція розглядає надходження публікації та супровідних документів (рецензії, довідки про авторів тощо) як згоду дописувача (ів) щодо передачі авторського права на використання твору (тиражування, розповсюдження т. ін.).
Редакція журналу залишає за собою право на розповсюдження в електронній або паперовій формах журналу «Проблеми і перспективи економіки та управління» цілком або лише окремих статей, що вже опубліковані у ньому, без повідомлення про ці дії авторів статей із збереженням їх авторських прав згідно із Законами України «Про інформацію» № 2657-XI та «Про науково-технічну інформацію» № 3322-XII.*

Примітка. Редакція може не поділяти світоглядних переконань і концептуальних позицій авторів. Відповідальність за зміст статті покладається на автора.

Редакція залишає за собою право:

- вносити редакційні правки, які не впливають на зміст статті (узгоджуються з автором);
- повертати матеріали авторам на доопрацювання.

УДК 332.12

JEL Classification: G00

Максим Дубинадоктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: maksim-32@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>ResearcherID: [F-3291-2014](https://orcid.org/F-3291-2014)**СУТНІСТЬ ТА КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД
ТРАНСКОРДОННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

У статті через синтез таких понять, як «транскордонний», «економічна безпека» визначено сутність транскордонної економічної безпеки, яку запропоновано розглядати як свободу від негативного зовнішнього та внутрішнього впливів на будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення співпраці між територіальними громадами або владою, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, у сфері економічних відносин, а саме: виробництва товарів та послуг, розподілу матеріальних благ, обміну, що супроводжується за опосередкованої ролі грошей, та споживання фізичними та юридичними особами виробленої продукції. Також з'ясовано компонентний склад транскордонної економічної безпеки, серед основних елементів якої виділено такі: транскордонна зовнішньоекономічна безпека, транскордонна виробнича безпека, транскордонна продовольча безпека, транскордонна енергетична безпека, транскордонна інвестиційна безпека.

Не менше
600 знаків із
пробілами!!!

Ключові слова: транскордонне співробітництво; безпека; транскордонний регіон; економічна безпека; економічна безпека регіону; транскордонна економічна безпека.

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 8.

Постановка проблеми. ...**Аналіз останніх досліджень і публікацій. ...****Виділення недосліджених частин загальної проблеми. ... (обов'язково!)****Мета статті. Головною метою цієї роботи є ...****Виклад основного матеріалу. ...****Висновки і пропозиції. ...****Список використаних джерел**

1. Дерій Ж. В. Роль домашніх господарств у циркулярній економіці / Ж. В. Дерій // Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал. – 2017. – № 3. – С. 39–45.
2. Маляренко Т. А. Економічна безпека : навчально-методичний посібник / Т. А. Маляренко. – Донецьк : ДонДУУ, 2009. – 129 с.
3. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ

4. Науменко С. В. Розвиток транскордонного співробітництва в системі забезпечення економічної безпеки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави» / С. В. Науменко ; Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2007. – 21 с.

5. Про транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] : Закон України від 24 червня 2004 року № 1861–IV. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.

6. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки / Г. О. Пухтаєвич. – К. : КНЕУ, 2005. 254 с.

7. Реутов В. Є. Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку [Електронний ресурс] / В. Є. Реутов // Ефективна економіка. 2011. № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.

8. Старостенко Г. Г. Національна економіка : навчальний посібник / Г. Г. Старостенко, С. В. Онишко, Т. В. Поснова. – К. : Ліра-К, 2011. – 432 с.

9. Чучка І. М. Транскордонне співробітництво в контексті економічної безпеки України / І. М. Чучка, Р. І. Молдавчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 9 (111). – С. 92–98.

References

1. Derii, Zh.V. (2017). Rol domashnikh gospodarstv u tsyrkuliarnii ekonomitsi [Households role in the circular economy]. *Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economic and management*, (3), 39–45.

2. Maliarenko, T.A. (2009). *Ekonomichna bezpeka [Economic security]*. DonDUU.

3. Mikula, N. (2004). *Mizhterytorialne ta transkordonne spivrobitnytstvo [Inter-territorial and cross-border cooperation]*. IRD NAN Ukraine.

4. Naumenko, S. V. (2007). *Rozvytok transkordonnoho spivrobitnytstva v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Development of cross-border cooperation in the system of providing the economic security of Ukraine]* [Abstract PhD dissertation, National Institute for Strategic Studies].

5. Pro transkordonne spivrobitnytstvo [On Cross-Border Cooperation], Law № 1861–IV (June 24, 2004). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.

6. Pukhtaievych, H.O. (2005). *Analiz natsionalnoi ekonomiky [Analysis of the national economy]*. Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

7. Reutov, V.Ye. (2011). Transkordonne spivrobitnytstvo rehioniv Ukrainy: teoretyko-praktychni aspekty rozvytku [Cross-border cooperation of the regions of Ukraine: theoretical and practical aspects of the development]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 4, 55–66. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.

8. Starostenko, H.H., Onyshko, S.V., & Posnova, T.V. (2011). *Natsionalna ekonomika [National economy]*. Lira-K.

9. Chuchka, I.M., & Moldavchuk, R.I. (2010). Transkordonne spivrobitnytstvo v konteksti ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Cross-border cooperation in the context of economic security of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, 9(111), 92–98.

UDC 332.12

Maksym Dubyna Doctor of Economics, Professor, Head of Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)**E-mail:** maksim-32@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>**ResearcherID:** F-3291-2014**ESSENCE AND COMPONENT COMPOSITION
OF CROSS-BORDER ECONOMIC SECURITY**

Credit by its nature is a classic economic category which has been already researched in considerable number of scientific works. However, multi aspects character of credit and credit relations in general, its constant transformation in society lead to increased interest concerning cognition of this definition by scientists, Credit relations, as well as money relations, as of today penetrate the whole society and its economic sphere. Actually, credit is one of the movable forces of the country's economic development. Importance of money-credit relations within economic system of the state and its further functioning stipulates increase of scientific interest of peculiarities arise study and credit development as an economic category. Objective of the article is defining types of credits, their systematization and classification by definite peculiarities. Within the article, main types of credits were analyzed, which can be defined as of today by analyzing of the peculiarities of credit relation functioning and development. Classification of all types of credits was implemented on account of the main peculiarities identification, to the number of which the following were related: under the order of provision, under creditor character, or by the character of the borrowers and by the terms depending on the crediting object, under percentage rate, by means of funds issue and by branch direction of credit, under risk level, by means of credit remuneration and credit payment, at presence of collateral. Combined, all defined peculiarities and relevant types of credit, shall create integrated system of credits classification, which at the present moment comprises the most known and distributed their types. As any other object, system of credits types is constantly in the process of its dynamic development. Transformation of the state's economic state, change of political configuration of the society development and other exogenous factors stipulate as well continuous change of credit system itself, search and creation of new mechanisms of credits submission by different types of credit institutions, etc. As it is presented by experience of credit market development of Ukraine, it is in continuous state of its dynamic development, and difficulties arise in development of some financial institutions is being changed by activation and rapid development of other credit institutions. Thus, system of credits types classification is constantly being added by new types of credits and relevant peculiarities, under which they can be studied and separated as a single group.

1800 знаків із
пробілами!!!

Keywords: credit; classification; bank; credit institution; credit company; financial intermediary; financial institution; borrower; creditor.

Fig.: 2. Table: 1. References: 8.

Додаток Б
Бланк для оформлення
довідки про автора

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ

Дані про авторів	Українською мовою	Російською мовою	Англійською мовою
Прізвище			
Ім'я			
По батькові			
Науковий ступінь			
Вчене звання			
Почесне звання			
Місце роботи			
Посада			
Назва статті			
Мова, якою буде друкуватися стаття			
Обсяг статті			
Поштова адреса, на яку необхідно надсилати примірник збірника			
Наукові профілі	ORCID		
	ResearcherID		
	Scopus Author ID		
Контактна інформація	роб. тел.		
	дом. тел.		
	моб. тел.		
	e-mail		

ЗГОДА
на обробку персональних даних

Ми (Я), _____
(прізвище, ім'я та по батькові)

Автор (и) наукової статті « _____
_____
_____».
(назва статті)

у журналі:
«Проблеми і перспективи економіки та управління» № _____ за 20 _____ р.

ознайомлені з:

- організацією збору, обліку, обробки та захисту персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;
- законодавчим актом України щодо відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних».

З умовами та вартістю оплати за публікацію ознайомлений (на)

« _____ » _____ 2020 р.

_____
(підпис)

_____
(підпис)

_____
(підпис)

Додаток Г
*Приклади оформлення транслітерованого
списку використаних джерел*

**Приклади оформлення бібліографічних посилань
у списку використаних джерел з APA (7th ed.)**

Книга

Не наводять у бібліографічному посиланні такі параметри:

- кількість сторінок;
- місто видання;
- номер ISBN.

Книга з автором (авторами)

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги*. Видавництво.

Приклади оформлення:

Кормишкін, Ю. А. (2018). *Бізнес-інфраструктура аграрного підприємництва*. МНАУ.

Врублевська, О. О., Катеруша, Г. П., & Гончарова, Л. Д. (2013). *Кліматологія*. Екологія.

Книга з автором (авторами) і редактором

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (Дані редактора, Ред.). Видавництво.

Приклади оформлення:

Вихованець, І. Р., & Городенська, К. Г. (2004). *Теоретична морфологія української мови* (І. Р. Вихованець, Ред.). Університетське видавництво «Пульсари».

Книга без автора (з редактором)

Базовий шаблон оформлення:

Дані редактора (редакторів) (Ред.). (Рік). *Назва книги*. Видавництво.

Приклади оформлення:

Роговий, Ю. А. (Ред.). (2014). *Енциклопедія українознавства*. Проспект-К.

Перекладена книга

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (Дані перекладача, Пер.). Видавництво.
(Оригінал опубліковано рік опублікування оригіналу)

Приклади оформлення:

Мандзоні, А. (2009). *Заручені* (П. Соколовський, Пер.). Фоліо. (Оригінал опубліковано 1823 р.)

Перевидання книги

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (номер видання). Видавництво.

Приклади оформлення:

Лукашевич, В. М. (2007). *Глобалістика* (2-ге вид.). Новий Світ-2000.

Книга – частина багатотомного видання

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (Т. номер тому). Видавництво.

Приклади оформлення:

Комарницька, Т. К., & Комісаров, К. Ю. (2012). *Сучасна японська літературна мова* (Т. 2). Видавничий дім Дмитра Бураго.

Частина книги

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). Назва частини книги. В Дані редактора, Ред., *Назва книги* (сторінки). Видавництво.

Приклади оформлення

Іваненко, О. М. (2016). Особливості міжнародного морського права. В О. Г. Артюх, Ред., *Міжнародне право* (с. 24–26). Правнича спілка.

Woll, B., & Adam, R. (2012). Sign language and the politics of deafness. In M. Martin-Jones, A. Blackledge, & A. Creese, Eds., *The Routledge Handbook of Multilingualism* (pp. 100–115). Routledge.

Сайт

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Дата опублікування). *Назва матеріалу або сторінки*. Назва сайту. Адреса URL

Зверніть увагу: якщо дані автора та назва сайту збігаються, у позатекстовому посиланні наводять лише дані автора.

Якщо на сайті не зазначений автор матеріалу, оформлювати посилання слід за таким шаблоном:

Назва матеріалу або сторінки. (Дата опублікування). Назва сайту. Взято дата звернення з Адреса URL

Приклади оформлення

Kyiv Dictionary. (2020, 10 березня). «Міккі Маус» чи «Мікі Маус»? <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/consulenza-linguistica/vypusk3/mickey-mouse/>

Ben Khemis, S. (2020, June 1). *Is Deno the Node.JS killer?* Medium. <https://medium.com/javascript-in-plain-english/is-deno-the-nodejs-killer-5fdf903191f7>

Наукова робота. (б. д.). Бердянський державний педагогічний університет. Взято 11 червня 2020 р. з <http://bdpu.org/naukova-robota/>

Стаття в журналі

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). Назва статті. *Назва журналу, номер тому* (номер випуску), с. сторінки. Адреса DOI або URL.

Зверніть увагу: номер тому й номер випуску наводять без пропуску між ними.

Приклади оформлення

Повх, В. Л., Черешнюк, І. Л., Ходаківський, О. А., & Ходаківський, М. А. (2016). Аналіз впливу деяких модуляторів активності NMDA-рецепторів: мемантину, амантадину або магнію сульфату та адемолу на коливання внутрішньоочного тиску в нормі, за умов гострої модельної офтальмогіпертензії та конузійної травми зорового аналізатора. *Вісник Вінницького національного медичного університету*, 20(2), с. 352–357.

Харченко, С. В. (2019). Мовне оформлення реєстрів зелених насаджень (цінних рослин) парків і скверів як різновиду довідкових видань. *Міжнародний філологічний часопис*, 10(3), с. 52–60. <https://doi.org/10.31548/philolog2019.03.052>

Стародубцев, А. А., & Стебелев, А. М. (2019). Теоретико-правовий аналіз етичних засад адвокатської діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, (28), с. 90–96. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-28-11>

Стаття в газеті

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік, дата випуску). Назва статті. *Назва газети*, (номер випуску), сторінки.

Приклади оформлення

Мороз, В. (2017, 21 лютого). Закрите небо, або чому в Україні не розвивається ринок авіаперевезень. *Юридична газета*, (8), 18–19.

Чорний, А., & Бурнацький, М. (2016, 11 березня). До роковин смерті Тарас Шевченка. *Канівська газета*, (16), 2.

Матеріали конференцій (тези)

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). Назва доповіді. В Дані редактора (Ред.), *Назва збірника конференції* (сторінки). Видавництво. Адреса URL

Приклади оформлення

Кінджибала, О. С. (2018). Сучасний стан дослідження корейської міфології, її мовне відображення. В *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 103–107). Класичний приватний університет.

Мартинюк, Д. (2020). Вихід біетанолу з урожаю зерна сортів пшениці озимої залежно від видів, норм і строків застосування азотних добрив. В П. Ясній, Б. Андрушків, О. Ляшук, І. Стадник, А. Довгань, А. Криськов, В. Андрійчук, А. Лупенко, С. Лупенко, І. Луців, М. Михайлишин, М. Пилипець, В. Ніконенко, Р. Рогатинський, П. Стухляк, М. Паламар, Н. Кирич, М. Підгурський, М. Приймак, . . . М. Петрик, Ред., *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання: матеріали міжнародної студентської науково-практичної конференції* (с. 67–68). Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя. http://tntu.edu.ua/storage/pages/00000808/zbirnyk_2020.pdf

Дисертація

Опублікована дисертація або дипломна робота

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора. (Рік). *Назва роботи* [Тип роботи, Університет]. База даних. Адреса URL

Зверніть увагу: для параметра «Тип роботи» слід зазначати назву типу й ступінь (наприклад, «Doctoral Dissertation», «Master's Thesis»; для українських дисертацій слід наводити скорочено ступінь і галузь наук (наприклад, «Дис. канд. фіз.-мат. наук»).

Неопублікована дисертація або дипломна робота

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора. (Рік). *Назва роботи* [Неопублікована тип роботи]. Університет. База даних. Адреса URL

Приклади оформлення

Опублікована дисертація або дипломна робота

Місячна, Н. М. (2019). *Соціально-психологічні чинники готовності безробітних до зміни професії та перенавчання* [Дис. канд. психол. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка].

Назаренко, К. Г. (2016). *Циклічні амідини, енамінні та похідні 2-хлор-1,4-бензотіазин-3-ону в синтезі поліядерних гетероциклічних систем і ω-гетероарилалкіламінів* [Дис. д-ра хім. наук, Інститут органічної хімії Національної академії наук України].

Moss, C. L. (2015). *Expanded Internet Art and the Informational Milieu* [PhD dissertation, New York University]. ProQuest. <https://pqdtopen.proquest.com/doc/1753118023.html?FMT=AI>

Неопублікована дисертація або дипломна робота

Lowly, J. (2018). *Hibernation of Mammals in Botanical Gardens* [Unpublished doctoral thesis]. University of Missouri.

Автореферат

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора. (Рік). *Назва роботи* [Автореф. тип роботи, Університет]. База даних. Адреса URL

Зверніть увагу: в параметрі «тип роботи», якщо йдеться про український автореферат, слід зазначити скорочено ступінь і галузь знань.

Приклади оформлення

Заїнчківська, І. П. (2020). *Етнорелігійні виміри творчої спадщини І. Огієнка* [Автореф. дис. канд. філос. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].

Зварич, І. Я. (2020). *Парадигма глобальної інклюзивної циркулярної економіки* [Автореф. дис. д-ра екон. наук, Тернопільський національний економічний університет]. <https://www.tneu.edu.ua/index.php?do=download&id=8737>

Стандарт

Базовий шаблон оформлення:

Організація, що розробила стандарт. (Рік). *Назва стандарту* (Код і номер стандарту). Видавництво (організація, що видала стандарт).

Зверніть увагу: якщо назва організації, що видала стандарт, та видавництва, у якому відповідний стандарт надруковано, збігаються, в бібліографічному записі назви видавництва не наводять.

Приклади оформлення

НВФ «Інпроект». (2013). *Настанова щодо визначення загальнопромислових і адміністративних витрат та прибутку у вартості будівництва* (ДСТУ-Н Б Д.1.1-3:2013). Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

International Organization for Standardization. (2013). *Information technology — Security techniques — Information security management systems — Requirements* (ISO/IEC 27001:2013).

Закон (акт)

Базовий шаблон оформлення з урахування вимог «The Bluebook»:

Назва акта, тип акта № номер акта (Рік) (Країна або юрисдикція). Реквізити джерела, в якому опубліковано акт.

Приклади оформлення

Про відпустки, Закон України № 504/96-ВР (2020) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою підвищення спроможності системи охорони здоров'я України протидіяти поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), Закон України № 587-IX (2020) (Україна). *Відомості Верховної Ради України*, (22), с. 19.

Патент

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва патенту* (Країна патент № номер патенту). Орган, що видав патент.

Приклади оформлення

Васильєв, О. М., Поважний, В. А., & Хан, В. Є.-І. (2018). *Адсорбент для видалення цезію з води* (Український патент № 122396). Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

Осипенко, В. І., Некоз, О. І., Хандюк, М. В., & Батраченко, О. В. (2015). *Вузол екструдера для нагрівання сировини* (Український патент № 116022). Державна служба інтелектуальної власності України. <http://uapatents.com/5-101661-vuzol-ekstrudera-dlya-nagrivannya-sirovini.html>

Примітки:

1. Не наводять у бібліографічному посиланні таких параметрів:
  - загальну кількість сторінок;
  - місто видання;
  - номер ISBN.
2. Назви книг, журналів зазначаються без скорочень.
3. Назви книги, статті, журналу, газети тощо повинні бути надані (крім транслітерації) у перекладі англійською мовою.

Звертаємо Вашу увагу!

**Комп'ютерний переклад анотації та ключових слів
англійською мовою категорично заборонено!!!**

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

***ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ***

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 4(32)

Відповідальні за випуск
Редактор

М. П. Бутко, В. П. Ільчук
О. С. Смєлова

Підписано до друку 28.12.2022. Формат 60×84/8. Ум. друк. арк. – 39,06.
Тираж 100 пр. Замовлення № 23/22.

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.